

***Praho, milá Praho, česká naše máti,
co na tě zahlédnu, musím zaplakati.
Praho, milá Praho, kněžno staroslavná,
kam se rozplynula sláva tvoje dávná?***

*Samo Bohdan Hroboň:
Květiny nadsálanské, 1842*

Samo Bohdan Hroboň

Bohuslava Rajska

TATRANSKÉ LISTY

Výber z korešpondencie,
denníkov a poézie
(1842-1844)

Podtatranská knižnica

Poprad 2014

Samo Bohdan Hroboň
Bohuslava Rajská

TATRANSKÉ LISTY

Výber z korešpondencie, denníkov a poézie 1842-1844

Zostavila Ľuba Rusnáková. Edícia Tatranské listy. Zväzok 9. Vydala Podtatranská knižnica v Poprade roku 2014. Rozsah 152 s. Za vydanie zodpovedá Mgr. Anna Balejová, riaditeľka knižnice. Sadzba JADRO, www.lacna-tlac.sk. Náklad: 110 vý-
tlačkov.

ISBN 978-80-88692-21-8

Hroboňov pražský sen

Štúrovský básnik Samo Bohdan Hroboň bol dlho známy čitateľskej verejnosti viac životom ako tvorbou. Na vrchole svojich osobných, spoločenských aj umeleckých aktivít sa sám izoloval od sveta a akoby znehybnel - rozmýšľal, písal poéziu a znášal svoj údel. Súčasníci mu prestali rozumieť, vydavatelia odmietali jeho rukopisy, nasledujúce generácie ho vytesnili na okraj a postupne sa začal ustaľovať názor, že tohto osobitého básnika netreba brať vážne. I keď si do konca života zachoval úctu národa. V priebehu času sa ozval tu i tam ojedinelý hlas v jeho prospech (P. Hečko, P. Kellner Hostinský, M. Pišút), ale literárna veda mu začala venovať sústredenejšiu pozornosť až od r. 1971 ([23]). Muselo však prejsť ďalších dvadsať rokov, kým vyšla zbierka Hroboňových veršov *Iskrice* vo vydavateľstve Slovenský spisovateľ ([24]), o rok neskôr v Tatrane *Slovenské iskrice* (Hleba (11) a v Matici slovenskej súbor korešpondencie *Listy Sama Bohdana Hroboňa* ([6])). Našťastie tento prázdny dvadsaťročný priestor (a aj neskôr) vyplňal drobnými, ale pozoruhodnými hroboňovskými bibliofiliami editor E. Hleba. Vychádzali v nízkom náklade, najrôznejším spôsobom, ale vytrvalo po celý čas. Literárna veda dnes Hroboňa skúma, akceptuje a oceňuje. Nie je to už na Slovensku neznámy básnik aj vďaka vytrvalému úsiliu básnika V. Kovalčika, ktorý nielenže analyzuje a vyzdvihuje Hroboňovu tvorbu odbornými štúdiami v literárnych časopisoch, ale v rôznych výberoch ju aj prístupňuje ([24]-[27]).

Samo Bohdan Hroboň pol storočia strádal na Grúni v mrazivej samote Suchej doliny sielnickej (na západnej hranici Tatier) a v povedomí slovenskej kultúrnej verejnosti zakotvil ako poľutovaniahodný podivín. Ale skôr ako sa tak stalo, prežil desaťročie takého intenzívneho života, ako sa málokomu podarí. Priaznivé okolnosti ho rýchlo vyniesli hore a posunuli dopredu, medzi prvých. Či už na lýceu v Levoči, kde mal ako pätnásťročný práce zapísané v rukopisnej pamätnici *Liber memorialis societatis slavicae*, alebo na lýceu v Bratislave. Prišiel tu v jeseni 1839 (počas Štúrovho pobytu v Halle) a už stihol nakrátko, po odchode A. H. Škultétyho, stáť na čele Spoločnosti česko-slovanskej ([6], s. 327). Po Štúrovom návrate (v septembri 1840) sa hneď zaradil medzi jeho prvých a obľúbených študentov. Väčšina jeho vrstovníkov prirodzene a žičlivo uznávala jeho prvenstvo. Keď sa dvadsaťdvaročný Hroboň rozhodol odcestovať na univerzitu do Halle, nechýbalo mu sebavedomie ani istota. Mal už za sebou rad literárnych úspechov: almanach *Hronka* mu publikoval básne od r. 1836, bol hlavným autorom a editorom almanachu levočských študentov *Jitřenka* (1840), český časopis *Květy* uverejnil jeho *báseň City pod hájem Dielem* (1840).

Bratia Hroboňovci (Samo Bohdan so starším bratom Ľudovítom Miloslavom) vyšli zo Sielnice ráno 1. marca 1842 smerom na Bratislavu. Tu sa 12. marca na zasadnutí Ústavu rozlúčili s priateľmi ([31], s. 110) a s odporúčajúcimi listami od L. Štúra, pre profesora A. F. Potta v Halle a dr. V. Staňka v Prahe, vybrali na cestu ďalej. Najskôr do Viedne, kde sa chvíľu zdržali medzi krajanmi, potom do Prahy, ktorá nebola pre študentov z Liptova cudzím mestom. Nielen preto, že v Prahe od r. 1833 žil a pôsobil Slovák Pavol Jozef Šafárik, hviezdna osobnosť predchádzajúcej generácie, ale tiež priatelia z Liptova - maliari František Miroboh Belopotocký a Jozef Božetech Klemens, frekventanti pražskej maliarskej akadémie, blízki okruhu ľudí

okolo dr. Karla Slavuja Amerlinga a jeho výchovno-vzdelávacieho ústavu Budeč. Hroboň už pred príchodom do Prahy dobre vedel, kto je Amerling, poznal jeho činnosť, úsilie, spôsob myslenia. Bol pre neho zvestovateľom, prorokom nadchádzajúcich čias. A zo začiatku nielen pre neho, ale pre všetkých štúrovcov. Čo sa oní pre svoj prebúdžajúci sa národ ešte len chystali urobiť, tu už malo jasný tvar. Amerling navštívil Slovensko v spoločnosti Václava Svatopluka Štulca v septembri 1834. Zastavili sa v Bratislave, Levoči, Lipt. Sv. Mikuláši, kde boli hosťami G. Fejérpataky-Belopotockého, ale išli z ruky do ruky, ako vtedy bývalo zvykom a všade ich prijímali srdečne. Aj Amerlinga nadchlo Slovensko svojimi nedotknutými možnosťami. Predvídal, že raz bude centrom nového slovanského sveta lásky a krásy a bude mať veľké kultúrne poslanie pri mravnom prerode ľudstva. Amerling, v snahe oživiť Komenského sen o dokonalom vzdelávacom učilisku, vypracoval monumentálny projekt a aby pripomenul údajne prvú českú školu, nazval svoj ústav Budeč¹. Napriek tomu, že sa mnohí pozastavovali nad neúmerne širokým obsahom tejto súkromnej vzdelávacej inštitúcie (študenti mali možnosť oboznámiť sa s ktorýmkoľvek odborom vedy aj praktickej zručnosti) škola svojím poňatím a vybavením nadišlo predstihla dobu [46]. S finančnou podporou českej šľachty a zbierok vlastencov kúpil Amerling v apríli 1839 pozemok, zrekonštruoval tam záhradný domček, kde sa hneď nastáhoval s viacerými spolupracovníkmi, vrátane slovenských maliarov F. Belopotockého a J. B. Klemensa. V priebehu roku 1842 bola hrubá stavba hotová a postupne sa „za chodu“ dávala do prevádzky. Problémy začali už r. 1843 a pokračovali do r. 1850. Spoločnosť okolo Budče sa dostávala do ťažkostí v dôsledku disproporcií medzi veľkými vznešenými ideálmi a skromnou realitou. Amerling mal vízie, a aj keď mu celkom nechýbal zmysel pre praktický život, nemohol nadiľho udržať chod takého obrovského komplexu. Nakoniec celú Budeč odkúpil gróf Lev Thun a po čase ju premenil na nájomný dom, ktorý dodnes stojí na rohu Žitnej (predtým Žitnobranskej ulice) a ulice V tûních ([34], s. 43-107); ([35], s. 108); ([42], s. 19); [41]-[43]; [46]).

Do Prahy Hroboňovci pricestovali dostavnikom podvečer 21. marca 1842 a ubytovali sa najskôr v hostinci. L. Štúr ich svojím vplyvom odporúčal do priazne lekára Václava Staňka a tým aj advokáta Josefa Františka Friča.² Samo Bohdan Hroboň sa tak ocitol v samom centre pražského vlasteneckého prostredia, pretože Staňkovci a Fričovci sa poznali takmer s každým, kto v národnostne sa prebudzajúcej Prahe tvorivým spôsobom upozornil na seba. Ich spoločenské salóny navštevoval celý pražský literárny, vedecký a umelecký svet – Palacký, Šafárik, Amerling, Němcová, Čejka, Rieger, Čelakovský, Purkyně... Výkvet Česka. V. Staněk počas tohto pobytu oboch bratov týmto svetom neúnavne sprevádzal. A nielen to. Od r. 1836 bola členkou staňkovskej rodiny aj Antonie Reisová, najmladšia sestra Staňkovej manželky

- 1 Budeč – pamätné miesto, pozostatky hradiska. Nachádza sa pri obci Zákolany (časť Kováry) v okrese Kladno. Z písomných prameňov vyplýva, že v 10. storočí Budeč patrila k oporným bodom Přemyslovcov. Niekedy medzi rokmi 895 a 905 tu knieža Spytihněv I. založil rotundu sv. Petra. Svätováclavské legendy sa zmieňujú o tom, že na Budči v mladosti študoval žaltár budúci knieža Václav
- 2 Staněk, Václav, MUDr. (1804-1871), český vlastenec, lekár, mecenáš. Manžel Šarloty (Karolíny), sestry Bohuslavy Rajskej
- 3 Frič, Josef František, JUDr. (1804-1876), český vlastenec, advokát a politik. Manžel Johanny, sestry Bohuslavy Rajskej

Karolíny a tiež Johanny Fričovej, manželky J. F. Friča. Sčítaná a muzikálne nadaná mladá žena bola múzou tejto spoločnosti. Prijala vlastenecké meno Bohuslava Rajská, sústredila okolo seba krúžok žien a dievčat, ktoré sa chceli zapojiť po boku mužov do celonárodného vlasteneckého zápasu. Približne od r. 1840 im pravidelne prednášal zo všetkých oblastí vedy, kultúry, umenia aj praktického života K. S. Amerling a niektorí jeho spolupracovníci. Kresbu a perspektívu tu vyučoval J. B. Klemens. Bohuslava Rajská sa rozhodla, že bude slúžiť českému národu ako učiteľka, preto v máji 1841 podnikla so švagrom J. F. Fričom cestu do Viedne a Bratislavy, aby sa oboznámila s prevádzkou tamajších vzdelávacích ústavov. Bol to pamätný deň (23. máj 1841), májová nedeľa exaudi (po Nanebovstúpení, 7. veľkonočná), keď sa štúrovcí stretli s kultúrnou misiou z Prahy. Všetci účastníci si na toto stretnutie neskôr až s pietou spomínajú. Samo Bohdan Hroboň bol jedným zo štyroch mladíkov, čo Bohuslavu Rajskú víтали v sobotu večer v bratislavskom prístave. Vedel, že sa s ňou v Prahe znovu stretne. Hroboňovci sa počas tohto pobytu zdržali v Prahe, ako hostia Staňkovcov, osem dní - od utorka Veľkého týždňa (22. marca 1842) do utorka po Veľkej noci (29. marca 1842). Hroboň tu v noci pred Vzkriesením napísal báseň *Pozdravení (Pútnoc odbila a zvonů ohlasy...)*.

Do Halle prišli 2. apríla 1842, kde sa ich hneď ujal priateľ z Palúdzky, Ján Drahotín Ondruš. 7. apríla 1842 sa zapísali do zoznamu poslucháčov Friedrichs-Universität Halle-Wittenberg, podali si žiadosť o štipendium a 26. apríla 1842 poslal Hroboň Bohuslave prvý list. Rozvinula sa vzájomná korešpondencia plná porozumenia a dôvery nielen s ňou, ale aj s dr. Staňkom. Hroboň obvyčajne dostával listy od oboch súčasne, najmä keď sa posielali po tých istých posloch. Väčšinou to boli slovenskí študenti cestujúci do Nemecka alebo vracajúci sa domov, ktorí prenášali jeho listy do Prahy a radi sa zastavili v pohostinnom kultivovanom dome.

Pol druhu roka stráveného v Halle - to bol pre Hroboňa čas vnútorného nepokoja a túžby po domove, najmä keď si uvedomil, že sa tam bez jeho účasti dejú veci zásadného významu. S nemeckou filozofiou prišiel do kontaktu už v Levoči, poznal Herderovo dielo prisudzujúce Slovanom osobitné humanizačné poslanie v dejinách. Oplyvnil ho J. Kollár, ale aj L. Štúr, ktorý po návrate z Nemecka začal na lýceu realizovať heglovský projekt prednášok z filozofie, histórie a estetiky. Hroboň svojím spôsobom bol pripravený na stretnutie s týmto „Napoleonom vedy“. Hegel vtedy už nežil (zomrel r. 1831), ale jeho autorita bola obrovská. Akoby bol posledným stupňom vo vývoji filozofického myslenia a hallská univerzita sa považovala za dedičku jeho ideí. Profesori tu prednášali tak presvedčivo, že citlivý Hroboň naraz zapochyboval o všetkom, čo dovtedy tvorilo pevný základ jeho života. Nemohol sa vyrovnáť s Heglovou filozofiou náboženstva, s jeho panteizmom. Absolútny duch, idea, princíp, boh stotožnený s prírodou bol v rozpore so zjaveným kresťanstvom Nového zákona a s teologickým učením, ktoré ho formovalo od detstva. Chladný, neosobný boh bez lásky akoby neexistoval. Ostalo prázdno, život strácal zmysel. Nebolo ľahké vzoprieť sa, ale Hroboň to urobil (i keď voči Heglovi naďalej pocítoval nesmierny obdiv). Postupne si uvedomoval, že na základe abstraktnej formuly akoby sa zo života vytrácalo všetko podstatné, zvlášť hodnotové rozdiely. Svet bez toho bol vydaný napospas ľudskej vôli a militantný postoj k prírode viedol k militantnému postoju človeka k človeku ([51-1], s. 74). To bolo neakceptovateľné. Hroboň pochopil, že z takého postoja môžu vyplynúť etické deformácie s nedozrými

dôsledkami. Sformuloval to v liste Štúrovi z 21.9.1842: *Nám nejde více, jak Nemcům, o logickou odtaženou věčnost a pravdu, ale o ctnost a ducha živého.* [List č. 22]. Jeho vtedajšie rozpoloženie reflektujú básne *Duše světa* (*Pověz mi písní, kde hledat spasení...*) a *Má duše žije a žít bude věčně...* V polovici mája 1842 podnikli Hroboňovci spolu s Ondrušom cestu po Nemecku. Okrem Lipska a Berlína navštívili aj niekoľko ďalších miest, medzi nimi Weimar, kde sa poklonili pamiatke Goetheho, Schillera, Herdera. V tom čase v Tübingene dožíval v zatemnení mysle svoj posledný rok života básnik Friedrich Hölderlin. Nevedno, či slovenskí študenti vtedy mohli o ňom niečo vedieť.

Tri semestre sa minuli, bratia štipendium nezískali (už boli prerozdelené). Na ceste z Halle sa znovu zastavili v Prahe, kde došli večer 27. augusta 1843 a hneď na druhý deň navštívili Staňkovcov. Opäť ich prijali ako svojich. Tentoraz tu strávili desať dní. V posledný deň pobytu (6. septembra 1843) si Hroboň našiel príležitosť a vyznal sa Bohuslave zo svojich citov. Nežiadal nič, len dovoľenie písať o svojej láske. Jej odpoveď bola neurčitá i keď nie odmietavá a on odišiel z Prahy v domnienke, že Bohuslava je pre neho nedosiahnuteľná, navždy stratená. Akceptoval to, ideál ostal neporušený, bol svojím spôsobom šťastný. Začal sa pripravovať na svoje veľké poslanie v národe. Približne v tomto čase, proti vôli rodičov, po ťažkom zápase o nezávislosť, odmietol ponúkaný farársky úrad v Liptove a v januári 1844 nezareagoval na Štúrovu výzvu ohľadom námestníctva profesora Palkoviča po jeho suspendovaní.⁴ Medzitým však Bohuslava koncom septembra, v odpovedi na Hroboňov priateľský list, vyslala signál nádeje. Obdobie medzi novembrom 1843 a aprílom 1844 bolo nabité udalosťami, ktoré Hroboňa striedavo vynášali do nebeských výšin a vzápätí zrážali k zemi. Približne v polovici apríla 1844 sa rozhodol po tretí raz navštíviť Prahu. Tam ho túžobne očakávali najneskôr v máji. Už zo Sielnice vyšiel neskoro. Potom sa v Bratislave podujal urobiť korektúry druhého ročníka Hurbanovho almanachu Nitra, čo ho zdržalo na ceste až do konca júna, ale slovenčina sa rozletela do sveta. V tomto čase bol Hroboň pod vplyvom dvoch veľmi silných emócií. Na prvom mieste to bolo „vzkriesenie slovenčiny“. Národ. Akoby sa prostredníctvom jazyka už-už išli naplniť všetky vízie o poslaní Slovanov (a po tisícročnom utrpení Slovenska zvlášť). V tomto procese videl seba, ako anjela Samoslava, zohrávať významnú úlohu. A bola tu láska. Bohuslava. Ešte nevedel, ako dať do súladu obe tieto citové hnutia, keď 6. júla 1844 po tretí raz (a naposledy) vstúpil do Prahy. Sotva si mohol vybrať menej vhodný čas na vyslovenie citov a prejavy lásky, ako bolo v českých obdobiach po vydaní druhého ročníka almanachu Nitra.

Oddelenie slovenčiny od češtiny sa stalo skutkom. Jazyk v tom čase nebol len dorozumievacím prostriedkom, bol tu aj hlbší podtext. Predstavoval samu podstatu národnej svojbytnosti na českej aj slovenskej strane. L. Štúr sformuloval svoju koncepciu jazyka a národa v protiklade k zjednocujúcej koncepcii jungmannovskej; štúrovi kodifikovaním spisovnej slovenčiny popreli hegemoniu češtiny v česko-slovenskom priestore ([35], s. 35). V českom prostredí sa tento počin vnímal ako nesvornosť, rozbíjanie jednoty, takmer zrada. Keď Hroboň prišiel do Prahy sústreďoval na seba všetky nakumulované výčitky, ľútosť aj polemické útoky. Okamžite sa

4 Keď pochopil, že sa na katedre neudrží, navrhol Štúr Palkovičovi viacerých kandidátov, Hroboňa na prvom mieste. Aj študenti lýcea sa dovoľávali Hroboňa, keď už nemohli mať Štúra. Bol známy a obľúbený

zmobilizoval do pozície obrany. Lenže on slovenčinu bránil spôsobom, ako to o tri roky neskôr publikoval v Slovenských pohľadoch (pôvodne chcel tento svoj text *O slovenčine*, známy ako *List Launerovi*, uverejniť v *Kvêtoch*, mal ho pri svojom pobyte v Prahe so sebou). Tým sa musel dotknúť citlivého miesta. Hroboň medziiným povedal približne toto: čeština sa vyvíjala už v epoche germánskej a teda zároveň s germánskymi jazykmi sa vyžila a vysychá (SP, 2, 1847, s. 79). Práve prebiehajúci proces vyčleňovania českej kultúry z kultúry spätéj s nemčinou bol zložitý. Rodiaca sa novodobá česká kultúra sa len ťažko odpútavala od silnej nemeckej a mnohí si to uvedomovali. Dôsledkom bolo ochladnutie predtým veľmi dobrých ľudských vzťahov. Hroboň v Prahe osamel. Navyše krátko po ňom prišiel z Vratislavi nedávno ovdovený básnik F. L. Čelakovský a uchádzal sa o Rajskú. Rozhodla sa v polovici augusta 1844.

Vzťah Hroboň – Rajska nepotrebuje zvláštny komentár. Je dostatočne obsiahnutý v predkladaných denníkových záznamoch, básňach a listoch. Od začiatku do konca. Podstatná časť týchto historických prameňov je známa, pretože od konca 19. storočia po súčasnosť bola už (až na niekoľko výnimiek) istým spôsobom publikovaná.

Niekedy v priebehu septembra 1844 sa Hroboň odsťahoval od Staňka k Amerlingovi a ešte sa pokúšal presadiť v Prahe českým perom; nemal však peniaze, nič sa mu nepodarilo. Z Prahy odišiel 8. novembra 1844, ale až 19. novembra avizoval v liste bratovi, že je už na Slovensku. Domov sa vrátil okolo 6. decembra 1844. Nastávala dlhá a už definitívna etapa jeho života. Tatranská samota.

V jednej zo svojich esejí napísal svojho času A. Zweig o už spomínanom nemeckom básnikovi F. Hölderlinovi – súčasníkovi Hegla, Goetheho, Schillera – ktorého životný príbeh v mnohom pripomína ten Hroboňov: *Nijaký nemecký básnik nikdy natoľko neveril v básnictvo a v jeho božský pôvod, ako Hölderlin*. Nazdávame sa, že to platí aj o slovenskom básnikovi Samovi Bohdanovi Hroboňovi.

Týmto výberom z korešpondencie a denníkov sa pokúšame priblížiť jeho pražské obdobie (od marca 1842 do decembra 1844). Hroboňov ascendentný čas. Boli to necelé tri roky, z toho v Prahe fyzicky približne jeden mesiac a v doznievaní ďalšie tri. Ale mali dosah na celú jeho budúcnosť. V miernom presahu a vo veľmi úzkom výbere sprístupňujeme aj texty z obdobia, ktoré tomu bezprostredne predchádzalo (1841) a nasledovalo (1845/1846). Tiež reminiscenčnú reflexiu pražských udalostí (1872/73 a 1882/83). Výber otvárame Hroboňovou úvahou *Nesmrtnosť* z levočského obdobia, čím chceme upozorniť na to, že mladý Hroboň nebol len básnikom selaniek, ale aj premýšľavým človekom, ktorého myšlienkové smerovanie sa v základných rysoch sformovalo už pred Halle a Prahou.

Lúba Rusnáková

I. Levoča (1837)

0. Samo Bohdan Hroboň: Nesmrtelnost

Jsou hodiny v životu našem, v nichž to duch náš, osvobozen od starosti zemských, o své podstatě přemýšlí a o svém určení považuje. Myšlenka myšlenku tvoří, obraz za obrazem vzniká, mnohonásobné nápady a pojmy se hromadí; divné, tajemné city ducha opanují – až pohroužen v moři nejistoty, namáhá všechny síly, soustřeďuje všechny moci, by se mohl prodrati ohromnými vlnami, uzdraviti jediným blahodějným pableskem – a teď, teď se pokouší vysvětliti si ty otázky: Čím jsem já? Jaké jest určení moje? Věčnost-li? Čili zmiznouti mám jako stín? Náhdera palouků padá – zvěři hynou – tělo se rozsypává na prach – slavná města lehají popelem – celé krajiny valí se v rupy – hnutím světovládne národy miznou – a já, já prach! – smím pomyslit, že duše má (lehká pára) navzdor všeoborné přírodě, v podobě nadsvětové bytosti má nesmrtelnost požívat? Ha, třeštivosti! Čím pak je duše bez těla? S tělem přišla duše k účinkování, s tělem jen musí myslit, s tělem se rozstává – s tělem i zahyne. Je-li však přece duch a tělo jen jedna bytost? Co pak je to, jenž i když tělo spí, vždy účinkuje? Co jest to, jenž i když tělo v zahálce nýje, aneb posledním dechem život táhne se vzhůru, vznáší se v jednom okamžení od země ke slunci a tam do nekonečnosti zaletuje? Co jest to? Já cítím tu božskou moc, cítím jí a samostatnou rozdílnost její. Nu tedy když duch od těla rozdílný jest, může-li on i bez těla žíti? Jistě. Ba co více, osvobozen z těsného žaláře těla ke vznešenějšímu účinkování se povznese. Nebo může-li příroda něco docela zničit? Může-li jen jeden neviditelný prášek dle věčných zákonů přírody v nic se obrátit? Naskrze ne! I jakže tedy můj duch, odlesk Boha, může zahynout? Aneb snad ten, jenž mne dle obrazu svého učinil, zapomenouc na svou nezměrnou dobrotu a spravedlivost, mne zničí? Ještě jedna pochybnost – však jestli tu přemohu, mé přesvědčení a má víra pevněji stát budou, nežli nebes soustava a žádná bouře mi ten předrahý poklad z řader nevyrvé. Ó, že tvá hluboká zkoumání, tvůj ostrý a k nejskrytějším pochybnostem pronikající zrak, ty veliký K....! i tuto nejistotu odkrýti museli: „Že rozum náš, nic o samých věcech na světě, však jen o tom, co věci v rozumu našem dle jeho původní nastrojenosti vytvořují, znáti může a že by snad celý svět a všechny pojmy o něm jináče si rozum představoval, kdyby jinou nastrojenost měl.“ Následovně i veličinoznanské pojmy a všechny rozumování o nesmrtelnosti jsou pravdy jen z ohledu nastrojenosti ducha a v samé věci snad jen mámivé úkazy. Než jaká to radost! Jaká to útěcha! Jakže by příroda mohla utvořit rozum nepřírozený? Může-li býti taková moc, která by utvořila, co utvořit nemůže? Příroda tedy tvořící přírozenými silami, rozum přirozeně nastrojila a buď mu i zamezila do mnohých tajností proniknouti, přece jen takovou uspořádanost mu dāti mohla, se kterou jestli pojmy o světě naskrze souzvučí, musejí býti pojmy opravdovými, pojmy věcí samých o sobě. Vzhůru tedy! Raduj se, duchu můj! Tvoje božská podstata více nezhyne, ty se co skvělá jiskra z popela k nebesům pozdvihneš a z rachotných zboření světů v obnovené kráse ke věčným, nevýslovným radostem na perutích ctnosti vyšineš!

5 In: Hleba, Edmund: Samo Bohdan Hroboň : básnik viery a lásky všehrajemnej. – Prešov : S PRESS, 1999, s. 82 (Hleba (10))

II. Viedeň – Bratislava – Sielnica (1841)

1. Zápisky Bohuslavy Rajskej

10.05.1841 - 23.05.1841

Viedeň – Bratislava. Desátého⁶ odpoledne navštívilo nás více Čechů a Slováků a hned byla beseda hotova. Hráli jsme na piano, zpívali a rozpravami se bavili. Jmenovitě slovanské lidové písně se nám líbily a i já jsem jim některé písně z Královského rukopisu přednesla. Mnoho bylo rozprávěno o stavu slovenských záležitostí i upozorovala jsem, jak v mnohém náhledy se lišily. Rozprava byla stále horlivější. Divno mi bylo, že Hauf⁷, rodem Čech, úplně slovenskou výřečnost si přizpůsobil a náhledy svými Slovákem se stal. Horlivě zastával aspoň svůj náhled, že národu českému spása jedině ze Slovenska přijítí může. Jiní opět zastávali, že jí jedině od Ruska očekávatí můžeme [...]. Dovolila jsem si též vytknouti Haufovi jeho poslovenštění, následkem kteréhož zapomněl býti Čechem. Odvětil mi, abych mu ukázala podobný život u nás, jaký panuje nyní na Slovensku a že zajisté ihned k němu přilne. On prý musil teprve do Tater přijítí, aby se naučil býti vlastencem. V tom ohledu musila jsem mu dáti za pravdu, že u nás vzájemnost není ještě rozšířená. Slováci více svým působením do lidu vnikají nežli my; ovšem, jsou při nich okolnosti mnohem příznivější [...]. Den na to⁸ odjela jsem z Vídně po parolodi ve společnosti svého švagra⁹ a Josefa Podlipského do Uher. Vystřelili několikrát na znamení odjezdu, zazvonili a loď naše hnula se od břehu nesmírnou rychlostí, prorážejíc čeřící se vlny Dunaje. Po obou březích různé krajiny, jedna čarokrásnější a divočejší nad druhou vynikaly, zaujaly naši mysl - a opět po chvíli zmizely v dálí. Zvláště krásné a romantické jest položení břehů tam, kde Váh do Dunaje padá,¹⁰ odtud v brzkém čase přijde se k Děvínu, sídlu Rastislava a Svatopluka.¹¹ Jedině zbořeníště na vrchu upomíná na bývalou nádheru celé stavby. Mají cos velebného a dojemného do sebe tyto trosky dávné slávy, jak by byly věstiteli časů minulých i budoucích - tak vše vezdejší ztrácí se a zaniká, a byť i tisíciletí vzdorovalo, konečně přece se promění a rozpadne ve své jednotlivé prvky. Tyto účinkují sice dále v jiných podobách a poměrech, avšak kde jich počátek? - a kde konec? - Rychlost parolodě nedovoluje dlouhého dívání na jeden předmět a dlouhého přemýšlení. Za několik okamžení viděli jsme Břetislavu v dálce před sebou a za čtvrt hodiny vjeli jsme do přístavu. Na břehu očekávali nás čtyři mladíci, mezi nimi Ludovít Štúr¹² a mladší p. Hodža [Ondrej]. Uloživše v hostinci své věci, ihned jsme do domu pána Štúra

6 10. mája 1841

7 Hauf, Emanuel študoval vo Viedni medicínu. V lete 1840 prešiel celým Slovenskom (vrátane Lipt. Mikuláša, Kriváňa, Hýb). Túto cestu neskôr opísal a publikoval v časopise Květy (VIII, s. 212-222). Podrobnejšie Žáček, Václav: Cesty českých studentů na Slovensko v době předbřeznové : Paměti a dokumenty. Svazek I. v Brně : Brněnské tiskárny, 1948, s. 90.

8 22. mája 1841

9 Dr. Josefa Friča, manžela sestry Johany

10 Autorka má na mysli rieku Moravu

11 Sídlom veľkomoravských kniežat nebol Devín, ale Morava a Nitra. Zdržiavali sa však aj na Devíne, podľa Fuldských analóg menovite Rastislav

12 Celý text preberáme z publikácie Ž. Podlipskej [15]. Podľa originálu zachovaného v PNP však návštevníci z Prahy prišli do Bratislavy v sobotu o pol ôsmej večer. Okrem bratov Hroboňovcov a Ondreja Hodžu ich nevitál Ľudovít Štúr, ale jeho brat Samoslav (Bohuslava rozumela „Jaroslav“, čo sa neskôr pri prepisoch chybné opravovalo na „Ludevít.“) Okrem F. Kleinschnitzovej bol tento text [podľa Podlipskej] publikovaný aj v: *Súčasníci o Ľudovítovi Štúrovi* / J. Ormis, 1955, s. 203-

uvedení byli. Jaký to šlechtetný, vážný muž! Jeho celá postava má do sebe cos impo-
nujícího a přece tolik přátelského a přívětivého. Přijal nás velmi srdečně, objal i líbal
švagra mého i Josefa [Podlipského], a jeho slova zněla tak mužně, tak hrdinsky, jako
dávna pověst. K večeru vrátili jsme se do hostince po pěkné procházce městem, při
které jsem příležitosti měla odevzdati Štúrovi rozličné dopisy z Prahy a z Vídně.
V hostinci očekávalo nás více slovenských mladíků, s nimiž jsme se usnesli, že časné
zrána do Tater půjdeme,¹³ bychom krásného co nejvíce možno pozřeli. Podlé ujed-
nání sešli jsme se všichni a kráčeli jsme ranně do taterských hor. Když jsme ušli kus
cesty, došli jsme k malé chaloupce na svahu hor položené i posnídali jsme v stinné
zahrádce mléko s chlebem. Pozdrzení toto umožnilo, že větší společnost, sestáva-
jící ze slovenských a srbských¹⁴ studujících a z několika Čechů, která z Břetislavy
později vyšla, nás dohonila. Nastalo představování, zdravení, ruky tisknutí, líbání;
ó, jak nevýslovně jsem byla šťastná a blažená v té volné přírodě, ve středu tolika
srdečných lidí! - Konečně musili jsme se zdvihnouti a dále vzhůru stoupati. Štúr
nabídl mně rámě, na kteréž zdráhala jsem se zavěsiti vědouc, že si ruku v Králové
Hradci zlámal a že dosud zahojená nebude.¹⁵ Mé zdráhání však nepomohlo ničeho,
žertem prohodil, že mu jí úplně zahojím, když ruku na ní vložím a již mne chopil
a rychle šlo to do výšiny. Přišli jsme na malou planinu. - Jen několik kroků ještě, -
pravil Štúr, - a uhlídáme krásnou vyhlídku. - Vtom viděla jsem na nejvyšším kopci
státi asi deset mladíků v polokruhu a jak nás spatřili, počali zpívat.¹⁶ Sotva však
jich zpěv dozněl, již vpravo a vlevo mocné hlasy mužské poslední slova opakovaly.
A k tomu čarovná ta ozvěna z tolikerých stran a před námi ten krásný širý slovenský
kraj rozložen v nesmírném kruhu velebných hor - kohož by srdce mohlo zůstat bez
pohnutí a nadšení! Dojemná ta píseň začínala takto:
*Sladkým zpěvem, hory, doly (zaznívejte), sestru milou, Češku věrnou (uvítejte). Sva-
tou píseň Tatry naše (rozhlášte), lásku Čechů a Slováků (posvěcujte).*¹⁷
My se usadili k odpočinutí a jakby očarování tisícerymi těmi dojmy, mlčeli jsme
všichni. Dozněla první píseň a kolem kol bylo tak posvátné ticho, jak by byl ten kraj

207; *Slovenské pohľady*, 1883, s. 72-73; *Královny, kněžny a velké ženy české* /Stloukal, 1940, s. 386;

Slovenská literatúra, 1961, s. 119. O existencii originálu informuje Z. Sojková [40, s. 159]

¹³ V čase hľadania národnej identity bola zo strany slovenských národovcov citeľná tendencia ozna-
čovať názvom Tatry celé Karpaty na slovenskom území. Zdá sa, že toto úsilie sa opieralo o Pal-
kovičovo vymedzenie Tatier v diele *Známost vlasti* (1804): „Počínaj si pri Prešpurku (Prešpurský
zámek jest na nejkrajnějším jejich vršku); odtud vedle Morawy, Slézska, Polska, Lodomere, Hali-
če, až k Sedmíhradsku dobíhají, Uhry a Sedmíhradsko do půlkruhu otáčeji...” s.10

¹⁴ Na bratislavskom lýceu študovali v tom čase aj Srbi. Hurban hovorí: Štúr ale priťiahol so sebou
na lýceum z juhu sokolov srbských, ktorých počet až na 30 vystúpil ... (SP I, 1881, s. 205; [1], s. 449)

¹⁵ V septembri 1840 sa L. Štúr vracal z Halle domov cez Prahu a Hradec Králové, kde chcel pôvodne
len prenocovať. Prijal však pozvanie do domu Hostivíta Pospíšila (otca Jaroslava Pospíšila, redak-
tora časopisu *Květy*). Pri odchode 16.9.1840 si nešťastnou náhodou poranil ruku, čo ho prinútilo
zdržať sa tu niekoľko dní navyše. Starala sa o neho pôvabná dcéra domu Marie Vlastimila, ktorej
venoval niekoľko básní. *Rozžehňání* uverejnili *Květy* až 28.10.1841. Viac o tom [42], s. 40-43, s po-
dobizňou Marie Pospíšilovej od J. B. Klemensa na s. 73

¹⁶ Hroboň hovorí r. 1879: *Spolok náš ev. slov doplňovali i daktori Česi a Moravania študující
a zvláště Srbi, s ktorými spolu drživali sme slávne spevokoly so spevom a rečením ... Spevokoly
sme usporadúvali cestovateľom slavianskym na čest. Každý vyznal, že čohosi podobného v celom
Slavianstve ešte niet* ([6], s.237)

¹⁷ Autorom textu bol S.B. Hroboň. Túto báseň pod názvom *Ke dni 23. května* zaradil E. Hleba
do bibliofilie *Poézia mladosti*, s. 48 s pozn. *Básněno d. 23. kv 1841 pod Tatrami.* (Hleba (2)

usnul při ukolébavce domových zvuků. Jonáci slovenští nové zapěli písně - jaké to srdce rozrývací dumy!

Časy naše časy, časy dávnej slávy, / keď nad Nitrou vlály slovenské zástavy. // Boli sme my boli medzi národami / ako ten náš Kriváň nad tými Tatrami. // Bol ten náš kraj v kvete, ale ten kvet zvädol, // dobrú noc, Slováci, váš deň už zapadol. // Keď nám i zapadol, však on zasa svitne / ten náš slovenský kraj v nový svet vykvitne. /

Mne tak mocně dojaly ty zvuky, že jsem nemohla se ubránit slzám. Jaký to divný se zmocní člověka pocit na těch horách, či to nevyslovitelná radost z nejčistší rozkoše, či to hluboký bol, či to neukojitelná touha po něčem vyšším, kdož to vypsati může? Jedině slzy mohou vysloviti tento dojem. Věřím nyní, že na těchto horách může duch lidský povznést se nad malicherné hračky světa, stati se lepším a uzrát k vyšším činům. Poznala jsem vzor muže a pravého syna těchto volných Tater v Štúrovi. Na Tatrách mezi přáteli jeho musí jej člověk vidět, aby mu porozumět a jeho ducha ocenit mohl. Jaký to výborný muž a jaký vliv i vážnost si získal mezi mladými přáteli svými - každé jeho slovo jest jim poručením. Sotva doznával poslední ohlas velebného chóru v dalekých horách, tu všichni mladíci, kteříž na vrcholu zpívali, zavolavše rázem: „Orel tatranský! Orel tatranský!“ mžikem sběhli k nám dolu a utvořili polokruh. Nad námi vskutku mohutný orel, jakby přilákán zpěvem, vznášeti se počal a ve velikém kruhu nad hlavami našimi kroužil. Přítomnost orla působila elektricky na všechny, nesmírná nadšenost a rozjařenost zmocnila se myslí všech a duch každého zalétal z pozemských luhů k výšinám nezměrným. Část společnosti, posluchači to Štúrova slovanského ústavu v Břetislavě, rozloučili se s námi a za zpěvu a provolávání „slávy“ šli rozličnými cestami dolů. Musili jiti totiž do přednášek srbsko-českých a vzali s sebou i Josefa. Ostatní společnost ubírala se dále do hor a až k večeru vrátili jsme se z nezapomenutelného onoho výletu zpět do Břetislavy. Štúr dovedl nás do svého bytu. Již po cestě rozprávěli jsme mnoho spolu o poměrech u nás a na Slovensku, on vyptával se mne podrobně na každého. Privil mi, že by nechtěl více přijít k nám, kdež by velmi opatrným býti musil, neboť za přítomnosti své v Praze a ve Vídni řečnil prý mnoho a tím vzbudil na sebe pozornost policie státní. A toho oni prý se chrániti musí, majíce dosti s Maďary, jakožto největšími odpůrci svými, co činiti. V bytu svém četl mi více listů Zayových, v kterých mu tento bídník peníze nabízel, aby k straně maďarské přestoupil a národní věc zradil. Četl mi rovněž odpovědi své i jsou příkladný a jeho hodny.¹⁸ Dala jsem několika slovy smýšlení své najevo a on stisknul mi ruku a v srdečnosti mne objav, přivinul mne k sobě. - Ještě mi bibliotéku svou ukazoval, almanach Zora s modrým kvítkem na památku dal a čtení básní Hollého mi doporučoval; v tom rozlétly se dveře a Josef letěl do jeho náručí radostně rozčilen. Způsob přednášení v Štúrově ústavě jej tak zaujal, že ani k sobě přijít nemohl. Konečně vypravoval, že jeden ze Srbů něco přednášel úchvatným způsobem a jiný ihned vystoupil a kritizoval předešlé se znamenitou výmluvností. Všestranná pozornost, příčinnost a čilost posluchačů učinila na něho hluboký dojem. Za ním přišli ostatní mladíci a s nimi bavili jsme se dlouho do noci. Druhý den navštívili nás opět v hostinci všichni a tu my jim na počest hostinu dávali. Mladý pán Hodža přinesl mi knihu City vděčnosti, na jejímž prvním listu byla tato slova:

18 Přehled spomínanej korešpondencie medzi K. Zayom a Ľ. Štúrom v slovenskom preklade sprístupňuje J. Ambruš ([1], s. 489-497)

Kéž bych nadľidskými skvěla se silami, pevně bych Šumavu spojila s Tatrami, by se již co věrné sestřičky líbaly, pak jim v krátce zlaté věky se usmály! „Velectěné slečně, vlastenkyni uslechtilé, panně B. R. na důkaz šetrnosti a úcty věnuji při příchodu jejím na Slovensko břeťislavští Slované. Na památku v Břeťislavě nad Dunajem l. 1841, dne 23. května“¹⁹

Verše předešlé²⁰ byla jsem p. H[odžovi] do památníku napsala i těšila mne taková jich laskavost ke mně. K večeru přeplavili jsme se přes Dunaj a šli do tak zvaného Au,²¹ krásného to stromořadí na pravém břehu dunajském. Ač se začal náramný vítr zdvihati a mraky se stahovaly, my kráčeli mužně dále. Když jsme do háje přišli, vítr přestal bouřit, vyskočilo slunko a na zachmuřené obloze se ukázala v sedmibarevném pruhu krásna duha. My dlouho dívali se na ni, až zmizela - kéž by byla zvěstovatelem budoucího štěstí a míru drahých bratří Slováků, až nynější bouře přejdou! Vystoupili jsme na pahrbek, usadili se v půlkruhu a někteří deklamovali Kollárovy znělky ze Slávy Dcery - tam jsem teprve jim rozuměla a duch Kollárův se mi objevil v celé své mohutnosti. Na břehu dunajském, od Slováků musí člověk slyšeti ty lahodné verše, aby porozuměl kráse té poesie a vniknul do hloubky myšlenek. Slunce klonilo se k západu, ozařujíc růžovým světlem krajinu. Dunaj skvěl se v červeném rouše, jak pouhý odlesk večerní zoře a v pozadí stály Tatry jak rozevřená tajemná kniha - každý z nás se zamlčel, aby se zcela mohl oddati tomu tajemnému citu, který vždy člověka k přírodě, co k své matce, poutá. Stála jsem vedle Štúra, ruku majíc na jeho rámě položenu a my byli v tom okamžiku jeden cit, jeden obraz. - Ó, proč nás musíte tak brzo opustit? - šeptal. A já právě na brzké rozloučení myslíc, v myslí jsem se loučila navždy s oním krásným krajem a přemítala jsem, proč je vše tak pomíjející na světě. Jak ráda bych byla u Vás, vy srdeční lidé, ostala, ostala v těch horách, kde panuje krása a věčná mladost v přírodě a v lidech ctnost, upřímnost a pravý, neporušený cit²². Osud jinače velí! Týž den v noci sedli jsme do pošty, rozloučili se srdečně se všemi a ujížděli k Vídni.

2. Denník Sama Bohdana Hroboňa

24.12.1841 - 08.03.1842

Dne 24. prosince 1841

Ve jménu narozeného Krista složil jsem na Diele věčný Svatoslib ctnosti – Bohu a Slávě! Mrak již popadával na doly a vršky, posledním zlatým pableskem líbalo slunce bílý sníh Tater, jejichž to vrcholy, v šedé mlze ovinuty, dumati se zdály o předešlé a budoucí slávě. Dohvězdný večer... Bratr Karel byl doma. Do Trnovce po obědě odešel... Příprava ke kázání.

Dne 25. prosince 1841

Bylo ráno šedé, bělavé mraky sněhem šustěly, Tatry v oblacích šedých – jenom Diel ve sněhových mrakách se černěl a nábožný lid z Diela, do Sielnice se hrnoucí, ve sněhové mlze se šel. Já zastal pod lípou opršenou, smutnou a přece celý svět se

19 Ide pravdepodobne o *City radosti ke dni 19. dubna 1841, jakožto k slávnému svátku, narozenin Jeho císa. krále Apoštolské Jasnosti Ferdinanda V., ochrance národů svých, od Ústavů Slovenských na školách evanjelických a. vyz. v Uhřích projevené*, kterou štúrovci kolportovali

20 Autorkou veršův nie je Rajská, ale Bohuslav Nosák, ktorý ich pod názvom *Tři tužby Slovenky* publikoval v *Jitřenke* (1840), na s. 97. Ale Rajská si ani nepřisvojuje autorstvo (len že ich napísala do pamätníka)

21 Engerau / Ungeru. Nemecký názov Petržalky

22 Viacerí účastníci sa neskôr vyslovili, že 23. máj 1841 patrí medzi najkrajšie zážitky ich života

mi usmíval, neboť jsem slavil s památkou narození Krista mé znovuzrození. Vejdá do chrámu Páně, vidím všechny stolice nábožným lidem přeplněné, jenom čtyři na pravé straně oltáře jsou prázdné. Tam přijdou, jen před samou kázni, ročníci - privilegováni bezbožníci. To jest bolestné - ale nábožnost srdci ulehčuje, sladkou nadějí kojí. „Sláva Tobě Hospodine“ zaznělo velebně ode všeho lidu, jako lesy nad lesami povstaleho na půdě i pavlačích, chórech. A slzy zahrály v očích Samoslavových! – Otec. – Po poledni má kázeň. Večer utěšené myšlenky o zmrtvýchvstání Slovenska a Slávy – rodičové, Liptov, Štúr, J. Kollár a Kristus. Kříž a Sláva!!! Příprava k zítřejší kázni. – Ač času málo, můj duch však nese se co znovuzrozený na křídlech bystrých...

Dne 26. prosince 1841

Kázal jsem z hlubiny duše své, oduševněji, než jest zapsáno. Tolikrát znovuzrození mé slaviti budu, pomyslím (a snad i přečítám) na kázeň dle tohoto večněnou. Cítím, co jest hřích – a ctnost – co jest Kříž a Sláva!!! Bože, nedej mi padnouti více!

III. Odchod zo Sielnice. Rozlúčka s Tatrami (1842)

Čtvrtek, dne 24. února 1842

Opět jasněji jiskra života mého večer se zaskvěla a páčila duši a vůli mou, abych se v lůnu svatých Tater docela zasněl vidině. Vidina Samoslavova ukázala se mi ve své nesmírně vznešené velikosti. Duch a síla obrovská může nésti vůli mou!

Neděle, dne 27. února 1842.

Procházka po zahradě a pod kostelem. Poslední krát slyším kázeň otcovu. Poslední krát se modlím v otcovském chrámě. Slavný sňatek Miloslavův v přeplněném lidmi kostele.²³ Veselé zpěvy.

Pondělí, dne 28. února 1842.

Sbohem, Miloslave! Sbohem, Bohuslave!²⁴ Z Vrbice jdeme do Trnovce k drahým přátelům.²⁵ Z Trnovce poslední krát do domova, do lůna drahých rodičů. Na cestě z Vrbice do Trnovce v duši mé se utvořila předtím již započatá píseň:

Letí sokol dolu Váhem...

Doma - v Sielnici - výroční trh. Po obědě několik blažených chvil s Miloslavou.²⁶

Vyběhnul jsem na tichý, posvátný Díel. Svatoslib věčný! Kraj sněhem pobělený – Prosečná v šedých, trochu průzračných sněhových oblakách. – Tatry svaté! Krivání! Slib vám daný splním - aneb upadnu!

A tvé, Tatro svatá, ověňčím skaliny...

Samoslav stojí jako věčný Kriváň! Sbohem, Sokole, Choči...! Večer z obou škol drazí přátelé i s trnoveckými byli u nás. O jedenácte večer odchodí s chotěm svým Miloslava. Poslední rukotisk – pohled. Sbohem!

23 Svadba Michala Miloslava Hodžu s Kornéliou Liberatou, dcérou mikulášskeho lekára Jána Juraja Kellnera, sa konala 27.2.1842 večer, pretože ženich v ten deň musel odbaviť dva pohreby. Sobášil ich kňaz Juraj Matuška z Istebného

24 Hodžovým kaplánom v Mikuláši bol v tom čase Bohuslav Nosák-Nezabudov, bývalý spolužiak Hroboňovcov z Levoče

25 Ev. kňazovi Jánovi Lehockému a jeho žene Johane Miloslave Lehockej

26 Lehockou

Úterý, dne 1. března 1842.

Sbohem, Tatro svatá!...

Vypsátí můj odchod – pero mi klesá. Svítá. Vstáváme s bratrem. Jdeme se odebrat od svého městečka – Sielnice. Tam nám dají vysvědčení a vděčnou ponaučku na cestu. Jdeme do katol. školy i naší evanj. Soused Ond. Surovcovie a jiní nám donášejí obět' vděčnou. Veliký soucit od sousedů. Dva vozky stojí pohotově pro nás a naše přátelé, kteří nás do Teplé sprovázejí. Náš vozka také již naložil (drahý otec nám v malé jízbě důležité věci svěřuje). Poslední políbení dávám nemocné, bídne sestře. Sbohem! Bratrem věrným nikdy ti býti nepřestanu. Odbírám se od malého Adolfska, Milky, od paní rectorky, sousedů... Já s otcem a matkou na prvním vozíku jedu. Sedám s drahými rodiči. Vozík již utíká. Poslední posílám sestře požeňnání vztaženou pravici... My utíkáme – za námi bratr Ludevít s přáteli [Zátureckými]. Pak náš těžší vozka. Sbohem, Sielnice! Poslední pohledy na Diel, Sokol, Prosečnou...

Nad Liptovem, nad velebným nebes blankyt se usmívá, jako oko mé milenky...

Jen lehké hmličky po Tatrách poletují. Od velebného Barance ohromné bílé křídlo mlhové běží ke svatému otci Kriváni, pokrývá křídlem tím vrchol sivý, velebný...

- Otče, dej spatřiti synovi poslední krát velebnou tvář svou! – Rouška lehce se odvinula – Kriván v celé velebě své vyniknul. Já při posledním pohledu, při posledním požeňnání a políbení Kriváně a Tater svatých, pocituji ještě jednou svou úlohu – Samoslav! Husté bílé mlhy jako dým vystupují spod Kriváně a Tater sv. a kol do kola je objímají. On však vznešenou hlavou strmí do blankytu nad mlhy a oblaky.

*Sbohem, Tatro svatá, sbohem, otče, máti, musím se nadlouho s vámi rozžehnání. Kde zbožené hrady v Sále se shledají, tam zapadlých otců vzdechy mne volají. Na hrob jejich slávy Tatro syn se skloní, dumu jím zapěje a slzu vyroní. – Z krvi jích vykvétlé posbírá květiny a tvé, Tatro svatá, ověňčí skaliny.*²⁷

Tiše a hluboce zaznělo v duši mé. Svatá Mara – zvýšená vysokost i velebnost svatých Tater. Vrcholy jejich jako čisté bílé kněžky nad černými lesy se vznášejí sluncem postříbřené či pozlacené. Ve Sv. Maře – starý husitský kostelík. – Pohled z vrchu na Liptov další – na Mikuláš. – Sbohem, Miloslave a Bohuslave! Sbohem, Ostrá! Sbohem, Miloslavo! Letíme do Vlašek, do Teplé... Po krátké rozmluvě a borovičce s drahými rodiči a s přátely – rozžehnání.

Ani vtáča tam nezaletí, kde vy mī, moje deti, zaletíte...

Poslední z vozu pohled na slzíci matku, na starého otce – srdce puká. Kdož by nezaplakal?

Dne 8. března 1842.

Břetislava – vítání – rozmluvy...²⁸

3. Denník Ľudovíta Jaroslava Šuleka

12.03.1842

Byli v Ústavě Hroboňovci, kteří se odebírali... P. Lud. Štúr přál dobrou cestu říkajíc: „Krajinu Váhu hrkotavého zanecháváte a pospícháte tam, kde se tichá vine Sála. Mnoho se proti nám zvinilo Německo, to pak nyní provinění počíná napravovati svou obrovskou vzdělaností, kterou Slováci k pozdvižení a k oslavení svého národa použiti mohou, a tak nastává nyní smíření s germánstvem.“ Pak Hroboň Sam. na to odpověděl: „Vida vás, bratři, že jste vytrvanlivým duchem nadchnutí, spokojen odcházím.“

²⁷ Báseň pod názvem Sbohem zaradil E. Hleba do zbierky Květiny nadsálanské ([5], s. 9)

²⁸ LA SNK 44 W 4, s. 665

4. Ludovít Štúr Václavovi Staňkovi

13.03.1842

V Břetislavě nad Dunajem. Zde máte našich drahých Hroboňovců, jdoucích do Němč pro osvětu, Slovanstvu tak velice potřebnou. Oni Vám všechno bližší, obšírněji vypravovati budou; já promluví k Vám jenom to, co nejpotřebnějšího jest [...].

IV. Prvý pobyt v Praze a štúdium v Halle (1842-1843)

5. Denník Sama Bohdana Hroboňa

21.03.1842 – 31.03.1842

Pondělí, d. 21. března 1842

Dostavník letí ke Karlínu, jenž nám na pravém boku zůstává. Pomezi stromy věže pražské vyhledají. – Bolnosladký cit naděje – brány, přehlídání – hospoda u vysokého domu – ve večeradle německé noviny – českých není – přímlyvy k nám německé – odpovědi i české. – Kellner učí se francouzsky – drží nás za Poláky – mluví polsky [...].

Úterý, d. 22. března 1842

Vstáváme, strojíme se, čizmy dáváme čistit - za 2 páry 4 groše platíme. Židovka přichází s vodkami – odbijím jí. Snídaně. Před hostincem trh - Svatováclavská socha. Jdeme městem k Pasiřské ulici²⁹ a dále až na Dobyččí trh. Nápisý německé, někde již i české, jména někde poslovančena, někde zachována nejvíce česká. Ku podivu jádro obyvatelstva mluví česky. Podivný cit nás zajímá. Zdá se mi, jakoby mi Praha již byla známa, jakoby byla mým domovem. Staré stavby s novějšími pěkně působí. Věčná něžnost a síla jest ráz Prahy. Konečně o 10. hodině jedeme k dr. Staňkovi, k Bohuslavě a začínáme se obeznamovat s květem Česka. – Vstupujeme hoře schody, psík na podobu kra ostríhaný nás přivítá, pak dobrá paní Staňková ještě přede dveřmi. Staněk jak náhle vkročíme, nás poznává, jest tam také Franta,³⁰ Bohuslava přiběhne a ruce podává, dítky se věšejí na Bohuslavu, Bělopotocký³¹ - besedujeme a rozmlouváme, že Slov[ensko] se začíná hýbat - lístky do pamětníka odevzdávám Bohuslavě - a lístky z plesu piešťanského. Její upřímná něžná radost. Balada Kalinova³² - čte nám jí Franta. Lid ji prý rozchytává (policie jí zakázala veřejně prodávat a opět povolila, již se tiskne) – Žaškovská, Slovenka, v blízké světlici slyšíc slovenčinu, nemůže se již zdržet, aby k nám nepřišla. Bohuslava jí přivádí. Další rozmluvy (Bělopotocký ryje v jiné světlici podobizny k přírodopisu Staňkovu). Staněk, upřímná duše, nás volá k obědu, prý postnímu. Oběd. Rozmluva o jídlech slov. v tom vzájemnost. Po obědě do chrámu slav., do jiné světlice jdeme se Staňkem. Tam krásná sbírka obrazů - Štúr, Gáj... od Klemense... Staněk s chotí svou a s dítkami. Nevyrovnaný obraz. Husitská kázeň – rozmanitost a jednota - nadšenost a síla. Bohuslava ozářená... Výběh se Staňkem k dr. Fričovi. Ten v ustavičném zaneprázdnění ve své pracovně. - Jeho dobrá choť - dítky. Sedáme u jeho psacího stolu, rozmlouváme o 23. květnu - o nadějích Slovenska, o důkazech probouzejícího se

29 V Pasiřské ulici býval dr. Václav Staněk

30 Pravdepodobne Franta-Šumavský, Josef (1796-1858), vl. m. Josef Franta. Český spisovatel a pedagog, organizátor kulturního života v Praze v 40. letech

31 Belopotocký-Fejérpataky, František Miroboh (1819-1864), slovenský maliar a rytec. Študoval na pražské výtvarnej akademii. Zdá sa, že nebol príbuzný Gašpara Fejérpataky Belopotockého

32 Kalina, Josef Jaroslav (1816–1847), český básník, jazykovec, filozof, zberateľ ľudovej slovesnosti. R. 1842 mu vyšla „národná balada“ *Kšaft* v náklade 10 tisíc výtlačkov a rýchlo zľudovela

tam života. - Vracíme se - na ulici nás potkává dr. práv Štorbach, mluví o policejním
 zákazu z ohledu balady Kal. (zákon o j a y) - Bohuslava již přichystaná. Já vedle
 ní - Ludevít vedle Staňka kráčíme svatoslavnou Prahou na Petřín. - Každý krok
 novou honosí se památkou. - Všudy svědkové nevyslovné síly národa. Staroměstské
 náměstí - „Praga caput regni“³³ - nápis. - Radnice s věží zvláštního českého slohu
 s podlouhlými tenkými věžičkami - radnice při staré věži špatně obnovena - hodin
 dvoje na věži. Místo před radnicí seřazených mučedníků vlasti - napravo věže a chrám
 - místo kde Kalich a Jiří Poděbrad byl... Jdeme dál. Všecky překrásné, pevné, staré
 budovy a chrámy. Duše jest plná - návaletu citu omámená. - Staroměstské mostní
 věže - most Karlův, naproti řetězový, před námi na vrchu Petřín a na jiné straně
 Chrám sv. Víta, hrad... Mé rozmluvy s Bohuslavou o duchu Ludevíta - o berno-
 láčtině - o jejím k nám poměru; o Palkoviči - příklady maďarské přepjatosti, hroz-
 ný Slovákům nastávající boj - mužné vzory... (To jistě hned v první rozmluvě se
 Staňkem si naklonilo Štúra). Kráčíme v hrad - Petřín (popis) - Erben - rozmluva
 o nápevech slovenských. - Ukazuje Bohuslavě korectum nápevů českých v Lipsku se
 tisknoucích - dvůr hradní - anděle v základu stavby... Sochy na sloupech - hrad ar-
 cibiskupský. K Hankovi³⁴ a hr. Thunovi nejedeme. Zatočíme se na Petřín. Po scho-
 dech běžíme ruku v ruce s Bohuslavou... Tam ženy pod obrazem „Ježíš druhýkrát
 pod křížem padá“ se modlejí trochu nábožnůstkářskou modlitbu, ne ze srdce. My
 zatočíme oči na svatoslavnou Prahu - u boku mého Bohuslava u boku Ludevíta
 Staněk. Mluva naše slábně. Zадumáme se - pohlížíme. Nad výraznými zdíci čer-
 venými pokrovy - sto věží v lehké mlze z obou stran lesknoucí se Vltavy - vůkol
 kopce domy letními zpestřené - duch minulé slávy a dřímající ohromné síly národa
 vznášejí mne nesmírně. Nemám slov. Jaký anděl Vltavu to opěval? Rozmluva naše
 o náboženství. Formám třeba dodat význam, ducha. Jdeme zpátkem. Zpěv ptáků
 lesních odspodu, z lesa březového - ucházíme z hradu. Točíme se ulicemi k řetězo-
 vému mostu - ohromné valníky - umělá stavba - důkaz nové síly české... Jdeme
 ke sloupu hlavnímu české národnosti a osvěty, ke slavnému hradu slovenskému -
 Šafaříkovi.³⁵ Vzkročíme - od pracovního stolu vstává. „To je on!“ - mimovolně jsem
 vyřknul. Tak jsem si jej představoval. Jeho skromnost a vážnost, přívětivost a muž-
 ná dobrota každého hned upoutá. - Boženka, Vojtěch, paní Šafaříková, duše slo-
 venská! Každé pohnutí - srdce čisté vůli šlechetnou, rozum vzdělaný, něžnost žen
 projevuje - nenucená milostnost, nevidomá, ale veliká síla (u Bohuslavy silnější, vý-
 raznější krása a něžnost). Mužové v jedné - ženy v jiné světlici se smlouvají. Šafařík
 o Maďarech. Oni jako Poláci potlačováním, nesnášenlivostí národní a náboženskou
 slepým ohněm zkázu si připravují, ubozí! Bouře ta nejvíce jim uškodí, ač i jiní ná-
 rodové, zvláště Slováci trpěti budou. Žáden rozum lidský nevystihne, kam se ještě
 bouře ta vrhne. My mu o důkazech vzpourujícího se Slovenska mluvíme. Němci
 v mnohých věcech již jsou přepjatí - nábožnůstkářství. Podivno, že za 20 let některé
 náhledy tak se změnily. Nemá velikou důvěru k směru věd... Pořádek dějepisného
 vystoupení přichází na Slovany. Nejen na Slovensku, ale v celém Slavomíře počíná
 nový život - kdekoli muži nemohou sami svou silou tvořit nové věty v dějepise,
 jak Maďaři o Kollárovi ... smýšlejí. To tkví hlouběji. Kollár, Štúr jsou nástroje du-

33 Praha hlava královstva (lat.) - nápis na radnici

34 Hanka, Václav (1791-1861), český spisovatel, jazykovedec, vysokoškolský pedagog, knihovník

35 Šafařík, Pavol Jozef (1795-1861), slovenský básník, historik, etnograf, slavista a univerzitní profesor

cha času - arci, že takoví opět nazpět na čas silně působí... Vracíme se. - Boženka nás na schody se světlem sprovází. - Návštěva Palackého.³⁶ - Večera. - Klobásky a švábka pražená. - Rozmluva. - Má duše se znebuje. Přítomnost Prahy - Bohuslavy - celou duši proniká a jemně, hluboce zachvívá. V myšlenkách a v předsevzetí svatém (a v tom, že na památku Bohuslavy mě napříště [do] Nitry o Praze napíši...) sladce zaspávám v osobitné světlíci u Staňky. V duši mě Praha a Tatry. Bohuslava a Samoslav. Drazí rodiče byli přítomní - s Bohuslavou!

Středa, d. 23. března

Ze sladkého snu o Praze... Vstáváme. Drahý Staněk přichází v županě do světlíce a volá nás ke snídani. Jdeme - přejeme dobré ráno, dobrá přání. - Sedáme za stůl. K poháru smetany - níže mne S. A. na jiné straně, prosto Staňka, bratr Ludevít. Proti mně stojí (vyše Ludevíta) na jiné straně stolu pohár ještě nezaujatý. Přichází z jiné světlíce Bohuslava s úsměvem a přáním - sedá proti mně... Ještě pod snídaněmi přicházejí dva synové Fričovi,³⁷ Šafaříkův Vojtěch³⁸ i s Colbertem, pěstounem u Fričů, aby nás vodili po staroslavné Praze. My jim odevzdáváme rudy Ludevítem jim poslané. Poručíme se - jdeme - točíme se ulicemi ke Klementinu... Ke Staroměstské věži. Já vedu Vojtěcha a staršího Friče, mladšího Friče Ludevít. K mému podivu vyprávějí mi všechny pamětnosti Prahy a pojednávají i o předmětech přírodních... Jdeme mostem Karlovým - patříme na sochy a stavbu. Od mostu zatočíme se napravo na náspy, popří ústavu hluchoněmých a památkách... - Daliborka - sněmovna. - Kráčíme do Museumu... Rukopis vlastnoruční Komenského v Lešně nalezený. Rukopisy Husův a Žižkův v odpise dává nám dobrotivý strážce na památku. - Rukopis Královský. - Rostlinář. - Bible - rozličná vydání - práva království českého... přírodovědná knihovna. Vracíme se Malou stranou k mostu Karlovu. Fričovi nás nechávají. Vojtěch nás pozývá jménem otcovým k večeři dnešní a k obědu na Velký pátek. Vojtěch nás odprovází do nynějšího domova našeho do Staňků. Bere si rudy své, dáváme mu oštiepky pro drahého otce. Já ostatní dva odevzdávám Bohuslavě - upřímná radost její - žerty. Jdeme se Staňkem do Fričův - před obědem ohlídneme obrazy Friče - drahá paní jeho, Bohuslava... Oběd. Živost a zvědavost dítěte. Po obědě jdeme se Staňkem naším drahým ke Lvu, českému hraběti Thunovi³⁹ - na cestě se u Pichla a Riegera a Trojana⁴⁰ (v jednom domě a světlíci) zastavíme. Porozmlouvavše o vstávajícím z hrobu Slovensku - jdeme k Pospíšilovi - mluvíme o Květech - s Jaroslavem - v tiskárně sejdeme se s Tylem a Koubkem - Štorchem... Mluvíme silně o Slovensku, však nakrátko - odcházíme. Vstupujeme do paláce - točíme se schody a světlíci. Konečně u stolu státi najdeme Lva českého. Podáme mu Tatrunku⁴¹ - mluví s ním o Slovensku - odcházíme - podává nám rukou bratrských, vystříhaje nás před zněmčením (= Vy musíte čistou národností Slovensko obživiti...). Vracíme

36 Palacký, František (1798-1876), český historik, politik, kulturní dejatel. Autor prvej syntézy českých národných dejín

37 Frič, Josef Václav (1829-1890), starší syn Františka Josefa Friča. Český spisovatel, novinář a politik; známý revolucionář. Častý pobyt vo vězení alebo v exile. Blízky vzťah k Slovensku

38 Šafařík, Vojtěch (1829-1902), syn Pavla Jozefa Šafárika. Budúci český chemik a astronóm

39 Thun-Hohenstein, Leopold Lev (1811-1888), český šľachtic, český a rakúsky politik

40 Pichl, Josef Bojislav (1813-1888), český lékař, novinář, spisovatel, překladatel; Rieger, František Ladislav (1818-1903), český právník, politik, publicista (zať F. Palackého); Trojan, Alois Pravoslav (1815-1893), český právník a politik

41 Tatrunku začal vydávať Juraj Palkovič r. 1832. V 40. rokoch ju redigoval Ľ. Štúr

se z Malé strany k nevyrovnanému z každého ohledu Šafaříkovi. Rozmluvy u čaje v nástroji ruském připraveném. Mluvíme o drahém Ludevítovi. Vracíme se – má chvilková rozmluva s Bohuslavou – dáváme se na odpočinek.

Zelený čtvrtek, d. 24. března 1842

Vstáváme – snídáme – (nevpomenou již dnes-li, či jen v pátek a i jiné svátky jedli jsme okrouhlé svátkové pagáče). V první svátek a druhý znám, že jsme tak jmenované bochánky měli... Bohuslava (jak se mi zdá od dnes) v práci v pitvoře - strojí lenošku růžovým oblekem. My se Staňkem jdeme k bystrému, srdečnému otci mládeže a věd v Čechách – Preslovi.⁴² Nenalezše je na prýkrát doma, uchýlíme se do sklepa kožešin před deštěm – po cestě Vinařického.⁴³ Vracíme [se] k Preslovi... Mluvíme o novém životě Slovenska. On nám žertem zvláště nečasopřítomnost a bezliterárnost vytýká... Skromnost – zápal – odhodlanost - srdečnost a přívětivost při toliké učenosti v tom věku - jest podivuhodné. Velikánské ctnosti. Jedeme k nestorovi českému, k Jungmannovi – je trochu neduživý – rozmluva o zákonu z ohledu nového obrodného prapopisu, o životě Slovenska. Zakladatelé nové doby našeho národa jsou ovšem velikáni. Navštěvujeme konečně Čelakovského⁴⁴ – právě se již vybírá na venkov, aby se rozloučil s drahými, před konečným odchodem do Vratislavi. Rozmlouváme upřímně o životě Slovenska... Jest to zosobněný Čech! – dává nám na památku darem své písně české a ruské a Vinařického Bohuslava.⁴⁵ Zapisuje si jména naše. Sbohem! Putuj k blahu a slávě Slovanstva! Knihy nám a Staňkovi darované spolu si odnášíme domů. Z polovice knih našich odevzdáváme Staňkovi do našeho návratu z Německa. Jak se mi zdá (píši v osobité světlici) – před dvanáctou jdeme se Staňky k Fričovi – oběd – nejistota. Snad pirohy se zelím – kde? Zdá se mi přece, že jsme u Staňků obědvali, pak u Friče... A konečně na zasednutí k Šafaříkovi. Tam krom již poznaných, seznáváme Lomíčka a Klatopolského. Kol stolu sedají spisovatelé. My s Klatopolským, co hosté, prý na lenošku. Šafařík v přítomnosti prý krajanů Slováků čítá z vysvětlujícího spisu magii národopisnou Slovanikum, kterou nám dnes opětne ukazoval – o českém a slovenském nářečí. My mu některá známa slova nářečí sdělujeme.

Velký pátek, d. 25. března

S rozpomínkami [na] Sielnicu, na chrám a pašije... Vstali jsme – snídáme – dle úmluvy čekáme Bředela a Klatopolského, abychom s ním potom Vyšehrad ohledali. Konečně tedy přicházejí se soudruhem Klatopolského, německým studentem z Lipska. – Rozmluvy – ohledáme obrazy... Vyšehrad... Němec nás nechává. My s Klatopolským jdeme k Šafaříkovi. Oběd téměř slovenský – nepostíme – rozmluvy o Lužici, o Čechách... Hrdinský ráz její. Odcházíme – hledáme kavárnu Šmillerovu, v nížto Květy... nalezneme a českou obsluhu. Jdeme odtud... na Strahov, kde zpívá v chóru Jablonský... Cestou dnes ráno z Vyšehradu navštívili jsme Svobodu⁴⁶ na Hrádku – škoda, že nyní nevyučuje. Petřín poznovu navštěvujeme – Černínský

42 Presl, Jan Svatopluk (1791-1849), český přírodovědec, profesor zoologie a mineralogie na univerzitě v Praze

43 Vinařický, Karel Alois (1803-1869), český vlastenecký kněz, básník, spisovatel a překladatel

44 Čelakovský, František Ladislav (1799-1852), český básník, kritik a překladatel, vysokoškolský pedagog

45 Pravděpodobně Vinařického díelo: *Pána Bohuslawy Hasišteynského z Lobkowicz věk a spisy vybrané / od Karla Vinařického (1836)*

46 Svoboda, František Jan, český pedagog

palác – Královský palác, chrám sv. Víta – klenoty králů českých – stříbrný Jan Nepomucký... stavba mistrovská – překrásná - patříme na Daliborku – sněmovna... Vracíme se na most Karlův – loučíme se s Klatopolským a jinými. - Stýger nás zve pak k sobě a pak ke Staňkovi vede. Odtud spěšně ke Fričovi se vydáme, kde nás již Staněk a večere čeká. Sedáme k večeri. Frič nás baví povídkami o Polsku... Vydáme se na krátkou rozmluvu s Bohuslavou a na odpočinek.

Bílá sobota d. 26. března

Vstáváme. Jedeme snídati. Čekáme – přijede dle úmluvy Pichl – vede nás do kavárny Šmillerovy – opět tam čekáme Klatopolského. Zatouláme se na Malou stranu, na věž svatovítskou – odtud velebný na Prahu pohled. My sami s Ludevitem vracíme se domů. Trochu bloudíme. Konečně, vcházejíce do Pasiřské ulice, potkáme dr. Staňka. Jdeme s ním ke Fričovi a pak všichni 4 spolu do Karlova někdy skvostného. Cestou stavíme se v domě Slavoj, hledajíce Klemense. Toho nenajdeme, ale Slavoj sám, navrátil se z cesty, před oči se nám postaví... Několik slov – neví, co má začít, vrátiv se z cesty... v tváři jeho rozmanitost všeobráhlá – se probudí – netušený život ducha. Budeč. Jdeme dále, ohledáme Karlov. Vracíme se Dobytčím trhem. Nápis český u českého lva v národních barvách - spolky měšťanské... Universita – školy národní... Vracíme se do Fričů k obědu. Veselo. Po obědě a rozmluvě k Preslovi na večerní besedu. Frič že později přišel pro své povinnosti. Tam jsme též Šafaříka našli - rozmlouváme o nevyhnutelnosti idey slovenské – o směšných radách německých... Sláva zvítězí!!!! Čaj - koláče – veselo. Vracíme se – točíme se ulicemi – přicházíme domů. Na krátkou rozmluvu s Bohuslavou, pak na odpočinek – prvé však já dumám – píši „ozáření Tatrami“ (*Půlnoc odbila a zvonů ohlasy...*)

Neděle – Vzkříšení d. 27. března

Vzhůru, Slave, vzhůru! Vstáváme – snídaně. Jdeme s dr. Staňkem navštívit nešťastného Jablonského.⁴⁷ Cestou hledáme Kalinu. Neníť ho doma. Vstupujeme do Strahova – točíme se schody a síněmi. Malby krásné – světlice jeho – knihy. Rozmluva o novém životě slovenském o náboženských predsudcích... On nás vyprovází. Staněk odběhne na stranu po práci své – my jej na mostě Karlovem čekáme a dílo toto obrovské znovu obdivujeme. Sejdeme se opět s ním – navštěvujeme Frantu a Koubka.⁴⁸ Čítá nám práce mladých učenců... Vracíme se domů, pak ke Fričovi. Na cestě potkáváme choť Staňkovu s Bohuslavou, vracejíce se z kostela. Vstupujeme ke Fričovi. Ohledáme pokoje... Oběd veselý, již nepostíme! Připíjíme na zdraví, na slávu L. Štúra, dle úmluvy na slávu a zdraví nejpatrnějších mužů národa – na zmrtvýchvstání Slovenska! Po obědě vracíme se ke Staňkovům na besedu – na nejblaženější chvíle v Praze –

v chrámě u podobizen schází se květ Česka – Šafařík přivázeje nám Panova, Palacký, Presl, Jablonský, Pichl, Rieger, Koubek, Klatopolský - učiní se koleso, vstoupí Žaškovský, pak Bohuslava sedá za klavír a s tváří ozářenou nadšením zpěv svůj provází hrou - 6-tý červenec, Rukopis královský - Prý zpíváme sladkobolné písně Tater.

47 Jablonský, Boleslav (1813-1881), vlastním menom Karel Tupý, český básnik, katolícky kňaz

a národný buditeľ. Vstúpil do Strahovského kláštora, kde prijal svoj literárny pseudonym. Tu zrejme narážka na jeho nešťastnú lásku k Márii Vlastimile Pospíšilovej (tej istej, ktorá svojho času zaujala aj J. M. Hurbana a L. Štúra). Bol to príbeh známy, pretože Jablonskému práve vyšla zbierka básní, ktorej podstatnú časť tvorili *Písně milosti*. ([42], s. 38). Podrobné o portréte M. Pospíšilovej - maľovanom J. B. Klemensom - a okolnostiach jej života L. Sršeň [42], s. 35-52 a. 73.

48 Koubek, Jan Pravoslav (1805-1854), český básnik a prekladateľ zo slovanských jazykov

Koubek - maloruské - ruské - polské... (Ptakom stalsia z čelovėka, bo rodilsia na stepach. Huráh ha, na vraha!) My opět – k nadšení všech – zpíváme slovenské písně těž, u klavíru se Žaškovským, hlasy naše provázejícím. Ale čas ubíhá a společnost mizí. V malém kolu jen domácím Bělopotocký se sestrou Žaškovského tančí po slovensky, pak od země – naše díky Bohuslavě – podává ruky. Díky drahé paní a dr. Staňkovi. Večeře krátká. Rozmluvy blažené. Cítíme však již blízkou ztrátu soucitných lidí, ztrátu tichého domova Prahy. Odpočinek.

Pondělí d. 28. března

Vstáváme – snídaně. Dr. Staněk vede nás do Klementina na nedělní školu Slavojovu. Posluchači se scházejí. Pod přednášením jich přibývá. Kdo jen trochu na Slavojе přivykne, musí všecko pochopit. Zakládá on všudy všestranní, čistou lidskou vzdělanost. Po přednášení jdeme za Slavojem, však brzo se loučíme s tím slibem, že nás u Týla najde. Jdeme tedy tam s Týlem... Rozmluvy o školských národních atlasech - Bolec první číslo své Živěny na ukázkou tištěné nám ukazuje. Tyl darovává nám spisek na památku řetězového mostu tištěný - s mostem se zl. řetězy.⁴⁹ (*Tot jest ona, veleslávná Praha*). Mimovolně duch kněze Slávy Kollára všecko proniká a zaujímá. Čekáme – čekáme dlouho na Slavojе – zdržela jej Jednota průmyslná. Nemohli jsme jej dočkat. Veliká to pro nás ztráta, že před odchodem do Německa s ním důkladněji mluvíti jsme nemohli. Hošek a Bolec vedou nás k Šafaříkovi. Poslední u něj oběd, poslední s ním rozmluvy. Sbohem! Vracíme se k dr. Staňkovi. Jdeme do Českého divadla, na cestě [nás] potká Augustíny⁵⁰ - jen jde k Panovu a potom nás s ním prý v divadle najde. Divadlo krásné – lóže a všechna místa zaplněna – opona se vyhrne – hraje se dost úsměvná fraška – a ještě úsměvnější balet. Fišer hraje na houslích. Já jsem ještě výtečnější hru neslyšel. Kus hudební. Vracíme se s Panovem a Hankou – vyprovázíme Panova k Šafaříkovi. Sbohem, dr. Hanka! My se Staňkem vracíme se domů na večeři - a rozmluvy. Odpočinek.

Úterý d. 29. března

Vstáváme – snídáme poslední krát v Praze. Jdeme k policii - k dostavníku – kupujeme papír na listy – vracíme se domů, do světlice naší – píši Štúrovi, list do pamětníka Fričovi staršímu – a Bohuslavě - oběd poslední u Staňka. Rozmluvy jsou již těžší, smutnější – odevzdáváme lístky pamětné Bohuslavě. Jdeme k Šafaříkovi a na poštu. Šafaříka není doma. Zanechal nám pozdravení, knihu o kosmopolitizmu a Vlastenectví od Klácela, list Pottovi.⁵¹ Sbohem, vlastenko hrdinská, okraso Prahy krásné! Sbohem, Šafaříku a drahá rodina tvoji! Policie – na poštu nejedeme – Xxx nás potkav, nám listy oddá. Vracíme se domů. Věci naše do hostince dám přenášeti. Vracím se domů – jdeme se rozloučit s Palackým. Rozmluva o dějepise Slovenska. Jdeme se Staňkem rozloučit se od Fričovců – odevzdávám tam pamětníky. Sbohem – sbohem! Duše upřímné! Vracíme se poslední krát domů – na drahá okamžení – na drahé rozmluvy s Bohuslavou a celou rodinou Staňkovou. Večeře - sýr a oštiepky. Bohuslava se Staňkovou přichází. Já napravo k Bohuslavě, Ludevít nalevo proti mně - vedle mne Franta – vedle něho dr. Staněk. Naše nemluvnost projevuje duše

49 Ide pravdepodobne o pamätnú publikáciu *Zlaté nápisy*, ktorá nedávno vyšla pri príležitosti slávnostného otvorenia Retázového mosta v Prahe. K publikácii bol pripojený zložený litografický list s vyobrazením mosta počas prebiehajúcej slávnosti otvorenia (4.11.1841)

50 Augustíny, Peter, kupec z Lipt. Mikuláša, študoval v Budči

51 Profesor v Halle

naše. Jen Franta nás žerty přebouzí. Čas drahý mizí, utíká – vstáváme – Staňková stojí s Bohuslavou – podáváme si ruce – líbáme. Líbáme dítky – Abunda bystrého – loučíme se s Boženkou – znovu s paní Staňkovou, jížto až nyní ruku jsem políbil. Konečně s dr. Staňkem. Jest nám, jak bychom odcházeli z domova. Ano, já odcházím z domova! Franta nás sprovází na hostinec. Dveře se otvírají ještě poslední krát. Vpleteny oči do sebe (havraní kadeř po sněžném mramoru hrdla). Sbohem! Bohuslava se světlem nás vyprovází dolu schody až ke vratům. Dovolte mi užiti svatých chvil! Vrátník otevře! Poslední pohled – vycházíme – vrata se zavřeli – ohlédám se – darmo – duše se hluboce zachvěla – srdce zaklepal. Krácím chtěje-nechtěje tmavou ulicí, jen svítilnami ozářenou. Sbohem! Loučíme se s Frantou – líbáme. V osobité světlici zaplatíme popředu.

Středa, d. 30. března

Letíme k Teplicím – krásné budovy – čisté ulice – skvostné a drahé hostince – zjednáme se hned do Drážďan s vozkem, za jednoho 2 Fl. Složíme se v osobité světlici. Jdeme ohlédnout něco a změnit peníze... Avšak v duši mé jedna a jedna myšlenka vévodí. Sbohem!

Čtvrtek, d. 31. března

O páté sedáme na vůz – mizejí před očima krásné kraje české – ale z duše mé nemizí myšlenka krásná – nebe černými mraky se zatahuje – černé lesy vůkol mne, nade mnou chmurný Goldstein šumotí – avšak lev strážný, lev český neujde zraku mému. – Sbohem, Česko – sbohem, Slovanstvo, vstupuji na hroby otců hrdinských [...].⁵²

6. Samo Bohdan Hroboň wittenberskému collatórii

17.04.1842

V Halle. Vefaslávnu wittenberskému collatórii! S úprimným predsavzatím usilovať sa o vedecké vzdelanie opustil som svoju vlasť Uhorsko a cítil by som sa nanajvýš šťastný, keby som ho mohol splniť na slávnej pruskej zjednotenej Univerzite Fridrich Halle-Wittenberg. Ako člen slávnej zmienenej univerzity obraciam sa s dôverou na vefactené collatórii s prosbou, aby podporilo moje štúdiá štipendiom z fundácie Cassai-Kubínyi-Templin, aby som mal možnosť, súc nemajetný, toto vznešené predsavzatie – skutočné vzdelanie – uskutočniť. Týmto mám česť porúčať sa s poklonou a úctou v Halle 17. apríla 1842. Najoddanejší služobník wittenberského collatória Samuel Hroboň kandidát teológie z Uhorska.]⁵³

7. Samo Bohdan Hroboň Karlovi Boleslavovi Štorchovi

24.04.1842

V Praze ještě odevzdal jsem Vám básničku mou „Pozdravení“⁵⁴ s tou prosbou, abyste ji pořadateli Květů doručiti ráčil.⁵⁵ Nemaje při rukách nejnovějších čísel Květů, neznám, vyšla li již básnička nadzminěná: prosím Vás tedy upřímně, račtež mi o tom zprávu dáti. Nyní Vám opět podobné „Pozdravení“ posílám.

52 Rukopis denníka - Literárny archív SNK v Martine, signatúra 44 W 4, s. 714; elektronická kópia rukopisu celého textu č. 5 (spracovaná v LA SNK) sa nachádza aj v regionálnych fondoch Podtatranskej knižnice v Poprade a Liptovskej knižnici GFB v Lipt. Mikuláši

53 List je písaný po nemecky. Preklad do slovenčiny ([6], s. 273)

54 Ide o dve Hroboňove básne: *Pozdravení od Sály (Již dávno Tatry svaté...)* a *Pozdravení (Půlnoc odbila a zvonů ohlasy...)*

55 Štorch, Karel Boleslav (1812-1868), český spisovatel a novinář

Velectěná vlastenko a sestro! Račtež mi laskavě prominouti, že Vás tak důvěrným jménem oslovuji: jsem Slovák a hájím právo obyčejů slovenských. Zvláště pak nyní, vzdálenému od svatých Tater, vzdálenému od Slovanstva, jest mi každá upomínka na život národní dvojnásobně sladká a dotýká se hlubiny duše mé.

*Luba ojczyzna moja! ty jesteś jak zdrowie; / ile cie trzeba cenić, ten tylko się dowie, / kto cie stracił*⁵⁶

I já jsem ztratil domov svůj na dlouhý čas, ztratil jsem jej třikrát na cestě své do Německa. Liptov, Břetislava, Praha! To jsou ona místa domovu mého, místa duši mé svatá, věčně drahá. Rozum sice při této ztrátě nalézá sám v sobě uspokojení, nalézá nekonečnou náhradu v tom, že na zemi hrdinsky padlých, v samém zápasu smrti bohatýrských národů slovenských, zkoumati může ducha světohistorického, aby jej do srdce Slovanstva, do Tater přelíval. Avšak slovenské srdce, jsouc i poslušné rozumu, nedá se mu docela zničit, ač souhlasí s rozumem, podržuje přece práva svého, vine se k sladkým upomínkám, zosobňuje myšlenky, tuší budoucnost a tím vším jest rozumu unavenému útočištěm a zotavením, bloumajícímu pochodní, letícímu křídlem. Orel, vznášev se nad oblaky, spouští se na skály rodinné - jak blaze duchu, z pouhé odtáženosti vrátiti se v lůno srdce, v lůno sladkých památek a tušení! Jak blaze vylíti duši svou [duši] spřízněné, která jí rozumí, která jí oceniti zná!

*mnie nektar żywota / w ten czas jest słodki, gdy z innymi dzieli: / serca niebiańskie niepoł wesele, / kiedy je razem nic niewiáže złota [...].*⁵⁷

Ještě posud živě se zrcadlí v duši mé ty krásné obrazy svaté Prahy naší, které jsem očima spatřil, ty blažené hodiny, které jsem v kolu soucitných duší přežil, ty utěšené sny, které jsem na břehách stříbropěnné Vltavy sníval! Ještě posud před očima duše stojí mi nevyrovnaný výhled na Prahu z Petřína. Po boku Vašem, sestro velectěná, stál jsem jako socha z mramoru - od kaplice za námi stojící nesly se hlasy modlitby uvážlivé - ale plynuly z hlubiny duše - pod námi široko-daleko táhnou se v lehké mlze tisíce střechy jako vlny moře červeného, nad nimižto ze všech stran se vznášejí velebné chrámy a černé končité věže jako stovčké skály nad moře hladinou - prostředkem táhne se Vltava šumná jako zrcadlo z ocele a jako chmury leží na ní mosty ohromné. Jaký anjel v stavě to opěvat? V pohledu tom duše zapomněla na sebe a v pocitu slávy zahaslé, jako dým v povětří se rozplynula. Zpamatovav se, mimovolně jsem ve hlubinách duše promluvil slovy Kollárovými:

Tožť jest ona veleslavná Praha, / ty zdi, věže, chrámy obrovské, / ono město Čechů královské, / krásné jako Slávy dcera drahá. / Tam ten jest hrob Otokara, Braha, / Vojtěcha a Vlasty rekovské, / tu most, dílo Karla mistrovské, / na němž pěla Múza z Budče nahá. / Už Tvé berly zlatolesklé zhasly / a meč tupne při své šterbině, / před nímž Tatry, Balt i Řím se trásly. / Přece věčným Slávy budeš chrámem, / pěknobělá Němcův sokyně, / zvítězivši v přemožení samém.

A nyní, kdež obraz ten utěšený v duši své obnovuji, mimovolně velesmutnými zvuky *Písně Nitranské* o Praze si dumám:

56 Úryvek z diela A. Mickiewicza Pan Tadeasz: *otčina moja milá, ty si ako zdravie / ako si ťa treba vážiť vie iba ten, kto ťa stratil* ([6], s. 274)

57 Preklad z polštiny: *mne nektár života je vtedy sladký, / keď s inými sa delím, / nebeské srdcia nespája veselie, / keď ich spolu neviaže zlatá niť.* ([6], s. 274)

Praho, milá Praho, česká naše máti, / co na tě zahlédnu, musím zaplakati. / Praho, milá Praho, kněžno staroslavná / kam se rozplynula sláva tvoje dávná? / Ty jsi byla někdy všech krajin hlava, / v kterých teče Labe, Dunaj a Morava. / Ty jsi byla sídlo krále Poděbrada, / jemuž vlast milejší, nežli světovláda. / Ty jsi byla chrámem učení Husova, / když tu našim otcům hlásal boží slova. /V tobě spočívají českých hrdin kosti, / z nichž to nová sláva skvěte v budoucnosti!

Ještě posud se nalézám u Staňků, v příjemném kolu vlastenců našich a těším se drahým jejich tvářím; ještě posud pronikají duši mou tóny z klavíru Vámi vykouzlené a každé zpěvu pohnutí čítám ve tváři Vaší, jako v zrcadle čistém. Avšak se sladkými zvuky uplynuly chvíle blažené, v dálnou cizinu zanesla mne tužba neukojitelná - do vlasti drahé popráno přece zalítat v písni a rozpomenutí, popráno písmem se smlouvat s dušemi spřízněnými. Popřejte mi i Vy, sestro velectěná, té radosti, abych se s Vámi častěji smlouvat mohl. Račtež mi opětně odpustiti, že Vás ještě prosbami obtěžovati budu. Chtěje ducha národního básnictví slavského zkoumati, vidím velikou důležitost nápěvů s písněmi nerozlučně spojených; z té příčiny ustanovil jsem se v pevné vůli, po návratu svém z Německa, aspoň poněkud s hudbou v Praze se obeznámiti. Lituji náramně, že jsem se o tom a o mnohém jiném s neocenitelným Slavojem našim posmlouvat nemohl. Račtež mu vřelou úctu a pozdravení ode mne vyřídit. Nebylo-li by mu psaní mé nepřiležitě? Do návratu mého do Prahy však ještě daleko. Abych tedy mezi Němci oněměti a jako ryba bez vody duši vypustiti nemusil, všechny známé písně si spisuji. Ze všech nářečí slovanských mám jich několik, jenom ruské mi téměř docela scházejí. Nevázaná, bujará síla písně maloruské v Praze slyšené, mne hluboko dojala; prosím Vás upřímně, račtež mi ji i s nápěvem v listě zaslati. Neznám, jak se začíná, pamatuji se však na slova bohatýrská, s orlem ukrajinským nad širým světem letícím: *Ptakom stal ja z čeloveka, bo rodiljsja na stepach*. Krom toho vím, že každá slova dokončuje slovy „*hurrá-ha! na vraha.*“ [...] Zpíval ji Pr. Koubek a slyšel jsem ji také od p. Riegera; možno, že Vám také známa bude. P. Žaškovský, jehožto bratrsky pozdravuji, bude snad tak dobrý, že mi nápěv k písni té napíše. Mezitím jsem již tolik napsal, že skončiti musím, abych se Vám nestal obtížným. Odpust'ťe! Psal jsem o věcech, které v srdci mém konce nemají. Račtež srdečnou úctu ode mne a od bratra mého Miloslava⁵⁸ paní Staňkové vyřídit a sestřičce Žaškovské s pozdravením našim bratrským připomenouti, aby pama-tovala na Tatru svatou a na dcery její opuštěné. Bůh Vás žehnej, sestro velectěná a matku Prahu obživuj! Váš vřelý ctitel a bratr Samoslav B. Hroboň.

9. Denník Sama Bohdana Hroboňa

03.05.1842 – 29.05.1842

Pátek, 3. května 1842

Dostali jsme odpovědi na prosbu o stipendium. Prý jsou obsazena na delší čas. Ondr[uš] dostal list od Orfanidesa z Břetislavy – slova jeho o Praze, o zmáhající se síle a povědomosti národní nás potěšila - a k tomu slova o nějaké děvici, o Bohuslavě (?)⁵⁹ - Slovensko z prachu tisíciletého se zdvihá – podpisy se sbírají. Vzhůru, Tatrané, za cílem svým! Vzhůru k nekonečné slávě!!! – K nekonečnému životu!!! „*Aby svět byl, kde nic předtím vládlo!*“ zaznělo i zdaleka v duši mé rozčilené nad Sálou šumící.

⁵⁸ Ludovíta Miloslava

⁵⁹ Otázník Samo Bohdan Hroboň. Spomínaný Orfanidesov list sa nám nepodarilo nájsť

Sobota, 7. května 1842

Tiché Sály pobřeží – mračno, temno - v duši mé však žijí vidiny, žije nejsladší myšlenka její – Bohuslava – žije silná naděje, že láska a zdraví těla i duše se rozzelená [...].

Pondělí, 9. května 1842

Ještě váhám. Klátím se – ale konečně zmůže se duch samotvorný – a jako orel kriváňský z hrobu a ze samoty vzletí Samoslav! Z hluboké útroby duše, kde se vířila síla citu, rozumu, vůle, konečně vyblkla jiskra světotvorná a zvítězila jedním rázem, jedním vzletem nad přírodou! Cesta vede pod lípy, jak zem na zeleném pahorkovitém Sály pobřeží, pod stromy květnými v čerstvém vlažném vzduchu - vůle samotvorně všemohoucně vyblkla a zvítězila věčně. Jasněji zaplápolala duše celá [...].

Pátek, 13. května 1842

Bouře se utiňuje, naděje svítá. Ona – s obličejem anjelským jako hvězda i mezi mraky probleskovala, ona nedá mi klesati a povznese mne k životu [...].

Neděle, 22. května 1842

Duše má ještě v prachu a denice se blíží!... Vzhůru, duše má, k věčnému životu! Nejsladší duše mé vzpomínka - vystoupení z Dunaje – první pohled... Myšlenka zosobněné Česky smiřující Sl. Sč.⁶⁰ duchem Slávy. Myšlenka o stvoření – nekonečno v konečnosti. Staň se! Jak vznešený jest umělec – jest básník samotvorec! Blažený, měsícem pozlacený večer – na tichém Sály pobřeží. Nikdy nevymizí památka tvá z duše mé! Začínám sít – svět samotvorně v duši vystavený – zbořiti více nemohu – nechci. Vůle bohatýrská! „*Aby svět byl, kde nic předtím vládlo!*“ B. a Sl.⁶¹ jsou hvězdy mé věčnoskvělé! Duše má upomínkami na všechno drahé a svaté se zbožšťuje.

Pondělí, 23. května 1842

Jaký anjel v stavě jest ozpívat dnešní památku mou?⁶² Nad Sálou, na šedé skalině „věčný svatoslib!“ Vzešla denice Samoslavovi, vzešla denice mého národa...

Úterý, 29. května 1842

V duši mé nepokoj, nejistota – chce všechno znovu stvořiti. Ona jest denice budoucího života mého. – Ona, ječ jiná, jako anjel strážce bdí nad duší mou ... a vtom přiletěl list od svatých Tater, od nejdražších rodičů a trnoveckých upřímných přátel. Bohu díky... Ožívá stokrát oplakané Slovensko. Blažený večer na tichém Sály pobřeží [...].

10. Václav Staněk Samovi Bohdanovi Hroboňovi

10.06.1842

V Praze. Nemyslete si, že na Vás nemyslíme. Každou chvíli mne vybízí buď Toninka,⁶³ buď Frič a jiní k psaní, dobře cítíce sami nedostatek času. A kdybyste byl ve vlasti, ještě bych nepsal, tak ale vím, že Vám radost připravím. Jest to odpověď na Váš list (od 25. dubna). Bohuslavu těšila Vaše píseň na Prahu (na vzor Nitry), ona jí pilně rozšiřuje [...].

11. Bohuslava Rajská S. Bohdanovi Hroboňovi

10.06.1842

V Praze v červnu. Vážený vlastenče a bratře slovanský! Srdečný dopis Váš, statný bratře slovanský, jakož i oslovení Vaše působilo nám všem velkou radost a potvrdi-

⁶⁰ Zdá sa, že touto skratkou pisateľ mieni Slavoj Amerlinga

⁶¹ Asi Bohuslava a Slavoj

⁶² Pred rokom, 23.5.1841, sa Hroboň stretol s Bohuslavou na brehu Dunaja

⁶³ Toninka = Antonie Reisová = Bohuslava Rajská

lo dávné mínění mé o Vás: básnický, čistě slovanský duch, který se zvláště, pokud mně známo, u Vás zachoval (Vás hájila vyšší moc a stavěla Vám přírodně nepřekotitelné hradby! Pod ochranou silných Tater Vašich bylo Vám sto zachovati národnost a cit po otcích statných Vám zděděné, pozůstalé), vlaje v celém Vašem dopisu. Ó, kéž by nám bylo popřáno drahý národ náš také spřízniti s přírodou a navrátiti jemu, co ovšem ne zcela ztraceno, ale cizotou a potlačením ducha vyššího zkвлено jest! S bolestí se díváme, že právě hory a hradby přirozené naší vlast obklopující, jsou útočištěm Němců. Jak tedy bylo možno ducha čistě slovanského zachovat, když ani do hor se nemohl skrýt? Vy sami jste již často pozorovali a i proslovi, že zvláště ve spisech spisovatelů našich novějších, vyjmouc některé, německý duch vane. Bude to vskutku mnoho práce stát, než se osvojíme. Kéž by pravdu nám byl prorokoval Slavík náš podunajský, kéž by zvítězila Praha, jakož i celá vlast naše v přemožení sebe samém, kéž by národ sobě rozuměl; ale bohužel ještě v temnosti lpí. A komu zde přiřknout vinu? Zajisté jen nám, kteří jsme posud příliš vzdáleni byli od sebe. Ale naděje v budoucnost nám svítá a umírní bol, který se při takových vzpomínkách v každém citícím srdci rozhostí. Ovšem dlouho to bude trvat, než se duch náš vzkřísí, jen krok po kroku lze nám dělat a jediné upokojení naše je, že přece stav náš se lepší a že daleko líp stojíme, než před několika léty. Nejvíce působí naše Besedy; tyto nás, jindy od sebe vzdálené, k sobě přibližují, tam se život budí; ano i navenek působí, i venku již jsou Besedy v módě. Ovšem jen móda dělá začátek, doufáme však, že se duch tam zajisté uhostí a probudí vše, co posud ještě spí. Rozumím Vám dobře, drahý bratře, že teskníte po domovu krásném, po spřízněných duších - poznala jsem i já onu rozkoš na Vaše nebetyčné Tatry⁶⁴ se dívat, a jak bolestné mně rozloučení se s nimi bylo, zpozorovali jste zajisté všichni. Ráda bych byla ještě dále putovala po Vaší krásné vlasti, ale nesmělo, nemohlo to být. Žehnám, pokud žít budu, den tento. Poznala jsem ducha nám sbratřeného národa, a ve srovnání i stav našeho národa, jinak se jistě nyní na vše dívám, důležitější jsou mně věci, které jsem jindy za tak důležité nepozorovala. Jak jste nás příchodem svým potěšil, netřeba Vám jistit. Těšíme se všichni na navrácení se Vaše, pak ale nesmíte jen tak krátký čas u nás pobýt; pak nám teprve bude možno Vás trochu ve vlasti naší provést a Vám všechny úkazy probuzení života ukázat. Jakou radost nám všem Váš list působil, nemohu Vám popsat. Dumku vaší na Prahu jsem všem známým sdělila, kterým to, podobně nám, velkou radost působilo. Divné Vám bude zajisté, že tak dlouho odpovědi jste se dočkat nemohl; nebyla to však vina má, nýbrž p. profesora Koubka. Tento pán mně asi tři léta onu píseň sliboval, nebyla jsem však sto ji dostat. Nyní jsem ho opět dala o ni žádat, on mne však samým slibováním tak protahoval, až jsem se konečně dozvěděla, že ještě jeden z našich známých ji má, od kteréhožto jsem ji hned obdržela, a náhodou mně ji p. Koubek taky v stejný čas přinesl. Velice mne těší, že Vám ji mohu poslat. Jestli Vám mohu ještě něco zaopatřit, tak prosím, jen mně pište, s radostí se o to postarám. Před několika dny přišly mně *Básně Ludevíta Želky*, Slováka, do ruky; některá místa se mně líbila. Škoda, že jsem to déle u sebe podržet nemohla; tuším, že nedávno vyšly, snad je ještě neznáte. Po národním slohu písně ilyrské jsem onehdy viděla, které mne velmi zajímaly - p. Štúr tam Nitru v překladu dal. Snad je již znáte. P. Podlipský nás zde navštívil a zůstane zde až do Besedy (22.). - Nyní mám já též nějakou prosbu na Vás, drahý bratře: jak se bezpochyby upamatujete, ukázala jsem Vám naše překlady a sbírky k vzdělání našemu; a na čem

64 Rajská v Tatrách nikdy nebola; iba v Bratislave.

nám nejhlavněji záleží, jsou životopisy znamenitých žen a zvláště slovanských. Těchto je posud tak málo známo, že nelze se nějaké sbírky dopídit. Kdybyste byl tak dobro-
 tivý a zeptal se příležitostně p. Spasiče, kterého srdečně pozdravuji, jestli mu nejsou
 snad životopisy žen znamenitých srbských známé a kde a jak bychom je dostal aneb
 se jich dočíst mohli. Snad i Vám bude něco podobného z uherského dějepisu známe.
 Již se nehněvejte, že Vás tak obtěžuji, ale věc tato mi tak na srdci leží, že nemohu jinak,
 než žádat. Srdečné pozdravení Vám vzkazuje p. Kar. Amerling, náš nevyrovnaný učitel
 a očekává list od Vás s velikým potěšením. I on lituje velice, že s Vámi rozmlouvat
 nemohl. Od sestry Žaškovské, jakož i od Slováků zdejších mám Vám srdečné pozdra-
 vení vyřídít. Julie musí být velmi pilná, upamatování Vaše jí velkou radost působilo.
 Srdečně přejí, abyste se brzy zdravě navrátili do vlasti své a dříve k nám, bychom Vás
 ještě trochu lépe obeznámili s naším stavem. Dokud to ale nebude možno, tak jen piš-
 te hodně často, abychom alespoň písemně sdělovati mohli. Všemohoucí Vás opatruj
 a žehnej. Doufajíc, že brzy dobrých správ od Vás obdržíme, zůstávám vždy sestra Vaše
 slovanská A.[ntonie] Bohuslava. Srdečné pozdravení svému p. bratru od nás všech
 dobrotivě vyřídíte.

12. Karel Slavoj Amerling Bohuslave Rajskej

xx.06.1842

Předrahá slečno! Četl jsem list slečny Lehocké⁶⁵ a těším se velice z té krásnodušné
 Slovenky, kéž by jen i čerpali věděla, co by čerpali mohla ze svých okolnin pro náš
 Všenaučník zamýšlený. Vždyť ty Tatry a Matry jsou kolébkou všech srdcí slávkých
 a plny samých překvapujících krásot přírodních i národních. V tatranské domác-
 nosti jest jako všudy v šťastné domácnosti utěšeno, ticho, ačkoliv Maďaré nyní
 burcují a hulákají. Popis Tater, Kriváně, morských ok, Králove hole, Nitry, Váhu,
 Hrona, Tisy, Muráně, pak povídky o Tatoši, Mátoře, Strigě, Dordě, o rusalkách,
 zmeku atd., pak o národních hrách, popsání Nitry, Břetislavy, Šťavnice, Košic...
 Zkrátka, z národopisu vše a vše by nám velice vítano bylo, v kvetoucím slohu pro
 jaré Vlasty a Tetky, Vandy a Doubravky. Sama hleďte její silnější strany vyzkoušeti
 a brzo spatříte, co unést může a seč bude. Pište jí jen a hlásejte boží naše požehnání
 srdcím vám spřízněným. Vám vždy oddaný Slavoj.

13. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajskej

30.07.1842

V Dobrohoře.⁶⁶ Velectěná vlastenko a sestro slovenská! Boje se spravedlivého hněvu
 Vašeho, že jsem tak dlouho s odpovědí na Váš mně předrahý list odkládal, spěchám
 konečně aspoň několika slovy Vám dokázati, že jsem ještě na staroslavnou Prahu ne-
 zapomenul. Věru bych si srdečně přál notného trestu za provinění mé, nebo hříšník
 jen v pokutě nachází útěchu a uspokojení. Ale buď jak buď, vymlouvat se musím.
 Vždyť již Adam v ráji z prvního hříchu svého se vymluviti a vinu svou na Evu zložit
 hleděl. Hned po obdržení listu Vašeho zavdala se mi příležitost v tom jej nasledo-
 vat, skládaje celou vinu svou na univerzitu a na učitele mé. Brzo totiž po obdržení
 předrahaého dopisu Vašeho hlavní profesori moji onemocněli a čtení svá na delší čas

65 Nevíme, o akom liste sa Amerling zmieňuje, pretože Bohuslava si začala dopisovať s Milo-

slavou Lehockou až na jar roku 1843. Môže ísť o chybné datovanie tohto Amerlingovho listu.

Prebrali sme ho z Podlipskej [15] (V červnu 1842), ale pravdepodobnejší sa zdá byť jún 1843

66 V Halle. Na mieste dnešného mesta sa pôvodne rozkladala slovanská osada zvaná Dobrohora,
 Dobrogora (zmieňuje sa o nej listina z roku 973). Solné pramene (Halle nazývali aj Dobrá Sol) už
 v najstarších dobách prilákali osadníkov, ktorí tu ťažili soľ a boli väčšinou slovanského pôvodu

zanechati musili. Příležitosti této použil jsem já k výletu do Lipska a Berlína, abych tamější univerzity a bratry slovenské na nich studující, seznati mohl. Cesta táto je hlavní příčina mého opoždění. Nebudete-li však, přemilá sestro, s ní spokojená, já se vděčně každé pokutě podrobím a to tím vděčněji, že ani první žádosti, s kterou jste se k bratrům obrátila, zadost učiniti v stavu nejsem. Rozumím žádanou poradu o životopisech slavných žen slovanských. Co se mne dotýká, vyznati musím, že v předmětu tomto krom výkladu Kollarovy Slávy dcery ničeho jsem nečetl. Od pana Spasiće, který ještě v dubnu do Berlína odešel a od mnoha jiných Slovanů v Lipsku a v Berlíně jsem ničeho podstatného ve věci té nevyzvěděl. Mám však při rukách životopisy slavných Poláků a Polek, která Vám na delší čas k použití zaslati mohu, když se mi brzo bezpečná příležitost poskytne. Několik totiž ze zdejších přátel mých Slováků z počátku září přes Prahu do drahé otčiny se navrátí. Drahá, nejdraší duše má, skoro, skoro zasvitne den onen věčněkrásný, věčněblažený, v němžto tě k srdci rozohněnému nejen co sestru, ale co milenku, co děvů anjelskou duše mé, přivinu. Drahá duša duše mojejl!

14. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajskej

27.08.1842

V Dobrohoře. Velectěná vlastenko a sestro slovanská! V posledním, od p. Dědinského poslaném, psaní žádal jsem si pokutu za dlouhé mlčení a jiné hříchy své. Ta však ještě nepřišla a já jsem přinucen znovu o ni prositi; neboť opět vyznati musím, že hříšník jen v pokutě nachází útěchu a uspokojení. Jak předtím, tak i nyní posílám prosbu svou od upřímného bratra a přítele v té naději, že mi konečně zasvitne hvězda trestu vítána. Jsem přesvědčen, že nejen má prosba, nýbrž i doručitel její - p. Bysterský - ačkoliv touží viděti dýmy nad krásnou otčinou k nebi se vinoucí, vděčně přece zastane nad stříbropěnnou Vltavou a podumá o dřímající slávě v lůně matky staroslavné. Já mezi tím na prozaických Pruska pustinách vědou, vzpomněním a nadějí se potěším. Avšak i zdejší kraje nejsou Slovanů docela pusté a nevýznamné, i zde šumí smutná Sála dumu o zahaslých národech a na tichém pobřeží jejím nejeden cit, nejedna myšlenka duší mou probleskne. Jsou to ony Slovanům i Němcům věčně památné kraje, na nichž to Germáni s křížem v ruce pohanské předky naše do prachu pošlapali, duchem Lutheru slávu reformace Čechům i Slovanstvu vyrvali, duchem Schillera, Goetheho, Herdera, Hegela berlu vědeckou nad světem zdvihli až konečně ze zbořenin hradů slovanských, jako anjel pomsty smířlivě vykvetla Slávy dcera a kouzelným zpěvem vábí ducha světa na Tatry, na jarý, mladický, velkolepý východ slovanský... A která duše slovanská by nezatoužila se Slávy dcerou tu blaženou budoucnost připravovati? *Kdyby mi hlasů andělů půjčili, / písně mé nebe by k Tatrám zvábily; / avšak hlasy mé jsou jen duše stíny, / a nedostihnou odvěčné vidiny* - - - 67

V tom však již leží nevýslovná útěcha a blaho naše, že nám volno tak vznešená míti předsevzetí, že nám volno v nadšení patřiti v ony kraje budoucí slávy - a nade všecko v tom, že již máme vůkol sebe duše zbožné, které to za pouhé mámení obraznosti nedrží a s námi soucítiti znají. - Přijměte srdečné díky, drahá sestro, za laskavé dovolení s Vámi písemně se smlouvat. Já práva svého budu svědomitě užívat. Nyní však z větší částky spouštím na drahého přítele svého, který v tom velké potěšení nalezne, bude-li moci ze zdejšího života něco zajímavého Vám sdělit. Váš Samoslav. Bratr můj Ludevít vzkazuje Vám srdečnou úctu a pozdravení. Račte také bratrské pozdravení sestřičce Žaškovské dobrotivě vyřiditi. Bůh Vás žehnej, sestro velectěná, a matku Prahu blahoslav.

67 Úryvek z Hroboňovej básne Věnování. Celý text [5], s. 20

15. Samo Bohdan Hroboň Karlovi Slavojovi Amerlingovi 29.08.1842

V Dobrohoře. Velectěný vlastenče! Vznešený dobrodinče můj! Srdce mi nedopustilo s projevením upřímné úcty a lásky, kterou k Vám odedávna cítím, dále odkládati. Všechny tužby a sny mého mládectví našli ve slovech pera Vašeho podivné vykladače a klíče k novým, nevidaným světům. Nebude Vám tedy divné, že se nyní ve velké důležitosti života mého důvěrně a otevřeně obracím k Vám co vůdci a lékaři duši i těl slovanských. Vítanou mi k tomu cíli poskytuje příležitost - návrat drahého přítele a krajana mého p. Bysterského do přemilé otčiny, kterýžto, chtěje se v Praze pozdržeti, Vám psaní mé dobrotivě doručí. Přibývá díky Bohu i nám Slovákům ze dne na den na mužích evropskou osvětou ušlechťených, kteří v stavu budou upovědomiti národ o velikém jeho povolání v dějepise slovanském člověčenstva a ukázati mu, že on není pouhým nástrojem ducha cizího, ale cílem jsa sám pro sebe, svůj vlastní duchovní svět si stvořiti má a musí. Dlouho to ovšem ještě trvati bude, dokud vědu německou, která celý předslovanský svět si podmanila, úplně pojmem a slávou i duchem naším zpracujeme. Avšak čas již mocně napomíná hroznou propast, která mezi vědou a skutečným životem v Německu panuje překročiti, pravdu s krásou a se životem mísiti. Jest to ohromná, obrovských sil požadující úloha, jakýchž nikde v té míře nenalézáme jak na jarém, mladickém východě slovanském. Již zeměpisná poloha, přivádějící nás do styknutí se všemi dějepisnými a mnoha jinými rozmanitými národy, musí býti příznivá mohutnému a ráznému rozvinování se národnosti slovanské a nutí nás výtvoři ducha všech krajin a všech věků si přiosobiti, slovem slovanským pokřtiti a Slávou zbožniti. Jsem přesvědčen, že jedině ten, který se dle překrásných slov Vašich na ramena všech tisícletí, která člověčenstvo tak vydatně již prožilo, postaví – vstavu bude donášeti ovoce hodné světa nového. A která duše slovanská, národu svého milovná, by nezatoužila státi se spoluzakladatelem toho budoucího, věčněkrásného Slavochrámu, před nímž to celý předslovanský svět se skloniti musí? „Před tou modlou klekati by mohla celá Evropa, anť oblaků vyšší krokem svým by zemi pohnula!“ Ale čas jest k vlastnímu cíli psaní mého se vrátiti. I duše má, vznešený učiteli můj, zahořela život svůj posvětití vidině Slávy a sobě nejpřiměřenějším, nejmilejším způsobem - jenž jest básnění, čili zosobňování pravdy poznané a věštění budoucí - jí klestiti cestu po světovládě vlasti její Slavii. Velké jest předsevzetí moje, větší, čarovnější ještě sny moje, ale síla duše mé téměř klesá při pohledu na ohromné překážky, které se vůli, třebas nejpevnější, na odpor kladou. K Vám se tedy s důvěrou syna a učedníka utíkám, prose Vás upřímně o radu, jak se na tak dalekou a nebezpečnou cestu připravit, jak všechny blažené krásocity člověčenstva duši svou objati a znovustvořiti mám? Přirodázlivé jest ovšem předsevzetí mé a proto také jen k takovým zasvěcencům vidiny, kteří je mládenci za hřích pokládati nebudou, mohu je světiti co nejsvatější tajemství duše své. Chci však i zvláštnější otázky, které mi právě na srdci leží, k laskavému rozhodnutí Vám předložit:

1. Možný li jest národní epos ve zpěvankách čili v nápěvech prstonárodních, které by lid rozuměti a zpívati mohl?
2. Možná li jest časomíra aneb rozměry a tvary veršů vůbec, které by z rozměru prstonárodních tak vykvetly, jak hexametř Homérův a znělka Petrarkova? Jaký asi rozměr měla by míti „Slávy dcera“, aby i roucho její bylo čistě slovanské?
3. Jakým názvem slovanským pokřtiti báseň lyricko-epickou?

Jsou to ovšem otázky, které větší žertvu času vyhledávají, nežli já od Vás žádati mohu, přece však jsem se nemohl zdržeti, abych Vám je nesdělil a Vás aspoň o krátké, písemné ubezpečení aneb vyvrácení mých nadějí neprosil. To však jest jen několik kapek z bouřlivého moře otazujících se duše mé, takže bych si upřímně žádal — dalo li by se to s okolnostmi mými spojití - Vám čím nejdřív osobně tisíc a tisíc otázek týkajících se celé podstaty mé předložit. Budete li tak laskavý, že mne psaním svým čím nejdřív obdarujete, račtež mi na každou případnost oznámiti, či Vás, vznešený učiteli můj, při konci září aneb října b. r. mé psaní navštívit může v Praze, aneb bude li možno a radno i sám Váš nejvřelejší ctitel Samo Bohdan Hroboň. P.S. Račtež krajanům mým p.p. Klemensovi a Bělopotockému, co spolupracovníkům na jednom poli krásy, mé bratrské pozdravení laskavě vyříditi. Bůh Vás zehnej a blahoslaviž matku Prahu! Za dobré jsem uznal, místo čtvrté otázky připojití slabý pokus svůj v národním lyrickém básnictví, jakž následuje:

Loučení (Nápěv: Chodí šuhaj po dvore, klope na dvěre atď.)

*Letí sokol dolu Váhem / v dálnou cizinu / žehná Tatru svatou máti / a svou rodinu.
/ Sbohem buď otče, máti, / musíme se žehnat / v smutnou hodinu. // Sestra duši mé
přemilá vadne v nemoci, / jako lilie spanilá v mrazivé noci, / růčku bledou podala, tiše
mne pozhledla: / jdi s boží mocí. // A ty matko, milá máti, věkem umdlena, / od dětí
svých odchovaných jsi opuštěná, / ptáče ta nezaletí, kam tvoje zajdou děti, / matko
milovaná. // A kdo na tvé, starý otče, drahé šediny / splete vděčný věnec slávy z něžné
květiny? / Péče kdo ti nahradí, jaký anjel osladí smutné hodiny? // Ach! dušička dobré
máti žalem omdleje, / než pohledem Tatry svaté divně okřeje, / jako ze sna zbuzená,
ve tváři ozářená, / zbožně zapěje: // Neplač, synu můj přemilý, nad ztrátou moji. /
Tatra svatá, naše máti, věčně nám stojí: / Ona máť opuštěnou, ona duši zemdlenu
/ nebem ukojí. // Tam na Tatře věčná Sláva se mi zjevila, / Sláva bude tvoje matka,
byť já nebyla. / Bude sestra ti vděčná, bude milénka věčná, / věčně spanilá. // Neplač,
synu můj přemilý, nad otcem svým, / ja u víře v Hospodina co Kriváň stojím, / Kri-
váň bratrem ti vděčným, Bůh otcem ti věčným / i za hrobem mým.⁶⁸*

16. Václav Staněk Samovi Bohdanovi Hroboňovi

07.09.1842

Již mi ležela odpověď na Váš list na duši, ale nebylo možno, času nestačovalo. Když přijel p. Dědinský do Prahy, byl jsem nemocen, takže hrubě jsem s ním nemohl mluvit a Váš list jsem četl v horečných snách. Na to jsem jel na posílnění z Prahy a teprve tyto dni mi zase padl Váš list do ruky. A že píšu Štúrovi, Palkovičovi a Čelakovskému, teda i Vám v tom ohni písařském něco napíšu (což u mne bohužel zřídka bývá). Dnes v poledne přišel p. Bysterský a přinesl Váš list, jenžto mne velmi potěšil svou horoucností. Jak jest mi Vás líto, že tak málo z Vlasti slyšíte, avšak není i zde mnoho slyšet. O deputaci jste již slyšel a snad i o generálním konventě v Pešti. O tomto Vám jen tolik povím, že tam Maďaromané a zvláště Košút ne o náboženství, ale o správě země a politice jednali, chtěli deputované (do Vídně) k trestu odsoudit. Košút hanou potřásl šediny slovutného, zasloužilého Jozeffyho, tak vážného starce. Zato Kollár se ho rázně ujmul. Štúr byl až do září ve své otčině, Zay ho třikrát zval, on nepřišel... V Trenčíně chtěli mladí Slováci hrát divadlo a měli již povolení, ale Maďaromané se to dověděli... Žaškovský i s Julií odjeli domů, oba s velikým

⁶⁸ Hroboň napísal báseň – v rkp. pod názvom *Sbohem* - pri odchode na štúdiá do Nemecka. Na titulne strane rkp. je záznam „v Liptove, v Turci a v Nitre v únoru a v březnu 1842“. ([6], s. 280)

prospěchem Prahu opustili... V Stögrově novém domě se zřizuje skvostné české divadlo, kde 3 krát za týden od zvláště placených herců se hrátí bude [...]

17. Bohuslava Rajska S. Bohdanovi Hroboňovi

09.09.1842

Vážený vlastenče a bratře slovanský! Velmi nás p. Dědinský svým příchodem (7. srpna) potěšil a zvláště v času starosti (náš dobrý Staněk byl pravě nemocen) zprávy o Vás a i listy přinesl, které nám velkou radost působily. Předsevzala jsem si ihned odpovědět, ale nebylo mně možné, proč, hned Vám vysvětlím. Byla jsem v červenci trochu churavá, a tedy mne všichni mí drazí k tomu měli, bych pozvání p. Dr. Krčmářové přijala a nějaký čas se na venek odebrala. Přípravy k cestě mne celý čas zaujaly tak, že mně ani času nezbylo Vám na srdečný list Váš odepsati. Jedenáctého jsem do Bezna nedaleko Ml. Boleslavi odejela, odtamtud navštívila jsem Kokořín, Bezdězy vrchy, Kován, kde pan Vinařický farářem jest, Kovaneckou modlitebnici, kde pan Pastor Straka nás velmi přívětivě přijal; on studoval na Břetislavském lyceu. Brzy jsme se smluvili, on zná mnoho ze Slovanů, je sám velmi horlivý a vzdělaný; byla jsem s ním velmi potěšena. Krásná krajina a čisté povětří na mne velmi dobře působily a k tomu jedna z mých přítelkyň byla se mnou, vroucí duše. Tímto způsobem jsem velmi příjemně své prázdniny použila. A teprve v září opálená, ale s upevněným zdravím, navrátila jsem se do milé naší Prahy. Šestého přišel pan Bysterský k nám a přinesl nám opět zprávy o Vás, které mně povinnost ukládaly hned Vám, statný bratře slovanský, odpovědět. Doufám, že mne za omluvenou máte po přečtení předešlého, že jsem Vaši žádost, ještě předešlého měsíce Vám odpovědět, vyplnit nemohla. Děkuji Vám srdečně, že jste si tak mnoho práce dal vyhledáním životopisů. Výklad *Slávy dcery*, jakož i *Lebensbeschreibungen berühmter Polen und Polinen* mám též vypůjčené a Herlosch je již ve svém Conversačním Lexikonu upotřeboval. Velmi nás zarmoutila zpráva o churavění p. Ondruše. Živě se na něj upamatuji, když mne naši přátelé ve Vídni s ním seznámili: jarý a silný tento Slovan zdál se mně být zvěstovatelem jarosti slovenské, a teď? Nám bohužel nejen mravy, řeč, ale i zdraví ruší Německo. Kéž by se mohl raději jít domů navrátit, kde čisté povětří a srdečnost slovenská mu zajisté zdraví jeho v brzkém by času navrátily. Přednášení p. Dr. Amerlinga nyní zcela přestaly, začátkem studií ale doufáme, že opět počnou. P. Štorch také trochu churavěl, je však opět zdráv. Besedy jsou taky již ukončeny, tedy se ta naše společnost trochu roztrousila. Jak snažně si přeji, by jen brzy p. doktor začal opět přednášet, nemohu žádnému popsati. Je to jiné živobytí, když on mezi námi je. Jeho přednes je tak srozumitelný, a ačkoliv někdy o těžším předmětu mnoho otázek z našich úst se hrne, on přece s nezměněnou trpělivostí odpovídá a vylepšuje. Jeho nám Všemohoucí poslal, by svět, který nám posud tak bez významu byl, i pro nás zde se stal důležitým a my k vyššímu životu probuzeny, povinnosti své lépe nahlížely a vykonávaly. Přeji Vám co nejsrdečněji, by Vás Bůh zachoval a Vám pevného zdraví popřál, byste navrátilce se domů, mnoho, mnoho pro drahý národ Váš mohli učiniti. Mějte se co nejlip a upamatujte se někdy na sestru Vaši slovanskou Bohuslavu. Vašemu p. bratru srdečné pozdravení, jakož i všem známým vzkazuji. Doufám, že nám brzy opět dobrých zpráv v listu sdělíte.

18. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajskej

10.09.1842

Velectěná vlastenko a sestro slovanská! Již třetího bratra vyprovázím s vřelými tužbami a blahoslovy na východ slovanský, do lůna Tatry mateřského a srdce mé ne-

32

dopouští zapomínati i na druhou matku naši, na Prahu, buď by i Praha na mne zapomněla. Avšak nesmím zoufat, ale trpělivě očekávati trestu a kázně dvakrát žádané, jak sám vyznati musím, zaslouženého. Děvo anjelská! Ty jsi byla hvězdou života mého i v nejsmutnějších dobách nejistoty, pekelného trápení. Kdyby obrazem duše tvé nebyla ušlechtná duše... byla by klesla v propast bezednou. Ale i v mraku a v havraní noci tys' mne ozářila leskem kouzelným, z něhožto znovu má víra, má naděje vykvétala. Ó, (jako se) tobě odměnit? Ach, tys' nejzbožnější květina, která kdy z duše světu vyplynula a já jsem bídný, upadlý anjel, který jen Tvým dechem zbožným, dívko ctnostná, se ještě zotaviti, ještě v nové síle povznésti může. Ó, že vyznati musím moji nehodnost, moji nezasloužilost tak nekonečné milosti. Ale ty, ó jak tě nazvati mám, abych aspoň nezastiňoval jménem nebeskou krásu a vznešenost tvou? Ty, když všechno co mi svatého bylo, před očima mýma meč obousečné vědy do prs ... proráží, Tys' jediná mi zůstala hodná poct všech smrtelných a v nekonečné milosti své sklonila si se do umdlené, rozervané duše mé a tuť znova xxx květem anjela. Znáš li ten kraj, kde Tatry svaté pnou se do nebes výšiny, znáš chlupy jejich sněhobělé a květorouché doliny? Ó, tam, ó tam, milenko má, nám kyne záře růžová.⁶⁹ A ty přijdeš, má sestro, má milenko věčná, přijdeš se mnou do lůna Tater svatých. Ó, pojd', ó pojd' a každá xxx zakvete rajským květem, na níž to ty pohlédneš. A naše pole, naše háje slovenské změni se v ráj a naše slovenská rodina v rodinu anjelů - bohatýrů. Ó, pojd', Bohuslavo má, pojd' na Tatry svaté a proměň zemi v ráj lásky a krásy.

Nemohu Vám vypsát, drahá sestro, nynější stav můj a na dvě strany roztrženou duši svou. S jedné strany toužím již něco jistého zvěděti o mladém, první krok do života učinivším národu svém: tak toužím se stát účastným boje ohromného, který mu nastává, že se slzami se loučit musím s bratry, kteří vzdechům matky slovenské poslušní býti mohou. Z jiné strany tak mne váže povinnost a vlastní tužba k hrobům a mohylám květem ducha zakvětým, že mi bolestné bude rozloučení. Ostatně život a zkušenost německá nemá pro mne žádného půvabu, ba hrozím se nad ní, že duch božský musí často přebývat v chlivě nemravnosti a neštěstí, aneb aspoň v nevkusném, sobě nepřiměřeném chrámě. Na velkolepém východě slovanském, dá Bůh, že velebnější chrámy ducha se zdvihnou, nebo čas jest člověku býti celým úplným člověkem. Dovolíte li, sestro velectěná, budoucně Vám odtisk nynější duše své, v básních na mohylách otců vykvetlých, sdělím k posouzení. Nemějtež mi za zlé, že jednám tak otevřeně. Srdečnou úctu a pozdravení přijmitež od mého bratra a račtež je také p. dr. Amerlingovi vyříditi, jemuž jsem od p. Bysterského psal. Bůh Vás žehnej.

19. Václav Staněk Samovi Bohdanovi Hroboňovi

18.09.1842

Drahý příteli! Váš list po p. Zbelovi jsem obdržel, ale pána donašeče jsem nepoznal, neboť jsem nebyl doma, když ke mně přišel a o hned nato ráno odjel. Jest mi líto, že tak beze všech správ z Vlasti stojíte, ale nedivte se, každý má plné ruky práce. Na list p. Bysterským zaslaný jsem Vám odpověděl a zprávy rozmanité do něj vložil, ale musel se tento list s p. Zbelou na cestě potkati, že jste ve Vašem listu o tom zmínky nečinil. Nu učiním to a zastoupím Slováky; neboť mi p. Štúr psal mnoho veselého a tehdy se i Vy na tom potěšile... 3. V nitr. stol. byla držená kongregace a mělo se jednati o pověstných 12 článcích Szatmarských. Dozvěděvše se okolní, o čem se jed-

nati má, sešli se ve velikém počtu (k 1500) a jak začalo rokování udeřili, několik jich poranili a pak žádali a prohlásili následovně: „Vy ste, páni bratia, darebáci! Vy nás klamete, lebo hovoríte po maďarsky, čomu my nerozumieme; my sme Slováci a slovenskí zemani, preto vy musíte všetko po slovensky hovoriť, naša reč slovenská musí v takej povahe, v takej cene a vážnosti zostať ako bola, toto všetko zlé z maďarizácie ide, sedem striel jej do matere!“⁷⁰ Punkta v síni rozdrápali a není nic vykonáno [...].

20. Ľudovít Štúr Samovi a Ľudovítovi Hroboňovcom 19.09.1842

V Břetislavě. Ludevíte, Bohdani, předrazí! Že jste ani písmenkem o sobě zprávy nedali po našem Bystěřském. Co jste se tak zamlčeli? Máme naději pevnou, že dostaneme privilegium na noviny. Bohdaňku! Slíbil jste zazpívati Orlu do letu. Nuže, napnětež loutnu a zavznětež píseň, aby vážně vyletěl Orel náš.⁷¹ Očekávám ji najistě, i co máte druhého, a síce v kratce.

21. Ľudovít Štúr Bohuslave Rajskej 19.09.1842

Velice krásné jest, že chcete se bližěji seznámiti s naší sličnou básnířkou.⁷² Onať hodna toho. Jest to paní nejen plná šlechetných citů, vzdělaná, vzorného života, ale i - at' pravdu díím - mužského srdce. Vy dvě, kdy byste spolu žili, docela byste sobě odpověděli a podle soudu mého vroucné byste byli přítelkyně. Pište jí, těšiti jí to bude velice. Ona má dosti času k zodpovídání listů Vašich. Není žádnou matkou, hospodyní ovšem pilnou i má čeleď i není při domě jejím tak rozsáhlého hospodářství. Pošlete lístek Váš vzácný aneb ke mně, kterýž já hnedky pošlu, aneb pište jí zrovna, oslovíc snad lístek na chotě jejího: Sr. Hochwürden Herrn Johann Lehocký, Ev. a. c. Pfarrer zu Tarnocz, Liptauer Comitát p. Pressburg, Rosenberg, Okolična. Abzugeben in der Evang. Pfarre zu St. Nikolau.⁷³ Učiňte, jak myslíte [...].

22. Samo Bohdan Hroboň Ľudovítovi Štúrovi [21.09.1842]⁷⁴

Nejdražší příteli duše mé! S uzarděním a s hlubokým žalem prositi Vás musím o odpustění těžké viny, kterou jsem na svědomí své uvalil váhaje zadostučiniti slibům tolikráte opětovaným. Nezapomeňte, že od toho času co jste mne poznal, duše má v nepochopitelné chorobě krvácela a jen v jednotlivých chvílích nadšení v čarovném, ale jako duha pomíjejícím blesku, v zrcadlo určení svého nahlížala. Ludevíte! Nikdy ještě nepodal Vám ruky slibné ten opravdivý Samoslav, který duši měl nevěrnou - hned v nebe unášel, hned v pekelnou propast sebezpopření svrhol. Věřím však pevně v génia vůle slovanské, že ten Samoslav duši svou věčněpohyblivou, mečem obousečným cheruba rozpoltěnou, konečně si podmaní k oslavě národa a Tater svatých. Není divu, že duše má, již v podstatě své rozervána, v chórém, zpráchnivělém povětří německém ochořela bolestí světa a všech tisícletí, které člověčenstvo tak velebně, hnusně a nešťastně xxx. Při loučení se s mladickým vý-

70 Dovolili sme si poslovenčiť počestenú slovenčinu Staňkovu

71 Hroboň skutočne napísal žiadanú báseň pre *Orla tatranského*, ale uverejnená mohla byť až roku 1845, keď začal vychádzať. Vyšla na 1. strane 1. čísla. E. Hleba ju zaradil do zbierky *Kvėtiny nadsálanske* pod názvom *K orlu* [5], s. 21

72 Johanou Miloslavou Lehockou z Trnovca

73 Adresa: Dôstojný pán Ján Lehocký ev. a. v. farár v Trnovci, Liptovská stolica, pošta Bratislava, Ružomberok, Okoličné. Doručiť na ev. faru v Lipt. Mikuláši

74 List je bez dátumu, ale odpoveď Štúra z 8.11.1842 ukazuje k 21.9.1842

chodem xxx, drahým ukřivděným Slovenskem a Českem, rozžehnal jsem se ovšem s mým životem a světem, s mým věčným spasením, s vírou ve svět spravedlivý, krásny, blažený; avšak díky buď vůli slávké, natolik aspoň jsem již přemohl duši svou, že buď až do hrobu ve hlubinách svých krvácti bude, na vykoupení národu, jak se na muže sluší, pracovati nepřestane. Naděje nebeská i černým osudem jako denice věčná mi probleskuje a nedá zoufati. A protož, Ludevíte, bohatýrský Slovenska synu, budťže ubezpečen, že od této chvíle na mne se spolehnuti možno. Ztratil-li jste ve mne důvěru, nesmím Vám to míti za zlé, aniž si jí slovy znovu vydobývati doufám. Pokusil jsem se zapěti do letu orlovi tatranskému a pokus svůj teď Vám posílám.⁷⁵ Učiňte s ním jak Vám libo. Nad Dunajem aneb pod Tatrou jinak by se to zapělo. Připojil jsem dvě písně, které bych také rád na perutě orla připoutal, ten-li však xxx těžkým řetězem by xxx musil, račťže je čím nejdřív milostné, soucitné Tatrance aneb Nitře sděliti⁷⁶. Myslím, že se smilují nad srdcem, jemuž všechny radosti země i nebe vymřeli a z hrobu ještě touží po jedné – nejvyšší. Chci dopíti kalich hořký osudu, aneb se mu vysmáti v náručí anjela. Duše má stane se tím schopná k pocitu a proniknutí všech nejtajemnějších pohybů a hlubin srdce lidského. Již nyní úplně cítím - že Shakespearův Lear a Hamlet, Goethův Faust a Mickievicův Konrád nejsou odtažené neskutečné charaktery. Znáám proč Achilles bolestně stonal s mořem dalekohlučným, s ním by mohla zaplakat duše světa nad věčným osudem, s ním horlí můj Záboj⁷⁷ na skalíně: noci tajemná, matko všehomíra, ty rozpál duši plamenem hvězdovým, by jako slunce vzplanula má víra, spálila osud dechem Síriovým⁷⁸... Však dá Bůh věčný, že duše má se rozzelená na lůně věčné přírody, na Tatrách svatých. Tam, ach tam zkvěte báseň věčněkrásná, v níž to indický růžosvět lásky a nesmírnosti, helénské blankytné duše souhlas a pěknota, hebrejská výrazná síla a velebnost, mohamedánská úžasná posvěcenost, křesťanská svatokrása a nadšenost za věčnou Slávy mladost a milostění všehomíra spletyne⁷⁹ a xxx a chrámy nepostavíme-li mu nové, vznešenější, do nebe nám uteče a země pokryje věčná mrákota - ale všemohoucí život slovanský jej k chladným Tater a Kavkazu skalínám jak Promethea přibije. Myšlenka Vaše, Ludevíte, o Kristu jest z nejhlubší duše mé vyňatá a nic mne tak nepopudilo proti donquichotům německým, jako jejich útok na skutečného, dějepisného Krista. Nebyl-li Kristus, daremná jest naděje naše. Byl a v jeho neohrožené ctnosti vůli pozná člověčenstvo všemohoucnost svou. Nám nejde více - jak Němcům - o logickou, odtaženou věcnost a pravdu, ale o ctnost, o ducha živého. My musíme v hegelovském kruhu věčným zrakem orla vypátrati věčný středobod, vůkol něhož kruh se na pník skroutí, zkulatí, stane sluncem světorodným, z něhož to nové a nové světy jako jiskry poplynou v nekonečném prostoru a zvučeti budou souhlasem [...].⁸⁰

75 Pravdepodobne báseň *K orlu*, pôvodne českú

76 Almanachom - Palkovičovej Tatranke alebo Hurbanovej Nitre

77 Záboj je hrdina rovnomennej lyrickoepickej básne z rukopisu Kráľodvorského, ale zdá sa, ako by Hroboň mal na mysli svoju vlastnú, ešte nenapísanú báseň alebo povesť s hrdinom toho istého mena.

78 Začiatok básne zaradenej do zbierky *Kvetiny nadsálanske* [05], s. 36. Publikovala ju aj Ž. Podlipská [15], s. 129

79 Hroboň si už na štúdiách v Halle určil svoj ideál poézie a vyjadril ho programom, ktorý mal do seba „pojať“ všetky vrcholné vlastnosti minulého aj súčasného básnictva“. ([06], s. 282; [20], s. 119)

80 Zachovala sa nedokončená verzia listu

23. Karel Slavoj Amerling Samovi Bohdanovi Hroboňovi 25.09.1842

V Bohu vítána duše slovanská, drahá naděje slávská! Vaše psaní náramně mou duši zaujalo, nikoli snad, že u mne něco hledáte aneb cos jiného, ale že génius našeho milostného národa opět jedné duši se zjevil, kteráž v celé hloubce pocítila a poznala velebu života slávského. Duše drahá, že s Vámi, jakožto procitlým, výše procitlým synem budoucí věty člověčenstva, mnoho a mnoho mluvíti a jednati, brzo a snadno poznáte. Co jsem psal, psal jsem jen co jsem pro kůru zevnější psáti mohl, vnitřek, bratře slávský, ještě jest důstojnější, svědomitější, ustálenější, nežli jsem okázati směl. Budeč má býti a začíná býti prvním článkem všeho ostatního a mnoho let mine, než se pozná v duchu a chodu svém. Budeč má otvírati oči a upozorňovati na všechny životy budoucího návěští. Když těchto různých podám, závěry, doufám, učiní si každý sám. Vím již napřed a i dosavadní zkušenost mě to dokázala mnohonásobně, že nás ještě celý svět pochválí a přijme, nikoli však závěrky; k těmto musí býti duch prostý uvazadel na svět krasoobčejný, prostý předsudků a i vespolek starší a udomácnělý či zvyklý na tyto nové návěsti a závěrky. Jakmile, bratře, jsem toto poznání všehomíra a sebe samého dovedl, cit a čin půjdou pak z jednoho. To, duchu slovanský, přidati se k docílení starého xxx xxx⁸¹. Že v teorii tohoto poznání a vidění všechny podrobnosti i světa citného i výkoného ležeti musí, samo sebou se rozumí. A proto, bratře, dorozumění naše požaduje více nežli by psaní nějaké učiniti mohlo. Možno-li Vám z ohledu peněžních záloh, ó přijďte jen osobně; pero ať dokončí co srdce a slova pověděli a pak, bratře, což pomáhá černé na bílém, když toto jen pablesky jest. S vaší procitlou duší mnoho co jednati mám, ačkoli i nyní málo byste očitě viděl a teprve snad jen za rok některé kloudnější přípravy uzřel. Přijďte, kdy vám možno, ani již čas vám neustanovuji. Prozatím na vaše otázky toto chci odpověděti:

Národní epos ve zpěvánkách není možný, aspoň ten velebný ne, který mezi budoucími touhami mé duše pro velký náš národ v prsou nosím. Rýmování a slokostejné navracování se příštížku prvního více na četné životy v kraji ukazuje, než na jeden velebný a slávský. Co episy ano, nikoli co všeobecná kadlubka pro všechny tahy. Vy sám již nedůstojnost znělkové formy v Kolárově Slávy dceře cítíte; zpěvanky jsou ve svém ohledu krásný květ a plod, nikoli ale celek. Velebnější formy patříme již v ruských, polských a staročeských dumách. Královský rukopis velebně opěva Záboje a Slavoje, Hostejnské vítězství, tak i Srbové o královiči Markovi a o Igorově pluku. Avšak, bratře, i Bojan sám i Lumír, ač Sloveni byli proslavenými pěvci, nemohli sláviti to, co Bůh v dobách našich duším našim zjevil. Svět náš žádá stupeň třetí, kterýž dílem ze všech jiných sestává. (Divno věru, že česká naše řeč i hindských (sanskrtských) i řeckých a latinských i německých rýmovních a přízvukných forem schopna jest, konečně ale i své obzvláštnosti má a nové na vyšším stupni v Královském rukopisu spatřujeme,⁸² v dumách a písních bohatýrských. Hle, Rusům a Polákům jaksi k oným napodobením antických forem řeckých, sanskrit. atd. [cesta] zavřena jest) dílem formu třetí slavnou na všech ostatních návrších stojící, formu stavitelskou, veldůmní... a tak i Slávy dcera byla by nabyla roucha slávského, dvacetiletého, jenž i na devatenáctém století stojí. Báseň lyricko-epickou necháme starému světu; my jen veldůmu, slávodůmu z výšin ideálů umových očekávati mů-

81 Dve slova psané řeckou abecedou

82 Královský rukopis bol falzifikát z 19. st. K autorstvu sa však nikto neprihlásil, spor o pravosť trvá dodnes

žeme. Ač toto slovo důma důmná pokud v užším smyslu slova se bere, nutno jest pro hluboký význam jeho um do um ... rozšířiti jeho význam. Palacký již psáti začal báseň: Říše ideálů, než kromě pár veršů v Kroku vše spálil. Slávská touha zde byla snad, ale vidiny byli jen ossianští bohové z oblak utvoření a opět co nevidět rozplývajíc se. I sám Kollár ve své Slávy dceři a v spisu o Slávě bohyni jen tuší cosi, aniž ku nitrozřejmému uvědomění to připravil. Kollárova: Vznešenost Přírody trochu je podobná Veldumě, ale což jest ta tamto opěvaná Příroda proti té pravé a co táto proti Vesmíru světa člověčenského; a co Deržavinova báseň o Bohu proti tomu, zač nyní nám již platiti musí. Bratře drahý, za rok-li náš Budeč budete moci navštívit, dá-li Bůh mu žádoucího vzkvětu, pak bratře, bratře, z duše Bohdana bych si přál, aby tu říši božího milostění ve hvězdopásmech boží nadvýše a prohloubí lidské a národní zárod krásy, Síriovým plamenodechem důstojně světům opěval, pak to nové umilostění slávské věty, když i jiných národů slavné činy k celku přimovděčným uznáváním byl ohlásil. Z minulosti semenné a přítomnosti plné vznešených prvků ó, jaké samo sebou z těchto návěstí událo by se nadějehorování! Z přírody bych tomu Bohdanovi nasypal celé témy živých důkazů a příkladů ano, pootevřev jemu oči, sám dále a hlouběji by zřel do nevidaných a netušených říší jejich. Jsi-li, Bohdane, tím žádoucím duchem věštby stavitelské, ó přijď jen a já ve své xxx dítek ti navedu, abys s démantový hlas a xxx je mohl. Homér jest přemilý, ničím nepohnutý vypravovatel vzešlých dějin, Petrarka milostný živutkář, jenž přirozené vnady tou nejpřirozenější dobou i citností podati uměl. Národy naše slávské dosti Petrárků prokázaly v písních svých překrásných a láska milenců jest předmět ve všech svých hloubkách milostně a zdárně opěvaný a opěvatelný, dokud individuálních lásek přestávati nebude pod sluncem. Jednička býti musí; ale neplatí-li desítka a tisícka více? Bohdane milý, vzlétni na Tatru a Matru a na Skřiván, popovznes se výše k nebím a navám, prohloubi zem a její živly a říše, odkryj srdce lidská a sejmi národů roušky a pak plamenů dosti ti dáno z nadblankytných říší k Veldumě stavitelské. Božetěch již dva obrazy dokončil. Jeden prvotlačený jak Amos Komenský žáky v přírodě vyučuje... Troje ostatních obrazů již rozkresleno, ale nevyvedeno... Zatím Bohu vás poroučím a do rukou genia slávského Váš vždy ochotný Karel Slavoj A.

x – [jako poznámka pod čiarou]: Vůbec bych radil to Kriván měniti buď na Skřiván, neb Krován, neboť nejen v básni Vaší: Já u víry v Hospodina co Kriván stojím; skoro divný a nemilý dává smysl. Skřiván (od skřivána, ptáka nesoucího se v nebe) pro smysl lépe by se hodil. Krován od krovu, krýti to vlasti slovanskou.

24. Bohuslava Rajská S. Bohdanovi Hroboňovi

02.10.1842

Vážený vlastenče a bratře slovanský! Velké potěšení působil nám příchod p. Bysterského, spolubratra našeho; překvapeni jsme však byli, že Vám ještě zprávy od nás nedošly, které jsme Vám po poště poslali. Doufáme však, že jste listy naše již obdrželi a že se jen na poště opozdily. - Ráda Vám věřím, že toužíte po drahé krásné vlasti; možno-li pak Slovanu jinak? - Vytvrvejte jen statně, bratře slovanský, vždyť i Vaše přebývání nynější v Německu je k prospěchu vlasti a národu Vašemu. Vždyť Vy máte po návratu Vašem učitelem se státi, máte k vzdělání bratrů a sester přispěti. Jaká to krásná úloha! Blaze tomu, komu takové stanoviště popráno jest! - Že Vás poutá vnitřní cit Váš k oněm mohylám, a naproti tomu zase, že Vás duch nynější, vůkol nich se vznášející, odstrkává, mohu si představit; ó, smutno a pusto musí kaž-

dá vřelá duše se cítiti, když v krajinách, kde jindy čisto slovanský duch se vznášel, nyní jen kameny a mohyly o tom, co bylo, co nezrušitelné svědky minulosti svědčí. Jaká to roztrhanost musí v citech Vašich vzniknout a k tomu ještě starost o vlast a milovaný národ! Jedině: Vytrvejte a snásejte trpělivě, až čas nastane! - mohu k Vaší potěše zvolat. Pišete, že mně své básně, na oněch místech utvořené, pošlete; učinite to, zajisté jimi velmi potěšená budu; ant zajisté mnoho mně ještě neznámého v nich bude. Za Vaší důvěru, kterou ve mne kladete, přijměte srdečné díky; velmi mne těší. Staněk Vám všechny zprávy, které ze Slovenska dostal, již sdělil a pozdější najdete v listu nynějším. Tedy mi nic v tomto ohledu nezbyvá. - Co se u nás děje, jsem přesvědčená, že Vás též zajímá. Tedy slyšte pokroky naše: 28. září, na den Posvícení pražského, bylo první představení v novém divadle Stögerovském.⁸³ Hrál byl *Malíř Skreta* od Svobody. Jak mnoho překážek zase se tento čas jevilo, nelze popsat. Tyla si Stöger za režiséra vyvolil, městský hejtman snaží se to překazit; jak se mu to podaří, nevíme. Tyl psal Prolog a dal ho Herbstové (která také k českému divadlu přistoupila, je to ta sama, která s velkou pochvalou *Slze vlastenec* v Besedách přednášela), by se ho naučila, přesvědčený, že v něm nic není, co by se censuře nelíbilo. Pan hejtman zapověděl přednášení nějakého prologu a zvláště onoho, který prý mnoho panslavistických idejí obsahuje. Každý kdo ho četl praví, že tomu tak není, ale co na plat, čas byl krátký k dokazování. Ráno 27-mého stál na ceduli Prolog, odpoledne byly lístky znova tištěné na rozích bez Prologu. My jsme šli všichni do divadla. Slavná ouvertura od Škroupa byla výborně provedená. Brzy po začátku ouvertury ozvaly se nápěvy našich nejoblíbenějších písní, totiž *Kde domov můj* a pak zase Čelakovského *Tys bratr náš, tys vlastenec*... Po dokončení vyzdvihla se opona a na jevišti stáli herci ke hře připravení. Tu však se strhl mocný hluk, hřmotně žádalo obecenstvo *Prolog!* den před tím příslibený. Žádný nevyšel; obecenstvo volalo tím hřmotněji *Prolog!* herci přišli do největších rozpaků. Manětínská vstala a volala Stögra, který svou poklonu složil, říci však nic nemohl, protože česky neumí. Pak se rychle herci ke hře měli a povyk přestal, hra byla velmi souhlasně vyvedená, takže se *Skreta* za nejlepší, v posledních letech provázených kusů, od mnohých považuje. Mezi acty hrál hudební sbor kvodlibet z národních písní. Vyvolání byli všichni herci, s velkou pochvalou p. Svoboda básník (nebyl však v Praze), Stöger co direktor, pak malíř dekorací a konečně Tyl, který však nesměl přijít. Tak se skončilo první představení. - Bude se teď třikrát za týden hrát, totiž v neděli a v svátek ve 4 hodiny, v úterý a ve čtvrtek o 7 hodinách. - Ve čtvrtek byl *Nápoj lásky*,⁸⁴ zpěvohra, dnes *Pantofel*,⁸⁵ veselohra, Herbstová ponejprv v českém divadle vystoupí. P. Benko a Launer půjdou dnes taky do divadla, jim to zanechám Vás o vydaření se kusu tohoto zpravit. K očekávání máme *Don Juana* Macháčkovým překladem *Josef a jeho bratři, Jesodu* a jiné opery. Bůh žehnej nový tento krok k životu! V Kutné Hoře stal se též pokrok. 26. září byla velká slavnost držená, 100letá památka českého malíře Prandla od cti-

83 Nové divadlo bolo v budove, ktorú r. 1841 postavil nájomca a riaditeľ Stavovského divadla Jo-

hann August Stöger v Zadnej ružovej ulici (dnes U půjčovny) v N. Měste a bola pôvodne určená na plesy, koncerty, reduty a pod. Nepríniesla však očakávaný zisk, preto Stöger upravil priestor na divadelné účely a preniesol tu české predstavenia zo Stavovského divadla. Nové divadlo otvorila veselohra A. V. Svobodu *Skreta*, český malíř [45] Šormová

84 Druhé predstavenie sa uskutočnilo 29.9.1842, na programe bola opera G. Donizettiho *Nápoj lásky*

85 Tretím českým predstavením v Novom divadle bola staršia Schröderova veselohra (fraška) *Pantofel a kord*.

telů jeho oslavená. 26.tého v 6 hodin večer byla velká Academie držená, Program Vám zde postavím:

1. Ouvertura od Jana Škroupa
2. Sbor Žofinské Academii (všechno k chvále)
3. Árie z *Libušina snátku* od Františka Škroupa, od mladé dívky zpívaná
4. Hudba vojenská
5. Humoristické čtení od Rubeše skládané a přednesené
6. Lovecká, sbor od Jana Škroupa
7. Árie z *Don Juana*
8. Hudba vojenská
9. Zpěv Blanických rytířů, sbor od Vitáska.
10. Ouvertura od Jana Procházky.

27. mého ráno bylo v chrámu slavné Requiem od Mozarta, odpoledne byla velká hostina držená a večer slavný a hlučný bál. Ze všech stran se lidé sešli i odtud byli mnozí venku. Co myslíte o těchto pokrocích? Zajisté jsou krásné, ale jakých překážek každá věc má, nemůže si žádný ani pomyslet. Buďte sbohem, on Vás ošetřuj a posílá a zachovej Vám zdraví, tak potřebné k budoucímu účinkování. Doufám, že brzy potěšitelných zpráv i od Vás dostaneme, zůstávám Vaše sestra slovanská, Bohuslava.

25. Samo Bohdan Hroboň Pavlovi Jozefovi Šafárikovi xx.xx.1842⁸⁶

Slovutný pane! Vysoce učený vlastenče! Račtež nám laskavě odpustiti, že drahou žádost Vaší o snímky žaltáře wittenberského⁸⁷ jen tak pozdě naplniti v stavu jsme. Z částky cestování pána profesora Potta, z částky pak nepřístupnost knihovny wittenberské v čase její opravy, věc tu, ač nám stále na srdci ležela, až posud protáhly. Co se snímků samých dotýká, usilovali jsme se, dle předpisu Vašeho se řídíce, všechny tahy původního rukopisu věrně napodobiti, avšak o stálosti barvy zvláště červené, nejsme přesvědčeni. P. prof. Pott vzkazuje Vám upřímné díky za krásný dar Národopisu slovanského a těší se srdečně, že jste pole Neslovanům téměř nepřístupné, vědám otevřel, že klasonosné nivy řeči slovanské opět se stali přístupnějšími. Přijmitež také ode všech nás vřelé díky za otcovskou péči. V předrahém nám dopisu svém od 1. října b. r. ráčili jste nám oznámiti, že p. Ambrozy k synáčku svému pedagoga hledá. Ostatně Němci si ovšem více než předtím začínají všímati výtvaru ducha slovanského, přece to však u nich vždy ještě zůstává jen pobočným zaměstnáním nečetných jednotlivců. Mají oni nyní až přes-příliš práce a trápení sami se sebou a s chorým - v obci, ve vědě i v náboženství rozervaným - životem svým. Slunce duševního světa, německou vědou v nesčíslné paprsky rozsypané, jedině ve všemohoucím životě slovanském může ve vyšší splynouti celek a jednou, aby temné hlubiny člověčenstva ozářilo. Doufám pevně, že v nastávajícím roku červánky slovanské opět jasněji vzplápolají. Bůh věčný blahoslaviž v něm kroků Va-

86 List je bez datumu. Z kontextu vyplývá, že bol napísaný roku 1842 počas Hroboňovho pobytu v Halle. Vzhľadom k zmienke o liste adresáta z 1. októbra, nazdávame sa, že ho možno zaradiť približne do tohto obdobia

87 Wittenberský žaltár (Wittenberger Psalter) sa nachádzal v knižnici vo Wittenbergu. Šafárik potreboval tento staročeský rukopis zo 14. st. pre svoj výskum. Hroboň odpisoval z neho český text [06], s. 275, pozn. 2

ších, vysoce vážený vlastenče a popřejž Vám stálého zdraví s celou nám velectěnou rodinou Vaší — jakož nejsrdečněji, jménem všech krajanů svých v Dobrohoře, přeje a želá Váš upřímný ctitel Sam. Bohdan Hroboň.

26. Ľudovít Štúr Samovi Bohdanovi Hroboňovi

08.11.1842

Bohdaňku, dobrá, drahá, pěkná duše! S upjatou pozorností četl jsem Vaše psaní od 21-ho září a čta je tisknul jsem Vás vždy vřeleji k srdci rozčilenému. Ta mohutnost svatě zaníceného citu, ty vlohy ze všech slov zářící, přesvědčili mne úplně, že jste povolán k vyššímu životu ... Vy pěkný Slovenska synu! ... Dlouhých, předlouhých rozmluv by bylo třeba, abychom se vším se sdělití mohli, abychom si úplně porozuměli a pak konečně spolu se v zápalu roznítili, Bohdaňku! ... První báseň, kterou jste mi v listě napsal, neradil bych nyní vydávati, jelikož byste snad mnohého ní od študování odstrčil, od myšlenky odstrašil, některého snad, dosud neupevněného, dosti zviklal. My na všechn způsob musíme se namáhati, abychom naše i myšlenky získali, ne od ní odstrkovali, nebo bez ní nelze nám dále jíti a my jen na podstatě filozofie velikého myslitele Hegela dále stavěti můžeme.⁸⁸

27. Johana Miloslava Lehocká S. Bohdanovi Hroboňovi

08.11.1842

„Půlnoc se přibližuje...” psal jste onehdy ve Vašem, mne kárajícím listě. Psal jste o půlnoci, stíny zhynutých otců vystoupili z hrobů, aby kvílili s Vámi nad zhaslou slávou, - já však s bolestí psáti musím: půlnoc se blíží, půlnoc hrozná, tmavá. Blesky se křižují, hrom rachotí nad našimi hlavami - ale nikdo není, jenž by řekl: „staň se světló! Blesk a hrom utichněte!” Vy bolestíte tam nad zhaslou slávou dávných Srbů a smutná Sála vděčně přijímá Vaše slzy, mísíc je svými mutnými vlnami. Ale jakže budete bolestiti, vrátíce se pod Tatru svatou, anť tu váš nadějný květ, který jste při odchodu v nejkrásnějším puku nechali, rozdrčen, rozšlapán od vrahů naleznete - ba ani není k pochopení, jak ti nelidé se usilují nás ze všeho oloupiti - jím není nic svatého - oni ruší jak zákon svatý přírody, tak náboženský, oni usilují Slované docela z historie vymazati. A tak plyne rok za rokem, století za stoletím, kde Slované buď od jiných hubení, aneb samy mezi sebou se hubíce, vyššího stupně dokonalosti nedosáhli. Kdyby mne neposilňoval ve víře ten hlas vnitřní do budoucnosti patřící, (nebo jako že jest náš duch obraz Boží, tak věřím, že ten hlas vnitřní, člověka před zlým vystříhající, samo Božství, které jen tenkrát od člověka odstoupí, když zhovadí), kdyby mne, pravím, ten hlas vnitřní - který i Vás při spatření zapadajícího slunce nad velebnou Prahou potěšil - ve víře neutvrzoval, jistě bych myslila, že teď dobíjí poslední hodina Slovanů. Však mne naděje ještě neopustila, já věřím pevně, že když se již duch můj skvíti bude ve vyšším světle, On sestoupí na zem nízkou, prolomí hrobku a ožíví mou mrtvolu na okamžik, aby se těšila ze slávy Slovanů. Na Slovensku se teď mrzké věci dějí - zvláště s těmi slavnými muži, kteří představili nouzi našeho národa ve Vídni, se zle nakládá. D. h. Ferienčíkovi zdrželi jeho posluchači plat na celý ten čas, pokud se ve Vídni baval 40 zl. v. č. pravíce, že on tenkrát jejích kazatelem nebyl, ba někteří radili, aby se mu docela vypovědělo. Na Muránském zámku je celá táto slavná Vídeňská deputace na šibenících vyobrazená - neznám však, kdo měl kata představovati, Zay

88 Možno predpokladať, že Hroboň spolu s listom poslal Štúrovi aj báseň *Pověz mi, písni, kde hle-dat spasení* (Duši světa), na ktorú Štúr týmto reaguje. J. Ambruš ([01], s. 590) a E. Hleba ([06], s. 281) to nevyplývajú. Báseň publikujeme ako súčasť listu č. 30 K.S. Amerlingovi z 5.1.1843. E. Hleba ju zaradil do zbierky Květiny nadsálanské [05], s. 39-40

li, či Košút. Důstojnému P. Jozefymu, zdržujícímu [se] v koupelích Sliáčskych, zrobili ti nelidé Katzen-Muzik, zpívající mu cic koza kozina, on to ale všechno velkodušně snáší jako Kristus. Však již dost toho. P. Nosák Vám to dozajista ještě zřetelněji vyjádří. Tohoto léta jsem neputovala po Tatrách, jen na korytnický nejvyšší chlum jsem si vyběhla, z kterého jsem velebnost Tater a jiných mnoho vrchů, až tam v modré dále spatřila. V Liptově jsme žádného cestovatele neuvítali, okrem Strežněvského,⁸⁹ profesora charkovského a Prajza také profesora v Petrohradu, kteří ale Trnovec svou návštěvou nepoctili a já jich ani neviděla. Náš Kmety teď studuje v Prešově, psal nám, že ze Slováků společně 16 odhodlaných mladíků žebalo, nejprve se soukromě cvičiti scházeli, byli však prozrazení a Munay je dal k sobě povolat, křičel, zuřil, dotírajíc, že to dokonce zapovězené. Potom jím však přece na velikú prosbu dovolil, aby veřejné schůzky drželi, on však, že jejich Predstatem jedině v homiletických zasednutích bude, jiného obsahu práce aby sobě soudili sami. P. Štúr se mi zavděčil knížekou, zaslal ji po svém bratru Samoslavovi, kteří nás o prázdninách se Šnittem a Franciscim navštívili s Ondrejkiem, pak můj věneček uvítý v dolině Prosecké, aby prý na Tatrách osvěžel. Já však, jak již znáte, na Tatrách nebyla a věneček zůstal zvadlý. Můj manžel Vás srdečně pozdravuje, psáti proto nechtěl, aby lístek příliš neztloustnul. Zde připojený lístek Vám oznámí, jak se mají vaší drazí rodiče a sestra. My již tři listy od Vás obdrželi, pište nám čím nejdřív, adresujte však na nás, mějtež se dobře, sbohem, žádá Vaše přítelkyně Johana L. Nemějtež mi za zlé, že Vám připomenouti musím, že jste chtěl popisovat Prahu, a Vaše ruka bezděky o Bohuslavce²⁶ psala, zřejmý důkaz, že jste jiné myslil a jiné psal, to však nic nedělá. Sbohem!

28. Denník Sama Bohdana Hroboňa

16.12.1842 – 03.01.1843

Čtvrť. 16. pros.

Chce naděje věčně vítězná, že ve mně Duše světa právem svým nezničitelným svatým se ohlásí – žije a zableskne ve vůli věčné, jiskra si stvoří Samoslava anjela, bohatýra!... Slavoji můj, Slavoji můj, byť by se mi přišlo odřeknouti světa – vynes mne do svého nebe...

Sob. 17. pros.

Duše se vymluvila silně s bratrem Sam. o budoucí větě člověčenstva a upovědomila mocně – avšak hluboká bolest jí znovu mocně pronikla večerem tichým na Sály pobřeží – předběžně jenom vzdechy k nebesům a žálne předsevzetí vyslala vstříc svatoslibu věčnému... Sbližují se dny věčně drahé duši mé – mně a člověčenstvu věčně památné... Prozatím činy statnými k nim se připravím – Bohuslavo, duše má pěkná, drahá, milostná! Duše věčně drahé, vy mne kouzelně posilňujete a odedávna již roste duše k věčnému spasení pod milostivým světlem vaším!... Ó, orle, orle můj, vzlet' již, vzlet' vážně, vznešeně, aby zaplesala Tatra a všechny její rodiny. Vzlet'!

Ned. 18. pros.

Duše má vždy jasněji nahlídá do světa budoucí slávy, nové vyšetvoření všehomíra bude xxx v básni slávké, ve veldumě slavné [...].

Sob. 24. pros.

Večer veselý s bratřími, ale kde znovuzrození?

⁸⁹ Sreznevskij, Izmail Ivanovič (1812-1880). Ruský a ukrajinský filológ a slavista. V roku 1842 strávil od marca päť mesiacov na Slovensku. Osobne poznal Ľudovíta Štúra, Jána Hollého, Pavla Jozefa Šafárika i Jána Kollára

Ned. 25. pros.

Ó, kde je očekávané nadšení? Kde znovuzrození Ducha božího? Obřady svaté, ne zcela zdařené.

Pon. 26. pros.

Duše se svíjela v bolesti – večerní schůzka překazila znovuzrození. ~~~ věčně drahé duši mé se zhroutili ve mně.

Ut. 27. pros.

„Vykvete věčný bohatýr.“ Z bojiště a z mohyl národů zázneje světotvorně blahozvěstná píseň Záboje! Krasovidy duše mé se uskuteční! Vzhůru k činům, Samoslave!!! Přepisoval jsem do hluboké noci list svůj věčně drahé Bohuslavě mé a těšil duši vzpomínkami nejsladšími na domov, rodinu, milenku – na slavnou budoucnost a rozkvitnutí vesmíru.

Stř. 28. pros.

Malé nemoci a slabosti překáží duši, avšak od cesty samospasitelné se více uchýliti nechce. Ještě jednou - do pekla s tebou, duše slabá! Proč asi xxx chrám svůj – tělo své?! Do takové propasti tě svrhují, že jen zoufalá vůle a odhodlanost tě z ní vytáhne. Ó, kdyby aspoň tělo bylo při dávném zdraví, při dávné čerstvotě, ale hlava – nohy – a celé tělo jest umdlené a kdo mi ještě spomůže – ó jak se vysvobodím?! ~~~ věčně drahé duše mé se zkormoutili ve mně. Čest má již-jíž v rumech, ba dávno již důvěra nalomena. Ó, kde jsou sny mé o Samoslavovi anjelovi?! - - - Duše opravdu pohroužila se do pekelné mráкотy sebepopření - - - avšak v básni na vysokém nábřeží posvětila se ctností a časem si stvoří vůli věčného bohatýra, aby se uskutečnili všechny sny a krasovidy její. Otče věčný! Nedejž více klesati Samoslavovi! Tichá дума ovšem pokrývá duši mou, ale z ní vykvetlá naděje věčnětvořivá a vůle Bohu posvěcená bude se vzmáhati vždy více a více – bude vítěziti věčně. - Upřízaky v dalekou i blízkou budoucnost a nastup mužně cestu života! Samoslave! Dá-li Bůh zdraví a junáckého štěstí, ještě všechno může býti dobré! Samoblažená, samotvorná, slavná budoucnost se rozprostře přede mnou, bude-li kroky mé sprovázeti vůle ctnostná, věčněvítězná, vytrvanlivá do posledního vzdychnutí. – Posvětil jsem se věci svaté národa - a duši světa! Nikdo mne více neodvede od cesty samospasitelné! ... Odpočiň si, duše, ve snách utěšených a vzbud' se k životu novému! ...

Čtv. 29. pros.

Jako z mráкотné prodral se nicoty / slovem jediným všehomír, / tak Slávě z noční tajemné samoty / vykvétá věčný bohatýr!... Obřady svaté se zdařili a duše samotvorná vítězí! – Vzhůru, Samoslave můj!!! –

Ut. 3. led. 1843

Ze zimy pusté a mráкотné noci vykvétá věčný bohatýr!... Na Tatrách svatých velduma slávská zazněje zpěvem duše světa k hvězdám věčným! Duše se opět potápěla v hoří neslýchaném – viděla všechny své viny – nedostatky – chyby – neštěstí - - - pády, kletby - a potírala sama sebe hroznou pochybností – hryzením a rozervaností... Ale z mráкотy a noci černé vyniká již blesk, který si znovustvoří Samoslava. Vzhůru!

29. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajskej

04.01.1843

Velectená vlastenko a sestro slovanská! Ještě posud žijí v duši mé slova plná potěšení, jimižto v posledním listu mém na důvěrné stížnosti mé tak sestersky a laskavě

odpovídáte; ještě posud mimovolně si na ně vzpomínati musím; ne snad proto, že bych sám v sobě nenacházel uspokojení, ale že i má duše, jako každá jiná, zdvojuje se v pocitu vlastní útěchy, když okem do nebe upřeným nalezne hvězdu soucitně zářící útěchou. Přijmítež opětné díky, drahá sestro, za upřímné potěšení a napomenutí a odpustte důvěrnému bratru, že Vás nemístnou žalobou svojí obtěžoval a čistý blankyt souhlasné duše kaliti se opovážil. Není divu, že na zemi odrozené, na mohylách upadlých otců v urputném boji s duchem cizím, tesknota mne časem obkličuje a to tím více, že moje věčně drahá, ale všemi stoletími pohaněná rodina i nyní ještě, když by se před sestrami slovanskými z tisícileté nedbalosti ospravedlniti měla, na vlastní půdě své, v porobě egyptské vězí a hordami divochů sevřena, božský plamen ducha v sobě dusiti musí. Nemohu se zdržeti zde Vám, sestro drahá, sdělití několik slov spanilomyslné vlastenky slovenské (paní Lehocké), jimiž to v posledním dopisu mém k nám horlí nad nynějším stavem Slovenska:

*Půlnoc se blíží, půlnoc hrozná, tmavá - blesky se křížují nad našimi hlavami; ale nikdo není, jenž by řekl: „Staň se světlo! Blesk a hrom utichněte!“ [...]*⁹⁰

Slova tato tím ochotněji dovážím, že Vám poskytnou příležitost nahlédnouti do duše spřízněné, do duše drahé sestry své pod Tatrami tím ochotněji, že věčně vítěznou víru ducha tak silně hlásají, která konečně i na Slovensku našem rozmetá všechny hráze a za tisíc let dušených zableskne plamenem, při němžto se poznají bratři naši a sestry naše po světovládných končinách. Sestro bohatýrská! Vy tam nad Labem šedým a nad Vltavou stříbropěnnou každou horu a každou dolinu posvětili jste slavnými činy a ukázali Evropě, co může býti ze Slovanstva, když v jednom pocitu slávy zes-tonásobně jeho síly vzplanou. Vy jste dali heslo k novému životu a přivinuli chudé syny Tatry k srdci rozčilenému - čím se my, v dějepise nikdy ještě nevystoupivší, staneme hodnými takového bratrství?! Zvolati musím s Mojžíšem naším - s Kollárem: *Volím chudou směs a mrákotu, / aby svět byl, kde nic před tím vládlo,*

zvolati musíme jménem celého Slovanstva:

*My, co jiní dokázali, známe; /to však skryto před jinými, / co my v knize lidstva býti máme!*⁹¹

Ale, sestro drahá, dotkl jsem se struny duše své, která by bez konce zvučela - přijde čas, kde se lépe srozumíme; prozatím Vás jen stále prositi musím, abyste na bratra svého v cizině nezapomněla, s ním se i nadále s radostmi nového života sdělovala. Básně v předostatním psaní slíbené, s povolením Vaším po první Vesně zaslati neo-meškám. Konečně se ještě s tou prosbou k Vám obracím, abyste připojené psaní mé s opětným pozdravením pánu dr. Amerlingovi - drahému učiteli našemu - doručiti si nestěžovala. Bratr můj a všichni zdejší Vám známí Slováci vzkazují Vám srdečnou úctu. Statný náš Ondruš, ač chvilkami se lépe cítí a čtení navštěvuje, pořád bohužel, strádá. Kéž mu Bůh laskavý aspoň šťastně do drahé otčiny navrátiti se dopřeje! - Vašemu pak - cestováním po krásné vlasti upevněnému - zdraví přeju z celého srdce věčné vzkvétání a věčnou mladost. My opravdu, jak krajané moji říkají, nemáme ani času býti nemocnými a život náš měl by plovati v čisté bystřině zdravoti, jako čerstvé pstruhy tatranské. Račtež srdečnou naši úctu a pozdravení milostpaní Staňkové vyříditi. Mějtež se blaze, drahá sestro a upamatujtež se časem na svého bratra slávského Sam. Bohdana.

90 Citácia z listu písaného J. M. Lehockou Hroboňovi dňa 8.11.1842

91 Citácia zo Slávy dcéry

30. Samo Bohdan Hroboň Karlovi Slavojovi Amerlingovi 05.01.1843

Nejdražší příteli duše mé! Odpověď na mé otázky, v listu Vašem mi podána, udřela bleskem ohně neuhasitelného v duši mou a zazněla v ní co hlas anjela do vyšších světů volajícího. Hluboký, neodolatelný pud nejvnitřnější duše mé, který mne od útlé mladosti hnál k velkým předsevzetím, k velkým snům a nadějím - jimžto, bohužel, posud nikdy zcela zadostiučiniti v stavu jsem nebyl - zvučí nyní rozbourcujícím mořem ve hlubinách svědomí a schvacuje mne na perutích víchřice. Slavoji můj, slunce života mého! Ty zřel křídla má a vyměř cestu zrakem orličím, abych za Phaëtonem⁹² neletěl. Na dalekou nebezpečnou pouť nemám posud nic jiného krom naděje, nadšení a zrcadlivé plamenné duše. Naše prokleté školy mi nejkrásnější hodiny mladosti zabily a co mi pozůstalo času k osobnímu vzdělání, ten jsem z větší částky obětoval ne sobě, ale druhům k národnímu povědomí procitujícím a společnému rozněcování citů mladických za svatou věc pošlapaného národa. Od sedmi téměř let se duše má jen ve společných rozmluvách s bratřími a v bojích veřejných i soukromých s učiteli ducha mládeže naší dusícími aneb s vrstevníky odrodilými rozvínovala. Tím způsobem se stalo, že mi na věcnatých známostech a těch nejpotřebnějších těla i duše způsobilostech až posud velmi schází a sny mé nadějně o Samoslavovi s nenávratnou mladostí zhasínají. Toť jest, co duši mou ve dne v noci nepokojilo a s novým nadšením neslo na mohyly slavných předků polabských, z jejichžto stínů božský plamen ducha tak velebně zaplápolal. Avšak zde se konečně v duši mé strhla bouře, která všechny tužby a naděje mladosti, všechny svaté city srdce zničit hrozila - ale, bohudíky, ony jen tím mohutněji a krásněji z černých tučí vybleskují k čistému blankytu. A Vy, nejdražší příteli duše mé, mne jak pevně doufám, již neopustíte, dokud k jistému nedoplují přístavu. A protože jsem si pevně umínil Vás první vesnou osobně navštívit a aspoň o předběžnou poradou požádati, dokud tělo i duši svou plastickým, blahotvorným rukám Vaším zcela nesvěřím. Prozatím, abyste předběžně seznali duši mou, chci Vám ještě podati v malém zrcadle strašný boj, který zuřil ve hlubinách jejích v zápasu s vášněmi vlastními a s duchem ciziny. Napiši Vám několik řádků z básní v boji tom bolestněm vytvořených, které neračež považovati co ukázkou mého básnického snažení, ale jediné co výbuch chvilkový srdce, nad hynoucím rájem mladosti rozbolestněného.

Pověz mi, písni, kde hledat spasení? / Na světě marném, čili v pravdě věčné? / Čili v kouzelné krajině zapomnění? / Čili v kráse a lásce nekonečné? / Svět můj zapadnul a sny mé mladosti, / sny o svobodě, krasovidy ctnosti / již uplynuly v nenávratné časy, / co z harfy pěvcem rozdrčené hlasy: / darmo je hledat budu v světě celém, / poduměj, písni, nad padlým anjelem / a z umřelého anjela nadšení / zanes rodině živé pozdravení. // Ty však, ó lásko, žiješ i v hrobě, / anjely padlé dáno křísit tobě. / Jen stínem svým si mne ovanula, / a duše znovu nebem zaplanula, / jen ve nadějném mne s' se

92 Faethón bol v gréckej mytológii synom boha slnka Hélia. V poézii sa stal symbolom túžby človeka po dosiahnutí vysokých cieľov. Požiadal svojho božského otca Hélia, aby mu požičal na jeden deň svoj slnečný voz. Hélios vedel, že neudrží okridlené kone a nepremôže strach z nesmiernej výšky nebies. Ale Faethón to chcel riskovať. Jazda trvala krátko, kone spoznali, že ich riadi neskúsená ruka a leteli vysoko až ku hviezdám, potom veľmi nízko nad zem, kde spôsobili katastrofy. Matka zeme Gaia vyzvala Dia, aby zachránil svet pred skazou. Zeus sa nahneval a Faethóna zrazil bleskom do hĺbín. Musel zmrieť, aby na zemi nezahynul život, ale jeho odvaha, aj keď nerozvážna, vyvolávala obdiv. Jeho spálené telo našli nymfy pri vodách Eridanu, pochovali ho, na náhrobku mal nápis: „Padol, ale pri veľkom, odvážnom čine“.

*dotkla snění / a v duši božské vzňalo se nadšení. / Než žel, i Tebou že si osud hraje,
/ meč vědy sáhne i do tvého ráje. / Budiž prokletá, Heglova myšlenko! / Věčná smrt
tobě, tyranská milenko! / Tys mi do duše vsekla meč plamenný, / zmizela víra, zmizelo
nadšení. / Země mi pusta - nebe si zbořila, / a duši světa na smrt odsoudila - / Tvůj
duch se žene na trůnu věčnosti, / do nekonečné vidin vysokosti. / Pod ním však moře
bolesti zpěněné, / a bilionů lebký zkrvácené / darmo se bouří proti všemožnému, /
darmo se hrozí vrahovi věčnému, / ach, kam si zmizel světě mé mladosti?! // Kam se
rozplynul Bůh - otec milosti?! - Nenit' ho více, usychejte květy, / dechnite duše, do pro-
pasti světy. / Neboť již umřel ten zákon věčnosti, / že vlas se nehne bez povědomosti. /
Umřel?! Čas i prostota se zmračily / a všesvět mrakem osudu ovily. / Již umřel?! - duše
lidstva se vzbourila / a bleskem vůle věčnou noc probila. / A vůle slávká nový svět si
stvoří, / jenžto se kráse a ctnosti pokoří.⁹³*

Boj se utiňuje, všemohoucí příroda tatranská hojí mé rány hluboké a mám pevnou naději, že duše má se rozzelená věčnou mladostí pod bohumilostným blankytem světa Slavoje. Tam, ach tam skvěte báseň věčně krásna, v nižto indický ružosvět lásky, divu a nesmírnosti, helénské blankytné duše souhlas a péknota, hebrejská výrazná síla a velebnost, mohamedánská úžasná posvěcenost, křesťanská svatokrása a nadšenost ve věčnou Slávy mladost a bohumilostění vesmíra splyne a Synovým plamenodechem ke hvězdám zaplápola. Bože věčný, popřej vůle, života, nadšení! Bůh věčný blahoslaviž životu duše Vaší, jakož z celého srdce Vám přeje a želá věčně Váš Sam. Bohdan.

31. Samo Bohdan Hroboň Václavovi Staňkovi

18.03.1843

Velectěný pane vlastenče! Drazí krajané naši pp. Ondruš a Brozik, navracejíce se do drahé otčiny, přistaví se u Vltavy stříbropěnné a i za nás, zde ještě ve zpráchnivělem Německu pozůstalé, pookřejí novým životem z pomníků staré slávy naší se temenicím. Nechtěje na mrtvý papír lepiti city živé, z částky je drahým přátelům svým svěřuji, z částky pak k brzkému, jak se naději, s Vámi se shledání poodkládám. Prozatím jen srdečné díky své za radostné zprávy v posledním listu sdělené⁹⁴ a za ustávání, jež prosby moje Vám tropívají, Vám zaslati, za povinnost jsem držel. Tytéž upřímné díky a bratrské pozdravení račtež i slečince Bohuslavě vyříditi. Srdečné úcty a pozdravení milostpaní a celé rodině! Bůh Vás žehnej a všechny věrné duše české, slovenské! Váš upřímný ctitel Samoslav H.

32. Samo Bohdan Hroboň Jánovi Franciscimu

30.03.1843

Bratrovi od Rimavy. Předrahý Vratislave můj! Čím se Ti mám odměnit za Tvůj lístek, plný života a útěchy? Věř mi, duše drahá, že každý ohlas Tatry svaté, v zpráchnivělem povětrí německém poněkud vybledlý, duši mou kouzelnou slastí oživuje a obětuj mi ještě několik chvil ke sdělení všeho, co se na Slovensku našem, v kolébce budoucího znovustvořeného světa děje a zjevuje. Duše drahá, neklesej též v ohni všemohoucí víry, proudy myšlenkovými rozohněné, ježto chováte v junáckých prsech o věčně mladém Slovensku našem. Všechny dosavadní vědy a krásoumy jsou jen semenně rozházené články oslaveného, vědokrásného celosoustroje, který se vytvořiti má bohumilostným duchem slavianskym, jehož srdce i oči jsou Tatry naše

⁹³ Báseň s názvem Duši světa [5], s.

⁹⁴ Hroboň reaguje na Staňkov list z 18.9.1842, v ktorom mu on sprostredkováva vcelku pozitívne správy zo Slovenska, ako ich získal od Štúra

hvězdoozářené. Prvá veliká doba člověčenstva chýlí se ke konci - Velestrom ducha vyrůstající z mateřské půdy Indie, květem se přioděl v pěkné Heladě, ovoce donesl v křesťanstvu a semenem dozrává ve vědě Hegelově, símě padne v Indii oslavenou a znovuzrozené lidstvo v netušené síle a kráse objeviti se musí. Ani oko nevidělo, ani ucho neslyšelo, ani mysl nepostřehla, ani srdce netušilo, co Bůh připraví těm, kteří ho milují. Ó, přijed' čím dřív, duše drahá, i Ty sbíratí semeno budoucího blahoživota a slavianske všemohoucí samotovřivosti, která bude hlavním heslem našim. O několik dnů budu blížeji Tobě, blížeji Dunaje starého a pošlu Ti žádaný dějepis Ústavu,⁹⁵ pošlu vřelé tužby a blahoslovy předrahemu Slovensku. Pozdravuj všechny bratry nejsrdečněji a ži sbohem. Tvůj Samoslav.

33. Johana Miloslava Lehocká Bohuslave Rajskej

12.04.1843

S ostýcháním, jak mluví psaní Vaše, chápete se pera, abyste mne neznámou psaním navštívila, však nemyslete, že jste mne tak docela neznáma, i mně mí přátelé sestavili krásný obraz duše i těla mé drahé sestry čechoslovanské. I Vy, drahá sestro, nasbírala jste sobě ctitelů po našich Tatrách, jenž vždy s úctou a nadšením o Vašnosti mluvějí. To jediné věčně želíme, že nastoupivše již dráhu po Slovensku, k nám jste se nesnížila a naši slovanskou dobrosrdečnost nepoznala! Než co se posavad nestálo, ještě se, Bůh dá, stati může. O Vašich vzdělávajících schůzkách a o neocennitelném učiteli Vašem mnoho jsem již slyšela, však mne žádný lépe o tom nezpravil, jako Vy, drahá sestro moje! Chvalitebné jest zajisté Vaše počínání, nebo kde že se mohou lépe duševná nadání - při našem pohlaví bohužel tak zanedbaná - vyvinouti, jako ve Vašich schůzkách, kde již chuť k dobrému a vřelá touha po vzdělání všecko usnadní. Vřelé díky Vám, drahá sestro, za důvěru, kterou jste mne, chatrnou osobu, pocítit ráčila, chtíc mne nadělití místočka mezi spisovatelkami Vašeho Všenučníka! - Než jakým způsobem bych já směla nastoupiti dráhu literární? Slabost by to byla, uchopiti se díla takového, ke kterému síly mé nestačí; mně zde schází na všem. My nemáme ani schůzek naučných, ani knihoven, ani Amerlinků. A tak mne docela nemožno ve vědách rovně Vám pokračovati, jen Vy pracujte s chutí usilovnou na národu roli dědičné, my budeme hleděti na Vaši Prahu jako na středíště všech věd, na Vás však jako na hvězdy, temnou noc osvětlující [...].

34. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajskej

01.05.1843

Velectená sestro slovanská! Neračtež se rozjařiti spravedlivým hněvem na slibolomného bratra, že Vás opět o několik drahých, důležitějším věcem posvěcených chvil, připravit chce. Rozplynuli se mi pěkné sny - tak pěkné, že i stínu jejich se zbavit bylo by hříchem. Předsevzal jsem si v jarních prázdninách svých pookřáti novým životem u pěknobřehé Vltavy naší a ukojiti dávné tužby své ve velesvětě drahého učitele našeho Amerlinga - avšak neočekávané překážky, k nimžto se i lehká nemoc, právě když jsem se na cestu vydati chtěl, přidružila, zlomily pevnou vůli mou. Odtud si již snadno vysvětlíte, drahá sestro, proč jsem od Ondruše našeho slíbené básně Vám neposlal a písemně k Vám nepromluvil. Po ztroskotané však naději potěšuje mne myšlenka, že vyhnanství mé ke konci se chýlí. A k tomu doufám pevně, že i do toho času ještě několik ohlasů od Prahy a Tatry mne obživí; dou-

⁹⁵ Ide o Zprávu o ústavu slovanskem při evanjelickém lyceum v Prešporku na rok 1837-38 vydanou. Napísal Benjamín Červenák, tlačou K. B. Wiganda ([6], s.283)

fám pevně, že mne i Vy, drahá sestro, třebas káravými slovy, ještě v cizině potěšíte. Hříšník polepšiti se chtějící i Perunovy blesky radostně uvítá. A věru by nezaškodilo duši mé i rázné, hromové zatřesení, aby čistá a zmohutněná tam letěti mohla, kam ji všemohoucně přitahuje tužba věčná:

*Znáš-li ten kraj, kde Tatry svaté / pnou se do nebes výšiny? / Znáš chlupy jejich
sněhobělé / a květorouché doliny? / Ó tam, ó tam jen, duše má! / nám záře skvěte
růžová! // Znáš-li ten kraj, kde mrtvé skály / zpěvem živým se hýbají? / Kde řeky,
háje a lučiny / za Slovenkami zpívají? / Ó tam, ó tam jen, duše má! / kouzelná píseň
nás volá! // Znáš-li ten kraj nad bystrým Váhem, / kde věčné Tatry synové / v zelené
houšti jsou slavíci / a v bouři černí orlové? / Ó tam, ó tam jen, duše má! / hlas matky
drahé nás volá! // Znáš-li ten kraj, kde otec Kriváň / nad černé mraky se nese, / hlava
mu šedá nad hromy / v sluneční záři se třese? / Ó tam, ó tam jen, duše má! / hlas otce
nás k činům volá! //*

Takto kojí tužbu svou osamělá duše má a těší se pohledem na krásnou otčinu i v dálné cizině; aneb ze smutku hrobového a z krvavých bolestí Slovenska proudí se ke drahým duším vrstevníků svých:

*Proběhni jiskrou, písni má! / Nech ve stínech reků slavných / vzplane ohněm duch
mladosti; / nech naděje budoucnosti / z černé noci věků dávných / na nebi svatém
hvězdokvětně zaplamená! / Nechať tam sobec nadutý / na své poklady těžkým tělem
klesá; / nechať slepý vrah náš plesá, / že nás o zem bije osud krutý. // Mladosti! Ty
se od země / jak ranní záře k nebi víš: //osvěcuj slovanské plémě /a věčným sluncem
nad ním plyň! /Viz, jak pod tebou hradů rozvaliny/ i hory svaté hustý mrak zastíní:/
to hroby otčiny! //Vidíš ty slzy krvavě plynoucí, / slyšíš ty vzdechy k nebi se vinoucí? /
To slzy sester, jež poroba svírá, /to vzdechy bratrů, do járma skloněných! – /Neslyšíš
křiky surových vítězů, / i rachot rakví a brňkot řetězů? /To pohřeb otců, matek za-
vražděných! – /Tatra se za syny zřítí do poroby /a nectné zasype hroby! -// Mladosti!
Ty se z rozvalin, / z propasti hrobů a skalín / ohněm Vulkánu k nebi víš, / proudem
lávy po vlasti se šíř; / spál duše zrádné, zaplav nepřátelé, / spál zemi starou, jak zrebe
v koudeli! -// Bratři! tá půda nová, krví zasněžená, / ty háje a lučiny, slzami skropené,
/ ty hroby našich otců, vrahy zhanobené, / odějí se hvězdokvětem, jak duše oblohy. /
Ta vlast v roklinách Tater do hrobu zavřená, / rozmetá skály tvrdé a strážní mátohy/
z plamenů vykvete s obličejem záře; / z rumů Tater zbořených vstanou jí oltáře, / po-
šínou se do výše chrámy svatokrásné*

Napsal jsem těchto několik řádků, abych aspoň poněkud slibu svému zadostiučinil. O čtyři měsíce, drahá sestro, sdělím Vám i jiné básně své a o nich se s Vámi posmlovám, jsa přesvědčen, že krasocit Váš mi dobře poslouží i k budoucím výtvorům. Konečně Vás srdečně prosím, račtež i pánu dr. Amerlingovi s vřelou úctou a pozdravením ode všech nás zprávu dát, jak se mému předsevzetí, Prahu navštívit, překazilo. Byl bych jemu samému psal, kdybych necítil, jak drahý jest u něj čas a jak v mé příčině psaní málo platí. Prozatím nezapomínejtež na bratry v cizině a mějtež se blaze! Váš slovanský bratr Sam. Bohdan. V Dobrohoře.

35. Bohuslava Rajská S. Bohdanovi Hroboňovi

07.05.1843

Vážený bratře slovanský! Váš list, drahý bratře, nám všem velikou radost působil; a ačkoli by přítomnost Vaše nás daleko více ještě byla potěšila, byla nám zpráva o Vás nanejvýše vítána. - Příchod p. Ondruše mne více polekal, než potěšil; je to ten

silný muž, kteréhož jsem ve Vídni poznala? Srdce mně nad ním krvácelo, zdržel se zde jen dva dny a spolukrajané Vaši s ním přišli s ním též se odebrali. Zpráva, že jste též churavěl, nás polekala; ó, vraťte se brzy opět do krásných hor Vašich, brzy i do drahé vlasti! Tam se o Vás tak strachovati nemusíme, tam na čistém, zdravém povětří pookřejete opět; německé Slovákům neslouží! Má Váš kárati, píšete? A z čeho? Že jste slovu svému nedostál? Neznám-li, jakým poručíkem čas a okolnosti jsou? Nevěřte, že bych tak přísně počítala s přáteli svými! Ovšem, kdybyste osobně byl přišel, s radostí bychom Vás byli vítali u nás a zajisté byste byl pookřál u spřízněných duší; ale Bůh dá, že i 4 měsíce brzy uplynou a pak doufám, že v úplném zdraví se shledáme! náš drahý učitel Slavoj je, bohudík, zdrav. Vzkazuje Vám srdečné pozdravení; nějaký čas nám churavěl, teď je však opět úplně zdrav a přednáší nám v Budči, kde se jako jindy dvakrát za týden k večeru scházíváme. Je to jediné naše potěšení; mimo to se též u nás dosti překážek vyskytuje, jako všude, kde se život jeví. Vaše básně velmi mne zaujaly, hluboký cit se v nich jeví; jest mi rukojmím budoucího vašeho působení. Děkuji Vám za vaši důvěru ve mne, cit můj Vaším básním odpovídá. - Blíží se podruhé onen den, kde na vrcholu Tater⁹⁶ jste sestru svou srdečně uvítali. Nikdy, nikdy na něj nezapomenu, září on s čistými radostmi svými na celý život můj! - Poznala jsem živě, že nejen vlast mou vlastní nazvati mně dovoleno, že celé Slovanstvo nám je spřízněno a všechny nám i my všem náležíme. A ačkoliv jsem znala, co to znamená Slovanitou býti, přece 23. květen rozňal, co předtím jen tajme planulo. Ošetřuj Vás Všemohoucí a dopřej nám brzké shledání! Sbohem. Vaše sestra slovanická Boh. Pozdravení všem Slovákům vroucím! Sbohem!

36. Bohuslava Rajska S. Bohdanovi Hroboňovi

17.05.1843

Nemohu si to potěšení odepřít, Vás drahý bratře slovanský, při příležitosti cestování Vašich vážených krajanů, několika slovy pozdraviti. Vím, že Vám správa milá a vítaná; vězte tedy, že jsem před několika týdny osmělila se paní Lehockou, vysoce váženou sestru naši slovanskou, lístkem navštívit. Srdečná a srdce dojemná odpověď její mně nevýslovnou radost působila. A dvojnásobně též želim, že stojíce na Tatrách, proputovat jsem je nesměla, nesměla vyhledávat ty vroucí duše. Podobá se, jako bych měla vždy přání bez uskutečnění získati. Ale vždyť je již mnoho, že smím duši dobré se seznati, sděliti s ní, co mám důležitého. A až Vás cesta Vaše, drahý bratře, Prahou povede při navracení se do vlasti, ukáží Vám jej, byste poznal, jak svatý klenot v ní schováte. Buďte Sbohem! Zůstávám s Vámi navždy sestra Vaše slovanická Bohuslava. Pozdravujte srdečně všechny vroucí Slované mi známé.

37. Samo Bohdan Hroboň Václavovi Staňkovi (fragment) 05.08.1843

Velectěný p. vlastence! Jen několik ještě dnů na zemi odcizené přežiti nám souzeno a přece ještě jedním pozdravením a jednou prosbou Vás odtud navštívit musíme. Dosti pozdě nám napadlo, že p. Šafařík právě v ten čas, když nám Prahou jíti bude, na venkově se zdržovati obyčej mívá a my tím způsobem, ač nám na přítomnosti jeho mnoho záležeti bude, s ním se minouti můžeme. Pochybnost tato přinutila nás upřímně Vás poprositi, abyste nám hned po obdržení lístku tohoto poštou oznámili ráčili, bude-li p. Šafařík při konci srpna, asi od 25.-31. [1843] v Praze, budou-li tam pp. Amerling, Palacký a jiné duše nám neocenitelné? O pánu Fričovi a Vás netřeba

96 Stretnutie v Bratislave 23.5.1841. Do Tatier sa nikdy nedostala

se mi snad zmíniti. - Kdyby p. Šafařík právě ve vzpomenuť čas snad v některých koupelích se zdržoval, račtež nám o tom zprávu a poradu dáti, jak by nám snadněji přišlo tam jej navštívit, cestou-li do Prahy, čili potom výletem krátkým z Prahy. - My na každý způsob z Dobrohory asi dne 21. srpna se pohneme, a Vám-li by nebylo možno do toho času nám odpověď zaslati, po krátkém pozdržení se v Drážďanech, zrovna do Prahy přijdeme. Brzo tedy nám opět svitne den dávno žádaný, v němžto staroslavná kněžna naše Praha v celé velebě a kráse své před očima se nám rozvine.

38. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajskej

05.08.1843

Velectená sestro slovanská! Přijmete ještě jedno pozdravení od smutné Sály, ještě jedno upřímné díkůčinění za soucit a shovívavost vzdálenému bratru dokázanou! Jen několik dnů ještě a doufám, že Vás se Všemi drahými nám dušemi v úplném zdraví uhlédám a nad věčně čerstvou Vltavou naši pookřeji k dalšímu životu. Netřeba Vám jistit, drahá sestro, jak toužím obnoviti ty krásné obrazy zlaté Prahy naší, ty blažené hodiny v kolu spřízněných duší přežité, aby utkvěly na věky v duši hluboko a zářili jí co hvězdy nadějně, i když bouře a vichřice trásti bude skaliny tatranské. Jen to bych si ještě přál, abych Vám i já domov svůj, nedobytné to hradby Liptova, nejvelebnější chlupy Tater hvězdověnčených, ukázati mohl, abyste je se mnou slzami skropili, že ještě nejsou slavnými činy posvěcené. Zaplesal jsem celým srdcem nad utěšenou zprávou Vaší, že s paní Lehockou již v dopisování stojíte a napřed Vám již děkovati musím, že mne sdělením lístku jejího potěšiti chcete. - Doufám, že drahý učitel náš Slavoj bude v Praze při našem návratu; duše má touží po něm, jako květ po slunci. Račtež mu poslední pozdravení od Sály oznámiti. Blahoslaviž Vás Bůh, drahá sestro a popřejž nám blažené shledání! Váš bratr slovanský Samoslav.

39. Bohuslava Rajska S. Bohdanovi Hroboňovi

10.08.1843

Vážený bratře slovanský! Zpráva, že brzy se v naší drahé Praze a mezi námi octnete, potěšila nás nanejvýše. Přijďte jen brzy brzičko, mnoho krásných poznatků se učinilo od toho času, což jste u nás pobyli a loučeje se od nás, do krajin nám drahých, však bohužel odcizených, jste se odebírali. Velmi rád by Vám byl Staněk odpověděl, musel však k nemocným. Obávaje se, že byste dopis a odpověď pozdě obdrželi, zasedla jsem raděj já za stolek, nějak Vám žádanou zprávu podati. Páni Šafařík a Palacký odjeli včera, vracejí se však za čtrnáct dnů nazpět a budou tedy, v od Vás ustanovený čas, opět v Praze. Dr. Amerling cestuje po Čechách, často však se do Prahy podívá. Doufám, že jeho zastihněte. U Friče a Staňka naleznete všech doma. Z mladíků doufám, že z větší části zde budou. Každý se těší na Váš příchod. Klemens⁹⁷ se též chystá k návratu, od něho doufáme, očekáváme mnoho; doufáme však, že úloze své dostane. Zprávy jiné schovávám až k příchodu Vašemu, abyste si tím více k Praze pospíšil. Těšíce se na příchod Váš vroucně, kochám se v naději, že ještě jednou mně bude popřáno proputovati Vaší krásnou Vlast, spatřiti ještě jednou nebetyčné Tatry a potěšiti se s vyvinutím Vašeho národu, Vámi, šťastnými syny. – Těším se již teď na zprávy o působení Vašem ve drahé Vlasti. Bůh Vás posilni a dej se zas ve zdraví shledati. Bůh Vás ošetřuj na cestě. Vaše sestra slovanská Bohuslava. Pozdravení vroucí od všech vroucích duší.

V. Návrat z Halle a druhý pobyt v Prahe (1843)

40. Denník Sama Bohdana Hroboňa

27.08.1843 – 15.09.1843

Nedeľa d. 27. srp.

Kraje sa mihajú pred očami a v duši myšlienky tak, že k ničomu živšiemu prísť nemôžu, len - Ona. Ach! Ona mi v duši časom svieti - už sme v kraji jednom. Utekajte hory, doly a roviny! Pred západom slnca blížime sa k Prahe ako sa rozvinuje v krásnej velebe svojej...

Pond. d. 28. srp.

O dni tomto toto nachádzam v zlomkoch denníkových: Konečne jsme vystupovali po schodech blahoslavených. Staněk nás poté do síně své uvádí. P. a By. není doma – rozmluva mezi námi. – Pak hlas její zněje ode dveří sousední světnice a zakmitne podél dveří síně – vstupujeme – od obloku se sblíží v živé dávné kráse – cítím v ruce pravici její. Dále kdož to opiše! – paměti ničemnámá prázdna! – ó, zasluhujete-li ještě těch rájů života?

Streda d. 6. září

O dni tomto, najnebeskejšom v živote mojom, toto som potom v Bratislave zaznačil: Mám-li bez nadšení nejsvatějšího psát o tom výjevu anjelském? Ne! Tedy paměti má, obraznosti duše mé, jen tohoto výjevu každý tah, každé okamžení vpečet navěky v duši mou a blahoslaviti budu tobě a tvůrci tvému na věky věků... To jest nejkrásnější, nejnebeštější výjev mého života – a ten se jistě neztratí z duše mé. Hvězda milosti se rozsvítí, hlahol osudu – anjel duše mé, po druhé zaplakal anjel duše mé...

Duša moja zavčas ma vyhnala z lože – oblečiem sa – otvorím dvere – Ona tam! Pojme pravicu moju do svojich rúk s túžbou veľikou - Nemyslela jsem, že byste tak včasné vstal. Přicházíte do drahé vlasti! - vraví, že Štúrovi ešte napísala lístok – vstupujeme do prednej svetlice, podala mi lístok, stojí pri dverách (čo vedú naľavo do druhej izby):

Bohd. Drahá sestro! Ještě jedno rozhodné okamžení! Četla jste mé básně?

Bhsl. Četla.

Bohd. Vy jste tá hvězda duše mé!

Ustrnula – obličaj v polomraku – duša anjelská primrela na obličaji zasmušilom.

Bhsl. Zapomnite na to! - -

Bohd. Já o nic více neprosím, jen o dovolení básni zvelebiti milost svou.

Bhsl. Bůh vám pomáhej!

vyhrkla, ja násilím chopím sa jej ruky milostnej a poľúbim ju za také drahé dovolenie. Duša moja pripravená bola na všetko a pevnú si vládu zachovala.

Bohd. Já postavím milosti své pomník věčný!

Bhsl. Bůh vám pomáhej! - - povzdychla znovu.

Bohd. Jen o to vás prosím, abyste proto na mne nezanevřela.

Ó, aké oči pozdvihla ku mne! Duša sa jej bôľne zachvela v obličaji zosinatom.

Bhsl. Jak pak to mohu?

vyhrkla s bôľnou túžbou.

Bhsl. Ještě Boženke máme napsáti do památníku.

Bohd. Z Bratislavy vám budeme psáti.

Bhsl. Pak už nikdy více?

Bohd. I né – vždy, drahá sestro, jako předtím.

Ona odchází – „Jako předtím.“ – Ja myslím, že odišla k Boženke, vycházím z izby – vracím sa k bratovi – do oblokov tmavorudá zora ranná sa oprela, mne prišiel na um výjav zamýšľanej povesti mojej o láske Miloslavovej. Zmierení som bol so svetom a posvätený. Služka nás zavolała na raňajky. Ona sedela na lenoške oproti mne. Ach, ako ľútostivo pozerala na Bohdana! Odchádzame. Odoberáme sa od Staňka, od Boženky, od Bohuslavy. Ona stála ľútostivo. Podala ruku. Utekám za bratom – nevidel som viacej Bohuslavy mojej. Nechal som ju v žiali hlbokom. Oj kedyže, kedy zasvitne nám znovu deň videnia? [...].

Pon. d. 11. září

Ráno Břetislava. Dunaj - (z mostu pozdravení duši jediné) [...].

Čtv. d. 14. září

Duše trochu umdlená bděním málo může pracovati. V duši bol hluboký. Ó, jak mám psáti zbožné sestře duše mé? Ó, mám-li se ještě dotknouti nejútlejší struny duše její a rozboleštniti cit anjelský? Bože můj! Bože můj! Nemůže-li mne oblažiti rájem milosti mé věčné, popřej mi síly zachovati jí čistou, nedat klin ve svatyni nejhlubší duše mé. Srdce mé! K milosti tak utěšené, tak nastruněné! Běda, běda, zbledla ti zora její věčně, věčně a žádná krasovida, žádná vlast celého Vesmíru nenahradí milosti blaženost a soucit zbožněný. Právě tak mnoho čas spěchá a já vůle a síly ještě nemám i nemám, aniž míti budu, pokud se jiskra duše mé všemohoucně nerozplamení na Tatrách svatých. - Ach, Tatry moje, Tatry moje! – Otče nejdražší! Matko milostná moje! Odpusťte, že srdce tak nekvapí na řádra vaše jako někdy za časů lepších – ach, ona u Vltavy šumné se pohroužila v dumu věčnou, bezednou. Ach! Pakli nikdy, nikdy nemám se potopiti v očích milostných – nikdy necítiti duši milenký, nepocítiti těch kolikráté žádaných rájů a slasti nebeských?! Osude nešťastný, osude můj! Tys mi otrávil zdaleka nejvyšší radosti duše mé. Nastrunil jsi duši mou k souhlasům blahoslavených anjelů – a když zazníti měla, rozerval jsi struny a věčná pustota rozhostila se po duši mé. – Ani síly - ani ohně. Ach! Ani obraznosti živé. Ona by mi přikouzila milenkou mou drahou, věčnou, jedinou, družku anjelskou, zbožnění duše mé v živé kráse její – ó, kde je zřídlo svatých vidění, abych se z něho napítí a věčnost míti v jejím živém objetí – tedy v pohledu na obličej, na duši její přežiti mohl?! [Bože,] nač tak prázdnými slovy zneuctvovati vzpomínku nejsvatější? Ó, proč nemám ani síly, ani pláče, ani nadšení, ani života – ani smrti?! Zde, ještě zde musím přece nějak mužněji život započítí ... Jedno ještě vyšlehnutí milosti, jedno ještě vzdychnutí bezkonečné po věčně milostné hvězdě duše mé!

Pát. 15. září

Psal jsem do Prahy. Zbožné sestře Bohuslavě samojediné. Ó, kde vezmu síly, kde času, kde místa, kde anjelského nadšení, abych jí slovy posvěcení čisté, nebeské milosti a krásy přátel mohl? Ó, jak se mám přiblížiti k té útlé, krasozmužilé, nadšené, milostné duši, abych jí neurazil, nerozboleštnil ani na okamžení, abych v ní anjelský soucit milosti aneb aspoň něžnou, zbožnou dumu nad bratrem nešťastným probudil, jedinou slzičku nad srdcem svým vyloudil? Ó, duše má drahá, spanilá duše mé!

Ty jsi slyšela toužebných hlasů mých. Ty jsi slyšela, ony posud zaznívají v duši tvé. Ale osud opásal duši tvou a ona nemůže letěti k duši mé. – Znáš-li ten kraj... atd. Tys všechno slyšela, duše má. Ach, tys to slyšela a nyní již tomu rozumíš, nyní jsi prohlédla srdce mé i duši mou. Ó, jaký anjel vyrval mi srdce tvé? Ó, jaká hvězda nebes tě xxx? Ó, jaký osud zrušil blaho moje?!

41. Samo Bohdan Hroboň Václavovi Staňkovi

15.09.1843

Velevážený a drahý příteli! Bylo nám z Prahy se ubírajícím, jako by nás cherub osudu hnal z ráje mečem ohnivým, a kdyby nebylo naděje, že ač hory naše se nepohnou, my se sejdemo a pod Bílou horou u šumné Vltavy i pod Tatrami u bystrého Váhu od srdce k srdci promluvíme, neznám, jaká útěcha by v stavu byla bývala občerstviti duše naše. Blahoslavíme věčně ty chvíle utěšené, ježto jsme u chrámů zahaslé slávy naši v naději nové budoucnosti přežili - ony zůstaly hluboko do duší zaryté a těšiti nás budou v noci našich osudů jako hvězdy z mračen vybleskující. - Znáš tedy, že nejen uvěříte upřímnosti naší, ale i s námi soucítiti budete v jediné tužbě nového, radostnějšího ještě ohledání. Prozatím však poletujtež sokoli naši od Tater ke Krkonoším, od Vltavy k Váhu s listy přátelskými a potěšujtež srdce oddálená. Zprávy, které Vám o Slovensku sdělím, musejí Vás potěšiti i zarmoutiti, avšak smutek ten bude rodištěm vyšší radosti, rodištěm činů a života. Na první poslyšení potěšiti Vás musí, že Orel náš tatranský⁹⁸ brzo, jak doufáme, vzletí a donáseti bude novinky svoje dalekým rodinám svým. Consilium naše uherské poslalo již milostivé vládě své schválení recursu Štúra a od spravedlnosti její jisté povolení novin slovenských očekáváme a to tím více, že Hodžovi při jeho letošních audiencích ve Vídni to slíbeno bylo. Jest to přebolestné srdci mému, že Vás já první i v té pověsti, která o způsobu psaní novin našich u Vás již panuje, potvrditi musím.⁹⁹ Ale nač tajiti bolesti, utajiti se nemohoucí? Budiž Vám zpráva moje důkazem upřímnosti mé. Noviny naše slovenské budou se psáti nářečím slovenským, jak se ono v Liptově, v Turci, ve Zvoleně atd. mluví, dobropisem snadným, jednoduchým, úplně se držícím pravidla „píš, jak mluvíš.“ Brzo vyjdou také pověsti lidu slovenského¹⁰⁰ a nová sbírka zpěvů prostonárodních,¹⁰¹ anyť vzrůstají a kvetou po nivách našich v bezkonečném počtu a tvaru jako květena Tater, jako hvězdy nebeské. Pověst slíbenou pánu dr. Čejkovi, z Břetislavy zaslati nemohu. Ona se ve zdejší sbírce nenachází a nikdo ji zde úplně nezná. Bude-li panu Čejkovi libo, z Liptova mu jí celou zaslati mohu. Prozatím se může ve Věnci¹⁰² poznamenati, že na Slovensku též podobná pověst se nachází s některými proměnami. Tak ku příkladu pověst naše začíná s tím, že děva, po milenci na vojně padlém toužící, na poradu staré ženy umrlčí hlavu v kaši vaří. Na hlas vřící kaše „pod! pod! pod! pod!“ vždy rychleji znějící přijde milenec její

98 Hroboň tu myslí na Slovenskje národňje novini a ich prílohu Orol tatranski. Začiatkom júla 1843 podal Štúr Uhorskej dvorskej kancelárii do Viedne žiadosť o povolenie novín. Odtiaľ sa 8.7.1843 dostala ku Kráľovskej uhorskej miestodržiteľskej rade do Budína, od ktorej žiadala aj posudok.

Na nátlak Uhorskej dvorskej kancelárie vo Viedni palatín prikázal ponechať rozhodnutie o povolení novín na panovníkovi a jemu podriadenej Uhorskej dvorskej kancelárii [6], s. 285

99 išlo o správy, že noviny nebudú vychádzať v bibličtine, ale v slovenčine

100 Francisci, Ján: Slovenské povesti I. zv., 1845

101 To sa nezrealizovalo

102 Věnc z spěvů vlasteneckých uvitý a věnováný dívkam vlasteneckým. Vycházel 1835-1839 a jeden zv. 1844, potom zanikol

na koni a unáší kochanku svou atd. Poroučím Vám z celého upřímného srdce Kázně Kollárovy,¹⁰³ ony se v Pešti již pod tiskem nacházejí. Otvírá se nám nový zdroj čístého, život pronikajícího náboženstva a ten jediné může zkřehlé žíly národa našeho rozvlažiti a k životu v duchu blaženému nastrojiti. S prvním krokem na zem naši rodinnou jsem se již přesvědčil, že změnu vzpomenuť v písemném jazyku našem zadržeti jednotlivcům již nelze. Větší částka dospělých spisovatelů našich a mládež celá se k tomu již úplně rozhodla - a evangelická i katolická literatura padnou si v objetí. Kmen náš získá tím jednotu do boje blízkého mu tak potřebnou; on hrdě pocítí svou mladost, svoje síly, svoje povolání; rozvine svobodně zárodky života slovanského, nezkaženého, prapůvodního, ale věčně nezapomene na to, že Čechové jsou jeho nejbližší bratři, kterým celý téměř dosavadní život duchovní jest povinen, s kterými v ustavičné, nejužší vzájemnosti státi musí. Co se mne dotýče, já jednou rukou česky, druhou slovensky psávaje, budu vždy státi na stráž u svatyně naší jednoty, důvěry a lásky a věřím pevně, že kmeny naše po krátkém, pouze formálním zevnitřním rozdělení, ve vyšší, věčnou duchovní jednotu splynou a vroucněji se obejmou. Nejedna slza plamenná vyprýštila se z očí mých, z nejvnitřnější duše mé, že jsme přinuceni Vám bolest tuto, třebaš pominutelnou, způsobiti, ale posvěcuje srdce své hlasu lidu našeho o pomoc a radu k nebi volajícího, posvěcují je na žertvu Slovanstva. Z řader Tater hvězdověnčených, z kolébky rodin slovanských musí se prýštili život duchovní v proudech bystrotoké slovenčiny, nejstarší a nej původnější řeči Slovanů; duše Tater musí své zvláštní, panenské roucho míti, aby jí vstříc zaplesaly sestry slavjanské. Cítili to géniové naši - Kollár a Hollý, cítil každý básník slovenský. Nehleďtež tedy nedůvěrným okem na orly poesie naší vzlétající ke slunci Slávy od skalín tatranských - tam se pozdravím znovu se všemi bratry, tam nejvěreji a především padneme ve Vaše náručí. Máme zde v Břetislavě život přeutešený. Plesáme nad vlohami a šlechtností mládeže naší. Tisíce úkladů se jí strojilo, ale ruka boží bdí nad osudem Slovenska a zachovala mu poslední útočiště jeho nadějí. Veselý, bodrý, hrdinský kmen Chorvátů šlechtně si na sněmě¹⁰⁴ počíná a pohrdá urážkami surovců maďarských. Pěkné, veselé hodiny zde prožíváme v kolu mládeže jejich a těšíme se lepší budoucnosti, která brzo již svitnutí musí uherským Slovanům. Do Pešti již bohužel jíti nemůžeme a peníze od Vás Kollárovi poslané s listem připojeným vypravíme a tímž způsobem i o nové vydání Slávy dcery s ním pojednáme. Hurbana bezpochyby cestou do Liptova navštívíme a žádost Vaši z ohledu jmen předplatitelů na Nitru mu oznámíme. Upozorňujeme Vás na divy tropícího lékaře našeho Madvu, katol. kněze na Rudném v Trenčanské stolici, jemužto již tisíc a tisíc Slováků zdraví i život jest povinnou. On jest i horlivý Slovák a ústav břetislavský dá jeho podobiznu vytisknouti. Mý jej na cestě naší o povolení požádati máme. Štúr Vás srdečně pozdravuje a brzo Vám psáti bude. Veškeré nedorozumění¹⁰⁵ jest již u něj zcela odstraněno a byl by Vám již sám dávno psal, kdyby tisícové důležitosti jej nezchvacovaly. Doufám pevně, že více se nezavdá příležitosti k podobnému odcizení. A kdo by z nás netoužil po vzájemné stále důvěře a jednotě?

103 Kollár, Ján: Nedelní svátečné a příležitostné kázně a řeči. I. sv., 1831 v Pešti, II. sv. 1844 v Budíne ([6], s. 286)

104 Ide o snem v Bratislavě, zvolaný cisárem Ferdinandem 15.3.1843. Chorvátové tam zastupovali Metel Ožeganović a Dragotin Kloboučarić

105 Důvody Štúrovo nedorozumění so Staňkom vyplývali z odlišných názorů na používání výrazů v slovenčine a češtině ([1], s. 350)

S velkou toužebností budu očekávat od Vás zprávy o Praze naší věčně nezapomenutelné, kteréžto aneb zrovna do Sielnice (Sielnitz per Pressburg-Rosenberg) aneb do Sv. Mikuláše skrze p. Fejérpatakyho zasílati nám račtež. Pozdravení nejvšelejší všem známým našim! Blahoslovy naše drahé rodině Vaší, Fričovcům, Šafaříkovcům atd. atd. Pozdravení všem od Štúra a mladých Slováků. Budtež sbohem a nezapomínejtež na Vaše upřímné ctitele Samoslava a Lud. P.S. Právě po dokončení listu tohoto přišel do Břetislavy p. Procházka, který svoje úcty vzkazuje. Přítomnost jeho nám byla velmi vítaná, že jsme opět o Vás, duše drahé, novější zprávu slyšeli. Sbohem! Sbohem! V Břetislavě.

42. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajskej 16.09.1843

Drahá sestro slovanská! Konečně jsme doletěli nad starý Dunaj náš, tisíceř naděje nás probleskly a víra v budoucnost národu našeho novou silou se rozzářila v prsech; ale všechno to nenahradilo nám ještě Prahu a na chvíli v ní přežitě, do mramoru duše démanty zapsané, ohlídáme se věčně, jako člověk po ráji ztraceném. Jediná útěcha duše budou souhlasy písně v nekonečnost za hvězdou milosti a krásy slavjanské se vinoucí - ty budou mne těšiti nad ztrátou anjelů a novou silou nadchnou k životu slovenskému. Srdce mi nedopustilo opětovati v listu tomto zprávy Staňkovi psané a jen o té věci, v níž jste Vy, drahá sestro, co anjel smírce vystoupila, chci promluvit. Štúr jest úplně přesvědčen, že šlechtná slovanská duše Staňkova jej obraziti nechtěla a nemohla a lituje srdečně, že hned nyní mu psáti nemůže. Po celý ten čas, co nedorozumění to trvalo, tisíceř úklady ústavu břetislavskému strojené, tak jej zajímaly, že ani času ani chuti neměl s přáteli dopisovati. Pozdravuje Vás srdečně a slibuje brzkou odpověď. Račtež také jeho a naše pozdravení Slavojovi vyříditi a upozorniti jej na divotvorného lékaře našeho Madvu, který tisíceřým Slovákům, mezi jinými i Ondrušovi, život a zdraví navrátí. Pověsti a písně lidu slovenského je proslavují a žehnají. Po tyto časy vůbec začínají se na nebi slovenském zjevovati hvězdy netušené, zvěstující nám velké znovuzrození. Od velebných Tater Liptova budou zanášeti sokoli a větry naše věsti a blahoslovy nad Vltavu dalekošumnou a brzo mi opět zasvitne den, jenžto před žasnoucíma očima ve slunce září Prahu mi rozvine. Sbohem, duše posestřená! Sbohem! Váš věrný bratr Samoslav. V Břetislavě nad Dunajem.

43. Bohuslava Rajska S. Bohdanovi Hroboňovi 29.09.1843

Drahý bratře slovanský! List Váš mne již doma očekával, když jsem se ještě v Hoře Kutné procházela a velmi příjemně byla jsem jím přivítána. Jak se těším z toho, že Vás opět na Slovensku si pomyslití mohu, kde Vás čistě povětrí tatranské ovanuje a zdraví Vaše, každému vlastenci nanejvýš potřebné, Vám upevňuje. Často jsem se obávala, že v Německu onemocníte, nyní však se více nebojím: v náručí drahé rodiny své a v spolku drahých přátel brzy okřeje a zotaví se duch Váš! - Po Vašem odjezdu zdál se nám celý dům jak vymřelý, tak jsme Vám byli uvykli. Deset dní po Vašem odchodu jela jsem s Boženkou do [Kutné] Hory, kde jsme všechna důležitá místa navštívily a na Vás se často upamatovaly. Pamatovali jste také na nás na cestě své? - Z Vašeho listu vysvitá, že vskutku naši Prahu a nás v ní navštívití chcete. Jakou radost byste nám tím působil, nemohu Vám popsati; jak jste nám milí byli, tuším, že jste se sami přesvědčili. Přijďte jen, přijďte a poznejte ještě více ducha u nás panujícího, poznejte krásné naše kraje, umluvte se s našim Slavojem a domnívám se, že žehnati budete ten čas, který jste pro zdejší přebývání obětoval. Básně vaše často

jsem po odjezdu vašem přečítala a z jarosti a něžnosti jich se těšila. Můžete mně odpustiti, že jsem nemluvila, že jsem odešla, kde jsem mluvit, s Vámi se rozmlouvat měla? Poslední okamžik nikdy... Bůh Vás žehnej v počínání si Vašem a posilň Vás ve všech bouřích a trampotách. Buďte sbohem! Navždy vaše sestra B.

44. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajskej

04.11.1843

Drahá sestra slavianska! Pozdravujem Vás rečou tatranskej matky mojej, rečou praoctov našich slavianskych: len na jej krídlach letieť môže celá duša moja. Verte mi, sestrička drahá, že i na Sálanských mohylách, v tak tajomstvaplňom zväzku stál cit môj s duchom tatranským, že práve v ten čas, keď v Tatrách vznikala myšlienka čiste slovenského života, i ja som zahorel túžbou nevýslovnou aspoň jednu pieseň zaspievať hlasom duše tatranskej vo velebnom chráme Slavianstva. Ačpráve srdce moje pukalo od bolesti, keď som sa dozvedel, že Slováci od najmilejších a najbližších bratov svojich v písomnom jazyku sa odlučujú. Jednako som sa len posvätil myšlienke tejto pre národ náš slovenský samospasiteľnej, pre vidinu Slávy svätosvätej. Tatry boli kolískou najmladšej dcéry indickej pramateri, kolískou duše slavianskej. Vo hviezdonosných skaliskách Tatier našich zaviazali sa božské zárodoky Slávy ako Aténa v nesmrteľnej hlave Zeusovej. Sláva stala sa matkou najpožehnanejšou medzi matkami zemskými a rozoslala synov svojich do širého sveta, aby rozniesli jej meno i na bohatý východ, i na smelý západ i na ohnivé poludnie, i na ľadovú poľnoc do hradov kryštálových. Ale synovia, keď sa im dobre viesť počalo, zabudli jeden na druhého i na matku svoju a v palácoch, rukou ľudskou stavaných, neznali už tak vrúcne spievať Bohu, ako ich božská mati naučila v odvečných chrámoch tatranských. I tí, čo sa nazdávajú, že Bohu vernými zostali, klamú sami seba, keď opúšťajú matku, ktorá ich vychovala a iskru ducha otcovho do duší vhodila. Ale nekonečná bola milosť matky i nekonečné jej zmilovanie nad dieťkami nevďačnými. Vidiac, že ju synovia neposlúchajú a medzi sebou sa hryzú, umienila si za živá stúpiť do hrobu, aby smrťou svojou ich zmierila a bolesti sveta celého do priepasti večnej zachvátila. Zatriasli sa Tatry, zahučali hory a slnce obledlo. Počuli a videli to i vzdialení synovia matky, ale neprišli plakať na jej mohyly. Neplakali ani najmladší synovia tatranskí, lebo zúfalá bolesť nad smrťou matky porazila ich o púste skaliská a omráčila snom tisícvekým. Stoletia leteli a leteli s čiernymi chmármi ponad mohyly tatranské, ratolesti rodu slávneho rozkvetali a zakvetali po celom božskom svete, ale žiadna nepoložila veniec smútku na spustošenú svätyňu matky. Len od západu, kde najbližší jej synovia tisíc veží a chrámov k oblakom povydvíhali,¹⁰⁶ aby sa rozpomenúť mohli na Tatry, len odtiaľ prenikol jeden blesk útechy nebeskej a preletel cez duše opustených detí tatranských ako pekný ostatný sen pred slnca východom. Ale prišli búrky a vmetali stotisíc hromov do veží a chrámov svätých a čiernou mráкотou zastrelili hviezdy nebeské. Poznovu leteli stoletia ponad mohyly tatranské, poznovu sa zdvíhali a padali synovia Slávy na východe i západe, na poľnoci i poludní - len v Tatrách bolo ticho a pusto ako v zámku zakliatom, ako v kostnici tisícvekej. Konečne sa pohla matka v hrobe hlbokom a jej vzdychnutie prebudilo jedného z najmladších synov tatranských. I otvorili sa oči jeho a bleskom svojím zapálili dennicu na ďalekom západe. Pri bledom jej svetle vystúpila devica z mohýl nadsálanských a zajasala krásou a milosťou ako anjel večného zmierenia. Rozradovali sa rodiny slavianske

po širokom svete i tam, kde nad hradami ľadovými sa jasá hviezda moci matkinej, okolo ktorej sa točia svety svetov i tam, kde sa ligotá hviezda jej krásy a viaže milosťou večnou východ s juhom i západom. Ale spí ešte matka v Tatrách hlbokých. Syn jej nezaspieval hlasom pravekých Tatier pieseň zmŕtvychvstania!

Nechť pověst tuto nedokončenou již Tatry samy dozpívají - Vám pak, drahá sestro, ještě několika slovy, na list Božetechem¹⁰⁷ mi poslaný, odpovím. Dostal jsem jej d. 24. října právě, když se nad hlavou mou vznášela bouře, která můj duševní život omráčiti hrozila. Až mne hvězda duše mé do Prahy dovede, budu Vám vypravovati scény, jakových dramatici ještě nevymysleli. Okolnosti rodiny mé nutili mne k přijetí úřadu, které by bylo zničilo všechny naděje a záměry mé, jimžto neodolatelně duše má, hnaná osudem, národu se posvětila; hlas lidu našeho do prachu poslapaného volal mne srdcelomně, abych čím dříve síly své mu obětoval a hlas jakýsi nebeský zachvacoval duši mou do neomezené výšiny, v nížto věčným souhlasem zaznívají vzdechy pozemských bolestí. Stal jsem na vlnách vzedmutých opouštěn od světa, neznaje, mám-li veslem udržovati člunku, na němž se zmítá rodina má, čili vzletěti nezkoušeným křídlem do hromu a blesku, za nimž věčné hvězdy duše mé. Ale anjel strážce pohlédl milostivým okem do živlů zbouraných a začínají se ukládati pode mnou vlny vzedmuté, nebe jasnými hvězdami ozářené volá mne do výšiny. - Chudý syn Tatry vydá se na cestu do širého světa bez jmění a umělosti světa, přijde k dospělejším bratrům svým, aby květy ducha jejich ověnciti mohl opuštěnou svatyni společné matky. Nebo se naplniti musí slova písně moji, Tatry vítající:

Letí sokol, letí / z ďalekej krajiny, / letí, doletuje na rodné skaliny. // Kdeže mati naša? / bratov sa spytuje. / Lebo jej nebolo, / lebo v hrobe hnije. // Čierna zem, čierna zem, / pust' moju matku ven! / Nech sa mojej matke / horko poľalujem. // Synáček môj milý, / akúže krivdu máš, / keď mi v čiernej zemi / odpočinku nedáš? // Veď mňa tvoji bratia / sami vrahom dali, / s čiernymi havrany / na kusy šarpali. / I tí, čo vernými / ešte mi zostali, / nič ma nebránili, / len horko plakali. / Mať moja, mať moja! / sokol horekuje, / a len Tatra pustá sa mu ohlasuje. / Veď našu mamičku / dávno pochovali, / a s prachom mohyly / vetry ju rozviali. / Vetry ju rozviali / od sveta do sveta, / za ňou duša naša / po Slavianstve lieta. - - Pozdravujte drahého učiteľa nášeho Slavoja a řekněte mu o předsevzetí mém. Nechtěje mu na drahém čase a zdraví ujímati, nežádám jej více o písemnou odpověď na otázky mé. Za několik měsíců budu v jeho náručí! - Zatím potěšujte mne Vy, drahá sestro, psaním čím nejčastějším a nezapomínejte na Tatru svatú! Sbohem! Váš brat Samoslav.

45. Samo Bohdan Hroboň Václavovi Staňkovi

04.11.1843

Konečně Vás můžeme z rodiště svého, od nejvelebnějších Tater pozdraviti, za nezapomenutelné pohostinství Vaše srdečné díky a blahoslovy Vám zaslati! Nejednoukrát veru, když v nadšení patřím na Tatry, toužím po Vás a jiných soucitných duších, abyste viděli kolébku praotců našich a se mnou zaplakali nad nynějším jejím pohaněním. Vichřice vybuchlého ducha aristokracie maďarské vždy nás ještě poráží do prachu tisícleté otrlosti naší a lid náš ani zdaleka ještě nezná a necítí, jaké nebezpečí jeho nejsvětějším právům a pokladům hrozí. Ó, nemějtež nám tedy za zlé, nejbližší bratři srdcím našim, že chceme jméno se srdcem lidu našeho srostlé, jméno prastaré celého

107 Jozefom Božetechom Klemensom

národu našeho, literaturou zvelebiti; že chceme jazykem nejpřirozenějším do duší lidu opuštěného a zanedbaného promluvit, aby konečně z tisícrokové mrákoty zasvitla i nám dennice povědomosti národní. Mnohonásobná zkušenost nás naučila, že čeština vždy jen zůstávala výhradním jménem několika zasvěcenců a nikdy nemohla proniknouti do jadra národu. Kdykoliv jsme chtěli do života sáhnouti, musili jsme aneb čistou slovenčinou promluvit aneb češtinu zpolovice poslovenčiti. Budou ovšem i nyní nesmírné překážky v utvoření čisté slovenské literatury, dokud se písemná řeč poněkud ustálí a upravidelní: ale nebudeme jednati tak kvapne a nerozmysleně, abychom bez společného usrozumění a přísného uvážení veřejně vystoupili. Naše liptovské nářečí odedávna má v životě slovenském tu mravní převahu, že jest ve všech krajích u vzdělanějších více méně oblíbené; ono tedy i v písemné řeči vévoditi bude, jsouc krom toho i nejzachovalejší, nejrozšířenější a nejráznější. Odloučením tímto ztratíme ovšem mnoho čtenářstva na Moravě a v Čechách, ale získáme tím více v samém Slovensku našem a vzdělanci kmenů našich zůstanou krom toho v dosavadní vzájemnosti. Jen tak by pro obě strany mohlo býti záhubné různění toto, kdybychom pro nepatrnou změnu formy zevnitřní i vnitřní důvěru jedni k druhým ztratili, čehož nás Bůh uchováváti ráčí! Z té příčiny mi nic nemohlo býti vítanějším jako ta zpráva, Klemensem nám donesená, že chování se vlastenců vašich v ohledu tomto jest důstojné a jednomyslné. A třeba by i zpočátku vzájemná sdílnost a důvěra poněkud ochladla, po krátkém času tím vroucněji si padnou smíření bratři v náručí. Nedomnívejte se, že by toto počínání naše cizím vplyvem aneb postranní nějakou pohnutkou bylo vzniklo: pocházit ono z čistého posvěcení a z hlubokého pojetí idey Slovenska; a nepochází-li skutečně z tohoto věčně živého pramene, samo sebou se rozpadne, aniž my tak tvrdošíjně budeme, abychom od neskutečné myšlenky, bude-li za takovou od národu uznána, neodstoupili. Ale nechci šířiti slov o předmětu tak bohatém. Samo vystoupení literatury slovenské Vás poučí, jak o tom souditi a smýšleti máte. Nynější stav náš ovšem smutný a hroší ještě smutnějším býti. Právě v ten čas, když nám Klemens o zdaru Budče a divadla Vašeho zprávy radostné donesl, dostali jsme truchlivá psaní z Břetislavy, žádající naše duchovenstvo o poslední obranu ústavu slovenského již již se klátícího. Místní konvent církve břetislavské navedením inspektora Bajčího¹⁰⁸ zakázal Štúrovi přednášeti na Ústavě, ač jej řádný profesor Palkovič za náměstníka svého zákonně a veřejně byl potvrdil. Ale celá církev naše evan. jest v tak úplné anarchii, že v ní zcela jen náhodná svévole mocnější aristokracie vládne. Seniorát náš liptovský ovšem se postaví mužně proti tomuto bezpříkladnému bezpráví, ale neznáme ještě, kam to vše povede. Nezoufáme však v této pustotě bohaprázdné, ale řekneme s Kollárem našim:

Abý svět byl, kde nic předtím vládlo!

Klemens Vás pozdravuje srdečně a brzo Vám psáti bude. Bratr můj Ludevít připravuje se k úřadu kazatelskému: mne se podařilo přivčasným poutám vyklouznouti a za několik měsíců pozdravím Vás vesel a svoboden v Praze moji utěšené! Prosím Vás srdečně, račtež o předsevzetí mém, v Budči zcela se na některý čas vědám posvětit, pp. Amerlinga a Šafaříka s upřímným pozdravením zpravití a je jménem mým v tom ohledu o poradu poprositi. Jak asi budu vstavě každé podezření odvrátiti? Pozdravení vroucí velectěné rodině a všem známým! Váš Samoslav. P.S. Nemoha navštívití Kollára osobně, psal jsem mu o nové vydání Slávy dcery a on

¹⁰⁸ J. Bajcsi už 8.10.1843 intervenoval u rektora lycea, aby Štúrovi zakázal prednášať. Zákaz mal vsťu-piť do platnosti 11.10.1843, ale Štúr prednášal ďalej. Definitívne rozhodnutie padlo 31.12.1843

není od toho, jen chce to na budoucí rok odložit. Snad Vám již také psal ve věci té. Prosím Vás upřímně, abyste mi čím nejkůr poradu Vaši a Amerlinga a Šafaříka v ohledu mého studování v Praze sděliti ráčili. V Sielnici.

46. Johana Miloslava Lehocká Bohuslave Rajskej

12.11.1843

Necht' Vás, draze milovaná sestro, nenaplní želem ona zpráva, že národní naše noviny (na něžto jak doslýcháme privilegium z kancelarne brzo vyjde) psány budou slovensky, v našem liptovském nářečí. Nemyslete, že se snad tím od Vás odtrhnouti chceme. Ó, nikoli! Státí se to však má proto, že nás jiné národy slavjanské posavad ještě neznají jako kmen samostatný, v Uhrách svá politická práva mající; protože z ohledu na celé Slovanstvo tím se ne rozdvojení, ale tím vzájemnější literární spojení stane, jelikož naše nářečí jest všem kmenům nejsrozumitelnější; a zvláště proto, že to náš národ požaduje, že jen tak zanedbaný lid náš v stavu jsme z dosavadní ospalosti k životu duševnímu povznéstí a k národní hrdosti probuditi. Prosím Vás buďtež tak laskavá svůj úsudek o této věci se mnou čím nejkůr zdělití. Vaše opětná žádost a pane Amerlingova pochvala dodaly mne smělosti Vám oznámiti, že zhotujím něco málo pro Váš Všenaučník, nebude li se to ale tam hodit, nebude to má vina [...].

47. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajskej¹⁰⁹

[14.11.1843]

Věčná sestro duše mé! Poslední slova předraheho lístku Vašeho dodávají mi smělosti celou duši svou Vám objeviti. Anděl-strážce duší našich bude ostríhati slov mých, aby nepřišly do rukou neposvěcených. Není-li to jen klamný sen, drahá sestro má, že se mi vyjasňuje hvězda duše mé, hvězda milosti věčné, jediné? Ó, nauče mne čísti ono posvátné hvězdopismo milostné ruky Vaši: „*Poslední okamžení nikdy...*“ Nezapomenete nikdy na to okamžení? Družko věčná duše mé! Já jsem tisíckrát obnovil v obraznosti své, ale bolest hluboká posud mi nedopustila zpěvem je zvěčniti. Stála jste přede mnou jako anjel v tom okamžení zkamenělý, když měl vyřknouti slova věčné milosti; zdálo se mi, že duše anjelská vymáhá se z vazby hluboké osudu, aby s duší mou splynula v jeden souhlas nekonečný. Viděl jsem to a rozžehnal jsem se s Vámi v domnění tom přebolestném, že jste pro mne věčně ztracena. Avšak věř mi, sestro zbožná, že jsem se nerouhal nebi svatému; z bolesti hluboké vysvítilo jen neomezené posvěcení se národu a naděje konečného smíření bolestí světa, naděje oslavení vesmíru. V této naději byla s' mi i tehdy sestrou věčnou. Ó, chceš-li býti věčnou milenkou? Ó, nemusíš-li poznovu tím bolestněji zničití srdce mé?! Staň se vůle tvá, Otče světův! Provinil-li jsem se, odpustí mi Bohuslava, nebo z dechu tvého, Otče milosti a krásy, vykvetla duše její spanilá. Hvězdy velebné noci tatranské! Měsíci blažený, soucitný druhu země, zanestež jí duši Samoslava Bohdana.

48. Bohuslava Rajska Karlovi Slavojovi Amerlingovi

18.11.1843

Vy jste přišel k nám a stal jste se mým vzdělavatelem, mým přítelem, mým otcem. Po nějakém čase sdělil jste mi svou náklonnost k Bohdance. Pomyslíte-li na to vše,

¹⁰⁹ Originál listu nemá dátum. Ž. Podlipská vložila dátum 14.11.1843 azda preto, že v závere je dodatok pripísaný Amerlingovou rukou: „*Bůh žehnej Vás, vroucí a mně na věky drahé duše, Bohdana i [Bohuslavy]. Ó, kéž ráj jeho zdobí Váš život a slávská blahobudoucnost. Vás obou. To z duše - s bolestí, ale i z duše přeje Slavoj*“ zo dňa 18.11.1843 ([7], s. 701), kedy ho Amerling už zjavne mal v rukách. Zdá sa, že mu list dala sama Rajska, keď sa mu zdôverila so svojím citom k Hroboňovi. Od tohto listu začína Amerling zintenzívňovať svoje úsilie o priazeň Rajskej.

zajisté lepší stránka Vašeho srdce musí schvalovati můj úmysl, že svůj ústav dívčí nechci s Budčí nikdy spojit. Příčiny toho jsou i mnohé jiné, kteréž odpustíte dívce, že před Vámi nerozebírá, avšak ona pohnutka, o níž jste včera mluvil, buďte ubezpečeni, že vzdálená jest mé mysli. Myslil jste, že poměr můj k Bohdanovi jest toho příčinou a snad to přimělo Vás k mnohým úsudkům, o nichž bych nebyla věřila, že jsou Vaše. Pochybujete o jeho srdci, o jeho cti a věrnosti, máte jej za fantastu a básníka, vytýkáte mu, že i on se připojil k novotě slovacizmu a myslíte, že rozdílnost náboženství nemožným činí spojení našich duší. Netajím Vám toho, že mne hluboce rozbolela slova vaše; rozbolela, neboť jsem si vědomá toho, že jsem milovaná opravdovou duševní láskou, že jsem milovaná ohněm ryzím a čistým. Není mi možné sdělit Vám city svoje i nežádejte toho ode mne. Mám k Vám, učiteli můj, jedinou prosbu: učiňte vše, věren jsa sobě a svým zásadám, v kterých jste mne vycvičil; učiňte prosím vše, co v moci Vaší leží, pro Bohdana, mého přítele. Víte, že chce přijeti do Prahy se dále vzdělati, aby platně svému Slovensku sloužiti mohl; vše, co pro jeho štěstí a vzdělání učiníte, učiníte pro mne. Co se pak mých záměrů tyče doufám, že jsem Vás úplně upokojila. Bohuslava svou vlast neopustí, dokud nedokoná úkol svůj. Jedině tehdy, když by se mi poštěstilo obratnějším rukám svěřiti budoucnost ústavu svého, bylo by mi možné, abych se vydala na pout' k sestřám vzdáleným, přinášejíc jim lásku a vědomosti své [...].

49. Bohuslava Rajská S. Bohdanovi Hroboňovi

18.11.1843

Věčný bratře můj drahý! Dobře jste přečetl, co ruka má ostýchala se napsati, nevědoucí, zdali rozumíte slovům mým. Nikdy, nikdy nezapomenu! Vysvětlení mého jednání jsem Vám však dlužná; přijmetež je s tou vroucností a srdečností, s kterou podáno jest. Čtouc básně Vaše, nemohla jsem se zdržeti o tom přemýšleti, kdo asi ona jest, kterou jste sobě za hvězdu vyvolil: vnitřní cit jakýsi mi pravil, že to Bohuslava, kárala jsem se však z toho, že na sebe pomyslím, že sobeckost z toho vysvítá a chtěla jsem se o něčem jiném přesvědčiti. - Boj tento trval po celý čas Vašeho, drahý bratře, u nás přebývání. Několikrát jsem se Vás chtěla tázati, proč truchlíte a posud bych si přála před Vás vstoupiti a se tázati: Bratře, proč truchlíte? Nesmí o příčině tvé Bohuslava věděti? Tajný cit mne zdržoval, já cítila bolest Vaši a neodvážila jsem se jí dotknouti. Tak uplynul čas a poslední večer přišel; bouře se zdvihla, rozpor rozličných citů se zmožil a já s namáháním vnější pokoj nad obličejem svým zachovávala. Staněk přišel a Vy jste s ním do pokoje odešel. Stála jsem sama; pohlédnouc oknem ven na krásný, čistý nebes blankyt, zamyslíla jsem se a u sebe usnesla všechny myšlenky své výhradně jen v jednu spojit: totiž v Čisté přátelství. - Příchod pana Čelakovského¹¹⁰ mně vyvedení mého předsevzetí velmi usnadnil. Ráno nastalo - okamžení přišlo - Bohuslava poznala duši Bohdanovu - všechno předsevzetí bylo zmařené. Přechod od předsevzetí opačného byl tak veliký a rychlý, že krev zapomněla své úkony, čidla mi sloužiti nechtěla - já nebyla sto promluvit. Já se odstranila na okamžení, abych jen sil nabyla; jak jsem se vrátila, nebylo více Bohdana v pokoji. Cítila jsem, že jste si jednání mé jinače vykládal, a nemohla jsem přece blud tento zničiti. Velmi jsem želila, hledala okamžik k promluvení, však již nadarmo. Vy jste odejeti musel a Bohuslava ani slovem nemohla říci: Bohdane, duše

¹¹⁰ Bol to náhodný příchod, počas jeho náhodného pobytu v Prahe. Čelakovský ovdověl a začal pomýšlet na Rajskou až od apríla 1844

má Ti rozumí a rozuměti smí! - Dávno již Ti duše má rozuměla, sama jsem si to však uvědomiti nedovolila. Nechci přetrhovati, aniž ničiti srdce Tvé, drahý bratře, nýbrž je chlácholiti, by nezaněvrelo na ono krásné okamžení, ačkoliv ztrpčené brzkým rozchodem naším. Přijdeš brzy, duchu drahý? Nech nás vespolek se připravovati k budoucímu životu! - Na mé cestě do Hory [Kutné] a na tamějších procházkách musela jsem často myslit na toho, který mi z paměti výjiti nechtěl. - Vy jste byl první, který nás na břehu Dunaje přivítal a poslední, který nám sbohem dal! Rok uplynul a na Petříně jsme se opět rozžehnali. Povolání Vaše volalo Vás do Německa. Tak často jsem se trásla, pomyslit na nebezpečí, které Vám tam hrozilo. Jak jste se vrátil, byla má radost nevýslovná; duch Váš v stejné jarosti jak jindy, tváře Vaše byly důkazem zdraví. Ó, duchu krásný! Zaletuj často k Bohuslavě a přinášej jí zprávy od Bohdana, mého vroucího přítele! Ona Tobě chce být sestrou věčnou - ona chce i Tvou býti. Přijdeš brzy, duchu vroucí? Čas prchá - přijď jen brzy k očekávající Tě Bohuslavě. I já hledám často v nebes blankytu útěchu a posilu; tam najdu nyní ducha Tvého! Budeš taky mé pozdravení tam čísti? Sbohem buď a pamatuj! - Proč jsem nemohla přítomná býti při bouři, která hrozila uchvátiti život Váš, drahý bratře? Když píše Bohdan Bohuslavě, necht' píše slovensky!

50. Bohuslava Rajská S. Bohdanovi Hroboňovi

19.11.1843¹¹¹

Drahý bratře slovanský! Listy Vaše, nám drahé, přišly právě, když jsem v Hoře Kutné byla. Pan Vocol pojmul Jaroslavku Štětkovíc, vlastenku kutnohorskou za manželku; já byla od srdečné té duše za družičku požádána a mileráda jsem úkol tento převzala, ona tím mně zajisté nejkrásnější důkaz svého přátelství a lásky své podala. 9. 11. jsem odejela z Prahy, 12. 11. byla svatba a 14-tého na večer jsem se opět v Praze octnula. Jakmile jsem jen odložila věci své a všechny byla přivítala, přinesla mně sestra má listy Vaše. - Jak na mne působily, popsatí nemohu. Hleďte dále vysvětlení. Ubohý bratře, sotva jste se doma octnul, čekaly na Vás opět boje - cožpak žádný čas bez bojů uplynouti nemůže? Přetržen, pravíte, že byl život Váš a záměry Vaše bývalé! Ó, pojdte, pojdte k bratrům svým; náručí všech přátel Vašich je pro Vás otevřeno. Slavoj náš, Šafařík, Frič, Staněk, všichni Vás s velikou radostí očekávají - a mimo ně se taky ještě někdo na Váš příchod těší. Dobře rozumím citům Vaším, když na oddělení se písma od nás pomyslíte; buďte však ujištěn, že každý z našich vlastenců věc tuto ze stanoviska rozumného považuje. Nejlépe Vás snad o tom přesvědčí článek ve „Věnci“, který Vám pro upokojení Vaše odepíšu:

(Ze Slovenska.) Docházejí nás zprávy, že naše milostivá vláda co nejdříve povolení na vydávání Slovenských novin uděliti ráčí, které vycházeti mají v nářečí Slovenském, jaké okolo Liptova panuje a pravopisem, založeném na pravidlu „piš, jak mluvíš“. Tím, nadějí se Slováci, bude možná spojení v jeden srostlý celek literaturu katolickou i evangelickou ku blahodějnému rozšiřování národní osvěty a tato pouze formální změna nebude překážeti důležité vzájemnosti slovanské. Zpráva ta nebyla u nás neočekávána, jsem-tam zaznívala po vlasti co smutné, teskné tušení přibližujícího se rozchodu dvou bratrských duší a srdce naše opanoval pocit, ať jedním slovem díť, bolný, přebolestný. Vy pravíte, drazí Slováci, že takto žádá blaho národní, jednota náboženská, že jste přemýšleli o sváté, osudem Vám podané úloze a našli prostředek k dosažení cíle v odloučení se od nás, že jste nedali vládnouti duchem svým ani úk-

111 Akoby si v tomto čase psali súčasne dva listy – jeden aj pre oči iných, druhý len pre seba

ladům neupřímných ředitelů, aniž jakékoliv osobnost urážející Vášni - my Vám věříme a voláme: Staň se, Pane, vůle Tvá! - Půda naše je zoraná, tučná i bujná, složené do ní símě musí se mžikem ujmouti a pučeti, chová-li v sobě zdravý zárodek; kratinká doba poučí nás, zdali jste dobře učinili. Nezapomeňme ale nikdy, že idea vzájemnosti slovenské, nedojde-li skutečného vtělení, pouhý jenom je fantom, vznášející se nade drobtami národů jako vodní páry, ježto jediné vichru zachvění v nic rozevání.

Od pana Štúra jsme před nějakým časem též listy obdrželi, které mne zcela uspokojily. Nic nezdá se mi horší nad nesvornost; před touto se lekám jak před hadem jedovatým. Bohudík, že vše opět v pořádku jest. Začátek listu Vašeho, v slovenském nářečí psaný, divně mne zaujal; zdálo se mi, že Vás mluvití slyším, že z duše Vaší zaznívají slova pohřebním a nadějeplným obsahem nad matkou Slavií. V onom nářečí, ve kterém jsme vychováni bývali, známe i nejlépe city své vyjádřiti – příučený jazyk více k rozumování se hodí. – Mám pravdu? Vůkol nás vše teď sněhem pokryté leží, příroda spí; když se však opět sních ztratí, příroda znovu se probudí, pak přivítá s radostným úsměvem Praha našeho syna Tater, dlouho očekávaného. Do toho času však doufám, že často ještě sokolové tatranští přinesou zprávy od přátel našich Bohuslavě. Pozdravení všem vrocím duším! Slavoj Vás s radostí očekává. Sestřička má Staňková Vás srdečně pozdravuje a vzkazuje, byste jen brzy přišel, že se velmi na Vás těší. Sbohem!¹¹²

51. Zápisky Bohuslavy Rajskej

21.11.1843

Opět zavál vítr a já rozhodla nad štěstím a neštěstím vlastním. - Podivné časy, divná okamžení se mi v cestu kladou, jinače však jednati nemohu. List Bohdanův na mne podivně působil - mám věřit, že mne někdo miluje? Jeden z oněch, který mne miloval, vzal si sestru mou a připravil mne o blaho a štěstí pozemské, jemu jsem odpustila a pro jeho a její štěstí vše obětovala. - Opět probudila se duše má v bláhém soucitu duše. Tu však mi svěřeno, že mám to štěstí mít, statí se družičkou Bohdany!¹¹³ Mnoho snesla Bohuslava, vše obětovala pro blaho jiné. Tito však hřešili, nechali jí samu statí, ani se neptajíce, zdali ještě žije. Ona zdlouha, velmi zdlouha procitla ze snu. Slavoji, ty jsi jí probudil. Obraz tvůj jí jen trudné a bolné vzpomínky přináší. Sama již proputovat chtěla cestu Bohem ji vykázanou, smutně, osaměle a pevně, Bůh však vše jinače zařídil. Zjevil se mi anděl v postavě lidské. Pravil, že mne miluje, nazýval mne svou hvězdou. V onom okamžení zasmálo se na mne štěstí, ponejprv smím doufati v budoucnost. Ponejprv cítím, že jsem milovaná! Mé sestry o tom vědí, jim jsem to tajiti nesměla; vždyť nevroucnější podíl na všem berou, co se mne týká. Mimo ně byla jsem ještě někomu důvěru dlužna: totiž Slavojovi. Já jemu řekla, že miluji a že milovaná jsem. On žádal na mně důvody... „Odpovězte mi na otázku, jak se to stalo, že jste Bohdana sobě vyvolila. Což on je více podoban Vašemu ideálu, stojí výše než já?“ - Dobře, vy to chcete, tedy slyšte: Obětovala jsem vše, co v mých silách leží; to svědectví jste mi sám dal. Dlouhý, dlouhý čas jsem stála sama, nepo-

¹¹² Oba novembrové listy Rajskej dostal Hroboň do rúk až 6.12.1843, ale sám nezareagoval hned (až 31.12.1843), čo ona dostala 12.1.1844. Dva mesiace bola bez správ od neho, nevedela, čo sa deje. Zaplavili ju pochybnosti o sebe - či nepovedala priveľa, či správne pochopila jeho náznamy, či sa nepomýlila. Jej neistotu postrehol a využil K. S. Amerling a neváhal prispieť svojím spochybnujúcim podielom

¹¹³ Bohdana (Marie) Vidimská – Amerlingova snúbenica – priateľka Rajskej. Viac o nej nie je známe okrem toho, že v PNP v Prahe sa nachádzajú jej dva listy písané Rajskej a že jej Amerling poslal jednu zo známych podobizní Rajskej

žadujíc žádného štěstí pro sebe, utajila a potlačila jsem všechny své krásné sny. Tu se mi najednou zjevil on, vroucí duše jeho mne zaujala, já jemu rozuměla... já jeho miluji a navždy milovati budu. - Brzy se přesvědčil, že mé předsevzetí je pevné a nedostihnuté, je a bude. Oželoval své touhy, které na mně stavěl. Bohdane můj, úlohu velkou jsi na sebe vzal! Dostojíš jí? Nebudou krásnější, mladší dívky se ti líbiti? - Zpátky, myšlenko! Čistá jak anděl stojí duše jeho přede mnou a tisícové boje bych pro něho podstoupila. Bohdane, tebe mi Bůh poslal! On tě ošetří. Smutný to den byl pro mne; co však naplat, jen když je přestály. Bože, Ty jsi mou lásku posilnil. Snad bych byla před nějakým časem polovici života dala za jediné takové okamžení, jaké jsem dnes od sebe odstrčila. Odpusť mi, Slavoji, já jinače nemohu ...!

52. Bohuslava Rajská Karlovi Slavojovi Amerlingovi

24.11.1843

Zdraví Vaše i mé vlastní, které posvátným věcem zasvěcené jest, jakož i šetrnost, kterou Vám i sobě dlužná jsem, nedovolují mi více s Vámi o samotě mluvit o věcech, které se změnit nijakým způsobem nedají; - nedají, protože vlastní cit můj mne vede a já jenom vnitřnímu hlasu poslušná jsem. Víím, že lásku žádáte, já lásku svou již zadala jinému, nestalo se to s předsevzetím, aniž jsem o tom sama věděla. Cítím však, že hluboko se zaryla do srdce a [v] celou bytost mou. Proto jinače jednati nemohu, aniž něco odvolávati smím, či mohu. Tedy prosím Vás snažně pro spokojenost duší, neobnovte více bolesti, které já zahojiti nemohu. - Nechtejte, abych želeti musela nad důvěrou, kterou jsem Vám podala, oznamujíc Vám štěstí a lásku svou svatou k Bohdanovi. Že se jenom o tom nezmíníte, protože byste spokojenost mou a co mne ještě více platí, spokojenost jeho narušil. Učíteli můj a nás všech, ukažte žačce Vaší, co nás xxx naučilo snášet; netřeba logických důkazů, Bůh nás vede! On mně vytknul sám dráhu a zapsal jí do srdce mého. Onomu hlasu jenom mohu býti poslušná [...].

53. Karel Slavoj Amerling Bohuslave Rajskej

03.12.1843

V Budči. Ačkoliv posud všemu nerozumím, co a jak se stalo, přece cítím ještě jednou tu povinnost zeptati se Vás, zdali vskutku míníte, jak se praví, slovenské Tatry s Bohdanem voliti za vlast a působiště, čili Váš úmysl jiný jest. Že mne vaše jednání jednostejným býti nemůže, to myslím sama nahlížíte a cítíte, vzdor tomu, že poslední čas mnohé věci mezi nás se postavily. Když právě ze všech sil jsem se snažil vybojovati a uspořádati si své vnitřní postavení a toto nyní těžce vybojováno jest, tu vy k Tatrám spěcháte beze vší lítosti. Já ovšem víím od časů Cyrilových na Hostýně, co Slovensku a Tatrám jsem slíbil a po ta léta svatosvatě splňoval; na to jsem ale nevzpomněl, že strážný duch vlasti našich milých ode mne takové oběti požadovati by mohl. Neboť jen s bolestí bych mohl patřiti na Váš odchod a se mnou i Budeč. Co se Bohdana týče, musím se vyznati, že posud co jsem z jeho básní četl, on jediný se mi zdá tušiti a věštiti náš budoucí blahočas, jeho pak duše nejschopnější jest pojmut ten ideál naší slávké budoucnosti. On mně rozuměl a já jemu. Čelakovský a Kollár nejlali leč malý díl naší slávké budoucnosti. Bohdan již jí tuší, a když ono Vás pojme za dceru, jemu jsem tou obětí povinován. Avšak co učitel činím Vás na to pozornou, že Petrarca neměl Lauru a že ani v Římě není vtělená svatost, ani v Praze vtělená vlasteckost, jak si to mnoho srdcí z vlasti našich myslívá, když do naší Prahy - našeho Říma - pospíchá. Proto Vás nechci od Bohdana odvracovati, ale nimbus a záře jest

to, jenž poesie dělá, a Kollár Mínu svou nenalezl ve své nynější chotí. Ideál a skutek často člověku od sebe utek, ačkoliv pravá vzdělanost hlásati musí:

I ideálu možno vtělenu býti, / i ve vlasti možno prorokem býti

Avšak nevím, zdaliž k tomu básnickému býti ideálem vy jste již tak dospěla, aby Bohdan Bohuslavu někde na nebesích nehledal. My jsme lidé, lidé slabí, a nerad bych, aby Bohdan ve svém ohniletu mezeru spatřil mezi ideálem a skutkem. Tím ale - Bůh chraň! - nechci Vás snižovati neb odvracovati, vizte v tom jen mou starostlivost. Jak ty věci vidím, mám za to, že velikou úlohu na sebe berete, a raději bych Vás na bezpečnějších křídlech v letu viděl, než u tohoto ptáka ohniváka, jemuž se slunce nesmí zkaliti, příroda rmoutiti, Bohuslava Bohuslavou nezdáti. Že jste čas ode mne žádala ke konečnému rozhodnutí se, zdaliž byste se od ústavu vašeho oddělití mohla, neschvaluji Vám; nerad bych, abyste duši Bohdanovu na nejisto vedla. Jestli jste ale vše dobře rozvážila, ucítila a za vykonání hodné uznala - pak Bůh Vás žehnej [...].

54. Bohuslava Rajska Karlovi Slavojovi Amerlingovi

10.12.1843

Bohuslava pro své závazky, pro své povinnosti i v budoucnosti pro milovaného přítele svého i nejtrpčí život žítí dovede - a i umřít by dovedla - však myšlenku žítí v nedůvěře, by nesnesla. Bohdan stojí čistý bez poskvrny před duší mou. On mě rozuměl, já jemu. O spojení nějakém není, ani nemohla býti řeč. Naše porozumění, naše láska jest tak útlá, jako pel na křídlech motýlů; dotknouti se toho, zvláště rukama neposvátnýma, zatřeše s celou duší. Protož Vás prosím, Slavoji - pro důvěru, kterou jste před povstáním své černé myšlenky ve mne měl a kterou jsem nikdy nezklamala - nedotýkejte se těchto útlých citů, dokud Vám od něho samého svěřeny nebudou. Mír a štěstí jeho jest mi dražší nad vlastní. A ručitele onoho míru hledal - a jak se domnívám i našel - vždyť to Slovanství nevztahuje se jen na osobní postavení, nýbrž na budoucnost celku. Věřte mně, že cítím, že vše jedno jest, zdali v Čechách čili na Slovensku budoucnost připravovati hledíme. Zdali vdaná žena, čili co dívka, když jen duch nás úzce spojuje. Uznáváte Vy totéž, učitelé nás? Ano, od Vás mám tyto náhledy, ony nebyly jen přiučeny, nýbrž vešly v duši i jednání mé, jakož i jiné. Nedržte mne za sobeckou, protože tak smýšlím. Já doufám v Boha, že mně sám cestu ukáže, kterou snášeti musím v budoucnosti. Posud nic jiného si nepřeji, leč uskutečnění mých tuh. A pak, když bude okres můj určen, vše krásně posvěti. Pak vděčnost má k Bohu bude nekonečná, že mně dovolil vykonavatelkou jeho vůle býti. ... Slavoji, nechte nás v tom samém poměru státi, jak jsme jednou státi měli. Slavoj - Bohdana - Bohuslava. Nyní - Slavoj - Bohdan a Bohuslava. Lze krásnější svazek duší najíti? [...] S jeho mírem zahyne i můj, s jeho štěstím zanikne i mé. Zanechte to alespoň na ústní rozmluvu, v dopisu nelze se dorozumět. [...] Bohuslava Slavoji důvěřovala, když jemu svěřila, co se nejtajnějších tužeb její tklo. Mohl by on tuto důvěru zklamati? Jednou ránou chtěl by zničit štěstí a vroucí lásku dvou jemu drahých duší? Jsem přesvědčená, že má prosba neoslyšená nezůstane a proto se pokojně do budoucnosti dívám. Vy se obáváte, zdali dosti sil mám ideálem býti? Až [Bohdan] přijde, ukáže se jemu Bohuslava tak, jak jest, bez vůkolní záře. Hledá li jí on jen v nadpozemskosti, tedy se brzo přesvědčí, že se oklamal, a já na neštěstí jeho vinná nebudu. Hledá li však duši vroucí, o štěstí jiných - a nejvíce jeho - pečující, vše obětující svatým svým úkolům, bez ohledu na sebe samu, hledá li přítelkyni pro doby bolestné i radostné, tedy se neobávám, že bude nešťasten. Bohuslava může

mnoho podstoupiti – pro vlast a milovaného muže všechno. [...] Vroucné díky přijmete za všechno vzorné přátelství, které jste mně po dlouhých sedm let dopřál, šťastna jsem byla ve vědomí tom, že toho hodná jsem a vždy býti chci. Ano, drahý bratře, doufám, že nikdy želeťi nebudete nad tím, co jste pro mé vzdělání, rozšíření mých vědomostí a ustálení mých sil učinil. [...] Vždy zůstanu tou, kterou jste hledal a jak doufám, našel [...].

55. Bohuslava Rajská Karlovi Slavojovi Amerlingovi

18.12.1843

Posud čekám na odpověď ze Slovenska, co se tam děje, nevím. Že však jedině já mohu naději, kterou jsem podala odejmout, poví Vám zajisté cit Váš. Tedy opětně Vás prosím, byste se Bohdanovi ani slovem nezmínil o tom, co se dělo, tím méně psal. Poznati se musíme! Přála bych si, byste k nám přišel, když se mnou mluvití chcete. Švagr i sestra jsou na to připraveni a od jejich lásky ke mně očekávám, že Vás vlídně přijmou. Ptejte se jen tak po mně, oni vědí, že stranou Ústavu s Vámi mluvití musím. Jestli byste se však ostýchal k nám přijíti, tedy bysme se mezi 9. a 11. zrána u Fričů sejíti a spolu mluvití mohli. Nejlepší by mně však bylo u Staňků s Vámi promluvití. Zítra jsem celý den doma. – Hrací skříňka u nás všech velkou radost způsobila a zvláště mne tyto zvuky na dětství mé upamatují. Díky Vám za to potěšení, co jste mně tím způsobil. Dobrou noc, 12 hodin již odbilo, tedy dobrou noc a sladké snění přeje Vám Bohuslava.

56. Zápisky Bohuslavy Rajskej

24.12.1843

Jak podivný vládne mnou osud! Sotva to srdce moje opět cítit počalo, již povelily mu okolnosti, aby ustalo. Přiblížil se k mé duši Bohdan a jeho čistá, vzletná láska blažila mne velmi, avšak vědomí o mých povinnostech, jež jsem k národu mému převzala, nedovolovalo mi klesnouti jemu v náruč. V mém srdci nastal strašný rozpor mých citů. Na druhé straně stál Slavoj žádající mne, abych Budči své síly navždy zasvětila. Ze všech stran dokazováno mi, že Slavoj již Slavojem není a pronášený o něm ty nejpodivnější úsudky. Já s bolestí jsem naslouchala důkazům a s bolestí jsem jim uvěřila. Avšak měla věc šlechetná klesnouti pro pochybení osoby jediné? Měla - mohla jsem najednou připustiti, aby myšlenka v prsou našich tak dlouho kojena, zahynula? Slavoj mne dnes zval jíti k hrobu mé matky. Moji příbuzní zabráňovali mi v tom. Šla jsem přece, neboť k ní mne to táhlo, u ní doufala jsem nalézt útechy a rady. Moji příbuzní zakazovali mi slibovati Slavojovi čehokoliv a já se třásla slib složit na celý svůj život. Ráda bych byla zůstala u drahé své matičky jen malou chvíli samotná a vyplakala se ze svých bolů. Slavoj slíbil mnoho - zdaž dostojí slibům svým? A ty, Bože můj, dej mi síl, bych dostála mužně všem svým povinnostem. Připomínám si Kollárovou průpověď: „Ne z mutného oka, z ruky pilné naděje kvitne“. Nuže, pilné ruce přinášíme k práci posvátné, chtějíce pracovati pro vzdělání národní, pro člověčenstvo. Slavoj pracuje již kolik let na národu roli dědičné, já teprve chci nyní opravdu zkusiti síly své. Nelze mi slovy vyjádřiti, jaký blahý cit se mne zmocňuje, pomyslí-li, že za krátký čas mají uskutečniti se mé touhy, mé myšlenky.¹¹⁴ Srdce mé rychleji tluč, vzpomenu-li na vše. Dříve však musí o všem zvědět Bohdan.

¹¹⁴ V polovici februára 1844 poslala Bohuslava Rajská na príslušné miesta žiadosť o povolenie zriadenia českého dievčenského vzdelávacieho ústavu. Licenciu dostala 24.5.1844 ([43], s. 94).

57. Bohuslava Rajska Karlovi Slavojovi Amerlingovi**31.12.1843**

Drahý příteli, jedenáctá již odbila, ještě jedna a rok minul. Byl to rok důležitý, velmi důležitý. Slavoji, naše duše se na konci tohoto roku opět potkaly. Dlouhý čas přešel, co jsme vzdáleně žili, každý ve svém okrese působíce, co v dílech našich leželo; však bez spojení nějakého užšího. Domnívala jsem se, že zapomenutá jsem a vida, ze všeho zmatku, ze všech trampot vytáhla nás ruka Všemohoucího. Ono okamžení, ve kterém jsem slib svůj na rovu matčiným složila, zůstane mně věčně drahé. Slavoji, Bohuslava je Vaše navždy. Tak ráda by ona všechny trampoty z čela Vašeho setřela a duši Vaši vynesla k vyšším končinám, když někdy čelo Vaše se chmúrami pokrývá. Popřejte jí vždy xxx útechy Vás potěšovati, více sobě od Vás nežádá. Všechno ostatní Bůh přidá [...].

58. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajskej**31.12.1843**

V Sielnici večer pred Novým rokom 1844-tým. Večná sestra duše mojej! Potešenie moje! Vitaj mi, vitaj, duša krásna, vitaj na večnosť! Ako sa duše naše ponad hory a doly vo večných hviezdach objali, tak sa objímu rodiny slavianske nad hrobom matky svojej, nad Tatrou svätou a ak ma neklame nádej od Boha mi daná, uvidíme jej zmŕtvychvstanie. Boh viery mojej vyplnil už túžbu ducha môjho, ktorú pre seba mal jedinú - či by mu nemal vyplniť tú, ktorú má pre neho svet? Staň sa jeho svätá vôľa. Ale Ty, duša moja drahá, vitaj mi ešte raz a vitaj tisíc razy v nebi lúbsti našej čistej, utešenej. Ty ma povedieš, Ty mi posvietiš, hviezda moja, na velikej svätej púti našej k Tatrám osláveným. Večer, dňa 6. prosínca, dostal som listy Tvoje^{115a} a neprestal sa duch môj kochať v nich celú noc a celý deň. Nikdy, nikdy som ešte nebol taký šťastný! Čaša radosti mojej najvyššie bola naplnená - či i Bohuslave mojej bolo vtedy dobre, či i ona bola blažená? Teda som len dobre znal čítať hviezdíčky Tvoje, dušinka moja! Oj, ako bych polúbil rúčku tú peknú, drahú, čo sa tak zďaleka vpísala do srdiečka môjho. Nermúť sa, sestra šľachetná, že si nebola prítomná v búrke, ktorá bratovi Tvojmu hrozila; veď lísteček Tvoj nádejepný ležal na srdci mojom a dodával sily duchu môjmu. Keď ho osud porážal v boji, hviezda Tvoja unášala ma nad mrákavy čierne, do neba večnej nádeje. Veľmi ma zaujalo Tvoje srdečné vysvetlenie nášho krásneho, jediného okamženia. Teda mňa Bohuslava moja tak vrúcne lúbila a taký boj pre mňa podnikla. Nevidel som Ťa, a predsa Ťa vídavam, duša krásna, ako si pri obluku stála s obličajom do neba obráteným, s očami na hviezdy uprenými. Oj, ako Tvoj Bohdan vtedy po Tebe túžil, ako by bol letel do Tvojho náručia! Lebo práve ten ostatný večer mal byť svedkom večných sľubov našich, ale nepriaznivá náhoda zničila všetko. Rozpomínaš sa ešte na to, že môj brat sám do divadla odišiel a ja v domnienke, že Staněk tiež tam pôjde, zostal som pri Tebe, abych lístok Slavojovi napísal a Bohuslave dušu svoju zjavil. Znáš, že divne musel ten list vypadnúť, v takej napnutosti citov napísaný. Práve som ho bol dokončil a zbieral sily k objaveniu Ti duše mojej, keď Staněk do svetlice vošiel. Bolo mi tak, akoby ma anjel osudu z neba vytvoril, keď som už doňho vkročiť mal. Ale vždy ma ešte tešila nádej, že nájdem okamženie priaznivé túžbe mojej. Večer sa minul a napnutá túžba duše prinútila ma k tomu predsavzatíu, abych i poslednej chvíľky užil k jedinému cieľu srdca môjho. Znáš, aké bolo to ráno najnebeskejšie v živote mojom. Odpusť mi, sestra večná, že som v tak nevhodný čas priblížil sa k najskrytejšej svätyni duše Tvojej a nermúť sa nad tým, že mlčanlivosť Tvoja bo-

lestne sa dotkla srdca môjho. Ono bolo pripravené na všetko a trebárs oklamaným sa cítilo, posvätilo sa prvej, jedinej milosti svojej na večnosť. Zdalo sa mi, že duša Tvoja nevýslovne ma ľutuje a spomôcť mi nemôže. I ľutoval som, že som Ti príčinu bolesti zadal, i predsa mi len tá myšlienka bola nebeskou útechou, že Bohuslava nado mnou aspoň časom sľzičku vyroní. A keď mi na pamäť prichádzali chvíle s Tebou prežitú, pohľady očí Tvojich, hlasy duše Tvoje, znovu a znovu ožívala nádeja moja. Ale či by som to všetko mohol napísať? Prídu časy, prídu s Vesnou utešenou, keď sa spolu budeme prechádzať po rajoch lásky našej vrúcnej a vit' si vence z rozpomienok týchto, srdciam našim predrahých. Potom však osviežia venček môj i pomnenky moje „z našich nežných poutí?“ - Ach, teraz rozumiem tej utešenej púti, duša moja a len nesmelosť moja je toho príčinou, že sa nestala svätou srdciam našim. Myslím, že by mi i vtedy už bola rozumela Bohuslávka moja? Ale čo sa stalo, to sa neodstane. Blahoslávím poznove naše krásne, naše jediné okamženie, ktoré mi dušu Tvoju získalo naveky. Dovolíš mi ho opakovať, keď sa znovu zídeme, Bohuslávka moja? Zním, že potom lepšie vyhráš úkol svoj. Duša krásna, oj, akoby Bohdan Tvoj letel k Tebe každé okamženie, keby ho neviazali ešte nepremožiteľné prekážky. Ale príde Vesna blahoslavená a duch Bohdana znovu vykvitne z duše Bohuslavy. Len svetlom očí Tvojich rozvinú sa skryté ešte svetu kvety ducha Tvojho drahého. Rozumieš mi, duša anjelská? Mladosť moja pekná uletela v službe národu a druhom jemu sa posväčujúcich; duch môj nemal ešte času rozvinúť sily svoje. Ty snímeš chmúru, čo ho ešte zatemňuje, ako ju sňala Aténa Tideovi,¹¹⁶ aby bohov večných rozoznať mohol od ľudí smrteľných. Verím v povolanie svoje, keď mi Teba Otec večný dal za hviezdu života. Vitaj mi, vitaj, duša krásna. Vitaj na večnosť - na večnosť. Blahoslaví Ťa večne Tvoj Bohdan.

59. Samo Bohdan Hroboň Václavovi Staňkovi

01.01.1844

V Sielnici na den N. roku 1844. Vysocectěný příteli! Nemohu se zdržeti, abych s Novým rokem k Vám opět nezaletěl a k němu Vám a národu Vašemu všeho zdaru nepřál. Oznamtež moje přání a pozdravení všem drahým a váženým přátelům mým, kteří se na mne rozpomínají; obzvláště velectěné paní a ostatní rodině své, pak u Fričů a Šafaříků. Přijmítež srdečné díky mé a bratra mého za krásné dary své, které jsme právě i s listy Vašimi dne 6. prosince od p. Fejérpatakyho dostali. Od Štúra jsme opět smutnou zprávu o novinách našich slyšeli, že prý konsilium bezpochyby od města Břetislavy požadovat bude vysvědčení o jeho rázu a smýšlení. Kdybychom se spolehnout mohli na spravedlivost města, nebylo by se čeho lekati. A krom toho jest nám nyní každý den bez národních novin prožitý nenahraditelnou ztrátou. Jak dlouho ještě bude osud držeti v takovém vězení járého ducha tatranského? Z jiné strany jsme se velmi potěšili nad tím, že se mnoho hlasů z celého Slovenska pozdvihlo proti onomu fanatickému bezpráví, kterým Bajči, inspektor církve ev. břeťislavské, Štúrovi slovenské čtení na lyceu zabrániti chtěl. Jak slyšíme, Štúr pořád pokračuje ve svých přednáškách. Maďaromanie čím dále tím více začíná se týkati i církvi našich a lidu našeho. Všudy aristokracie hledí násilně kazatelně i školy maďaromany obsaditi: ale lid procitňuje a hájit počíná práv svobodného volení, u protestantů panovati majícího. I u zemanstva a měšťanstva mnoho dobrých, nám

¹¹⁶ Tydeus – syn kalydónského krále Oinea. Spolu s Oidipovým synom Polyneikom sa zúčastnil na tragickej výprave Siedmich proti Thébam. Zahynul na následky zranenia, aj keď bol pod ochranou bohyně Atény

nakloněných srdcí, všudy zápalné látky dost, jen jeden veřejný hlas a na jeho pokynutí procitne Slovensko. Bože! Dej nám i Vám šťastný rok! Nezapomínejte na mne i dotud ještě, pokud mne Bůh k Vám nepřivede a dejte mi na známost, co se u Vás všecko děje. Zatím žijte sbohem na žádost Vašeho srdečného Samoslava.

60. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajskej

01.01.1844

Drahá sestro slovanská! Vaše drahé psaní jsem dne 6. XII. obdržel. Děkuji Vám upřímně za sdělení mi článek „*Věnce*“ o slovenčině. Těším se srdečně z rozumného smýšlení vlastenců českých. Čas nás ovšem nejlépe poučí, zdali jsme dobře činili, ale několik let nemůže rozsouditi život národu tisícletého. Zde hlavní věc jest ta, že Slováci, poznávše a pocítivše, že nejsou článkem článku, ale údem celku slovanského, musejí nevyhnutně svým vlastním nářečím se zosobniti a život svůj v celek přelivati. Tisíc blahoslovů Vám od Tatry, že si vážíte společné matky naší slavianske! Nebojte se, že by odloučením se písma našeho od českých forem utrpěla idea vzájemnosti slovanské a zůstala opět fantomem povětrným: vždyť teprve nyní dostává života ve jménu slovenském, posud žádným kmenem neprosloveném a žádnou literaturou nezvelebeném. Dostali jste odpověď na list svůj od naší Miloslavy (Lehocké)? Ona toužebně Vaše opětné psaní očekává a srdečně Vás pozdravuje. Dostanete li do rukou novou „Nitru“ naší, brzo vyjítí mající, vyhledejte si básně její. Společnost její, v nynější oddálenosti mé od světa, jest mi k velké útěše. K Božetěchovi,¹¹⁷ od nás jen míli vzdálenému, také často odběhnu a těším se s ním budoucností velebných Tater našich. Má zde dosti práce, Fejérpatakyho docela živě a rázně vyobrazil. Nyní hotuje obraz Bělena a Potrimby z bájů slovanských na jednu apatěku v Mikuláši a o krátký čas půjde velebného starce a zastavatele Slováků - Jozeffyho, později národního lékaře našeho Madvu a pak Kollára odmalovati. Bratr můj Ludevít pomáhá starému otci našemu v úřadě kazatelském; i já časem ještě na kazatelnici vystupuji. Kázal jsem, ne jak posud obyčejně se děje, biblickou češtinou, ale čistou slovenčinou a lid zaplesal nad tím, že všecko rozuměti mohl. Jen noviny a několik dobrých knih požehnej nám, Bože dobrý a Slovanstvo bude mít o jeden procitlý kmen více. Cože myslí o počínání našem drahý náš Slavoj? Já myslím, že se nestrachuje proto o ideu slovanskou. Račtež mu vyřídit moje vroucí pozdravení. Velectěné sestře Vaší, paní Staňkové, vroucí díky, že se na mne rozpomíná a vroucí pozdravení. Vám pak, šlechetná sestro, opětné pozhnání od Tatry, že nezapomínáte na její chrámy, na její bohyni. Teď velebné chlupy její, jen tisícivěkým sněhem okvětěné, divocí vichrové obletují a syn věrný nemůže putovati k nim, aby se modlil za rodiny matky; a když pohledy jarního slunce i mezi sněhem a ledem květy vyvábí, bude již daleko od ní a bratrům nebude moci donéstí věnce na důkaz její Vesny nové a nové její lásky. - Ale přijdou časy, matko naše opuštěná, v nichžto květem tvým věnčiti se budou děti tvoje věrné a věnčiti se budou synové světů dalekých. Vzpomeňte si na matku i na bratra svého Samoslava.

61. Ľudovít Štúr Samovi Bohdanovi Hroboňovi

06.01.1844

V Bratislave. V týchto hrozných búrkach a časoch smutných bol mi - a všetkým nám - list Váš od 10. listopadu, opravdivou útechou! Tešili sme sa s ním ako so zvestovateľom lepších, šťastnejších dní. Vy ste sa vyšinuli k pojatiu čistej, žiadnymi osobitosťami nezakalenej myšlienke slovanskej a zahoreli celým ohňom duše Vašej za našu

117 Klemensovi

slovenčinu, dcéru Slávy, peknú, rovnoprávnú, ale dávno utajenú pred svetom. ... Oj, tešíme sa velice z Vášho zápalu za slovenčinu, bo ukazujete i srdce cítiace biedu a poníženie duchovné ľudu nášho i pripravujete génii Vášmu vyvinutie úplne a budúcnosť skvelú. Tak, Bohdaňko! Stopujeme sa pri tomto úmysle Vašom v jednu dušu a jednu myseľ. ... Brat môj drahý! Mňa celá maď. banda z náместníctva odstrčila xxx a sotva viac sa tu udržím: píšte mi, či by ste Vy, keby treba bolo, náместníctvo aspoň na nejaký čas neprijali? Ale rozumie sa, že musíte skoro písať.¹¹⁸

62. Václav Staněk Samovi Bohdanovi Hroboňovi

13.01.1844

Drahý příteli! Odpusťte, že jsem na první Váš list (od 1.1.1844) neodepsal. Dílem nebylo času, dílem předmětu. Jest nám velice líto, že vás na Slovensku ta maďaromanie svírá, ale věřte, že i zde nás nával německva nejen z ciziny, ale i záměrem vlády vzbuzený, dusí. Neuznávám sice uvádění slovenčiny, zvláště do spisů a oddělování se slabých sil od sebe za dobré, ale přece tomu z dobrých jiných příčin zdaru přeji; a těšilo mne velice slyšeti, že lid slovenský počíná tušiti život svůj národní, jaký by měl žíti; i rád zanechávám nadřečenou neshodnost osudu. - Jak dlouho bude ještě ten sněm trvati? A jak dlouho ještě bez novin vy! To jsou věru maďarské kousky. Ve Vídni prý je deputace Chorvatů a všudy se ohlašuje. Avšak kdyby byli Tataři, Turci, Mameluci, Maďaři a jiní, snadněji by sluchu dosáhli i práva svého. Zprávy některé potěšitelné se snad z Květů dozvídáte. K. p. náš český bál; pak náš český bál v kostýmech, jenžto zvláště výborný byl. I ve Vídni byly asi 3 slovanské bály. Od Matice se chystá zase mnoho hezkého... Avšak by [si] přál, aby Vám brzo ústně více mohl povídati. Váš upřímný přítel V. Staněk. Políbení p. bratrovi a mou úctu neznámým pp. rodičům, panu Fejérpatakymu mne poroučejte, dostal li můj list či odpověď na jeho, ovšem již dávno [...]

63. Bohuslava Rajska S. Bohdanovi Hroboňovi

25.01.1844-1

Drahý bratře slavjanský! List Váš jsem 12. ledna obdržela a s ním se potěšila. Že jste již dříve ode mne odpověď neobdržel, leží v mých okolnostech. Před novým rokem jsem churavěla, po novém roce stal se můj život důležitějším a činnivějším. - Od nového roku již vyučuji dívky a zakládám ústav vychovací, jak již dávno v mé představě ležel, však k uskutečnění teprve nyní přijíti má. O dovolení jest již zadáno, posud je však v rukou nemám. Začátek mého podnikání má pro mne tak mnoho potěšitelného a radostného, ačkoliv velmi zaměstnaná jsem, že i churavění, které již delší čas mne tížilo, lehce jsem snesla a práve snad jedině touto touhou i horší nemoci, která se jaksi na mne chystala, ušla. Tímto se také stalo, že jsem paní Lehocké, drahé naší sestře, odpověděti nemohla. Před novým rokem již jsem pro ni list začala, jež však teprve dnes dokončit mohu. Doufám, že se proto na mne hněvati nebude a mne pro práci mou svatou odpustí. Těším se velice, že Váš přednes v slovenčině lid tak těšil a zaujal; dejž Bůh, abyste tímto prostředkem všeho dosáhli, čeho si jen sami přejete. Tázete se, co říká k Vašemu počínání Slavoj? On je přesvědčen, že žádaného cíle svého dobrého každý dosáhne, kdo vroucně pracuje; že prost ředky

118 Keď Štúrovi už bolo jasné, že nezostane na bratislavskej katedre, usiloval sa aspoň dosadiť na ňu niektorého zo svojich žiakov. Prof. Palkovičovi navrhol týchto kandidátov: S. B. Hroboňa, A. Sládkoviča, O. Hodžu a L. Šuleka. Vtedy však už Palkovič (ovplyvnený intrigami proti Štúrovi) hľadal takého kandidáta, ktorý by ostal pri bibličtine a našiel ho v osobe Andreja Ďurčeka, ktorého akceptoval aj inšpektor Bajcsi. [2], s. 332

bývají rozdílné, leží ve věci samé. On z celé duše přeje Vám, abyste dosáhli, čeho si přejete. On se těší z Vašeho počínání a prosí Boha, by Vaší práci požehnal. U nás se též podivné věci dějí. Že arcivévoda Štěpán co místokrál u nás se nachází, jak jej zde přivítali, četli jste již ve *Květech*. Jak však jeho odpověď na lid působila, v jaké vážnosti u všech stojí, nelze vyjádřiti.

[list neposlaný v čase napísania. Pisateľka naň priamo nadväzuje až 11.3.1844]¹¹⁹

64. Bohuslava Rajská S. Bohdanovi Hroboňovi

25.01.1844-2

Drahý bratře! S podivnými city se dnes k Vám obracím. S podivnými city – ano, s jakousi nesmírnou úzkostí, tak že kdybych neznala Vaše posvěcení se k službě drahého národa, byla bych snad ještě prodlela s odpovědí. Bratře Bohdane, slyšte mne a neodsudte sestru, která by pro ideu svou, pro svůj národ, pro povinnosti své ani okamžení neprodlévala vše podniknouti a vše, i štěstí své obětovati. Slyšte mne a sudte tou láskou duševní, která nás všechny v jedno spojuje. Vy znáte děje mého života, znáte Slavoj a jeho účinkování v domě i mimo dům náš a protož není dlouhého rozpisování z mé strany zapotřebí. Znáte rovněž moji, od mnoha let kojenou touhu moci přispěti k vzdělání a probuzení našeho národa. Posledních dlouhých šest let prožila jsem v mnohém boji a trudu; v mnohém však i radostí a nadějí, budoucího účinkování. Slavoj započal nám u Fričů přednášeti a stal se netoliko vychovatelem a učitelem mým, nýbrž i celého našeho ženského procitlého světa. On po mnohá léta pěstil ve mně snahu něčím k vzdělání a vychování dívčímu přispěti a já slíbila jsem svatě jemu vše, seč mé síly budou, pro uskutečnění naší idey, učiniti. Já předsevzala sobě žíti prosta každého milostného svazku a lásku svou dětem a dívkám, kteréž by mému vychování svěřeny byly, zachovati celou. Tento okres, věděla jsem, že mi nikdo zrušiti nemůže, neboť bude vytvořen jedině mým přičiněním a mou prací a on neměl ani mým úmrtím pominouti. Tu jste přišel Vy k nám, drahý bratře, básně Vaše ve mně všechny dávné sny o štěstí a blahu života pozemského probudily a já cítila, že touhy, jež jsem navždy za pohřbené pokládala, se křísily a hlásily k životu. Co se událo, víte. Jakmile jsem první list Váš z Tater obdržela, již pociťovalo to moje srdce, že na rozcestí stojí. V brzce však na to snesla se bouře na hlavu moji a těžce jsem byla potrestána za to, že jsem probudila city, které navždy pohřbeny zůstati měly v srdci. Slavoj zvěděl o náklonnosti Vaší a v míře vrchovaté připomněl mně slib můj, kterýmž jsem se k účinkování ve vlasti zavázala. Čekala jsem na list Váš, bratře můj, co na spásu, neboť v hrozném rozporu citů počalo klestati již zdraví moje. Musila jsem se konečně rozhodnouti. Naděje, které krajané moji do mne skládaly, závazky moje k „Budči“, v němž se ředitelkou dívčího ústavu státi mám – všechny tyto a jiné nesčíslné povinnosti padly na váhu – a já slíbila v duchu, na hrobě matky své, „Budči“ věnovati svůj život. Nejsou mi tajemstvím povinnosti, jakých jsem krokem tím podstoupila, avšak chci pevně státi ve všech pohromách života a jestli se mi podaří opětně spojit, co posud ke škodě „Budče“ rozloučené a v nedůvěře žilo, jestli prací svou jen trochu přispěji k probuzení a k mravnému povznesení národa – budu šťastnou. Bratře můj drahý, drahý věčně duši mé, od-

¹¹⁹ Tento list nie je dokončený, akoby pisateľka už počas písania zmenila rozhodnutie a začala písať nový, úprimnejší list. Ona ho neposlala v čase napísania, až 11. marca 1844 bezprostredne naň nadväzuje ďalším textom, takže ona listy tvoria akoby jeden celok. Považovali sme za vhodné v tomto výbere ich rozdeliť (medzitým sa mnoho udialo a zmenilo)

pusťte Bohuslavě, že naději ruší, kterouž sotva podala. Nechte nás žítí vždy v onom blahém pocitu, že nám blaho jiných dražší bylo nad vlastní a že bez ohledu na nepřízeň osudu zůstali jsme sobě těmi, kterými jsme druhdy bývali. Bratře Bohdane! Vy jste sobě přál, aby Bohuslava Vašemu citu slze věnovala. Tekly slze z horečných, začervenalých očí pro uplynulé štěstí i poklid drahé duše a šipy stala se Vaše slová, která by mne krátký čas dříve pocitem blahosti byla naplnila. Bratře můj, pište brzo Vaší sestře, která nejvroucnější vždy podíl bráti bude na všem, co se Vašeho štěstí, Vašeho blaha týká, která, ačkoliv jí osud nedopřál význačnějšího jména Vám dáti, přece doufá, že jí odpustíte, že kojila naději, kterou nyní rušiti musí. Upomínka na doby minulé bude vždy co jasná hvězda v životu mém se skvíti, vždy čistým svým světlem ozařovati temná okamžení mého života. Bratře můj, jedno okamžení přijde, kde duše se z prachu zemského povznesou a v jeden krásný souzvuk splynou. Oj, zřím svou duši v onom okamžení, kde si budeme moci říci: My jsme co věrné děti nešťastné matky Slávy pracovali, my se vroucně v duševním světě našem milovali a rozuměli si. A tehdy budeme šťastnými. Věčnost! — malé to slůvko pojímá v sobě všechno, co nám svatě. Či by nám byl Bůh nadarmo ty hvězdy v nebeském prostoru ukázal? Tam vzkvétá naše naděje, tam naše blaho! Možno-li, drahý bratře, tedy dejte mi v brzce o sobě zprávu, zdali odpustiti můžete sestře, která si nikdy neodpustí, že zklamala naději tak vroucího srdce. Sbohem! Zůstaňte vždy přítelem své vroucí sestry Bohuslavy.¹²⁰

65. Bohuslava Rajská S. Bohdanovi Hroboňovi

10.02.1844

List odoslaný 23.2.1844.²¹ Truchlila holubička sivá v krásném háji, truchlila, protože krutá smrt Moréna matičku jí drahou zanesla do hájů nadpozemských. Pustý zdál se jí býti háj a mrakem zahaleno nebe, ve kterém bez matičky žítí musela a kde jindy utěšené písně zpívala, ozývalo se jen loučení. Tu přiletěl holoubek vážený po celém háji pro svou moudrost a rozšafnost a vida sivou holubici nařikati, počal jí otvírati oči pro slávu boží, ukazoval jí krásu háje, utěšenost kvítí, učinil jí život důležitějším a naučil jí, jak by pracovati měla, by si zasloužila těchto všech krás a radostí účastná býti. Tímto však si zavzdechlo srdéčko sivé holubice, nikdy nežádala více ano, nedovolila si více doufati, leč býti jeho sestrou nebo přítelkyní, slovem jeho naslouchati, s nimi se těšiti a síliti pro život časem dosti trpký. Trpěla a mlčela. Mnoho holoubků často k ní zalétalo, jednako však obraz v srdci, nelze jí jinému lásku svou dáti. Holoubek vážený po celém háji si jinou holubičku již vyvolil před léty, klamán a darmo u doupní holubičky své v lepší zelenost tak doufal. On vázal se sám dobrým srdéčkem, a ačkoliv též miloval sivou holubičku, přece dusil lásku k ní, ve svou doupní holubičku raději doufal a doufal, soužil se a trápil, ještě neodstupoval, myslel láskou neomezenou vycelovati ducha spanilejšího. Tak tenkrát trpěl on, duše jeho nyla z hříchstvoření, myslel on vše vybuditi moci v Ludmilině hradě, kam holubička zalétla, myslel, že ty starožitné zdi z ní Ludmilinou spanilou potomnicí

120 Ž. Podlipská list datuje „V únoru 1844“. F. Kleinschnitzová, která svojho času pracovala s originálními listov, dává dátum 25.1.1844 (akoby Rajská v ten deň napísala dva listy, ale poslala iba tento). Komentuje: „*Toho istého dňa, keď mu písala prvý list (25.1.) napísala mu odpoveď ešte inú, ktorú však nedokončila, až keď jej prišla do rúk i Hroboňova otázka, či zabúda na Tatry* [v liste z 27.2.1844]. Vtedy pripísala k tomu slová, z ktorých badať, ako ťažko jej padlo rozhodnúť medzi citom a tým, čo sa jej videlo byť povinnosťou“. ([8], s. 38)

121 To je poznámka na odpise originálu listu LA MS (SNK) 44 F 28 /634-637

vybudí,¹²² zatemněná oči na slávu boží jí celou duši čistil a krášlil, ale ach, v bolestech a zklamání chřádnul a vydýchal svou lásku, nic mu čin nejevil, že by v srdci jejím byl ráj uzpůsobil. Nic mu nalezeno v duši vroucí. I na to hejno krkavců divých v hrozném, neslýchaném skřeku pronásledovalo holoubka, jenž právě i pro ty krkavce samozakleté na vykopení krev a duši dal na větví, již-jíž minil vyblednout a dušinky háje, jenž holoubka znali bědovali, že vydechuje dušičku hájem nepoznanou, mezi nimi bědovala nejvíce sivá holubice. Tenkrát i sivou holubičku holoubek přežalostivě zavolal, tenkrát v jejím náručí přál si umřít, pod lipami pochován býti, sivá holubička s ním pak v jednom radě. Ach, co cítila její duše nad holoubkem – to nelze perem psát, jedině v krátkém okamžiku vroucném cítiti. Než holoubek se začal uzdravovati, krkavci přestali drápati a skřehotati. Holubičku doupní navždy opustil holoubek, srdéčkem jí přál co sestřičce i Bohdance¹²³, ale srdéčko jeho celou duši svázané na budoucnost těmi nejohavnějšími zámysly, šetrně umyslel čekati noc a den, nežli by po pláči jinou holubičku v xxxx svým, duši rozvázanou, důvěrně projevil a poprosil. Zatím hledal jiných holoubků a holubiček vínky zelené háje a růže duši tou nejvonnější, než nebyl poznán, ano, všechny holubičky nelekali se v srdcích svých vychřadlému, sotva smrti z náruče uteklému holoubku, přičítali vinu xxx svět celý skoro, ano, i sivá holubice sama zapomněla se v hejnu druhých všech, celou mocí hleděla se přidati v tomto zdánlivém zklamání srdce svého touh, i ona hleděla obraz jeho ze srdce sobě vymazati a zapomenouti onoho, který jí, jak myslela, zapomněl. Ona milého holoubka srdce kláti nemeškala, ona raději do hájů dalekých zalétati sobě přála, aby již neviděla těch hájů, kde nikde ani jedna křovinka ani jediná větvička pro touhu srdce jejího nevyrostla. - V tom čase přiletěl holoubek z dalekých hájů, on přináší blahoslovy od Tater, zpěv jeho vykouzil všechny krásné sny, které sivá holubice v nejtajnější hlubině srdce svého kdy byla ukryla. Tu se zmocnila touha dávná srdce jejího a ona začala slibovati holoubku ze vzdálených krajín lásku a opominouti toho, ježž navěky snad nemohla zapomenouti. Boj tento uvedl jí na lůžko. Dlouho trvalo, než se duch její opět poněkud zotavil. Než v těchto bolestech, chmurách, trápeních a bouřích najednou božím snad slitováním nad utrápeným holoubkem ujali se jej sokolové a svatí krahulci hájů, on opět dýchá, on opět byl poznán, aspoň u mnohého ptactva hájů a jak bolestí, že i ona klála srdce jeho, klála nevědouce jaké srdce je to a jak jí srdce toho miluje. ¹²⁴

122 Svátá Ludmila (860-921), manželka prvního Přemyslovce, knížete Bořivoje I. Pramatka českých panovníků, ať vlaštiny českých královen. Za jej života boli položené základy ku kristianizácii, českej štátnosti aj k moci Přemyslovcov

123 Bohdanka – Amerlingova snúbenica Marie Bohdana Vidimská. Jeho manželkou sa neskôr (1847) stala Františka Svatava, rod. Michalovicová (1812-1887), s ktorou ho zoznámil Slovák P. Augustini z Lipt. Mikuláša, študujúci v Budči

124 Tento list F. Kleinschnitzová pozná, ale nikde nepreberá v plnom znení (zdal sa jej azda príliš alegorický a patetický), obmedzuje sa len na krátky obsah, ktorý podáva takto: *Píše teda 22. februára [1844] Hroboňovi nový dlhý list, akýsi doplnok k predošlému. V ňom formou alegorickej rozprávky o holúbkovi (Amerling), sivej holubici (Bohuslava) a holúbkovi z dalekých hájov (Hroboň) vyrozprávala mu, ako ju Amerling naučil znovu život milovať, keď zronená smrťou matky svojej, utratila všetku radosť životnú; ako sa staral o jej vzdelanie a ona ako v ňom ponachodila ideál muža; ako on, k inej už viazaný, ju ľúbil a veľmi trpel, keď s ostatnými i ona začala, od neho bočiť, nedôverujúc mu. Ako potom Bohdan prišiel, a ona, zabudnúť na prvú lábosť, jemu sa sľúbila. A ako Amerling, ospravedlnený a slobodný - lebo sa rozlúčil so svojou snúbenicou, ktorá preukázala sa nehodnou - vyjaviť Bohuslave svoju lásku a nadej na spoločný*

Slávský pěvče, spravte mne v tomto dôležitom ohľadu, čo má sivá holubice dělati, když poznala, že nejtajnější její touha vyplněná, milovaná vroucně jest, že dávnou lásku Bůh v překrásný ráj jí obracuje? Dobrý ten krásny holoubek jiný z dalekých hájů tatranských jest pták ohnivák, co učiní on? Zanevře snad na sivou nevděčnou holubici? Zapomene na ní? Čili bude jí bratrem, přítelem jako posud a najde upokojení v posvěcení se národu? Sivá holubice již si také svůj okres utvořila, již mnoho holubiček vychovává, by jednou jim ráj utvořila v hájích a nivách rajských, od Boha daných. Odepište brzy, o to srdečně a co nejvroucněji prosí Vaše navždy sestra v Bohu Bohuslava.

66. Václav Staněk Samovi Bohdanovi Hroboňovi

23.02.1844

Drahý příteli! Odpusťte, že tak dlouho neodpovídám na Váš list. Chtěl jsem již čekat, až Vy sem sám přijedete; ale Bohuslava píše, připojují i své pozdravení. P. baron Neuberk byl ve Vídni a mnoho mu tam slíbeno, ale co se bude držeti! Ve všeobecných novinách zhanobil Štúra jeden maďaroman neráznými důvody.¹²⁵ To by neměl mlčením prominout. Je-li tomu tak, jak Maďar praví, tehdy ať odůvodní své vyřknutí jinými daty, jichžto na Slovensku neschází. Měli jsme letos dva české bály, druhý maškarní. Ostatní noviny se z Květů dozvíte. Na brzký Váš příchod se těší Váš upřímný přítel Staněk.

67. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajskej

27.02.1844

Drahá sestra slavianska! Zabúdate na Tatry naše, na ich synov a dcéry? Či listy naše, alebo sestričku našu potešenú dáka nehoda potkala? Oj, divíme sa veľmi, veľmi sa divíme s našou Miloslavou Lehockou, že sa takto - ani vidu ani slychu - dočkať nemôžeme. Len dva riadočky ešte v Tatrách od Vás, sestra úprimná, prečítať a spokojne sa s nimi rozlúčim i veselo poletím ku Vltave striebropenistej! Smutno, smutno nám je teraz v pustých Tatrách našich, iba nádej budúcnosti nám tu i tu kvetom posýpa zasnežené skaliny naše a viera božská nás vynáša do neba Slávy našej. V ostatnom liste mojom som Vám už spomenul, ako vďačne ľud náš slovenčinu svoju v kostole privítal, teraz pridávam, že k nevýslovnej radosti mojej i ducha slovenského rozumieť začína. Ak žiadneho iného úžitku mi nedonesie terajšie prebývanie moje v Tatrách, to je už zisk veľký, že som dostal dôveru v náš ľud a v terajšie naše pokolenie. Najväčšia moja útecha je teraz hlásať ľudu slová nábožnej národnosti a teším sa veľmi, že trebárs som kňazskému úradu vyhost' dal, i čo učiteľ budem mať prístup na kazateľnicu. V nastávajúcej slávnosti zmŕtvychvstania Syna človeka budem ešte v Tatrách zvestovať ľudu slovo božie; spomeňte si vtedy na brata svojho a na matku našu hlboko ešte driemajúcu. Pomodlíme sa spolu pri východe slnca nad Váhom i nad Vltavou za jej vzkriesenie. Potom plný nádeje a viery vydá sa syn Tatry na ďalekú púť svoju, aby dosiahol hviezdy

živou s. 88] ([8], s. 37; [12], s. 92). Text preberá len od odseku *Slávský Pěvče...* Originál sa nachádza v LA MS (SNK), prístupný na mikrofilme. Považujeme za vhodné publikovať celý text, pretože na tento list reagoval Hroboň svojím známym listom z 5.3.1844, v ktorom sa Bohuslava zrieka (ktorým si ju však znovu získal). V ľavom hornom rohu listu (bez oslovenia) je kytička jahôdok. Tento list sa v ALU SNK nachádza aj v odpise, zdá sa, že Hroboňovou rukou. Originál je bez dátumu, v odpise je dátum „10.2.1844, poslaný 23.2.1844“. F. Kleinschnitzová uvádza 22.2.1844. Radíme podľa dátumu písania, čiže 10.2.1844

125 Ide o článok Mórica Lukácsa v Augsburger Allgemeine Zeitung 1844, č. 30 a 31 z 30. a 31.1.1844. Štúr napísal odpoveď do AAZ, ale neuvěřili mu ju. Vydal ju preto samostatne vo Viedni r. 1845 pod názvom *Das neunzehnte Jahrhundert der Magyarismus* ([3], s. 178)

duše svojej. Dá Boh, že ho Praha prvého kvetna privíta a popraje mu odpočinutia i útechy. Boh ju žehnaj a blahoslav. Buďte i Vy zbohom, sestra naša potešená a nezabúdajte na Tatru svätú a na jej syna S. Bohdana.

68. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajskej

28.02.1844

Večná sestra moja drahá! Žiješ mi zdravá a blažená v lúbsti našej úprimnej? Spomínaš si často na Bohdana? Prijala si lístok môj, v ktorom Ťa víta duch môj v nebi lúbsti našej utešenej? - Ach, že nemôžem letieť s vetrami Tatier len na jedno okamženie! Ach, že Ty, duša moja drahá, nepriletiš pozrieť naše chrámy tatranské, keď po bieluškom ich snehu hrajú zore ružové západného slnca! - Oj, napíš mi trebárs len meno svoje drahé, Bohuslávka moja a pošli mi s ním vrúčne poľúbenie čistej duše Tvojej. Ono nech ma nesie ako strážny anjel do Tvojho náručia. Ono nech posväti Bohdana k veľkému životu! Zbohom! Zbohom a s Bohdanom Tvojím!

69. Samo Bohdan Hroboň Václavovi Staňkovi

28.02.1844

Vysocectný příteli! Veru mi již teskno jest, že tak dlouho od Vás žádné zprávy nedostávám a nemohu se zdržeti, abych Vás ještě jednou z Tater nepozdravil. Neznám, zdali jste mé poslední psaní od 1.1. b. roku dostali, když tak dlouho mlčíte. Prosim Vás upřímně, račtež mi o tom, jakož i o všem, co se u Vás nového děje, brzkou zprávu dáti. I to bych rád věděl, bude-li náš Slavoj zpočátku května jistotně v Praze: neboť hned při svém příchode k Vám, bych se rád s ním hodně posmlouvati. Pozdravujtež jej, jakož i pp. Friče, Šafaříka, Palackého a jiné ctěné přátelé naše a oznamte jim příchod můj. Co se důležitějšího u nás děje, to Vám snad již známo bude,¹²⁶ tu jenom podotknu, že nad břeťslavským ústavem pořád ještě bouře se vznáší a od nás do Vídně nová deputace se strojí. V posledním místním konvente v Břeťslavě našlo se mnoho obránců věci naší i ze strany tamějších měšťanů: ale posud ještě nevíme, jak a kdy se osud ústavu a Štúra rozhodne.¹²⁷ Maďaři totiž, nechtějice jedním rázem ústav zničiti, především Štúra z Břeťslavy odstraniti zamýšlejí, aby kvapným jednáním i chladnější Slováky nerozjitřili. Superintendenti naši, zvláště pak Jozeffy, posud statně hájili práva naše a bohda hájiti nepřestanou. Z novin slovenských sotva co bude před zakončením sněmu, potom však máme naději. O literární slovenčině a o jiných úkazech života našeho bohda ústně pohovoříme. Divné tušení národní povědomosti začíná zaujímat i lid náš hluboko padlý a jiskry budoucího života přeletují po Tatrách našich. Na tisícere překážky, odpory, boje a bouře jsme již tak uvykli, že si jich ani nevšímáme a když nepřátelé naši plesají nad pádem našim, my vesele hledíme do lepší budoucnosti. Očekáváje od Vás toužebně brzkou odpověď, srdečné úcty a pozdravení vzkazují m. paní a celé drahé rodině Vaší! Bůh Vás ošetřuj a bdíž nad národem našim! Váš upřímný Samoslav.

70. Samo Bohdan Hroboň Václavovi Staňkovi

05.03.1844

Vysocectný příteli! Maje slečince Bohuslavě čím nejdřív odpověď dáti, připojuji i Vám srdečné naše pozdravení! Váš list mne našel právě v největším smutku postaveného nad pádem Štúrovým. Konvent břeťslavský jej ze stolice slovenské odstrčil;

¹²⁶ V tom čase dôležité bolo povolenie na noviny a otázka Palkovičovho suplenta po Štúrovi

¹²⁷ Štúrov osud sa definitívne spečatil 25.2.1844, čo Hroboň pri písaní listu ešte nemohol vedieť.

Vtedy sa konvent definitívne rozhodol zbaviť L. Štúra najmä na nátlak K. Zaya a J. Bajcsiho

26 Slováku odejde nyní študovať do Levoče; ostatní zústanou tam u hrobu spásy našej, čakajúce časů príznivejších. Dá Bůh, že nyní ještě se najdou hrdinové, kteří ho z rukou nevěřících vydobývají. Na noviny nám konsilium opět naději dobrou učinilo; odvrhnuvši nepravé vysvědčení Zayho,¹²⁸ opět na tom stojí, aby vláda nám privilegium povolila. Sbohem. Na shledanou. Váš upřímný Samoslav.

71. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajskej

05.03.1844

Mám Vám písať, sestra naša drahá, čo si má počať holubica sivá? - Ona už urobila to, k čomu ju dohnal osud neohliadajúci sa na srdcia ľudské. Škoda, preškoda, že jej duša nebola dosť mocná zachovať si prvú dávnu lásku svoju nedotknutú! Ach, ten anjel toho krásneho okamženia bol by v nikdy neskalenej zore trónil naveky v duši Bohdanovej! - Ale odpusťte mi, sestra moja! - Ja Vám odpúšťam. Odpusťte, že sklamaný miláčik musel prichýliť k duši najdrahšej horký tento kalich pravdy. Robí to len preto, aby sa poznovne mohol stať Vaším bratom a priateľom. Ach, sestra moja drahá, prečo jedno slovíčko ľútosti nado mnou nevyšlo z pera Tvojho, keď si videla, že musíš zničiť srdce moje! To by bolo brata potešilo nevýslovne, že sestra plače s ním nad stratenou milenkou. Syn Tatry veril v Bohuslavu svoju ako v seba samého, veril v lásku slaviansku, jedinú, večnú ako svet - a osud ohromný roztrhal vieru jeho svätú - dušu mu zlomil - a predsa ešte dýcha a chce žiť národu nešťastnému. Svet mu je teraz pustý, bôľ hlboký sedí v duši jeho, ale čas a Boh ho azda vylieči ešte a urobí víťazom i v tomto poslednom, najhroznejšom boji s dušou svojou. Zvítazil už nad neverou nemeckou, zvítazil pre národ nad láskou k matke, k otcovi, k rodine; zvítazil nad nedosiahnutou láskou - Bože, či mu dáš padnúť v láske dosiahnutej a nevinne stratenej?! Bože, neopúšťaj ma, keď ma opustiť musí duša najdrahšia! Bože, zostav a znovustvor sily moje zlomené. Ty znáš, ako ich potrebuje opustený ľud môj. Bože, neopúšťaj ani tú sestru moju najdrahšiu, ktorú donútil osud skrvaviť srdce moje! - Bože, ochraňuj svätého duši jej anjela a sprav ho priateľom ducha môjho. Sestra moja drahá! Syn Tatry nezná preklínať - bude trpieť a blahoslaviť. Blahoslavte mu i Vy s duchom Vám najdrahším a pomôžete mu zvítaziť nad osudom ohromným! On príde k Vám a dá Boh, že bude večným, čistým priateľom blažených milencov. Váš brat S. Bohdan.

72. Bohuslava Rajska Karlovi Slavojovi Amerlingovi

09.03.1844

Dnes je mi k Vám bolestným, avšak spravdivým citeľ se obrátiť. Dlouho, dlouho bojovala a přemítala Bohuslava postavení své a snažila se urovnati povinnosti své k světu s Vašimi přání, která - jak jsem Vám už mnohdykrát řekla, i mými vlastními - se od nového roku staly. Když u Vás stojím a Vy mně dokazujete snadnost přemožení těchto překážek, uvěřím ráda slovům Vaším a vymlouvám si vše, co rozum můj mně namítá. Však, drahý můj Slavoji, velkou a nanejvýš důležitou prosbu chce Vám dnes Bohuslava přednésti, cítí, že Vám ústně o tom promluvití dosti sil nemá, je xxx, a tedy jednostranná a slabá. Slavoji můj, velkou snad úlohu kladu na Vás a přece jinak nemohu. Slyšte mne! Bohuslava stála posud bez poskvrny ve světě, svědomí

128 Miestodržiteľská rada v Budíne určila (v súvislosti s povolením vydávania novín) 12.12.1843 za referenta o Štúrovom politickom profile K. Zaya. Vzhľadom k jeho postojom sa dal očakávať negatívny posudok. Pomoc poskytol chorvátsky barón Franjo Kulmer; na jeho príhovor bol odsúhlasený návrh, aby sa o Štúrovej politickej spofahlivosti vyslovil aj policajný prezident Jozef Sedlnitzký ([6], s. 291)

její jí nic nevytýkalo a s radostí se všichni na ni dívali a přáli jí štěstí a těšili se z každého činu jejího; nyní počínají truchliti nad jejím pádem, začínají se domnívati, že vše nasadila, by odejmula Bohdance¹²⁹ lásku Vaši a sobě ji přiosobila. Ačkoliv jsem ve vnitřku svém upokojena, přece mne to bolí a zvláště pak jedno okamžení v životě mém, které znáte, ve kterém jsem ponejprv přestala Bohdanku zastávat. Nám se to ode všech za zlé vykládá, že se spojití chceme, pokud Bohdanka vdaná není, že na podkopané štěstí oklamané přítelkyně, své vlastní vystavět chci. Slavoji, odpusťte, toto však je příliš mnoho pro mne; snášet vše se naučila Bohuslava, však bez viny snášela lehce. Slavoji, pro živého Boha Vás prosím, je-li pokoj můj Vám drahý, tedy nechte nás čekat, nechte rok přejít, nechte nás tak žít jak nyní ... Bohuslava bude se pilně učit, co jí odporučíte, bude pracovat, studovat, přemýšlet, čím by Vás potěšila, čím by všechny povinnosti své vyplnila, radostný bude život náš, radostný a plný potěšení, a když Zem ještě jednou svou dráhu oběhne, sněženky pod sněhem rozkvetou, fialky kalíšky své otevrou, by konvalinka co nebes blankyt v plnu naděje se rozvila, tu nám, můj miláčku, radostný den zasvitne, den krásný, rozkošný, kde v plné důvěře si řekneme, že jsme sebe zasloužili. Bůh požehná naše žití [...]

73. Bohuslava Rajska S. Bohdanovi Hroboňovi

11.03.1844

[Nadvazuje na list z 25.1.1844-I] List tento byl zároveň s mým posledním listem započatý, neodeslala jsem jej však. Byl Vám, drahý bratře, určen, tedy ho chci i dokončit a Vám zaslat. List Váš od 27. února jsem předečtírem na večer obdržela a z něho viděla, že jste naše dopisy ještě nedostali. - Tážete se, zdali jsem zapomněla na Tatry? - Bratře, drahý bratře! To nemůže Bohuslava nikdy - nikdy! Ale ovšem duševní i tělesní nemoci když na člověka dorážejí, tu často nezbyvá nám síl ani k žití, nerku-li k jednání. Však Bůh posilní dítky své, by statečně vybojovaly a napomáhá nám těžkosti i trpkosti života snášeti a i přestáti. - V krátkém čase bylo mi tisícere životy prožít, a teď nalézám největší úlevu a potěšení mezi svými dětmi - 15 již jich počítám. Jestli se mi podaří jen poněkud jakýsi převrat duševní způsobiti, jsem šťastná a budu blahoslovit život svůj. A Vy, drahý bratře, jste také posvětil té samé myšlence život svůj. Vy také chcete tímto způsobem pokračovati a pracovati; požehnej Bůh Vaši práci a dej Vám sílu k vytrvání. - Jak se těším z příchodu Vašeho! Přijďte jen brzy, čas prchá a národ Váš potřebuje vychovatele, přítele, který tak vroucně s ním smýšlí! - Jak jsem Bohu děkovala, že Vám lid Váš počíná rozuměti, že důvěry nabýváte v něj, že cítíte hodnotu jeho k proslavení a zvelebení. Přijďte jen brzy, brzy - já se cítím přesvědčená, že můj poslední list nížádné změny v úmyslu Vašem nepřivleče, že jste přesvědčen, že sestra a přítelkyně vroucí Vás čeká, že se těší, až svého podtatranského srdečného bratra opět uhlídá. Však kdo ví, Bohuslavo, jak on o tobě smýšlí, zdali si tě ještě co sestru, co přítelkyni přeje? Myšlenku tuto nemohu ani myslet, bratře můj, jakých bolestí způsobila snad nešťastná Bohuslava: kéž by je mohla všechny na sebe vzítí a Vás ostřežití! Osud můj však velel, já nemohla, ano nesměla zadržeti chod jeho. - Bratře, bratře, je možno Bohuslavě odpustit? Ona mnoho provinila, proč neřekla hned první den, že miluje, že zapomenutá jest? - (jak se domnívala). - Odpusť, odpusť, duše vroucí, dovol, by byla sestrou přítelkyní, strážnicí a ochranitelkou, když nesmí více býti! - Smí to doufat? - Nezavrheš ji zcela? - Slavoj odejde z Prahy až v červenci, tedy Vám bude tenkrát jistě možno vše

¹²⁹ Bohdana Vidimská, přítelka Rajskej a bývalá Amerlingova snubníka

mluvit, co si jen přejete. V „Budči“ je již škola zřízena; mezi jinými pokroky, které se tam děly, náleží i porady vychovatelů a učitelů; tam se čte, přednáší, co důležitého v tomto oboru se dělo a děje, tam se zpracují vychovatelské knihy atd. Tyto porady, ačkoliv jsou jen soukromé, budou Vám, statný bratře náš, zajisté vítány. – Mnoho, o tom jsem přesvědčená, najdete a poznáte. – Slavoj, učitel náš, se na Vás srdečně těší a zve Vás, byste co nejdřív přijel do Budče a napomáhal připravovati budoucnost národu šlechtnému a všeho dobrého schopnému. Bohuslava se bude modliti u Vltavy o vzkříšení jeho a vroucná naše spojená prosba k Všemohoucímu dodá nám zajisté i síly vytrvat v životu našem a pokračovat neohroženě dále. Vroucně Vás prosím, bratře drahý, byste mé dlouhé mlčení u paní Lehocké omluvil, zajisté se v budoucnosti polepším a nenechám ji tak dlouho čekat. Poproste ji, aby se na mne nepomstila a mne jen brzy, brzičko opět nějakým lístkem potěšila. – A Vás, bratře můj Bohdane, co nejvroucněji prosím, byste mne z mého nepokoje vytrhl tím oznámením, že brzy nám bude Vás přivítati v naší staroslavné Praze. V naději, že brzy od Vás lístek a brzy na to Vás u nás uvítáme, zůstávám Vaše vroucí sestra v Bohu, Bohuslava. Buďte sbohem, on Vás ošetří – a posilní, jak si to B. přeje! Šťastnou cestu!

74. Václav Staněk Samovi Bohdanovi Hroboňovi

13.03.1844

Z Vašich prvních listů se mi zdálo, že nejen před světem, ale i před rodičema tajíte lásku k Bohuslavě, a sice rodičům proto, že by pro rozdíl náboženství odporovali.¹³⁰ Mimo tyto těžkosti se mi zdálo, že Vaším touhám budou na překážku Vaše rozdílné záměry, totiž že ona na Prahu, Vy na Slovensko působiti chcete, poněkud i nepřiměřený poměr věku atd.¹³¹ Mezitím se ale stály divné věci a já jsem zapomněl na všechny tyto překážky. Že Vás B.[ohuslava] milovala a zajisté dosaváde miluje, není pochybnosti. Neboť nebyl lhavý její první list. Na první Váš horoucí dopis Vám ihned své neklamně srdce podávala (a věřte, že to nebýval nikdy její způsob). Po odpovědi té, chtěla své štěstí zvětšiti, že se svému nejvíce ctěnému učiteli a Vašemu příteli Slavojovi svěřila a jej požádala, aby Vás pod svou ochranu, až sem přijdete, přijal. Ale div, místo toho on jí dělal předhůzky, proč by svou vlast opouštěti chtěla, že by to byl veliký hřích, že on dávno na ni myslel a jen ještě že čekal, až se některé okolnosti změní, aby jí pak za svou nevěstu prohlásil. Tedy že ji nyní prosí touto nenadálou změnou přinucen, aby hned se jemu zasvětila, aby na Vás nemyslela, že tu tak mnoho překážek, jako Vaše mládí, náboženství, vlast a pak neurčité vyjevení Vaší lásky, ježto on pouhým básněním nazýval, a vůbec „Vašeho mínění“ ve Vašem listu a j. Na to ona statně mu odporovala, dva různé odpíravé listy mu psala, takže to vyjednávání po 14 dní trvalo. Naneštěstí Váš list, ježž ona tak toužebně očekávala, více nežli 4 neděle se opozdil. Této nehody Sl.[avoj Amerling] použil. Ona se počala domnívati, že snad opravdu Vaše mínění to nebylo a že Vám snad nerozuměla. Tak se stalo, že z úcty, jakou po mnoho let k svému učiteli chovala, se stala láska a oba si lžou, že se již dříve milovali, jeho domlouvání povolila a jeho býti slíbila. Poněvadž má manželka¹³² hned zpočátku vášnivě Slavojovi odporovala, vzbudila i v ní opačnou vášně, a ač všichni její přátelé jí od toho sňatku zrazovali, ona slepě se jemu

130 Rajska bola katolíčka a Hroboňov otec a brat Ľudovít boli evanjelickými kňazmi, on sám bol kandidát ev. teológie

131 Rajska bola od Hroboňa o tri roky staršia

132 Karolína Staňková, sestra Bohuslavy

v náruč vrhla, domnívala se, že za duševní dobrodiní, ježto on jí proukazoval, takto se odměniti povinná jest; zvláště ale, že to nevyhnutelně žádá povinnost k vlasti, jak on jí výborně dokázati uměl. Rozumným vyjednáváním jsme posléze dobyli proti vůli Sl[avoje] lhůtu celého roku, pevně doufajíce v jeho nestálost, v stále větší zaplétání v nemilé ošklivé poměry a v jiné okolnosti. Ze všeho pozorují, chci-li Vám své vnitřnosti odhaliti, že to více účta a přátelství k Slavojovi, než láska. Však z jejího listu uvidíte, že kladla ona nejvyšší svou blahost na zavedení a zdaření svého ústavu a na prospěch, jaký tím vlasti získá - a ke všemu tomu on jí velice nápomocen byl. Víím, že by láska nad tím vším zvítězila. Mimo to mám důvody pevné, že jí Sl[avoj] též nemiluje, ale že potřebuje takovou choť, jak ona jest a té nenajde v celé Praze. Tehdy sám sebe a alespoň jí přemluvil, že jí miluje a že bez ní žít nemůže, což tato prostomyslná duše, stejné s ním záměry majíc, slepě věří, alespoň zpočátku uvěřila. Neboť se mi zdá, že nyní našim domlouvám pozorného sluchu podává; čehož buď důkazem, že sňatek, jež si on na květen neústupně žádal, a ona již polovičně povolila, nyní na celý rok odročila a v tom odročení sama velikou útěchu nalézá, ač se ještě vynucený slib rušiti ostýchá. Z obsahu tohoto listu si sám příčinu mého dlouhého mlčení vyjasníte. Dílem mnoho prací, a dílem jsem byl jako na vahách, co dělati mám. Mlčeti a věc osudu zanechatí anebo upřímně mluvit. První vítězilo v listu mém, ježto ještě na cestě se nachází; nyní ale tak přátelé, příbuzní i jiné okolnosti naléhali, že jsem druhé volil. My jsme si všichni Vás přáli do přátelství, poznávše Váš zdravý rozum i úsudek, i stálost i chladné jednání. Že pro něj nejsme, není [...] ¹³³

75. Karel Slavoj Amerling Bohuslave Rajskej

16.03.1844

Drahá Bohuslavo! Pro pokoj vaší duše pospíchám vám sdělit, že jste prostá všeho slibu z ohledu Budče i přeu vašemu ústavu mnoho zdaru. Jedině pro blaho nás obou dovolte, abych k slovům těm něčeho připojil. Náramnou bolest mně činí váš podpis, že se nazýváte oklamanou Bohuslavou. Probůh, nezabíjejte tak mé nejčistší city k vám. Můj osud, již vidím poněkud - i vy, kterou nedávno ještě co strážného ducha mé duše jsem viděl - ještě a ještě jste mne před sebou neospravedlnila... Pro čistý obraz váš, jež svatě v duši své nosím, prosím vás, nesudte, dokud světle a všestranně nevíte a neznáte příčiny. Nezapomeňte tudíž na dávné přátelství se Slavojem.

76. Zápisky Bohuslavy Rajskej

19.03.1844

Večer jsem Slavojovi psala, prosila jsem ho, aby sňatek náš na budoucí rok odložil; on posud nesvolil, já však od prosby odstoupiti nemohu, kdybych ho i rozhněvati měla... Slavoj slíbil, že brzy přijede; seděla jsem tedy tiše ve svém pokoji, rozmýšlejíc, co mně asi list Bohdanův přinese, zdali upokojení či boj větší. - Tu se otevřely dveře a Amálka přinesla list... Byl od onoho, na kterého jsem právě myslila. Třesoucími se rukama otevřela jsem list, přečetla jej - Bože, jaký to čistý oheň! - Já také své štěstí jiným obětovala! Ne, drahý bratře, Bohuslava nemůže se blahé lásky těšiti, když tvé srdce krvácí. Bohuslava je svobodná! Nehodná snad tvé lásky, hodná však tvého utrpení a tvého soucit. Staněk přišel, četl list jeho, podobně jako na mne, na něho působil. On na mne nesmírně dorážel; v tom přišel Slavoj. Pozoroval mé rozbolení, ptal se mne, co se stalo - odpověď má byl list Bohdanův. Nad jeho hrobem nemohu se těšiti. V jednom okamžení postavila jsem se před něho a ptala se ho, zdali on by dosti sil měl, takto jednati

¹³³ Je to len koncept listu

jako Bohdan. On pravil, že ne. Toto jedno slůvko rozhodlo. - Bohdane, Bohuslava je svobodná! Je opět tvou přítelkyní, tvou sestrou. Co jsem trpěla, zná jen Bůh, on však pomohl. Jak se asi vede ubohému Bohdanovi? Kéž bych mu přišeptati mohla, že jsem svobodna! Včera jsme byli na vinici; jak volno jsem dýchala v přírodě čistě! Mně bylo ponejprv po půl létě volno, radostně, ačkoliv se má radost hlasitě nejevila, žila jsem v tom domnění, že snad Bohdan na mne vzpomíná! Posud však s bolestí, ne s tím vědomím, že jsem svobodna! Neměla bych raději psáti? Aby uznal mé okolnosti? - Jeho odpověď jsem chtěla očekávat. Mám to učinit? Možná, že dnes list přijde, snad zítra. - Včera Květná neděle. Jak krásný, jasný den!

77. Bohuslava Rajská S. Bohdanovi Hroboňovi

23.03.1844

Drahý můj příteli Bohdane! Podivný osud hraje si s životem mým. Poslední Váš list mne nesmírně dojal. Co se stalo, nedá se povědět, tím méně napsat. Dost však na tom, Bohuslava je opět svobodná! Jak a co se stalo, lze jen ústně sdělovati. Bohuslava se těší s vroucím srdcem na svého bratra Bohdana, již se nebojí, že by její štěstí bolestně naň doráželo; ona je šťastná ve svých dětech, které jí dobrotivý Bůh na vychování odevzdal. A doufám, že život její trpce zkoušený, přece alespoň krajinkám jejím k užítu bude. Bratře, slze mé prolité proto, že osud mne přinutil naděje Vaše Tvé zklamati, nespočítal žádný; však jeden je znal a on ušetří bolu ubohého bratra, který nevinně trpí jen proto, že do nešťastného osudu Bohuslavina vtržen byl. Bohdane, ty jsi věřil a já nešťastná, roztrhala víru Tvou? Ó, věř opět, Bohuslava je hodna Tvé důvěry! Ó, miluj svět, jako ona jej miluje. Není pustý, pokud srdcí cítilých v něm. Vaší důvěry je Bohuslava hodna, zachovejte jí vždy v srdci svém. Bůh podá nám všem síly k životu. Na hrobu Tvého štěstí, bratře můj drahý, nevystaví si Bohuslava žádný ráj! Osamotě opět stojí, jak stála jindy, jen příčinlivější a v práci, jak doufá, blahodárné. Těší se vroucně na bratra svého a na slova odpouštění z jeho úst se vinoucí. 23.3.1844 [List nedokončený, neposlaný, pokračuje 1.4.1844]

78. Samo Bohdan Hroboň Václavovi Staňkovi

28.03.1844

Šlechtný a drahý příteli můj! Jen bolest hluboká a nerozhodnost má je toho přčinou, že jsem Vám na Váš srdečný dopis od 13.3. ihned neodpověděl. A bohužel i zlá uspořádanost pošty v našem kraji nám překáží v rychlých dopisech, neboť jen jedenkrát v týdnu, totiž v neděli, roznášejí se listy do vesnic od hlavní cesty vzdálenějších a nejvíc dvakrát [v] týdnu pošta naše listy odesílá. Odpovědi na předostatní listy Vaše budou již, jak doufám, v rukou Vašich. Z nich jste dostatečně vyrozuměli, v jakém zármutku jest nyní pohříženo nešťastné Slovensko a v jaké bolesti nejnešťastnější syn jeho Samoslav. Váš dopis, šlechtný příteli můj, rozžal sice opět jiskřičku naděje v duši mé, ale velmi jsem se zkormoutil nad tím, že s mužem takovým, kterého bych tak rád si vážil, od něhožto jsem tolik pomoci a útěchy k budoucímu těžkému povolání svému očekával, v tak nepříjemný potah mne osud postavil. Kdybych byl Němcem, snadný bych znal způsob uraženou čest mé nejvnitřnější osobnosti napraviti; ale jsa Slovanem, uspokojím se tím, že se jej zeptám, jakým právem směl on o mém srdci, o mé cti a věrnosti pochybovati a jich se nectně dotknouti; uspokojím se s tím, že mu dám cítiti, že jednal neslovansky. Neslovansky i z ohledu toho, že za hřích pokládá Česce posvětili se bratrům, kteří svůj kmen jen v celém národu vidí a celému Slovanstvu nejpřímněji posvěcují. Co jsou Krkonoše a Tatry proti Slávě? Ta šlechtná

duše převzala celou vinu jeho na sebe a z jejího dopisu vysvitalo, jakoby on - nevěda o slibu mne daném - jí byl o srdce její, které prý mu předtím již přálo, vroucně požádal. Ona tak dojemně vyličila strasti jeho první zklamané lásky a svou dávnou náklonnost k němu, že jsem - ač s nevýslovnou a nikdy nezhojitelnou bolestí - hotov byl k jeho i k její spásě navěky se odřeknouti ráje lásky své věčné, jedině. Je-li tomu ale tak, jako Vy, šlechetný příteli můj, píšete, tu nevýslovně bolestiti musím nad ní, že tak nectným způsobem byla vyvrána ze srdce toho, který jí tisíc životů, ba i lásku svou jest v stavě žertvovati. Buďte tedy ubezpečen, že přítel Váš Samoslav posud jest hotový a odhodlaný pro spásu Bohuslavy své věčné všecko učiniti, cokoliv ona si vyvolí - buď jí se odřeknouti, buď jí naležeti věčně. Je-li to její přesvědčení, že jedině se Sl.[avojem] může býti blažená - mé blahoslovy budou ji i tam sprovázeti, budou sprovázeti i toho, který navěky zrušil mír duše mé. Škoda, přeškoda, že ještě nemohu letěti do Vašeho náručí, abych Vám osobně rozpletl, aneb rozsekal uzly osudu svého. Prozatím jen o to Vás prosím, abyste šetřili zdraví a citlivost anděla duše mé. Samoslav na každý způsob, ač mu to velmi těžce padne, bude hledět v první polovině května k Vám se dostati a Vám a Vaší vysoce ctěné paní i všem jiným přátelům, kteří tak šlechetně soucítili s nešťastným, ústně a nejvroucněji se poděkovati za přízeň nezaslouženou. Povězte všem vřelou moji úctu a pozdravení! Bůh žehnej s drahým domem Vaším! Váš vroucí Samoslav. Budete-li mi hned po obdržení listu tohoto psáti, což by mi velmi vítané bylo, ještě mne dopis Váš jistě doma zastihne. Mohli byste i do Břetislavy na Štúra psáti. Sbohem.

79. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajskej

28.03.1844

Drahá sestra slavianska! Veru nenadarmo slávime teraz umučenie Kristovo. On, súc Bohom, trpel nekonečné muky ľudské a tým si pokoril svet: nesme i my mužne bolesti naše a posväťme sa národu a ľudstvu, ako on sa mu posvätil a iste, iste vznikne si božská všemohúcnosť i zakliatych duchov nešťastného národa. - Smutné, čím ďalej smutnejšie hlasy po Tatrách našich a len viera božská nás zoskallila vo večných nádejach našich, že stojíme ako turne Kriváňa, od večnosti s búrkami sa hrajúce. Práve keď listy Vaše, sestrička moja drahá, smutno mi zanôtili od Vltavy ďalekej, práve vtedy takéto dumy leteli k Tatrám od Dunaja:

Na brehách Dunaja / tichý ohník horí, / od jeho plameňa / v Slovensku sa zorí. //
Každý verný rodák pri ňom sa ohrieva / pri ňom za svoj národ Bohu sa modlieva. //
Hromy besné bijú, mladé dubce klátia, / so životom bránia tichý ohník bratia. //
Mračná sa prihnali, / hrom búchol do vatry : / zaplakali bratia / i doliny Tatry

Sestra moja úprimná, duša slovenská by musela zúfať, keby sa i zo žiaľu svojho nemohla vyspievať.

Nie preto si spievam, bych veselá bola, / ale preto spievam, bych žiale zabola.

I ja budem spievať o bolesti svojej, ak dušu Vašu to neurazí. Budem si ústne prosieť od Vás dovolenie, sestrička moja. Vy sama chcete na seba vziať bolesti naše? Ach, verte mi, že ja bolesti tie moje nezmením za rozkoše sveta.

*Zapomenout? Ne! to možná není; volím nemoc, nežli ozdravení!*¹³⁴

Tak ma naučil večný môj učiteľ Kollár a zostanem mu verným na veky. Vy ale, sestrička moja drahá, buďte mi tým, čím sama chcete byť, čím Vám srdce a povinnosť

¹³⁴ Kollár, J.: Slávy dcéra, 1824, s. 137, zn. 116 [6], s. 29

káže. Od Vás mi sladká bude smrt' a ešte sladšie priateľstvo, posestrimstvo. Len raz ešte, aby sa presvedčil o blahu duše najdrahšej, opýta sa ústne Bohdan Bohuslavy, či je blažená v raji dávnej lúbsti svojej. Ak odpovie, že blažená, bude i on blažený v nekonečnom posvätení sa národu a svetu a blahoslaviť bude peknej lúbsti posestrimy svojej slavianskej. Si tak spokojná s bratom svojim, sestrička moja?! To je jediná jeho žiadosť, ktorú má pre seba, aby sestrička Bohuslava bola spokojná s bratom Bohdanom.

80. Václav Staněk Samovi Bohdanovi Hroboňoci

01.04.1844¹³⁵

Drahý příteli! Věděl jsem, že to tak bude. U! U! U! Vy jste ale nepřišel; již Váš list xxx, jenžto se zase s naším listem minul. Dosavad darmo na odpověď čekáme, která snad zase na cestě jest. Poněvadž doufám, že již sám brzo se na cestu vydáte, tehdy myslím, že tento lístek jest poslední na tento čas. Má choť i ditky a všichni Fričovic, Šafaříkovic se Vám poroučí, jakož i p. Palacký, dr. Čejka, Šumavský a jiní přátelé. Bylo by velmi si přát, aby zde zase některý Slovák po některý čas žil, aby vazby zase se ztžili, aby se jakési dorozumění udržovalo mezi Čechy a Slováky, a takový, dá Bůh, budete Vy, na něhožto se i se svými přáteli vroucně těší upřímný přítel V. Staněk.

81. Bohuslava Rajská S. Bohdanovi Hroboňovi

01.04.1844

[Nadvazuje na list z 23.3.1844]. Den po dnu ubíhá. Odpusťte, Bohdane, že Bohuslava Vás opět listem navštěvuje. Vás však v bludném omylu nechati nemohu. Nemohu myšlenku snéstí vás ve vině své xxx a xxx sklamaného věřití. Jak se strom ve větru hrozném sem a tam klátí nevědoucí, na kterou stranu vyšší moc nadpozemská jeho kořeny upevní, jako vlny se dmou o bouřích na moři a nebohá loď svou dráhu poznati nemůže... takto se vedlo Vaší sestře Bohuslavě. Když se však loď její již kácela, síly duševní i tělesní hrozily v zkázu a utonutí, tu v největším víru všech trampot zableskla se hvězda jedna a Bohuslava přetrhla všechny okovy jedním okamžením a stojí opět osamělá, svobodná, těšící se ze všeho dobrého, opět soucitující s truchlivými, kde dříve jediné pro bol svůj citu měla a s ním skoro zahynula. Přijďte jen, bratře, mně věčně drahý, přijďte a nebojte se okolností, ve kterých žijí. Ne co jinému náležející podá Vám Bohuslava vítající ruku, nýbrž co svobodná, opět osvobozená, co vychovatelka. Nepronášejte nade mnou ni žádný úsudek, o to Vás vroucně prosím, než jsem Vám příčiny mého jednání osobně neudala. Pisemně to nemohu. Odpusťte jen mně, že jsem Vám tak mnoho bolesti působila. Až přijдете, povíme si všechno, co se o času asi půl léta se mnou událo. Jsem přesvědčená, že osudu mému těž slzy obětujete. Kázati že budete opět lidu Vašemu, psal jste; ó, kéž byste jemu v srdce a mysl slova Vaše otisknouti mohl, by se nikdy více neztratily a touhu věčnou vzbudily. Budu se v tento posvátný den společně s Vámi v duchu modliti o zvelebení a vzkříšení bratrského našeho národu. Jak blaho tomu, kdo pracovati umí. Slovanský pocelek na čelo posilniž Bohdana na cestu k nám. Slunce krásněji, vždy krásněji vychází a stroj se přivítati syna Tater v zlaté Praze a posvětiti přátelství, duševní souznění vroucích duší. Příroda již bují! Život je překrásný. Sbohem, sbohem na brzké shledání v krásnějších dobách. Bohuslava dne 1. 4. 1844.

135 A. Boháč má len približný dátum (apríl-máj) ([3], s. 168) ; F. Kleinschnitzová spresňuje 1.4.1844 ([10], s. 91)

Drahý příteli! Váš list od 28.3. jsme řádně dne 9.4. obdrželi. Mezitím ale již máte jiný list na cestě a snad i v rukách. V tom již zajisté najdete dosti potěchy, ale Vaše dobrota, Vaše vroucnost nám nedala pokojně očekávatí Váš příchod; museli jsme si to potěšení udělati a Vás snad doma, snad na cestě několika řádky pozdraviti a potěšiti. — Zde mimo literární věci nemáme nic nového, nežli co ve Květech najdete. Na osudu Štúra a celého Slovenska bereme veliký podíl. Předhůzky v rozličných dopisech ze Slovenska nám činěné nás bolí. Jest divný úkaz, ta neobyčejná žehravost těch pánů! My jsme zajisté pro Slovensko dělali, co jen bylo možno; ale ovšem, cožpak vydají síly tonoucího člověka, jenžto zároveň má pomáhati druhému, ještě hůře tonoucímu! Věřte, že se zde knihy slovenské často kupují jen proto, že na Slovensku vyšly. Nu, to musí budoucnost rozhodnouti. Vinařický píše článek „přehled naší literatury“ do Öster. Blätter für Literatur und Kunst. Ukazuje na nesmysl, jakým se idea poněmčovací věsti dává, a ukáže nemožnost jejího vyvedení nedostatky našich škol a tím pokoří hrdost německou, kterou se věci slovanské a české zavrhují. Dotkne se i mnohá jiných otázek našeho věku. Chystá se zpočátku května do Prahy. Včela a noviny jsou obnoveny. Štěpánek umřel. Matrice letos nepodala žádnou poctu, až na rok, neboť měla mnoho vydání. Ostatně Vás dychtivě očekáváje a vroucně líbaje, jsem Váš upřímný přítel Staněk.

83. Bohuslava Rajská S. Bohdanovi Hroboňovi

10.04.1844

Drahý můj bratře, smí ještě Bohuslava posvátnějším jménem nazývati toho, kterého tak trpce poranila, kterého soužila? Díky, díky Bohdanovi, vroucí díky za jeho ujištění, že Bohuslavu svou milovati bude, že na ní nikdy nezapomene - ona je opět jeho, opět smí jeho býti - nyní však není žádné překvapení v tom. Bohuslava zná také, co oběť jest, jakou on Bohdan přinášeti chtěl, zná jí oceniti, však jí nežádá, ani jí žádati nechce. V hrozném rozporu všech citů psala jsem onen nešťastný list. Bratře! Příteli! Mnoho mne stálo jej psáti. Povinnosti mé stály v rozporu - a co všechno - ústně ostatně více o tom. Obdržel jste můj poslední list od 2.4.? Odpouštíte Bohuslavě? Ona velkou vinu cítí, vyznává jí. A je též hotová všechno učiniti, co by k upokojení Bohdanovu poněkud přispěti mohlo. Zdálo se mi, že Bůh a vlast má oběti ty nejbolestnější ode mne požadují. Však nebylo tomu tak, klamu bylo mnoho v některých věcech a já, Bohu dík, jsem ochránila, co nyní nejdůležitější mám vnitřně. Jestli totiž pobratim můj tomu chtít bude. Zpytaj sa len, bratříčku muoj, keď šťastlivá jest Bohuslavka Tvoja, keď blažená, keď je s tebou spokojena? Pytaj sa sebe samého, zdali šťastlivý jest a spokojen z Bohuslavy Bohdan. Je-li on, to tehdy i Bohuslávka jest šťastlivá i spokojená sebou i s celým světem. S velkou bolestí jsme četli správu o ubohém Štúrovi^{137a} hluboko v duši jsem cítila bolest Vaší; však Bůh ještě mnoho sil má a i xxx tyto, které nyní se zničené zdají, snad k důležitým časům dozrávati nechá. Mnoho bojů život náš žádá a všechny síly naše ustavičně napnutí nám nutno. Však kdo by se rád neposvětil drahému národu a vlasti? I my to chceme a dá-li Bůh i vyvedeme. Jaké to potěšení srdečné alespoň přispívati k vychování budoucího člověčenstva a zvláště

136 A. Boháč má dátum 16.4.1844 ([3], s.168); Kleinschnitzová 10.4.1844 ([10], s. 95). Pravdepodobnejší sa javí ten druhý, pretože v ten deň písala list aj B. Rajská, ktorej listy – spolu so Staňkovými – obyčajne prenášali tí istí posli

137 Ide o Štúrovo odvolanie z postu námestníka prof. Palkoviča v bratislavskom Ústave a zákaz prednášať na lýceu (rozhodnutím konventu z 31.12.1843)

drahých pobratrancův našich. Co dělá milovaná a vážená paní Lehocká? Nehněvá se, že tak dlouho s odpovědí jsem se opozdívala? Mysl má byla tak sklíčená, tak truchlivá, ano, skoro zádušná a potom churavěly tělo i duše, že mně delšího času zapotřebí bylo, bych jen alespoň poněkud srozumitelně psáti mohla. Vždy, vždy nešťastná Bohuslava zarmoutila, poranila a zklamala, až se Bůh nad ubohou upamatoval, vida že síly její klesají, mnoha Bohdanova slova od něho poslal, by poznala čistou duši jeho a navrátila se opět k životu a k naději blahoživota lásky. A Bohuslava přetrhla všechny vazby a stojí opět sama, opuštěná ve světě širém, pokud odpuštění od Bohdana neobdrží. Velice potěšená jsem byla návštěvou pana Spasiče, který domů se vracje, několik dnů u nás přebývá. Zdálo se mi, že Bohdana vidím vcházeti do domu, přece to byl přítel jeho, kterého jsem zároveň s ním poznala večer památný 23.5.1841.¹³⁸ Já den Zmrtvýchvstání šla jsem do chrámu sv. Víta, bylo kázání, které jsem pro budoucnost rozumu mohla. Pomyslela jsem si rovněž: Bohdan právě také lidu přednáší a zrak můj zalétal tam, kam jej touha volala. Když jsme k Zámeckým schodům přišli, zdá se Praha jaksi v svátečné roucho oblečená a vítala každého, zdá se zvěstovati budoucnost. A Bohuslavě se zdálo, že na Petříně stojí vedle Bohdana a že mu ukazuje velebnost tuto a krásu. Brzy však se ke skutečnosti probudila a poznala, že sama stojí a zamyšlená a zatruchlená vrátila se k domovu. Však brzy den jeden se rozsvítne naší Prahou – a ona se v nejskvělejší své roucho oděje, by přivítala s Bohuslavou statného a šlechtného syna Tater a milého, drahého Bohdana. Jak srdečně se těším na příchod Váš, jak se každé okamžení počítá do toho okamžení, kdy ústně s Vámi se porozmlouvati mne bude možno, snad uvěříte; však dobře cítím, že okolnosti Slovenska Vám odchod z vlasti velmi stěžují. Netroufám se Vás o brzký příchod prositi, protože Bohuslava práva, které jste jí sám podal, ovšem ztratila. Bůh Vás sprovázej po cestě Vaší a posilni ducha Vašeho, by unesl vše, co na něj dorážeti ještě může v naději budoucnosti blahé. Kde asi teď se nachází Bohem daný Bohdan, vzpomíná na svou Bohuslavu? Snad již dřímá? Snad již duch jeho osvobozen ze zmitavých potahů, nachází útěchu v blahých snech? Dobrou noc, můj milý, dobrou noc, nech ti je pán Bůh sám na pomoc. Dobrou noc, sladce spi, nech se ti snívají o sny. Dovolení k básnění chcete sobě vyžádati? Dobré básně jak zpěv umírní bol. O pište, básněte, vylívejte city své rozbolené v báseň. Bohuslava si i ty na přečtenou vyprosí, které v bolesti psané byly. Proč i tyto čisti si přeji? Ústně Vám povím. Dobrou noc. 11. ½ odbila. Oči se klíží. Sbohem! Slunéčko právě vychází, ranní vánek věje ulicí a B.[ohuslava] myslí na Bohdana a těší se vzpomínkami minulosti.¹³⁹ Mnoho, velmi mnoho mám co psáti, co pověděti, co vykládati. Avšak psáti? Některé věci se ani psáti nemůžou, jen ústně pověděti. Ostatní tedy již na ústní rozmluvu zanechat musím. Sbohem tedy, bratříčku muoj, Bohdane. S Bohem a se sestříčkou Tvou věrnou, s Bohuslavou. Vyříděte dobrotivě paní Lehocké upřímné mé pozdravení a jenom vroucí prosbu, by mne brzy opět lístkem, třeba dosti malým, potěšila. Zajisté brzy opět odpovím. 140

138 Památným dnem je neděle exaudi (prvá po Nanebovstúpení) 23.5.1841, keď sa Bohuslava Rajsá v Bratislave stretla so Štúrovými žiakmi - slovenskými a srbskými študentmi bratislavského lýcea

139 Zdá sa, akoby Bohuslava poznala a týmto reagovala na Hroboňove Ohlasy slovenských piesní, kde na nápev Čierne oči choďte spať sú verše: *Keď tá nôcka preletí, zas slniečko zasvieti. / Pošle dievča pesničku po raňajšom vetričku. / Na kvet padne rosička, do srdiečka pesnička, / kvietok sa zas rozvíja a srdiečko ožije* ([5], s. 34)

140 To je posledný známy list Bohuslavy Rajskej Samovi Bohdanovi Hroboňovi. Pravdepodobne ho poslala už do Bratislavy (Staněk 1. apríla avizoval, že sú to od nich posledné listy pod Tatry)

Večne drahá priateľka moja! Žije zase a verí Bohdan Tvoj, ľúbi nekonečne svet a Bohuslavu svoju a dúfa, že nikto viacej vieru a lásku jeho nezlomí. Škoda-preškoda, že v čase neviery svojej zanedbal som trochu prípravy na púť svoju ďalekú a nemôžem letieť vypočúvať čím skorej žaloby duše Tvojej na osud nepriaznivý. Ale predsa dúfam, že 23. kvetna budeme sa zhovárať o pekných slávnostiach zmŕtvychvstania Syna človeka, o znovuskvitnutí našej lásky večnej – večnej. – Bohdan sa modlil za svoju lásku, vieru a národ svoj a kázal ľudu s nadšením neobyčajným o zmŕtvychvstani národa nášho a v ňom človečenstva celého. Ľud ho ešte nemohol rozumieť, ale tušil božský život budúcnosti svojej a plesal nad synom svojím. Duša moja drahá! V Tatrách sa len môže začať život ten nový, blažený, slaviansky. Matí naša Sláva v nich sa zrodila, do nich išla umrieť a v nich vstane z mŕtvych. Oj, príd i Ty a zajasaj sa nad chrámy Slávie ako hviezda jej zmŕtvychvstania.

*Videla s' kraj, kde otec Kriváň / nad mraky čierne sa dvíha, / nad bleskami v jasnom sa slnci / hlava mu trasie šedivá? / Oj tam, oj tam, duša drahá! / hlas otca do boja volá*¹⁴¹

Zajasaj sa nad Tatrami i čo hviezda zmierenia dvoch pekných kmeňov slavianskych a dejiny povedia o večnej ich láske: Česi dali Slovákom Jiskru a Písmo sväté, Slováci dali Čechom Šafárika a štyristoročnú prácu ducha svojho, Slováci dali Čechom Slávy dcéru, Česi dali Slovákom B... Oj, ver v povolanie naše! V Tatrách nám iste prípraví Otec večný krásne javisko činov veľkých. – Do zlatej Prahy pôjde sa vzmúžiť k veľkému životu syn Tatry a tam Ti zjaví celú dušu svoju i všetky jej videnia, túžby a nádeje. – Verím, že i Bohuslava bude úprimná a dušu dušou odmení; verím, že naveky bude ľúbiť Bohdana. Slavianske poľúbenie čistej duše Tvojej bude posilňovať Bohdana na púti ďalekej, aby sa mohol odmeniť Bohuslave svojej. Zbohom!

85. Johana Miloslava Lehocká Bohuslave Rajskej

01.05.1844

I mne sa už raz prisnilo, že ste boli na Slovensku; bol to raj pre mňa. Ó, len príd'te, budeme spolu skákať po žule tatranskej ako kamzíci a rozprávať o budúcom blahu národa a sláve slovenskej. Teší ma to veľmi, že ste už nastúpili cestu, ktorá Vám bola vykázaná mocou vyššou. Vy ste sa k tomu narodili, aby ste viedli dievky zanedbané, aby ste vzbudili v nich lásku k vlasti, k reči materskej a k národu; a veru sama ste mohli poznať, že duch vyšší Vám vládne, ktorý Vám nedá klesať vo viere a veľí dúfať, že úkol svoj statočne vykonáte, že sa stanete hviezdou, za ktorou – Boh dá – i druhé Slovenky kráčať budú. Cítim sama, aká ste šťastná pri pohľade na Vaše malé žiačky. Pomyslenie, že Vy tieto nevinné duše z bludu na pravú cestu dovediete a zušľachtíte, dodá Vám sily i nerestí a boje, s ktorými snád' budete musieť zápasit', šťastne prestať. Aká ste dobrá, drahá dušička moja! Ako sa staráte i o mňa vzdialenú! Vy ste tak prácami zahrnutá a predsa mi chcete zdeliť z Vašich známostí, chcete mi poslať niektoré prehľady z prednášania vysoko cteného učiteľa Amerlinga. Ó, urobte to, ak Vám to mnoho práce nežadá. Od Vás i to najmenšie s radosťou privítam. Od môjho priateľa Hroboňa som už dostala Vaše prehľadné tabule a veru sa úfam, že Vás poteší skúška, akú Vám Vaša žiačka zloží. Vy želite, že musíte s nemeckým živlom zápasit'. U nás je to tiež zlé. Vyššia šľachta je docela oddaná maďarizmu, mešťania nemčine i maďarčine a úbohý

¹⁴¹ Variant básne Milence. V Květinách nadsálanských (1981) má formu: *Znáš-li ten kraj, kde otec Křiváň nad černé mraky se nese...*

ľud ešte nechápe, čo je národnosť. Vy chcete pozdvihnúť priemysel a zlepšiť školy; my musíme ruky zopäť nad biednym stavom našich škôl a kupectva do židovstva padlého. V celom Uhorsku niet jednej dobre zriadenej školy a kto sa sám neučí a kde k čomu nemá, zostane pri všetkých učiteľoch hlupákom. Divadlo Vaše by mohlo lepšie stáť ako doteraz, keby Vaši bohatí mešťania niečo naň obetovať chceli. Nemuseli by ste si uši zapchávať, keď Vám Vašu peknú češtinu nemeckí herci lámu; keby ste si všetkých tých Vašich - ktorými sa iné divadlá pyšnia - zavolali, mali by ste divadlo obsadené najlepšimi hercami a herkyňami, ktoré by stálo v čele najlepších v Európe. Nášmu Štúrovi je už docela zabránené prednášať na ústave bratislavskom a nádeja naša, že tam budeme mať školu pre našu mládež, zase sklesla. Mladíci, rozhorčení nad tým, opustili nehodných profesorov bratislavských (ktorí tiež na páde Štúrovom pracovali) a odišli v počte 28 domov a do levočskej školy.¹⁴² Ostatní zostali plakať na rumoch a hájiť zbytky práva svätého, aby ešte i to surovosť maďarská nerozšliapala [...]

86. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajskej

09.05.1844

V Sielnici. Najdrahšia priateľka duše mojej! Keď tento lístok do rúk dostaneš, vtedy už bezmála bude na ceste k Tebe Bohdan Tvoj. Píšem len preto, abych starosť tvoju uspokojil, že tak dlho nejdem do Tvojho drahého náručia. Odpusť mi, duša moja najdrahšia, že už s Tebou nemôžem sláviť deň 23. kvetna! Ach! Ja by som na krídlach blesku letel k Tebe, keby ma neviazala zem ťažká. Ale príde už konečné okamženie, v ktorom sa vytúžime spolu na osud nepriaznivý; buď medzitým trpezlivá a neprestávaj ani na okamženie ľúbiť Bohdana, ako on Teba ľúbi. Posielam Ti dva kvietочки z posvätnej zeme tatranskej, z raja detinstva môjho, zo sielnického hájika Diela, o ktorom som v najpeknejšom veku mojom spieval. Pozri do Prílohy ku Květom z roku 1840 alebo 1841, tam nájdeš moje *City pod hájom Dielom*. - Ach, kedy všetky tie krásy ukážem Bohuslave mojej? Kedy sa blesk jej pekných očí bude vznášať ponad bieloslávce výšiny Tatier a vábiť kvety z posnežených skalín?! - Pozdravuje Ťa Diel, pozdravujú Ťa pekné sny môjho detinstva, pozdravujú Ťa božie tajomstvá duše tatranskej, pozdravuje Ťa syn Tatry. Oj, ver nekonečne pozdraveniam našim a ľúb naveky verného, vrúcneho Bohdana. Vrúčne pozdravenie z Tatier celému domu Staňkovcov! Zbohom, duša moja drahá! Zbohom, do krásneho videnia!

87. Bohuslava Rajska Karlovi Slavojovi Amerlingovi

03.06.1844

Díky Vám za Vaše srdečné prání k jmeninám mým zaneseny, cítim se přesvědčena, že ani po vyjádření, které ode mne žádáte, jinače smýšleti a jednati nebudete, nežli teď. Slyšte mne tedy a dovolte, by to poslední bylo, co o věci této si dopisujeme; ráda věci, které změnit nemohu a které mně bolestné pocity působí, zanechávám. Upřímná a přímá otázka Vaše ke mně žádá podobnou odpověď. Od ústa-vu dívčího očekávám radostí životných všeho druhu i sílu k živobytí. Co se však týká mých touh, nemohu Vám sama nic určitého říci; jakých vlastně život můj ještě změn se dočká, sama nevím. Vy o tom věděti musíte, jak mezi sebou stojíme. Cítím teď při chladnějším rozvážení, že byť bych i B.[ohdana] nebyla poznala, přece s Vámi, učiteli náš - odpusťte, vypadá to co nevděčnost, a B.[ohuslava] si přece co záměr a pravidlo vděčnost nejsrdečnější postavila - by nikdy se blíže spojití nebylo možno. Slib zrušiti Bohdance Vaší daný. Přátelství a důvěru okla-

¹⁴² Podrobne o bratislavskom exode študentov do Levoče (aj o ich počte) [19], s. 181-188

mati. To B[ohuslava] nesmí, nemůže. Směla bych býti vychovatelkou, směla bych útlá srdce dívčí k lepšímu životu připravovati s tím vědomím - sľibulomná přítelkyně, můžeš se opovážit svědomím zlým a porušeným vychovávat – celý můj minulý ani budoucí život nebyl by vstavu vyhladiti tuto skvrnu ze srdce mého. Jedině čistá mohu dostáti úloze své, jediné tím vědomím, že smím u všech dobrých duší útočiště hledati v hodinách těžších životu mého, aniž bych se obávala musela pokrčení ramen a chladného odbývání. Čisté svědomí je více, nežli všechno blahožítí člověka. Vidím však ještě jednou otázku v listu Vašem - jak stojím s B.[ohdanem]. Chcete-li věděti, jak jsem cítila před roztržkami oné bouře, čtěte si listy mé hned zpočátku psané. Co se nynějšího stavu týká, jsem milována. Mně dosti nablízku, nebo vzdáleně, je takřka jedno. – Na spojení jsem dosud nemyslela a mysliti nechci; mám já práce dosti pro srdce i pro rozum. Že mne touha má k němu mocně táhne, netajím Vám, však jediné Vám! V budoucnost hledím upokojeně. Stojím nyní na stanovisku dávno žádaném, touhy nejvnitřnější jsou vyplněné, já jsem spokojená a šťastná. – Jistotu si žádáte? Slavoji, odpusťte mi, já však nikdy Vaší chotí býti nemohu. Okolnosti, které se v posledním čase vyvinuly, daly mně hlouběji nahlédnouti do stavu věci – vděčnost má je nekonečná; nikdy nezapomenu, co jste pro mne učinil, co Vám děkuji. Nic si, ani vlastní štěstí, tak vroucně nepřeu, jako Vaše. Přítelkyně zajisté vroucí nepřestanu ani na okamžení býti - leč jen jenom jedno nikdy více nežádejte, já tuto žádost vyplniti nemohu. Sebe obětovati jsem v stavu pro věc dobrou. Svědomí čisté však nikdy [...].

VI. Vzkriesenie slovenčiny a tretí pobyt v Prahe (1844)

88. Samo Bohdan Hroboň Václavovi Staňkovi

07.06.1844

Vysocectěný příteli! Po mnohých překážkách, které se mi v cestu kladly, vydal jsem se konečně na cestu do Prahy; avšak ještě několik dnů důležitým věcem v Břetislavě obětovati musím. Ovšem o tom, jakož o celém stavě našem v Uhrách, ústně mluviti budeme. Doufám, že o nějakých 9 dnů se uvidíme. Mezitím mne poroučejte v. m. paní a všem přátelům a vlastencům a mějte se blaze. Bůh s Vámi. Váš upřímný Samoslav B.

89. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajskej

07.06.1844

V Bratislave. Už je na ceste do Prahy Bohdan Tvoj a teší sa veľmi z pekného lístku ruky Tvojej drahej, ktorý ho v Bratislave privítal. Odpusť mi, duša moja najdrahšia, že tak pozde, ach tak pozde prichádzam k Tebe a i teraz ešte musím oddialiť blažené okamženie nášho zidenia. Odpusť, kochanka, odpusť, že musím ešte dakoľko dní posvätiť národu na zboreninách hradu nášho, Bratislavy. Ústne ti rozpoviem všetko. Buď zdravá a trpezlivá do príchodu Tvojho verného Bohdana.

90. Samo Bohdan Hroboň Ľudovítovi Hroboňovi

17.06.1844

V Bratislave. Myslím si, že si list môj prvý dostal. Nediv sa, že ti ešte z Bratislavy píšem. Zadržali ma tu dôležitejšie veci. Jedno Nitra by zas dakedy xxx bola vyšla, keby som sa ja na korektúru celú nebol podobral. Len spočiatku dakoľko hárkov už bolo hotových, keď som prišiel. Celkom hotová bude okolo 27. b. m. a vtedy i Hurban príde do Bratislavy a ja 28.-29. s Dunajom sa rozlúčim. Druhé, čo ma tu zadržalo, sú dáta maďaromanie, ktoré chcem vo Květoch a skrze Jordána i v iných nemec-

kých časopisoch svetu ukázať. K tomu niektoré dôležitosti Ústavu a život pekný Juhoslovanov tunajších ma prikovali na čas k Dunaju. Zriadili sme si tu Čitaonicu slavjanskú¹⁴³ s mladšími Chorvátmi a Srbmi, ale ju všetci snemovníci slavianski, ako sú vyslanci chorvátski, metropolita¹⁴⁴ a biskupi srbskí atď. podporujú. Ľudovít (túto ale správu živej duši nezdelenú) drží prednášania o histórii a duch budúcnosti slavianskej mocne preniká mládež juhoslovanskú. Srbom a Chorvátom sa veľmi páči slovenčina naša a metropolita (dobrá, čistá duša slavianska), keď prvú tiskom vydanú slovenskú báseň¹⁴⁵ čítal, s radosťou zvolal: „eto xxx staroslaviansko, to ja razumem!“ a posielal svojho sekretára, archidiacona Gruiča, je, dnu z najlepších hláv srbských, učiť sa po slovensky. Ale privilégium na Noviny nám len nejde a nejde. Snem Boh zná dokedy bude trvať. Všetky kmene a kmenky slavianske už majú svoje noviny a časopisy - ale srdce slavianstva drží ešte osud v putách zovreté a len vtedy, keď tie prasknú, začne sa život slaviansky. Drahým rodičom našim a sestre nateraz len pozdravenie odkazujem. Do Trnovca budem od Janka Kmeťa písať a Vám do domu, duše drahé, už len z Prahy. Pozdravuj srdečne všetkých u Zátureckých a piš mi hneď priamo do Prahy, trebárs by ma tam list i za deň za dva čakať mal. Už mi je clivo veľmi, že nič nepočujem o sestre a drahých rodičoch v Liptove našom utešenom. Buď zbohom a ži v nádeji budúcnosti. Tvoj S. Bohdan.

91. Ľudovít Štúr Václavovi Staňkovi

19.06.1844

V Břetislavě. Rozličné se mi zdáli býti příčiny mlčení Vašeho, pravdě však nejobdobnější zdála se mi býti ta, že jsem v listě Vám, neb spíš - jak se mi zdá - v lístku Slečně¹⁴⁶ psaném, na známost Vám dal, že my uzavřeli u sebe odsud slovensky psáti a nářečí naše na písemné pozdvihnouti. V mínění mém potvrdil mne také lístek¹⁴⁷ Váš, onehda připojený k listu našemu Bohdanovi psaném, v němž nad nesvorností mezi námi panující naříkáte, z kterého ohledu jsem Vám nedávno po krajanech našich vzkázati dal, že mi zde o nesvornosti ničeho nevíme a věděti nechceme, nýbrž že především upadlý kmen náš nám na srdci leží, který vytrhnouti ze snu nedbanlivosti atd. za svatou si držíme povinnost. Zdá se a vyniká z posledního listu Vašeho, že jste od zazlení svého na mne - bylo-li jaké u Vás - upustil a tak přicházím znovu k Vám, jak někdy jsem přicházel do přátelského domu Vašeho [...] Ale přijde-li již jednou to privilegium,¹⁴⁸ strojím se sám do Prahy, abych Vám věc obšírně rozložil a s hlavním se srozuměl. Neb snad i toho nebude zapotřebí, protože znamenitý náš Bohdan Hroboň skoro k Vám do Prahy zavítá a všecko Vám, jak náleží, rozpoví. [...] Bohdaňko Hroboň Vám všem srdečné pozdravení vzkazuje. Pro důležité práce¹⁴⁹ zůstane on zde asi do 28. t. m. a potom půjde tam k Vám a my zas právě v ten čas obrátíme se odsud do hor našich. Slečna jest šlechtná duše: pěkná, požehnaná plná jest práce její! Dejž Bůh zdaru ve všem, co počíná! [...].

143 Štúr údajne aj po zosadení z katedry ([2], s. 354) udržiaval kontakt s mládežou lýcea. Pomocou finančných prostriedkov poskytnutých chorvátskymi poslancami, podarilo sa mu zriadiť Čítareň slovanskú, v ktorej slovenskí a srbskí študenti mávali stretnutia ([6], s. 293)

144 Metropolitom bol vtedy Jozef Rajačić

145 Francisci, Ján: Svojim vrstovníkom na pamiatku

146 B. Rajskej. Tento list nie je známy ([2], s. 340)

147 Ani tento lístok nie je známy

148 Vládne povolenie na vydávanie novín

149 Korektúry II. ročníka almanachu Nitra

92. Samo Bohdan Hroboň Ľudovítovi Hroboňovi**30.06.1844**

V Bratislave. Aby som ti mohol niektoré novinky bezpečnejšie zdeliť, píšem ti ešte z Bratislavy. Myslím, že si moje dva listy predošlé dostal a s Jankom Kmeťom sa okrem toho posol už zišiel. Keď budeš s ním, pozdravuj ho odo mňa a povedz mu, aby pamätal na sľuby svoje. Budem z Prahy i jemu písať. Vy všetci tam, duše moje drahé, píšte mi hneď priamo do Prahy. Odchodím už bez všetkého odkladania d. 2.7. Vtedy i Ľudevít náš odchodí na Modru a Nitru domov, do Uhrovca. Rád by veľmi i Liptov navštíviť a tam Hovornicu svoju zavŕšiť,¹⁵⁰ ale nezná, či mu čas dopustí. Pozdravuje Vás všetkých. Búrka tá fabrikantská v Prahe ostatne s ničím nesúvisí a preto upokoj dr. rodičov, ak by nejaké chýry šli. Čo je s Jankom Ondrušom?¹⁵¹ Pozdravuj ho vrúcne. Včera na Petra Pavla rozpomínali sme sa na rodinu Zátureckých a priali jej všetkého dobrého. Oznám to v našej škole s úprimným pozdravením. Do Trnovca som písal od Janka, teraz len oznám moje pozdravenie a noviny tu stojace [...].

93. Johana Miloslava Lehocká S. Bohdanovi Hroboňovi**15.07.1844**

Drahý priateľ môj! Pozdravenie vrúcne Vám odkazuje naša matka Tatra, aby ste sa na ňu často rozpomínali a ja pripojujem venček, uvitý na najvyššej žule prosieckeho vrchu; prijmite ho tak úprimne, ako sa Vám posielala, nech Vás upomína na povinnosti Vaše sväté a nedá ani len okamženia nadarmo prežiť v cudzine, ale nech Vám okrídlí beh Váš, aby ste čím najskorej došiel cieľa Vám vykázaného. Boli sme v doline Prosieckej i na Prosečnej (menovite Záturecká, Ľudvik, Žofka s bratom a ja), nikdy som sa ešte nekochala v kráse nášho Liptova iba z Prosečnej, preutešený pohľad na tento celok ešte urobil čas velebnejším; vyšli sme okolo poludnia, bolo chmúrne, slnce len kedy-tedy vykuklo spoza svoje hustej rúšky. Po Tatrách behali hmla a Liptov bol docela ňou zakrytý. Ja som vyšla na skalú (ostatní zbierali kvety) a pozerala na západ do tmavého mraku, ktorý sa mi vždy hustejší zdal byť. Ach, myslím sama k sebe, v takejto mrákote väzí duch nášho ľudu; kedyže sa mu dostane spasenia!? A našla som radosť a uspokojenie vo viere v blaženú budúcnosť, ktorá sa vždy viac a viac u mňa pevní. Touto radosťou preniknutá, obrátila som sa k Liptovu, hmla akoby sa bola zahanbila, utekala pred mojimi očami a Liptov sa mi zjavil v najutešenejšej podobe. Váh sa blyšťal ako oceľ, sem tam sa krútiac medzi svojimi kvetnatými brehy. A dediny s úrodnými poľami zdali sa pozdravovať jedna druhú. Priala by som Vám bola tohto pohľadu a Vaša prítomnosť by bola našu radosť ešte zväčšila. Vaše novinky a túženia po nás a Liptove nás potešili a upevnili vo viere, že sa navrátime k nám, čo by sa Vám inde raje otvárali. P. Štúr nám písal, tiež od Janka, medzi iným i to, že sa veľmi teší, že som sa ja priznala ku slovenčine; verte mi, to mi bolo trochu k smiechu, za čo že ma on asi uznáva? Vo mne to už dávno driemalo a len čakalo prebudenia, to ja dobre cítim [...].

94. Božena Němcová Bohuslave Rajskej**08.08.1844**

Mnohovážená, velice mně milá přítelkyně! Bolně mě včera vaše slova dojaly a neustále se v mém srdci ozývají. Vím jak těžko je v té věci radu dáti; ale co mohu a jak myslím, to chci Vám zjevití; zdali s Vámi nesouhlasím, nuže, odpuste mně. Je-li to

¹⁵⁰ Najskôr dielo Náuka o reči slovenskej

¹⁵¹ J. Ondruš, v tom čase už veľmi vážne chorý na tuberkulózu, žil u rodičov v Palúdzke. Zomrel začiatkom roku 1845.

opravdivá láska, ta vášeň, pro kterou člověk na vše, co se v cestu klade, zapomene, jemuž předmět milný jedinkým cílem blahostí jest, je-li to taková láska, jenž pro Hroboně cítíte, tedy jsou moje slova marná; znám touhu po té vlnadné růži, pro kterou rády saháme, ať by i trny její nás píchly. Ale je-li to láska, kterou chcete pro vlast, pro naši svatou věc obětovat, ctíte-li v něm jen mučedníka slovanského národa, pro něž tak velkou ztrátu my Vámi zde bychom utrpěli, ó to prosím Vás nečiňte, uchylte se k druhé straně, kde více působiti můžete, kde slávu celého českého národa udržíte, otce rodině a rodinu k radosti otce a pro svatou naši věc; pomyslete, co na té roli pro nás pracovati můžete; víte, že muž byt' by sebe slavný byl, nesvede tolik, co rozumná žena a Vy s Vaším nadáním, tou vroucí láskou k drahé vlasti; když Vy se co skvělá hvězda na tým tmavém obzore objevíte, kdo nebude bažit, by jen jedinký paprsek toho blahodějného světla dosáhl! – Věřte, Vy nám po boku našeho pěvce, toho skvělého slovanského slunce, nejvíce pomoci můžete. Ve Vás skládají celou svou naději mnozí – mnozí (což jsem ovšem nikdy říci nechtěla); zdali Vy jej neochráníte, kdo by to mohl, aby pro nás nebyl ztracen? – Co se dotýká bližších okolností, které do domácnosti sahají, i ty jsou lepší na té straně, což také velká výhoda jest, neb duch trátí sílu, když starost o vezdejší chléb jej tíží. – Já bych ještě mnoho mohla psát, ale již děti vstávají, a já musím přestat. Odpuste mou sesterskou radu, jestli Vás snad bolně dojmula; já psala jen v tom pádu, jestli láska taková, jak jsem zprvu podotknula; jinak ale, zdali opravdivá, pak by jí jen horoucí láska k vlasti přemohla. Já Vás líbám a zůstávám vždy Vaše vroucí přítelkyně Božena Němcová. Spalte list ten. Pište, jestli Vám čas dovolí a dejte list mému muži.

95. Bohuslava Rajská Božene Němcovej

13.08.1844

Onen večer, kdy mne lístek váš drahý došel, byla jsem již tak slabá a ochablá, že mi nebylo možno z okolností, kolem mne vířících, silnou rukou se vytrhnouti, ani se na ničem ustanoviti. V den vaší drahé návštěvy šla jsem na vinici, aby se o radu popotála svých sester – než žádná netroufla si rozhodnouti ani raditi. Týž večer, když jsem utmácená na těle i na mysli neschopná byla voliti, tu mi děvče přineslo lístek váš, drahá přítelkyně. Rychle jsem jej otevřela, domnívajíce se, že snad Čelakovskému píšete; když jsem však viděla v prvních slovech, že mysl a srdce vaše ke mně - ještě před odjezdem - se obrátily, schovala jsem rychle klenot svůj za řádky, nemohouc se ani dokončení večere dočkati. Konečně odešli a já zůstala s mým milým lístkem osamotě. Vy jste mi byla strážným andělem v té bouřlivé noci, kde jsem sama stála bez přítelkyně, bez potěchy. Milosrdný Bůh poslal mně Vás, přátelská vaše slova rozluštila hádanku srdce mého; celou skoro noc jsem probděla a čtouc nesčíslněkrát Váš lístek, ustanovila, rozhodla jsem se a duše moje nabyla opět pokoje. Na změněném chování mém pozoroval Čelakovský, že jsem se již rozhodla. Stala jsem se jeho nevěstou. S Bohdanem jsem opět mluvila, neboť mi jeho osud též na srdci leží. Doufám, že mladost a jarý duch jeho mu spomohou vybojovati mír v první lase ztracený. Jakou touhu já v sobě cítím po pokoji a míru nemohu ani říci a snad přece jednou mi Bůh popřeje toho dosáhnouti. Dítka po naší Marii zůstale zdají se mi svatým dědictvím a já v péči o ně zajisté spokojenosti dojdou. Ústav ještě asi půl leta povedu, pak jej chci do rukou svých přítelkyň odevzdati. Ony jsou mladší a silnější mne a tudíž doufám, že jejich práce i ráznější bude. Moji příbuzní jsou nad rozhodnutím mým velmi potěšeni. [...]. Bude tedy snad jednou spokojenost všeobecná [...].

S radostí, ale spolu i s úzkostí jsem Váš list obdržela; já ani nepomyslela, jaké následky by mohl mít, až jsem teď Váš obdržela a viděla, co Vy dobrá, obětující se duše jste učinila. Je to ovšem pro nás dobře a vlast Vám o jedno dobré více povinována bude, ale co tomu snad srdce říká; ulehly všechny bouře, které s ním zmítaly? Uhostil se mír v něm? Mnoho bych za to dala, kdybych do Tvého mutného oka, Ty můj dobrý anděli, hleděti mohla, já bych poznala, zdali to obět, aneb opravdivé přesvědčení o pravém stavu té věci bylo. První bych nepřijala; já bych zase napravila, co jsem zkazila, mě by každá písmena toho osudného listu na duši páčila, kdybych pomyslela, čeho příčinou se stal. A co bysme tím získali? Vy neznáte břemeno, jež taková obět s sebou přináší, - a jste dosti silná je nést? Ale co to povídám! - Víím, že to nebylo žádné přenáhlení a že Váš zdravý rozum zajisté rozeznal, co pro Vaše blaho lepší bude. Jestli snad něco nerovného na té nové dráze, snad se lehko narovnatí dá. A tak děkuji ve jménu všech přátel a ctitelů Vašeho ctěného ženicha, že jste nám jej pro vlast zachovala, jakož i jeho rodinu; přeji Vám, aby Bůh lásky dráhu Vašeho života růžemi bez trnu postlal. Zarmoutí se Praha, když svou okrasu ztratí; ale Ona svou matku nezapomene, které život zasvětila a pro její dobro i ve vzdálené krajině pracovati bude. Kéž mi to Bůh dá dočkat, aby po několika letech jsem Vás zase spatřila a sobě říci mohla, že jsem - kdyby jen jedinkým slovem - k Vašemu štěstí přispěla, pak bych byla šťastná. Lituji Hroboně, ale po čase jeho mladé ještě srdce snad zase náhradu najde; a nyní myšlenky jeho zaujímá vlast. Jen jste-li Vy tiše a spokojena, pak jsem i já; a bude vše zase dobře; po bouři slunce svítí a modré nebe se na nás směje [...].

97. Samo Bohdan Hroboň Ľudovítovi Hroboňovi

13.08.1844

V Prahe. Drahý brat môj! Dúfam, že ťa tento môj lístok v Mikuláši nájde a preto ti ho tam posielam. Tvoj list pred posviackou písaný som dostal a potešil sa ním. Boh ti teraz už len pomáhaj vo vážnom úrade tvojom a požehnaj ti čím najviac zdravia, dôvery a vôle vytrvanlivej. O ostatné sa nestarám. Mňa síce tuná veľmi mnohé nádeje z ohľadu Budča atď. sklamali, ale mám predsa príležitostí dosť pripravovať sa k môjmu životu a to mi je nadovšetko. Písal som ti už v predošlom liste o mojich potrebách, teraz ti len to isté opakovať musím, že som veru na tento čas vo veľkom pomýkove a sám si ešte spomôcť nemôžem. Prosím ťa teda, vykonaj čím najskorej, čo sa len vykonať dá, lebo poslal ani brat Adolf na môj list ani slovom ani skutkom sa mi neožval. Ja si síce pozdejšie hádam len i sám trochu pomôžem, ale čože bude zo mňa, ak sa len chlebarským prácam oddávať budem? Prestál som tu už ne jeden boj života, ktorý vôľu moju otužil a cit i myšlienku obohatil. Za našu slovenčinu musím ja sám všetkým odpovedať. Rozhorčenie proti nej je veľké a predsa ich naša Nitra¹⁵² a celý život náš tiahne neodolateľne a každá duša budúcnosti nám blahoslavi. Ja budem hľadiť všemožne uzrozmene spôsobiť, trebárs si veľké nádeje nerobím. Čas to najhlavnejšie vyrovná. Napísal som už jedno Slovo o slovenčine tatranskej,¹⁵³ ale pre cenzúru som ho nezveril do Květov. Možnože sa inou cestou k Vám dostane. Pozdravuj p. Fejérpatakyho a povedz mu, že som peniaze a knihy mi zverené pooddával. Pozdravuj Janka Kráľa a napomeň ho, aby mi písal. Nedobrému sám ne-

152 II. ročník almanachu Nitra, 1844

153 Rkp. sa nachádza v LA MS (SNK) 44 P 28. Zrejme ide o článok, publikovaný neskôr v Slovenských pohľadoch (SP, II, 1847, s. 79), známy ako „list Launerovi“

viem čo radiť mám - lebo mu tu žiadnu istú podporu sľubovať nemôžem. Príležitosť prírodným vedám sa priučiť je tu dobrá, ale tú nájde i inde... Píšte mi čím najskorej a pošlite pozhennania a útechy od Tatier svätých Bohdanovi.

98. Bohuslava Rajska Ladislavovi Čelakovskému

15.08.1844

Při odchodu Vašem, drahý můj příteli, pozorovala jsem jakousi úzkostlivost, ohledně mého poměru k Bohdanovi. Spěchám tedy, aby Vám správu dala o všem, co se mezi mnou a mezi ním dělo. Na večer po Vašem odchodu¹⁵⁴ jsem naposled s ním promluvila, rozložíc mu upřímně, proč bych si jej nikdy vzítí nemohla; udala jsem mu všechny důvody svého jednání a on nahlížeje vše, přátelsky se se mnou rozešel. O něco mne však žádal, nač jsem bez Vašeho svolení a srozumění nastoupiti nechtěla. Prosil mne, bych mu poslední prosbu vyplnila a jemu se malovati dala. On že s obrazem tím se spokojí a ideál svůj tím snadněji vždy v duchu obnoví a si jej uvědomí. Představovala jsem mu, že podobizna moje darmo bolestné upomínky v něm probouzeti bude - on však odporoval všemožně a znovu prosil. Rozhodněte nyní sám. O jiném jsem s ním nemluvila a bohdá že o záležitostech podobných nikdy již s ním mluvíti nebudu [...].

99. Zápisky Bohuslavy Rajskej

17.08.1844

Několik dní uplynulo, co dlouho očekávaný přítel Bohdan do Prahy přijel. Já stále jej očekávala, neděla za nedělí však marně procházela a on, cestuje kdesi po Slovensku, nepřicházel. Prodloužilý příchod jeho učinil mne chladnějším v očekávaních mých. Konečně sejítí naše bylo srdečné, bez vášni - avšak i bez přílišného dojmu. Ve mně hrozná bouře burácela, nevěděla jsem dobře, jak se k němu chovati mám. On použil nejbližší příležitosti, aby mi vyznal, že jsem mu stále vším a jedině se mnou že šťastným býti může. Otázala jsem se ho rozumně na záměry jeho; avšak ze slov jeho nemohla jsem nabýti uspokojení. Chce účinkovati ve své vlasti, chce vzdělání rozšiřovati mezi lidem - avšak jakým způsobem, na to nedovedl mi odpověděti. Dřívější předsevzetí moje žítí a umřítí v ústavu mém, od něhož jsem veškeré radosti života očekávala, upevňovalo se ve mně vždy více. Duši moji byla by těšila upřímně čistá láska jeho; avšak když v zápalu vidinám svým se poddával a zvěstovati a viděti před sebou chtěl budoucnost svého národa - když stále o vysokém povolání svém i mém blouznil, tu se svíralo moje srdce, hrozný bol se mne zmocnil a já vidouc tak bezúčelném, scestném blouznění zkázu jeho i po případě svou - cítila jsem se velmi nešťastnou. Cítila jsem, že těmto ideám zadosti učiniti nikdy nebudu v stavu a jeho i sebe šťastným bych neučinila. Přátelé a příbuzní moji, kteříž dříve příznivě pohlíželi na poměr náš, pojednou počali brojiti proti němu, neboť on horlivě se zastával odtržení se Slovákův od písemné řeči české a v proudu řeči mnohá slova hanlivá na Čechy pronášel. Rozpor v mých citech stále rostl a toho času ústav „ústav můj!“ bylo mým jediným heslem, mou nadějí, mým vším. Tu přijel prof. Čelakovský z Vratislavi do Prahy a žádal mé přátele, aby mu upřímně řekli, v jakých poměrech stojím a zdalíž by mne o mou ruku požádati mohl. Řekli mu upřímně, jaké bouře jsem přestála a co přetrpěla, i byli mnozí, kteří hned z počátku mně radili, bych jeho požadování vyhověla. Před očima máma počalo se jiskřiti. - V Bohdanově srdci, zdálo se mi, že slova

¹⁵⁴ Čelakovský odišiel do Vratislavi 12. augusta 1844 už ako ženich Rajskej

moje nevolky zapadlé naděje probudila, měla jsem znovu zraniti to rýze srdce? [...] Naděje v Bohdana kladené objevily se mi v mnohém co klamně a poznávala jsem, že spojení s ním znamenalo by pro mne vnitřní i zevnitřní boje. Vedle toho v novějších časech roztržka mezi Čechy a Slováky stává se vždy větší, počínají na Slovensku nepřátelsky se k nám chovati. Snesla bych to, když by se ze všech stran lálo na Čechy? A konečně, dívčí ústav svůj, kterýž jsem po tolikém lopotení byla zřídila – měla jsem jej opustiti?... Poznovu ptala jsem se Bohdana jakým způsobem myslí asi působiti k dosažení svých cílů. Po dlouhém zdráhání pravil mi, že se v Mikuláši snad gymnázium založí a on se snad na něm profesorem stane; já pak by po případě mohla větší dívky vyučovati. – Nebylo by to – tážu se – žádnou překážkou na Slovensku, že jsem Češkou? Praví se, že v Nitře po Čechách Slováci blátem házeli? Usmál se a pravil – snad nebude, však zajisté bude jim na překážku vaše náboženství, než tomu by bylo pomoci.¹⁵⁵ – Táto řeč mne objasnila situaci lépe, nežli sobě mysliti mohl, neboť zaviřilo to v mém srdci bolestně, když jsem slyšela, jaký dík by mne očekával za mou vlasteneckou snahu, za mou ochotu a práci i cítila jsem se uraženou ve své národní cti. Čelakovský se navrátil i mluvil se mnou jako pravý přítel. Soudím-li, že s Bohdanem šťastna budu, tedy že mi nikterak v cestě státi nechce, avšak abych krok tak důležitý dobře a jen po svém citu rozvážila, že nežádá žádného kvapného rozhodnutí. [...]

100. Ladislav Čelakovský Bohuslave Rajskej

20.08.1844

Ve Vratislavi. Ty, přezádoucí srdce mé, bylas v strašném tom vlnobití jasnou mi hvězdou, k tobě jsem od těch dob zraky měl obrácené, k tobě ruce vzpjaté. Považ si ale tu nápadnou, ano, právě dětinskou mou prostoduchost, za kterou důvěra a láska má k tobě v té míře vrch vzala, že mi nikdy ani na um nevstoupilo, by se mi v cestu jaké překážky vložiti měly, a já to vše za věc přirozenou a jako hotovou považoval. Jaké ale bylo v Praze mé procitnutí z tohoto snu bezpečného! Jaké tu zahrožení, že mé nejpěknější naděje vniveč budou obráceny, když jsem poznával, že srdéčko Tvoje jinam již se klonilo a mimoto ještě ta bázeň poprvé mne hnětla, že snad i krom této osudné hry Tvou náklonnost vyzískati mi možné nebude! [...] Nahlížím, že mnohé okolnosti potom se spojily k prospěchu mému, i nemohu jinak, než ruku samé Opatrnosti v tom vděčně poznávati. Domýšlím se též, že v mých a Tvých přátelích mocné zástupce jsem našel, kteří se nás obou horlivě ujímali. [...] Nelze mi nezmínit se ještě o Bohdanovi. Ó, že jsem meč ten mezi něj a Tebe položiti musel! Bůh to nahrad' milému jinochovi tomu, v nejpěknějších žádostech jeho a veď jeho kroky k cíli, při němž svrchovaného oblažení by našel. Miloval-li Tebe vřele a upřímně - jakož nepochybuji - musela veliká býti bolest jeho. K upokojení mému i Tvému, ať jiných příčin, Tobě bez toho známých, mlčením pomínu, dosti na tom buď, řeknu-li, že přetrpěním této jediné strastné rány, množství jiných těžkých muk se jemu uspoří. On neví ještě, co to jest, nositi se světem na dlouhá léta s milovaným předmětem, a nenalézati konce a cíle touhy své bez jistého v životě nachystání. Prošel jsem někdy tuto hroznou trýzeň, a nechtěl bych se jí za žádnou cenu podruhé podrobiti. A k tomu Tvé útlé, toliko

¹⁵⁵ Tu sa editorským zásahom Ž. Podlipskej výrazne posunul význam a nadobudol akcent, ktorý v origináli nebol (nešlo o mesto Nitru, ale o almanach a nehádzali Slováci po Čechoch, ale opačne etc.) Podrobne vysvetľuje Z. Sojková. [40, s. 158]

pro jemné a spasné city stvořené srdce – ano, Tvá celá bytnost přichází mi nejinače než jako jeden vtělený cit – což kdyby zase naděje Tvé bez vyplnění byly zůstávaly – nechci dále o tom ani mysliti, tím méně slova ta dopsati. Jemu v tom věku, v kterém se nalézá, předem a hlavně na tom záleženo býti by mělo, jak by sobě schůdnou založil k budoucnosti cestu, jak by dříve blahodějně aspoň z některé častky působil a sobě uznalosti svých krajanů vydobyl. Domácí poklid s pohodlím, domácí blaho jest odměnou a samo se najde. Však podle mého přesvědčení převrácené by bylo snažení, chtěl-li by toho dříve dosáhnouti, nežli by v prvním své síly aspoň zkoušel. Leč dosti o tom, bez toho vyšší moc již stezky naše tak zřídila, jak za nejlepší býti usoudila; vyjasní ona nám i ty listy v knize žití našeho, jichž smysl nám nyní ještě temným zůstává [...].

101. Bohuslava Rajska Ladislavovi Čelakovskému

23.08.1844

Měla jsem dost času na přemýšlenou, mnohé bezesné noci promyslíla jsem, rozvažujíc své povinnosti a zkoušejíc city svoje ve vnitřku srdce svého. Různost v náboženství a zvláště brojení Slováků proti Čechům, z toho pak povstávající citu mému odporné dojmy, rozvažovaly poznenáhla pouta srdce mého [...].

102. Samo Bohdan Hroboň Bohuslave Rajske

24.08.1844

V Prahe. Posestrima! Nezláknite sa slov Bohdanových. Hovorí k Vám ako čistý priateľ a pobratim, ktorý už nemá žiadnej túžby pre seba samého a žije posvätený život jedinej velikej viere všesvetovej, ktorá sa opiera o pyramídy večných Tatier. Už vidím jasne, že sny moje sa uskutočnia a preto im vďačne posväčujem život svoj a v posvätení tom nájdem iste najvyšší mier, najvyššiu lásku a najvyššiu blaženosť. Budem mať ešte zápas ohromný s dušou svojou a so svetom, kým strasiem okovy pozemské - ale Boh mi pomôže! Bolesť a dumu svoju pôjdem s prvou Vesnou vyspievať do Tatier, tam do ich priepastí strasiem všetko, čo by ťažilo v lete nekonečnom. Budem spievať o Bohuslave svojej večnej - o tej, ktorú mi svet odňať nemôže - budem spievať tak asi, ako Dante spieval o Beatrici svojej. Rád by som k tomu cieľu bližšie poznal život Váš a dušu Vašu. Ak máte úplnú dôveru k pobratimovi svojmu - prosí Vás úprimne, aby ste mu dopriali nahliadnuť do tejto svätyne. Tešil by som sa nekonečne, keby som si mohol vysvetliť celý ráz a život Váš, lebo vyznať musím, že mi je posiaľ aspoň odpoly tajomstvom. Ja budem síce oslavovať svoj vlastný ideál, ale rád by ho vyvinúť zo skutočnosti, rád by to poznať, čo je ideálneho v skutočnosti. Tým by nahliadol i do tajomstva ducha českého, lebo vždy duch národov najjasnejšie sa odráža a zrkadlí vo svojich posvätencoch. Verte mi, že zápas so svetom a osudom duše Slavojovej a Bohuslavinej - je terajší zápas ducha českého. V nich jasne vidím, čo je terajšie Česko. V potahu Bohdanovom k nim vidím zas potah Slovákov k bratom Čechom. Keby som nebol ubezpečený o čistote a úprimnosti svojich úmyslov, nikdy by som sa neopovážil takúto prosbu Vám predniesť, ale k jej vyplneniu, ani len ďalším presvedčaním, Vás nútiť nechcem. Odpíšte mi, či prosbu moju prijímate, či zavrhuje. Rád by som okrem toho i o Ústave Vašom a jeho usporiadaní sa pohovárať, lebo znám, že mi to bude korisť. Opovažujem sa konečne i posledný sľub Váš pripomenúť k mojej ostatnej prosbe pri rozlúčení našom zjavenej, to ešte pripojiť, aby pamiatka tá jediná bola hoci ako nepatrnou prácičkou ruky Vašej vlastnej skrášlená. Boh Vám odplatí, ak prosby tieto čisté ne-

oslyšíte. Predpíšte mi čokoľvek, čo ja z mojej strany k Vášmu uspokojeniu a blahu vykonať mám a iste všetko možné vykonám. Posestrima, otvorte čím najskorej čistú dušu svoju úprimnému pobratimovi Bohdanovi.

103. Bohuslava Rajska Božene Němcovej

25.08.1844

Ó, nelekejte se mého rozhodnutí, neobávejte se, že beze smyslu jsem jednala. Cit můj mne vedl, srdce jeho jsem poznala, šetrnost jeho a jemnost k citům mým získaly mu lásku mou. Rozmíšky a brojení Slováků proti Čechům, proti nám všem bez výjimky, uvolnily pouta srdce mého; miluji vroucně Vlast svou a národ svůj, a kdo se opováží něco proti němu říci, učinil více mně, nežli kdyby mně samé byl ukrivdil. Již jsem žila v pochybnostech, než Čelakovský přišel, vůle má však byla ta, raději klesnout nežli opět naději danou zmařit. V ústavu mém žiti jsem si předsevzala a to byla má jediná naděje, mé jediné útočiště. Že boj velký jsem přestála, pocítí zajisté srdce Vaše; však díky Bohu a Vám, že jsem dráhu našla, po které mně kráčetí bude, jak se naději, v účinkování tiskem a, dá-li Bůh, i ne neprospěšném. Oné noci, kde jsem posledně bojovala, byla Vy jste, drahá přítelkyně, mým andělem; tuto noc bych bez Vašeho dopisu snad v nemoc nějakou byla upadla; sestry mé, které jsem o radu prosila, nechtěly mně raditi, tak jsem stála osamotě, opuštěná, na polovic rozhodnutá, však nevědoucí, smím-li nelítostnou rukou přetřhnouti poutané úvazky; smím-li naději mých krajanů zklamati; budu-li v stavu opustiti ústav svůj. V oně strašlivé noci, kde mne pochybnosti mé usmrtiti hrozily, stála Ty jsi, anděli můj strážný, u mne a těšila jsi opuštěnou. Nebud' nepokojná, že jsi byla mým andělem, mou potěšitelkou. Slib můj nebyl nakvap daný; dlouho jsem se rozmyšlela, přes 14 dní bojovala a přemítala [...]

104. Ladislavov Čelakovský Bohuslave Rajskej

01.09.1844

Ve Vratislavi. Pozorovala-li jsi, upřímná dušinko má, jak píšeš, jakousi tesknost při mně, bylo to snad právě proto, že hodina rozchodu, ač jen na čas, nám nastávala a otevřeně dopovím - i pohled na něho to činil, jenž při stole s námi seděl¹⁵⁶ a jemuž mi nemožno nebyti přítelem... Ostatně jsem z toho velice potěšen, že onen poměr mírně a v dobrotě ke konci byl přiveden a že jsi toho na sobě a na něm dovedla, jsem za to velice vděčen. Proti vyplnění žádosti jeho nevidím, co bych namítati směl, aneb mohl: když se mu tímto nevinným způsobem vděk stane; učin tak, má nejmilnější Toninko!¹⁵⁷ [...].

105. Bohuslava Rajska Ladislavovi Čelakovskému

01.09.1844

V Praze. Bohdan je tichý, a jak se zdá i pokojný; náš poměr vespolek je mírný, on se ke mně chová jako k sestře, já k němu jako k bratru; já s ním posud několikrát mluvil, on není náruživý - kromě ve svých ideálech. Na nebi hledá svou Bohuslavu a tam ji jistě najde. Proč jsem byla ustanovena tomu šlechtnému muži bolesti působiti, nevím - komu však jsou zjevný záměry boží? Považuj ho i ty co bratra nevinně trpícího; ano, ty již to činíš a útlocitnost tvá pouta mne tím pevněji k tobě nejtajnějšími svazky duší našich. Až první bolest přejde a on se zplna upokojí, najde zajisté duši mladší a schopnější nade mne, která mu nápomocná bude u vyvedení jeho záměrů [...].

¹⁵⁶ Hroboň v tom čase ešte zrejme býval u Staňkovcov, rovnako ako Čelakovský

¹⁵⁷ Ide o podobizeň, ktorú si od Rajskej Hroboň vyžiadal

V Lipt. Sv. Mikuláši. Bohdaňko! Pišem Vám už na odchode z Liptova. Bolo nás tľ⁵⁸ viacej zhromaždených a poradili sme sa o našich veciach hodne. Uvidíme, ako sa nám to všetko dariť bude, na čom sme zostali. Ale ak Slováci len trochu vôle majú k životu, prirazia sa k nám a príjmu rady naše. Medzi iným je tu aj naša slovenčina za orgán duchovného života nášho prijatá i uznaná, i dačo gramatického, menovite čo sa pravopisu týka, ustanovené[...]. Liptov Váš taký sa mi zjavil pekný ako pred tromi rokmi, v pokojnejších časoch. Ožilo vo mne tisíc a tisíc citov pri pohľade na tie naše Tatry velebné a tajomné. Ťažko opustiť tomu tento kraj, kto ho raz videl a ťažko Slovákov odtrhnúť sa od svätých tatranských. Hoc by si sa aj kam obrátil, myseľ sem zbehuje, sem, kde príroda vedie život prekrásny a kýva príchodu iných, šťastnejších vekov nad naše. – Boli sme v Prosečnej a pri Štrbskom plese. Nevysloviteľné nadchnutie uchvátilo ma pri tomto. Čo to za hĺbka pokojná v tých vodách, čo to za pokoj svätý a velebnosť v tých vrchoch ohromných?! Bolo nás tam mnoho a aj vrúcne krajanky naše z Lučivnej.¹⁵⁹ Sbohom, pleso, ozvalo sa vo mne, ty miesto pokoja svätého! Slzy ma poliali a prechumelilo sa sto myšlienok cez hlavu. Sbohom aj ty, Liptov náš utešený, v ktorom som okrem rodiska zažil najkrajšie chvíle. Ktovie, či sa vidíme viac! [...] Privilegium¹⁶⁰ už skutočne prišlo ku kráľovskej rade a vraj už má byť v Bratislave, čo ale nie je isté. Tak by sme teda s novým rokom začali. Až sa tak stane, píšavajte mi, Bohdaňko a pomáhajte. Vari si budeme pomáhať vzájomne. Spis môj o slovenčine pustila cenzúra celý.¹⁶¹ Hneď ho dám tlačiť, jak stihnem do Bratislavy. Z gramatiky už mám hodne. Boli sme i v Sielnici. Všetci Vaši sú tam zdraví. Tešil som sa srdečne z tých dobrých ľudí. Ožiarilo nás slnko i vo Vašom milom háji nad Sielnicou. Jak tam šumne!¹⁶² – Sbohom, Bohdanko!

V s. Mikuláši. O katedru bola reč, ktorú aj upevnili pod tou výnimkou, jestli Štúra Slováci za profesora nevyvolia. On sa jej aj zriekol, kto zostane ešte nevieme, mnohí myslia na teba. Keby ti možno bolo, to by veru zle nebolo. Život u nás ako tak sa hýbe a nádeje naše neklesajú, Boh dá, že pri našej pracovitosti a pozornosti ešte i my mladší

158 Štúr bol v Lipt. Mikuláši na ustanovujúcej schôdzke Tatrána, konanej v dňoch 26.-28.8.1844.

V Liptove ostal dlhšie, o čom svedčí jeho účasť na výlete ku Štrbskému plesu v spoločnosti G. Fejerpatakyho (zmienka o tom v jeho *Vlastnom životopise*) ([2], s. 351)

159 Ide pravdepodobne o dcéry Ondreja Klonkaya z Lučivnej, ktoré spomína neskôr aj Hurban v *Rozpomienkach z roku 1849*, keď sa v Lučivnej zastavil spolu so Štúrom: „Zložili sme sa, ja a Štúr, u starého Klonkaya v Lučivnej. Milá nám bola oddávna tichá dedinôčka pod Tatrami; tu sa ustavil každý prebudilý národovec pred meruôsmym rokom; milý dom Klonkayovský bol magnetom mládeže slovenskej. Preniknuté duše láskou k národu, mnoho strádavšie, mnoho podstupivšie prikoría a prenasledovania! Starý pán bol prelestný, úprimnej opradivosti plný národovec; celý dom rozkošná čelad. Dievčatá - svobodné i vydaté dcéry - vzory krásy a šlachetnosti, čisté kryštály oduševnenia za národ, česť a slávu“ (SP, VII, 1887, s. 4); ([2], s. 352)

160 Povolenie vydávať Slovenské národné noviny. Ale v nasledujúcom liste z 24.9.1844 (ktorý nepublikujeme) Štúr Hroboňovi túto správu dementuje: [...] chýr o privilegii našom, že sa už v Bratislave nachodí, nie je pravdivý. Dobrý Boh vie, kedy my to dostaneme. Panovník podpísal rozhodnutie o povolení vydávania slovenských politických novín až 15.1.1845 a Uhorská dvorská kancelária vystavila „privilegium“ 15.2.1845 s tým, že Slovenské národné noviny podliehajú predbežnej cenzúre“

161 Náuka reči slovenskej

162 Borový hájik medzi Sielnicou a Prosiekom

aký taký prospech dožijeme. Od Tatrína si mnoho sľubujeme ak nám jeho údovia pomáhať budú. Mnoho sa pripravuje k nášmu národnému životu, len by prostriedky k tomu nám nechýbali. Ale ak cieľ skutočný, ani na prostriedkoch chybovať nebude. Slovenčinou pohneme náš národ istotne, toho dôkazom je Nitra, ktorá aj [keď] ešte čisto slovenská je nie, predsa od mešťanov a pánov s radosťou je privítaná a mnohí sa na tom zarážajú z maďarskej strany, že sme sa od Čechov odtrhli. Zdá sa, akoby sa tej myšlienky báli. Tá rozhorčenosť prvá naproti Čechom u mladších bratov zdá sa, že hasne, čo mňa veľmi teší a všetkých nás. Počujeme, že súd Štúrov v Tatráni na Furchove básne zle pôsobil na Čechov a že to oni považujú ako demonštráciu proti Čechom a zvlášť proti Nebeskému [...] neznajú sa ešte nad osobnosti povýšiť. Dôkaz je to toho, že u nich je väčšia mrzutosť a rozhorčenosť naproti nám, ako u nás. A preto si aj známe predstaviť, čo môžeš vystáť od tých pivičkárov. Že tvoj článok nevyšiel v Květoch nás zamrzelo ale neudivilo, lebo tí ľudia o vyššom nadšení ducha nič nevedia a sa ho boja. Napiš im článok, ale prozaický ako oni rozumejú. Duša moja rúskom smútku je pokrytá nad твоjím lósom, drahá a milá duša moja, keby som mohol, ostatnú kropaj krvi ti dám zo mňa, prekliata chudoba, všade nám na priekory je, pre ňu ani najsvätejšie ciele nemôžeme dosiahnuť. Už som mnohých a mnohých pýtal a nič, jediný Lehocký náš 50 Rfl v.č. mi sľuboval, ale i to nie hneď, lebo veru nemá. Ešte dve cesty mám, ak ma tie sklámú, potom veru už neviem, čo budem robiť. Adolf písal, že ti mesačne niečo bude môcť dať, a to bude predsa aká taká pomoc. Ja nemám vo voľkátore nič, ani grajciara a preto ani nemôžem žiadať od Hodžu. Braček, keby si aspoň 100 Rfl mohol na dačie meno dostať, ja v zime na moje meno dostanem, keď budem v Sielnici, ako pevne dúfam, potom by som ti hneď poslal. Požičaj si, čo hneď aj väčšie úroky budeš platiť, ja vďačne zaplatím. Tvoje pozdravenia aj odkazy som všetky vykonával. Rodičia naši predsa sú veselšej mysle ako predtým a pri tej starobe aj dosť zdraví. Sestra, nebožiatko, je veru veľmi slabá, Boh zná, čo s ňou bude. O tvojom vzťahu k Bohuslave som tušil, ale iste nevedel. Brat môj drahý, ktorý mladík je na svete, cez ktorého dušu by tento božský blesk nebol preletel a sa ozval – myslím, že žiaden, koho duša v kaluži sa neváfa. A ver mi, že som sa nad tým potešil; jej krásna duša je hodná tvojho ducha. Ja vidím dačo vyššieho v tom, ako tú každodennú lásku a keby možno bolo, naša Tatra svätá by sa zaradovala nad dušami peknými, večne spojenými. Ako si vo všetkom stály a verný, budeš i v tomto nebeskom svetle, v dušu tvoju Bohom vloženom, dôsledný a pevný. Ešte jednu prosbu na teba - znáš, že moja pamäť je veru nie veľmi verná a mocná. K môjmu úradu je ona ale nevyhnutne potrebná: prosím ťa zdeľ mi niečo o Reventlovej teórii. Boh ťa žehnaj a opatruj, najdrahšia duša moja. Pozdravuj našich Slovákov a Staňkovskú i Fričovskú rodinu, na ktorých sa často s radosťou rozpomínam. Prečo mladý Frič neprišiel? S Bohom. Tvoj Ľudevít.

108. Samo Bohdan Hroboň Ľudovítovi Hroboňovi

13.09.1844

Drahý brat môj! Už mi je trochu i smutno a clivo, že mi nič nepíšete. A veru i Vašej prisľúbenej pomoci by som práve teraz už veľmi potreboval. Písal som Ti už o tom dva listy, ba i Miloslave som to už dal na známosť, ale o Vás ani chýru, ani slychu. I Adolf mi posiaľ nič ešte nepísal a neposlal. Ja som sa síce už i pera českého chopil a práve dávam do tlače prvý zväzok mojich básní a povestí. To mi ale všetko veľmi slabý a len daktory čas úžitok donášať počne. Chcem vydať - kým som tu - i dáky almanach slovenský, ale posiaľ - i keď práve mnohých som o to žiadal - žiadneho príspevku k nemu

som nedostal. Prosím Ťa, popros Janka Kráľa a všetkých našich priateľov či ústne, či listovne, aby mi čím skorej dávkami prácami prispeli. Dakedy po Novom roku by som to mohol už vydať. Do tohto času si budem hľadiet aspoň dačo nateraz i nabadúce českým perom zaslúžiť. K mojim zámerom, ktoré ma vždy mocnejšie uchvacujú, by som veru aspoň dakoľko zlatých prútikov tatranských potreboval. Ale dúfam, že keď toho už naozaj bude treba, i Pán Boh sa nad nami zmluje. Píš mi prosím Ťa čím skorej, čo môžete pre mňa urobiť a čo nie a ako prežívate do vôle božej a ako sa máte. Píš mi kde je a čo robí Jurecký a Nedobry? Čo Klemens a čo Ondruš? Pozdravuj ich všetkých. Klemensovi a Jureckému budem i sám písať pozdejšie. V Sielnici i Trnovci drahé duše naše pozdravuj, požeňňavaj a potešuj. Budem tak asi na mená drahej matky písať.¹⁶³ Novinky zo života českého by som Ti písal, ale ich znáš z Květov a okrem toho sa všetko len okolo starého točí. Nový plnoživotný popud z tunajšieho ducha ani vyjsť nemôže. Majú tu tisíc príležitostí všestranne sa vzdelat', ale i v tom im je pivo nepremožiteľnou prekážkou. A tí čo robia, robia a zbierajú ako mravce a v tom čo nazbierali, čušia ako voš pod chrastou. Len škoda, preškoda, že aspoň Amerling dačo zo svojich plánov v tomto zakliatom svete nemohol vyviest'. To by bolo moju prípravu zrýchlilo náramne, teraz ale musím najprv nahradiť stratenú mladosť a potom po celom svete zbierať kosti a rozhádzané údy budúceho života. Je to hrozná práca a každý krok požaduje sily obrovské v takom položení, v akom je duša moja; ale či chcem či nechcem kráčať musím a budem. Dá Boh, že ako dosiaľ tak i naďalej, v samom boji sily mi budú rásť. Je to strašlivá moc, tá vôľa ľudská! Duše moje drahé, čo so mnou cítite moju prácu ohromnú, neopúšťajte ma nikdy a ozývajte sa často hlasom Tatry večne mladej. Na jar bezpochyby prídem k Vám premyslieť nazbierané vedomosti, základy položiť sveta básne mojej, oboznámiť sa práve s tým, čo tam každý deň v našom živote potrebujeme a otužiť svoje zdravie k ďalším hrozným prácam, ku ktorým ma ženie túžba večná. Vy ale tam hľadte všemožne skutočnosti. Dost' je na tom, že máte jedného Fausta, rozumie sa že slovenského, ktorý nie je bez cieľa; jeho cesta ďaleká, ale nie márne volanie. Budúcne sa ešte o mojom príchode do Tatier viac pohovárime. Najväčšia bieda bude s novým lúčením od rodičov drahých. Teším sa, že tu aspoň dakoľko slovenských duší mám okolo seba. Okrem šľachetnejšieho Bohúňa je tu ešte i Holub a Šlichta. Píšte a pomôžte mi čím skorej v terajšej mojej biede a budte zdraví, mocní a šťastní. Pozdravuj srdečne rodinu Hodžovie, Bysterského Janka a všetkých priateľov, s ktorými sa zideš. Boh s vami. Tvoj Bohdan. P.S. Bol tu nedávno Srb Brankovič, ktorý Ťa vraj v Mikulášu počul kázať ako nikdy predtým - potešila ma táto novina nevýslovne tým viac, že Vy sami mi nič nepíšete.

109. Samo Bohdan Hroboň Ľudovítovi Hroboňovi

15.09.18

Najdrahší brat môj! Listy oboch Ľudevítov som predčierom dostal a s nimi tisíc snov a myšlienok o Vás, o Slovensku, o Tatrách. Aby si bol ubezpečený, že listy tie sú v rukách mojich, zaraz ti odpovedám. Keď Česi vaše novinky počuli, nevedeli či sa majú tešiť, či smútiť. Ja som sa len tešil a namiesto Číny, kde som mal ísť s krajanmi tunajšími, zhovárajú sa o svetovom dianí, letel som do Tatier a povedal, že tam pod Kriváňom sa začína zaväzovať duch budúcnosti, že je Kriváň magnet sveta. Že Úniu¹⁶⁴

163 Matka sa volala Terézia, rod. Midielková (meniny 15. októbra)

164 Akcia na spojenie evanjelikov a kalvínov v Uhorsku sledovala maďarizačné ciele, jej hlavným propagátorom bol K. Zay

na distr. konvente prijali, to ma nič nermúti, to zostane na papieri a keby šlo do života, preberie náš ľud trochu zo sna. Kňazi slovenskí, napíšte teraz pre ľud evanjelický slovenský knižočku nábožnú zrozumiteľnú, že Maďari nielen jeho reči, ale i náboženstvu hrozia a povedzte to i živým slovom dušiam ľudu. Bratislave našej to tiež nebude škodiť, ak ľud noviny a pri ňom hodný šuhaj prednášanie slov. v rukách mať bude. Ja ešte úrad žiaden nemôžem prijať a nikdy neprijmem, iba čo si sám ustanovím a čo sa čert na čerte nosiť bude, od svojich úmyslov neustúpim. Z tejto príčiny, ale nielen z tejto, nebude ani z ľúbosti nič. Môj list o tej veci si okrem toho zle rozumel. Poviem ti teda po slovensky a keď sa zídeme, obsírne vyrozprávam, že Ona¹⁶⁵ sa stala obeťou svojej rodiny a rozkolníctva českého. V nej si Česi zavraždili svoj posledný ideál, ako predtým v Slavojovi.¹⁶⁶ Na jar sa stane manželkou vdovca Čelakovského a nechá svoj Ústav,¹⁶⁷ ku ktorému po veľkej biede teraz už i povolenie bezpochyby dostane. Urobila to všetko zo zúfania nad svojimi silami, v najväčšej mdlobe tela i duše, do ktorej ju uviedol celomesačný odpor proti každodennej dotieravosti Čelakovského a návalu rodiny i celého vlastníctva.¹⁶⁸ Ja ju viac vykúpiť nemôžem, len potešiť a posilniť moju vieru. Je to celá od rokov sa pradúca veebná dráma, v ktorej sa mi tajomstvá osudu odkryli. Obetuj jej slzu a mne modlitbu, aby ma Boh zachoval v sile večnej. Vzpružilo to moje sily náramne, posvätil som sa kochanke svetohviezde nad prestoly krivánske sa jagajúcej. Mám aspoň peknú minulosť za sebou a peknejšiu budúcnosť pred sebou, ako ľudstvo stratený raj a nebo kráľovstvo slávy. Ako som ti už oznámil, na jar chcem prísť do Tatier a zabaviť sa tam do jesene. Potom ďalej za hviezdou osudu. Ďaleká cesta moja, ale nie márne volanie. Faust slovenský tým začne, čím nemecký dokončil. Čítaj scénu pred smrťou.¹⁶⁹ Vyzveď sa prosím ťa popredku, či by dakde okolo Kriváňa nebol pre mňa salaš, na ktorom by som sa dakoľko dní baviť mohol. V tých veebných svetoch prírody začnem tvoriť báseň a myšlienku slaviansku. Tam driemu všetky tajomstvá sveta. Skúmaj ľud, zvlášť jeho náruživosť pálenenú a všetky pomery hospodárske, politické atď. v tomto ohľade. Musíme už skoro siahnúť do jeho života a najprv túto stohlavú hydry vyťat' a vypáliť nadšenie viery slavianskej [...]

110. Samo Bohdan Hroboň Ondrejovi Hodžovi

01.10.184

Brat môj drahý slovenský! Odpusť mi, že Ti tak pozde odpovedám na Tvoj drahý list. Hanbil som sa, kým som nemohol slovo dané vyplniť. Konečne sa začínajú o mňa starať priatelia moji a včera mi práve brat Adolf slúbenou pomocou prispel. Písal mi po slovensky a mám istú nádej, že jeho výborná hlava i šlachetné srdce pre nás ešte nie je stratené. Káral si ma, brat môj drahý, že som neprijal úrad v Tatrách a neslúžim už ľudu nášmu drahému. I mňa srdce bolí, braček môj, že som sa musel na dlho rozžehnať s rodinou, s Tatrami - ale kto odolá tomu hlasu, tomu kypiacemu

¹⁶⁵ Bohuslava Rajska

¹⁶⁶ Amerlingovi

¹⁶⁷ Bohuslavín dievčenský vzdelávací ústav vo Vodičkovej ulici mal veľmi krátke trvanie (1.1.1844-1.9.1844), ale získal si veľkú popularitu

¹⁶⁸ V prospech Čelakovského intervenovali zvlášť B. Němcová a švagor J. Frič

¹⁶⁹ V záverečnom monológovi pred smrťou Goetheho Faust vyslovuje myšlienku, že jeho dielo bude až vtedy dovŕšené, keď zem zbaví zlých výparov, keď krajina bude ako raj: „Hej, tomu zmyslu oddaný sa cítim/ múdrosti záver ostatný tu je:/ zaslúži ten len slobodu si s žitím,/ kto denne o ne bojuje.“ Prel. M. M. Dedinský. Pre Hroboňa bola Faustova myšlienka „na voľnej hrude, s voľným ľuďom štát“ určujúca pre celý ďalší život. ([6], s. 297)

života prúdu „čo mi v prsiach hromom hučí a jako vulkán dudneje?“ Čítali ste už Nitru? Obdivovali lety tých orlov tatranských, čo sa nesú na krídlach piť zoru a sln-
ce slavianskeho neba? Nedávno boli naši - ako už hádam znáte - v Liptove a tam sa
poradili o pravopise slovenskom i o iných stranách života nášho. Robia sa prípravy
k Matici a život sa všade začína hýbať. Privilégium na Noviny má isté byť u kráľov-
skej rady a hádam už v rukách Ľudevítových. Dal by to Otec nebeský! Tu v Prahe
mám temer každý deň hádky o našej slovenčine - i na Slovensku samom - ale už
viacej len zberba a luza proti nej šteká ako pes na hviezdy. Jej víťazstvo je už isté
a rozhodnuté. Život tunajší znáte, opisovať Vám ho netreba - a teraz práve žiadneho
dôležitejšieho pohnutia v ňom niet - a odkiaľ by sa i vzalo? Keď ani vyššej myšlien-
ky, ani viery niet. To príde len z večne mladých a predsa pravekých Tatier, zo srdca
Slavianstva a sveta. Hej, bratia! Kedy sa uvidíme v Tatrách?! Ja na jar mienim na ne
vyletiť, tam si podumať, ponôtiť, tam okriať k ďalším výletom do sveta. Hádam
Janka Kalinčiaka a Ondrejka z Rakše¹⁷⁰ už tam voľakde nájdem a k srdcu privi-
niem. Ktože ste tam na dobrej soli a chlebe?¹⁷¹ Pozdravuj mi a bozkávaj všetkých
rad radom. Janko zo Svätého Jána by dobre urobil, keby mi dačo - a to čím skorej
- do „Hlasu Tatier,“ ktorý tu chcem vydať, poslal. A ty, Ondrejko, nenatiahneš lýru,
nebude o Tebe v mojich Hlasoch chýru? atď. S Hoznekom, Sladkovičom atď. som sa
veľmi pekne zabavil. Launer sa na tunajších veľmi rozhneval, že mu nechceli pristáť
na jednotu Slovanstva. Istý Havlíček, ktorý sa práve zo slovanských severných kra-
jín vrátil, nemôže teraz už ani vystáť češtinu a ten práve sa s Launerom zišiel a znosil
ho, že nehovorí po slovensky a češtinu naťahuje atď. Pozdravuje Ťa Bohuslava a ja
Ti k tomu oznamujem, že na jar bude svadba a Bohuslava pôjde s Čelakovským
do Vratislavi. Jej ústav, ku ktorému práve teraz povolenie už dostane, na dlhý čas
zanikne a Česi zase nebudú mať v celej Prahe - okrem opatrovní - ani jednej českej
školy. Čeština sa tu síce vždy viacej rozširuje, ale to je i všetko, čo tunajší ľudia môžu
vykonať pre našu budúcnosť. [...] Píš mi čím najskorej a síce adresuj na Amerlinga,
kde už teraz bývam (Kornthorgasse Nro 525) a buď zbohom. Tvoj Bohdan.

111. Denník Sama Bohdana Hroboňa

12.10.1844

Čierna šumiaca noc obvila Bohdana nad Vltavou šumivou a z oblohy žiarilo tisíc
svetov, ktoré sa vinuli vencom kolo hlavy Bohdanovej – hviezda Kochanka s ta-
jomnou milosťou sa ligotala a zvestovala mi istotu večnej nádeje mojej. Syn Slávy!
Že duša bola zbožná, anjelská, telo ľahké, okridlené, éterické, dobre že sa neroz-
plynulo v prúdoch milosti bez konca - tisíc pozdravení letelo na východ k Tatrám
svätým a k duším najdrahším. Doma,¹⁷² pred odpočinkom, napísal som ešte tieto
riadky:

*Kedy zazneješ, pieseň duše mojej! / Kedy poletíš na krídlach anjela, /kde nikdy žiadna
duša neletela?! Ja mám sa voľne vznášať ku nebesám / a víť ti vence zo svetov plamen-
ných. / A duša tvoja v prachu zemskom tleje, / trpí objatia okovov studených / ako ten
diamant, ktorý bez nádeje, / že skaly puknú v jichž srdci hliveje. / Jak rozrezať kovy
v jichž kostiach hliveje? / Diamant rozreže kovy kryštálové, /duša roztrhne putá ocelové...*

170 Adresáta Ondreja Hodžu, pochádzajúceho z Rakše

171 V Halle (= Dobrá Sol)

172 V tom čase býval už u Amerlinga. Od Staňkovcov sa presťahoval niekedy medzi 1. septembrom
a 1. októbrom 1844

112. Johana Miloslava Lehocká S. Bohdanovi Hroboňovi 24.10.1844

Škoda, že lístok, drahý priateľ môj, čo som Vám kedysi bola napísala bez účinku zostal. Prosila som Vás pre všetko, čo nám je sväté, pre národ, aby ste nevydali svoj život za hračku osobe, ktorá si ho vážiť nevie, ba snáď ani nezasluhuje. Ale darmo je, už sa stalo. A Vy trpíte muky, ktoré ste si nezaslúžili, a to Vám pripravila ľahkomyselnosť Bohuslavy. Nevyhovárajte mi ju, nevyhovárajte, lebo mi je Váš život drahší, než aby som jej odpustila. Nemôžete si predstaviť ako mňa jej list a Vaše ju pred Ľudovítom vyhováranie zmiatlo, ja som za dlhý čas nevedela, čo o tom mám súdiť a takmer by som už bola všetku dôveru v moje pokolenie stratila, ale Vám o tomto zreteľnejšie len ústne poviem. Nemôžem si pomyslieť - leda nestydatú ľahkomyselnosť - ktorá od jedného drahého predmetu ku druhému tak bezcitne lietať môže. Klesnúť môže i tá najšľachetnejšia duša, zvlášť kde sa intrigy robia na okamženia, ale len v tom samom okamžení, kým duch zasa nad slabosťami telesnými svojho príslušného panstva neobdrží. Že pridete k nám, to nás teší veľmi, pridte len skoro k tým, čo Vám rozumejú a nájdu v našich Tatrách svätých pokoj ten, ktorý ste v cudzine darmo hľadali. Bárs by ste sa boli nevzdávalo od nich. Toto leto sme veľmi veselo strávili, navštívili nás mnohí známi i neznámi, poznala som i Hurbana, je on drahá duša slovenská; bol v Prosieckej doline, zaujala ho nevýslovne a v celom Liptove našiel mnoho obrazov takých, akých si o ňom jeho myseľ utvorila. Odpusťte, že sme Vám posiaľ spomôť nespomohli, nemali sme spôsobu. Keby som bývala vo veľkom meste, kde sa všelijaké prostriedky nachodia k spomôženiu, nuž by ste sa boli nemuseli tak dlho trápiť - ale tu! Vaši p. rodičia sú zdraví a viem, že Vás vďačne privítajú, lebo Vás už za strateného držali. Majte sa dobre a pridte skoro, žiada Vaša priateľka Johana.

113. Bohuslava Rajska Ladislavovi Čelakovskému 14.11.1844

Osmého tohoto mesiace odjel Bohdan do své otčiny. Vyplníc přání jeho, dala jsem mu svou podobiznu - rozešli jsme se srdečně, co bratr a sestra. Jak děkuji vroucně Bohu, že se to vše tak urovnalo a já tvou se nazývati smím, aniž by na spojení našem ta výčitka lpěla, že srdce některé oklamáno a o své štěstí připraveno bylo [...].

114. Samo Bohdan Hroboň Ľudovítovi Hroboňovi 19.11.1844

V Bratislave. Brat môj predrahý! Už som zase na tatranskej zemi a moje večné nádeje a túžby ožili mocne v duši mojej. Ďakujem ti úprimne za Tvoju bratskú pomoc, práve teraz som dostal z pošty 25 zl. str. a o chvíľu oddám vozárovi Rumanovskému z Lučivnej svoj kufor, aby mi ho odviezol k Vám na faru mikulášsku. Vyplatte mu tam za fúru 4 zl. v. č., ak si z cesty zgazdujem, potom Vám to hádam vrátim. Nemôžem prosto ísť do Liptova, ale udiem na Nitru, Štiavnicu, Zvolen atď. Mám tam veľmi dôležité veci povykonať, o čom sa potom doma pozhovárame. Príležitosť do Štiavnice atď. budem mať dobrú a môžeš drahých rodičov ubezpečiť, že prídem veselý a zdravý do Tatier našich zasnežených. Veď duša Tatrancu i na snehu kvitne. Túžim po Vás, duše moje drahé. Pozdravuj srdečne v Mikuláši, v Trnenci, v Sienlici a v celom Liptove. Boh s Tebou a Ty s Bohom i so svojím bratom Bohdanom.

115. Bohuslava Rajska Ladislavovi Čelakovskému 20.11.1844

Příkládám k listu některé zápisky své, z času na čas psané, nuže - viz můj život a sud. Pouze o poměru mém k Bohdanovi několik slov přidám. Ráno před svým odjezdem

do Slovenska svěřil se mi s láskou svou. Stála jsem jako zkamenělá při vyznání tomto, srdce přestalo mi tlouci a krev jak by ustydla. Domníval se, že jsem pro něho ztracena navždy a s takovým vědomím odejel. Ještě jednou se mne v listu tázal, zdaliž jej kdy milovati moci budu. Boj můj byl veliký. Měla jsem tak vroucí lásku zamítnouti, měla jsem se provždy odřeknouti onoho kouzla, jež člověka k nebi povznáší? Zdálo se mi, že hodna jsem býti účastnou štěstí lásky, že snad Bůh sám tomu chce, by pustá dráha mého života zelenosti nabyla. Dala jsem jemu slabou naději. Nebyla to pravá láska, co se ozvala v mém srdci, byla to touha po srdci přátelském, na němž by mi bylo možno si odpočinouti a nalézati útěchy a povzbuzení na drsné dráze svého učitelského povolání. Jak tento krok zrušil můj mír a klid, o tom zčásti víš [...]

116. Ľudovít Hroboň Samovi Bohdanovi Hroboňovi

xx.xx.1844

Najmilšia duša moja! Na mnohé listy som ti odpoveďou dlžen ostal, ale odpusť mi, že na všetky ti v jednom odpovedám. Neprejde deň, aby si duša moja nespomenula na dušu mne najdrahšiu a najmilšiu. S túžbou čakám to okamženie, v ktorom ťa na moje bolestné srdce pritiskem a slzami radosti pokropím. Nič mi ešte tak na svede ťažko nepadlo, ako od teba, braček môj, odvykať a ešte podnes nemôžem uveriť, žeby si tak ďaleko bol odo mňa; vždy mi niekto chýbi, s kým by som moje najtajnejšie a najbolestnejšie túžby srdca môjho zdieľal. Čím sme dlhšie vedno boli, tým sme sa lepšie poznávali, tým vrúcnejšie jeden k druhému mali. Nikdy som sa na to nepripravoval, že by ja bez teba mohol žiť, vždy som bol v tom domnení, že mi vedno budeme žiť a vedno kdekôľvek umierať, ale buď by sa i prvšie nie celkom podarilo, dúfam v Boha, že aspoň tú milosť uňho nájdeme, že jeden druhého do hrobu odprevaďme. Lebo i to je milosť božia u mňa, keď mňa bude môcť môj najmilší brat do hrobu odprevaďiť. Slzy ma poliali, keď som tvoj list z ohľadu Bohuslavy prečítal, vzdychol som k Bohu a čo nehodný jeho lásky som zaplakal nad tvojím stavom. Teda ani teba, drahá duša moja, nesmel minúť ten horký kalich, ktorý i mne bol večnosťou určený. Oj, znám a cítim všetky tie bolesti, ktoré si ty musel prestať, pokým tvoje citlivé srdce, tvoja vôľa a rozum nezvítazili. Všetky moje rany, ktoré prácami každodennými sa zdali buď udusené, poznove sa rozjatrili, moja ťažkomyselnosť ma poznove zaujala a keby nie naša rodina, na večnosť by sa bol s Tatrou v tom okamžení rozzehnal. Ale milosť božia je veľká, zmiloval sa Boh nad mnou a láska k môjmu úbohému ľudu všetko premohla, posvätil som sa mu a nič na tomto svete ma viac z cesty mojej neodvráti. V nej sa mi zosobnila tá všeobecná láska a preto zabudnúť a tú ranu vyhojiť nikto na svete nie je vstave. A hľa i tu nás večnosť spojila - ani teba, srdce moje, ten osud neminul čo mňa, ale teraz tým pevnejšie budeme na ceste, Bohom nám vykázanéj, kráčať. Pravda, ty máš krásnu minulosť, ja ale, čo som od malička vždycky prudkejší vo všetkom býval ako ty, keď i nie skutkom, teda myšlienkou, častokrát tam nad priepasťou som lietel a často by som bol i teba i národ môj do priepasti priviedol. Ty na krásnej minulosti staviaš i sebe i národu svojmu skvelú a velebnú budúcnosť - ja ale čo som v minulosti stratil, to viac nikdy nevy nahradím, ale predsa nezúfam, keď i pozdšie, predsa musím i ja na oltár Tatry obeť položiť. To čo mi snáď príroda odoprela, to mojou pilnosťou, čo i nie úplne, lebo to je nemožné, aspoň sčasti vy nahradím. Alebo skapem, alebo dačo vykonám. Život v našich časoch bez činnosti nie je nič, je zvierací. Národ požaduje mnoho, teda aj veľké obete. Ja pres toto žiadnej radosti vo svete nehľadám, všetkému

tomu, čo človeka na svet viaže, som dal vyhost'. Národ a Boh – to mi je alfa a omega. S našim Tatrínom sa nám dobre darí, ja som bol v Turci a ďakovať Bohu naša domnienka nás nesklamala. Nazdali sme sa, že tam nič nebude a predsa som piatich stálcov našiel, každého som tadiaľ lapil, kadiaľ bol najslabší. Maďari sa už začínajú ozývať, aj keď ešte nie verejne, len súkromne a niektorí prdú sa už začínajú strachovať, že čo z toho vzíde. Štúr ti hádam už písal od toho času čo bol v Liptove, on je u Ormeniho, učí ho po slovensky, bol s ním na výlete v Pešti pri jazere Fertő a vo Viedni. Z ohľadu Novín si nič nesľubuje. Potešil som sa, že chceš svoje básne vydať po česky, i keby bolo milšie po slovensky ich vydávať. Tvoju báseň k Prónaymu som nemohol doma nájsť a preto ti ju nemôžem poslať. Z ohľadu almanachu som sa zhováral s Kráľom, ten ti sľuboval poslať čím najskorej. Ondruš ti tiež pošle - ak budeš chcieť - krátke filozofické pojednania a dačo i ja k tomu doložím. Ak budeš chcieť, odpíš nám. Práve teraz tvoj list dočítujem a s podivením a radosťou ho odkladám. Ó, príď, príď, moje potešenie drahé, nedbaj nič na súdy ľudské. príď čím najskorej. Ó, kedy, kedy to okamženie príde, v ktorom ja moju drahú dušu na moje rozčúlené a rozbolestnené srdce pritisnem a objímam. Peniaze, braček môj, už do Prahy ti dôjsť nemôžu, ale v Bratislave ak ich nenájdeš, tedy istotne tam ich v prvých dňoch dočkáš. Profesor z kasy vdovskej mi sľúbil 25 rfl cm. dať a zajtra pošlem do Trnova k drahému bašíkovi, aby kasíroval za mňa. Z týchto ale 25 rf. Strieborných, ak ti bude možno, zaplať dlh u Vieganda, ktorý obnáša 6 rf. i 22 gr. strieborných. Pozdravuj šetkých Slovákov a Čechov a prileť k Tatré, k tvojim verným. Tvoj Ludevít.

117. Johana Miloslava Lehocká Bohuslave Rajskej

21.12.1844

Vysoko ctená vlastenka! Drahá sestra slavianska! Vedela som ja dobre, že naša reč - ešte žiadnymi ciframi neozdobená, tak práve ako panna na vidieku vychovaná, vo svojej prírodnej, žiadnymi líčidlami neskazenej krásy, so svojím úprimným srdcom a s tvárou, na ktorej len čistá pravda tróni - všade kde sa ukáže, si získa srdcia. Vedela som, že si i k Vášmu srdcu nájde cestu naša milá slovenčina a že môj lístok prsto srdečný slovenský Vám rovnako milým bude ako mne Váš, vo Vašej milej, peknej, uhladenej češtine písaný. A veď ste sama riekli, že na spôsobe písania nič nezáleží, keď si len srdcia rozumejú. Posiaľ ste sa Vy predtým mnou vyhovárať museli pre dlhé mlčanie, teraz prišiel rad na mňa. Ale viem, že mi to odpustíte, drahá dušinka moja, keď Vám oznámim, že som Vašími nepríjemnými okolnosťami taká bola pobúrená, že pero koľko razy som chytila, aby som Vám odpovedala, zase mimovoľne som z ruky pustila a vzala Váš drahý list, aby som sa presvedčila, či to tam skutočne stojí, čo ja cítim a prečo som nespokojná. A všetko je to len vo Vašom lístku tak, ako ste to tam napísali, nechce sa to premeniť. Vy, drahá, ste teda nevestou. Nevestou muža, ku ktorému Vás úcta a Vaše dobré srdce pripútali. Ó, iste by sa bola zosnulá priateľka Vaša pokojnejšie so svetom lúčila, keby bola tušila, že si jej sirôtky na takom šľachetnom srdci odpočinú. Služi Vám to k chvále, že ste vykúpila svojím pokojom šťastie a pokoj štyroch útlunkých dietok a muža o vlasť zaslúžilého, ktorý toho právom zasluhuje. Ale či Vaša opustená vlasť (a skutočne ju musím opustenou volať, lebo ju opúšťate vy, drahá sestra, jediný to Génus, za ktorým sa Vaše dievčinky hrnuli v obeť klásť svoje horúce srdcia matke vlasti), ktorej ste sa zasvätila, nebude na Vás žalovať? Či môžete bez hlbokého smútku opustiť dušinky tie drahé, Vám zverené? Vy, ale len Vy, ste ich mohla viesť po ceste, na ktorej by mohli dosiahnuť

mena, akým Vy sa honosíte. Akože ich zveríte rukám cudzím? Znáť ja, že sa v Česku nenachádza žiaden ústav podobný Vášmu, ktorý ale už vo vzniku má zhynúť? Odpusťte môjmu rozžialenému srdcu, ktorého sa každá pohroma elektricky dotýka a nepokladajte to za nejaké výčitky, ktoré by som sa ani neosmelila robiť. Ani moja dôvera by nebola tak ďaleko zašla, keby ste ma Vy, drahá, svojím príkladom neboli predišli. Dúfam, že toto ľutovať nebudete. Správy zo strany novín, ktoré i Vás potešili, boli nepravdivé. My sa len vždy zo sľubov tešiť musíme. Nám to odkladajú z času na čas. Pod snemom riekli, že noviny na žiaden spôsob nemôžeme dostať, lebo žeby to narobilo hluku, ale po sneme že ich istotne dostaneme. Snem sa rozišiel, a my sme tam, kde sme boli. Už deväť razy zadal svoju žiadosť pred trón náš zaslúžilý Štúr, dva razy bol sám osobne - a to všetko nič neprospeje. S nami sa nakladá nie ako s poddanými, ale len ako s otrokmi. Ale dosť o tom, lebo by som moje pero nie do atramentu, ale do trpkých výčítiek namočiť musela. Nebola by som si pomyslela, že sa moja chatrná prácička i Vaším p. vlastencom zaľúbi, nestojí to za to, aby sa dala dva razy tlačiť, nech to len zostane pre Váš Vvšenučnik, bez toho by sa medzi prácami Vašich vysoko učených literátov stratila. Skromná ženská sa rada len medzi svojimi sestrami nachodí. Ostatne Váš drahý lístoček mi bol práve preto milším, že mi dosvedčil Vašu sesterskú lásku a dôveru, ktorú som hotová splácať, kýmkoľvek sa Vám obtiažnou nestane. Nech naše dopisy budú svedkami, že i keď sa osobne neznáme, naše duše si predsa rozumejú a že nás ani rozdielne nárečie od seba neodlúči. Váš čím najskorej písaný lístoček mi dosvedčí, že si moju dôveru zle nevykladáte a pre dlhé mlčanie moje mňa trestať nebudete. S Bohom! Žíte spokojne a šťastne, žiada Vaša cititeľka a úprimná sestra Johana Lehotzká.

VII. Návrat domov a nový začiatok (1845/1846)

118. Denník Sama Bohdana Hroboňa

28.01.1845 - 25.05.1845

Dnes utorok 28. 1. 1845

Po dlhom zunovanom zadumaní prijal som z rúk mamičky drahej nápoj, ktorý ma z driemot a omdlenia tela prebral. Šiel som na posvätný Diel v čas pustý, tichý, mračný, zadumaný – úžasne sa rodila večná moja vôľa – najprv slabosť bolestná bez viery a nadšenia – modlitba na kopci – i medzi mladinkami pustá – bez sily a ohňa – pochybnosť večná o všetkom. Potom vzkriesenie vôle poniže mladín – a ešte nižej – zakliata viera, že budem žiť len večnému cieľu sveta – znovustvorený z krásy a blaženosti vesmíru. Kto tie city ozorné pojme – kto tie pohyby ducha postihne? Obo-rím sa na celý svet vedy, krásy, zbehlosti, národy, ducha prírody a ak nepukne stroj tela Bohdana, musím a musím si ho podmaniť, aby slúžil vesmírnej láske a krásy, čo sa vzňala v duši mojej, aby slúžil mati Sláve. Ó, staň sa! Najbližšiu budúcnosť i ďalšie pomery prelietol som myslou orličou a vidím, že je možné spasenie. Na nedeľu moja kázeň o láske kresťanskej v živote, t. j. v rodine, v obci a cirkvi, vlasti a národe, v človečenstve a v Bohu. [...] Tou kážňou sa ohlásim ľudu a rodičom – kto som, akým chcem byť – oslobodiť sa od sľubov daných, očistím česť mena a začnem svetatvoriť piesňou Tatrana, učením pripravím život ľudu a život terajší zapalať prvú zoru tatranskú. Bože, pomáhaj, Bože, sil obrovských – zdravia z diamantu a večného éteru, nadšenia z neba daj mi, Bože, trpezlivosti, pokory, lásky, vytrvalosti, žeby - Boh

môj! Staň sa! Ani na posteli nedala mi pokoja myšlienka úžasného osudu môjho. Videl som, ako Kriváň odrazu v najvyšší chlum Tatier sa vyrazí i na hniezdo Liptova pozerá i do vesmíru ozornou myslou Tatier Spišu sa vyráža. Tatran spod Tatier neobmedzene z domu zaokrúhleného ide popod Kriváň až do lona a náručia Tatier sa narodiť, aby sa odtiaľ mohol vyšínuť stupňami do Vesmíru.

Piatok d. 31. 1. 1845

Zaplakal znovu anjel duše mojej. Od rána som už cítil divnú slabosť vôle a roztrhanosť mysle. Bol som v Mikuláši s drahým otcom a ani palcom som nepohol k môjmu predsavzatiu. Navštívil som Belu a pzhováral sa s ním o svete našom. List do Prahy Klučákovi som oddal i knihy na zväzovanie a pýtal si od Hodžu čím viacej básnikov. Zavčasu sme prišli domov s otcom drahým, ešte sa mi – myslím – zdalo, že som neklesol. Ale veru už nadtľho zhynul svet môj krásny v duši mojej. Viem, že sa mi vždy skazilo (potom i v sobotu 1. 2. i v nedeľu 2. 2. a v pondelok 3.2 .) predsavzatie moje vzpružiť a nadchnúť život môj. V pondelok pohreb kňaza v Prosieku, pekný výjav pred kostolom – oltár – skaly tatranské nad Kôprovcami, pod ním a okolo neho hmlý šedé a duša moja strmiaca.

Nedeľa d. 9. 2. 1845

Prišiel mi list z Prahy od Bohúňa, kde mi oznamuje, že i holub listy moje oddal a cenzúra že môj Pomník rozvrtala. Česi že si myslia, že my od slovenčiny zase odstúpime. Bol som dost' akosi divne rozmrzený a toto ma ešte horšie roztrhalo. Už ani tej radosti mi nedoprial bezbožný svet. V takých biedach a trápeniach! Bože môj! Večer darmo, ach, darmo som Boha pokúšal a prosil a zaklínal, aby vôľu a vieru stratenú vrátil. Darmo. Ach, darmo. Toto mám o tomto dni v písanke zaznačené: Slovensko, Tatry. Slovenčina, mať veľkej milosti, zvoláva svojich synov roztratených a posluhujúcich Maďarom, Nemcom, Čechom. Hlboká, nevýslovná bolesť Slováka, že nemal a nemá vlast'. A Boh mu ako Abrahámovi nesľúbil budúcnosť a nezjavil sa v kre ohnivom. Ale milosť slovenská a krása duše je len vyvoleným Slovákom od Boha daný dar, ktorému sa žiadna radosť sveta i ducha iných národov nevyrovná. Tento večer, po svätosľube, som si i Nitru zaspieval a bol som zase nachvíľu šťastlivým Slovákom. Ale vôľa i sila moja sa rozplynula – uhasla...

Pondelok d. 10. 2. 1845

Zdalo sa mi, že už vyletím konečne do sveta túžby mojej, ale na posmech ma vydal Hospodin v najsvätejšie okamženia. Nemal som ani sily, ani nadšenia, ani viery, ani nevery, duša moja bola pustá, prázdna. Bol som z neba vytvorený. Cit mi stál tak akosi nepohnutý a nejasný ako mesiac a hviezdy za šedými hmlami. [...] Nepohlo sa nadšenie, nepohla sa viera v Boha večného a v syna jeho Bohdana. Zhynulo všetko. Stál som ako socha dutá, prázdna. Ako chrám – nádoba Bohom opustená...

Nedeľa d. 16. 2. 1845

Hodža slávne uviedol slovenčinu na kazateľnicu a držal kážeň následného rozlohu: kresťanstvo musí posväcovať národy i život. Ako sa zjaví kresťanstvo v živote slovenskom? Ako národnosť bez nenávisť? Ako sloboda bez svojvôle? Ako osveta so svätosťou spojená? Ako život bez smrti? A táto myšlienka večná bude sa hlásať jazykom našim slovenským. Nežhanobujme teda kľatbou a hriechom našu reč svätú, reč spasenia. My sme šli s otcom našim drahým do Hliníka k Černickovcom Juliane vinšovať. Tam bola hádka o slovenčine a maďarčine. Rozprávka o politike európskej. Ale čo bláznom po ro-

zume? My sme už o pol desiatej pri mesiačiku utešenom - ako som sa hanbiť musel tej velebnej prírody tatranske. Ako som sa roztúžil po večných ideáloch...

Utorok d. 18. 2. 1845

Celý deň som stratil. Ach, kedy dosiahnem sny mojej mladosti! Kedy uskutočním. Pred večerom ma vyhnala túžba do chujavy a zimy. Vyšiel som na samý vrch na záhumní farskom – rástol som na krídlach víchrice – opieral sa o pyramídy Tatier a ožiaril zorou slnca rudočervenou, čo sa ihrala v ozornej kúrňave po velebo-Tatrách slavianskych. Cítil som všemohúcu silu božstva a silu ducha môjho...

Streda d. 19. 2. 1845

Píšem listy do Prahy Bohúňovi a Pospíšilovi o „Pomník“ porúchaný...

Pondelok 24. 2. 1845

Po tieto dni mám okamženia, v ktorých už temer mriem pod ťarchou osudu nášho a viny mojej vlastnej. Prichádzali hostia k nám celý deň, večierkom sme boli Mateja sláviť u Krmeských. Večer dumania – bôle hrozné a zvjania sa duše až ju pomaly sny zatiahli a preniesli do pokojnejších krajín. Pevne som si predsavzal vkročiť mocne do života a ochrániť sny mladosti mojej.

Sobota 1. 3. 1845

Tri roky už minuli, čo sme šli s bratom do Nemeckej a už desať rokov stratených.[...] Nemám vôle ani chuti do života...

Streda d. 5. 3. 1845

Takto dva roky večer bola tá chvíľa vesmírneho nadšenia, tá bezpochyby najšťastnejšia [chvíľa] života môjho. A takto rok bol prvý deň po tom liste, ktorý mi lásku vypovedal, v ktorý Adolf bol u nás. Dnes som sa pripravoval ku stvoreniu večnej vôle, k vykúpeniu sa zo strašnej klatby môjho osudu. Bola chujava neslýchaná, sveta málo bolo vídať, boril som zámety hrozné, len Orion a Sírirus prebleskovali z večnej výšiny. Vydriapal som sa na prvý kopec Diela, strašná víchrica a kúrňava ma zaviala, cítil som ohromnú silu ducha svojho a ducha ľudskosti. [...] Doma som hneď prikročil k práci. Uvidím ako to vypadne.. Ešte dlho do neskorej noci trvali moje práce a sny ma objali potom utešené. Dobrú noc. Slováci ešte nevyšli na Tatry, ešte málo spomínajú v piesňach svoje hory, ani necítia ešte svoju prírodu. Len nové pokolenie driape sa na sokorce Tatier. Slovenčina tatranská nie je ani katolícka ako bernoláčtina, ani evanjelická ako čeština, ale reč národná, svätá, reč zmierenia a nového omilostenia božieho. Izaiáš tatranský. Hlasy Tatier od Slovena.

Štvrtok d. 6. 3. 1845

Listy moje som už poslal do Mikuláša, deň je jasný, utešený. Pôjdem sa znovu znádejť a nadchnúť na môj svätý Diel, ale teraz do práce, do práce!

[Začiatok nového zošita] Okolo mňa je svet plný hnusoty, biedy a poroby. Včera, v tej strašnej chujave s ktorou som chcel zápasiť, moc ľudu zhynulo. V Sielnici jeden leží zamrznutý, pálenka mu tiež trochu dopomohla. Cez deň som si denník a iné spisy do poriadku uvádzal, novšie básne spisoval atď. Pred večerou som sa šiel občerstviť na okamženie do velebnej prírody. [...] Svet môj a Tatier mojich bol v hustej hmle, takže som sotva dva kroky pred sebou videl. V tajnošedej tichosti bol zahalený hájik môj. Sveta nebolo nikde, len nado mnou v tej tenuškej, tichej, nepohnutej a temnopriezračnej hmle stáli ako tône tmavošedivé borovice Diela môjho. Primreté k zemi v zadumaní večnom,

s opustenými haluzami. Úžas pred duchom sveta všemohúcim, pokiaľ nemáme istoty jeho zmlovania. Ale nás drží tajná milosť jeho od vekov, večne, naveky. Šiel som zadumaný hore hájom mojím bez nádeje, bez istej myšlienky i prizeral som sa na tie obry tmavošedé, ani lístkom nešumiace, v hmle dumno stojace. Prizeral som sa a uchom načúval, aké sa nesú hlasy z tichých dolín, aké to hlasy šumia v tej tíšine, čo za večné tajomstvo v nej driemu. Či mi noc táto z tej tmavej tíšiny nešepne dačo o večnom tajomstve? Ale darmo, darmo sluch napínam, darmo čakám boží hlas....

Piatok d. 7. 3. 1845

Tak ma nepokojí večná moja súžba, že som si v ničom nie dostatočný. Nemám ešte večnej jasnosti mysle a večnej tvorivosti vôle, ačpráve prúd života predvčerm schvátený, nepustil som už z ruky svojej, krom krátkych slabých okamžení. Moja veľmi mäkká, krehká, citlivá duša náramne trpí, trpí pre všetko a obzvlášť, že srdce láskyplne ľudu obetované, nepreniklo ešte do duší slabých, zatupených. Bože! Kde sú pablesky pravdy tvojej, čo prerazia srdca hroby? [...] Utešená chvíľa ma vyvábila k háju posvätnému. Tešil som sa a dumal v tom pohľade na Diel, Prosečnú, Dlholuckú, na náš Ttrojhlav, na Sielnicu a Liptov celý. Tešil bolestne a túžil po takej sile a kráse. Už je večer. Do práce ešte, Bohdanko, do práce!

Sobota d. 15. 3. 1845

Boli sme s bratom navštíviť Ondruša. Našli sme ho v úžasnom boji s bolesťou a smrťou. Ale predsa len by som si nebol myslel, že ho ostatný raz vidím. Prvý raz teraz povedal, že už umrieť musí, že mu prídeme na pohreb. Či to nebol zápas so smrťou, keď napnutými očami a tvárou – nie! nie! vyvolal a pravcou švihol povetrie? Je to úžasný mučeník osudu, národa nášho i sveta...

Pondelok d. 17. 3. 1845

Ráno sa minulo zase bez práce, v škole a s hosťami. Obed v škole až takmer do podvečera. Keď som sa potom priberal k práci, prišiel posol smrti Ondrušovej...

Utorok d. 18.3.1845

Hodža odišiel s mojimi listami, ja som dumal, ale slabo a biedne. Popoludní sme boli u Kabzaňov – ako pred Jozefom – na olovranie. Večer som báseň posvätnú bratovi Ondrušovi ďaku predsa pozbieral. Počiatok sa ako-tak vyviedol, koniec len úchytom. Cítim sa byť vinným pred tŕňou ducha jeho. Ešte nám zora nesvitla, už ju hasí dážď a mraky. Ešte ruža nerozkvitla, už ju moria slnca zraky atď.

Streda d. 19.3.1845

Mamička drahá šla so Zátureckým popredku do Mikuláša. Ja so Zátureckým do Trnovca na Jozefa. Tu sme sa naobedovali a do Mikuláša len na samý pohreb do kostola prišli. Brat spieval pred oltárom, Hodža kázal, že kto dorástol do rozumu božieho, do dospelosti ducha jeho, ten už dosť žil, čo len ešte žiť začínal. To Ondruš dokázal i pred smrťou, keď slabým, posledným hlasom života ešte piesňou svätou, oltárnou Boha oslávil. Sláva duchu jeho! Nad truhlou v Palúdzke, pred domom Ondrušovcov som ja moju báseň – tu mi len ožila pred očami a mňa i poslucháčstvo každé slovo preniklo. Niesli sme brata zosnulého. Nad jamou hrobu jeho cítil som mocnú bolesť i silu smrti a ducha ľudského. Zdalo sa mi, akoby bystrota jeho mysle sa mala stať mojím dedičstvom. Až som si myslel, že mu vystavím pomník mojím znovuzrodením. Ale večer som bol prislabý k nadšeniu...

Nedeľa d. 23. 3. 1845

Zmrŕtvychvstanie!!! Na deň zmrŕtvychvstania umrela zase vôľa moja. Bol som bez chuti i nádeje.

Streda d. 2. 4. 1845.

Trpel som, trpel bolesti a muky, akých nezná nízky hriešnik a zatratenec. Ved' som vari ešte včera žiadal, aby som bol posledný z vykúpených, keď nemôžem byť prvý z vykupujúcich svety tvorcove. Áno, to som si žiadal, aby som ja ešte vtedy trpel za viny mladosti mojej, keď už všetky bilióny duší vesmíru budú sa rozplývať vo večnej blaženosti. Potom už úplná studenosť, ľahostajnosť zaujala dušu, ale len na okamženie, lebo vidím, vidím, že pokoja mať nemôžem...

Piatok d. 4. 4. 1845.

Bojujem, klátim sa, ale predsa nepadám, predsa ešte stojím a dá Boh, že už stáť budem naveky. Akonáhle sa oslobodím od terajšej slabosti telesnej, pôjdem vzpružiť a nadchnúť vôľu moju svätú na Diel môj drahý utešený. Tam, tam vychvátim prvú iskru zo stredoslncu. [...] Bo moja úloha je - báseň vyvádzať zo všetkých svetov ducha i prírody a básňou, poéziou ich zase prenikať a riadiť, odklínať ducha, každému ukázať, zjaviť jeho stanovisko, na ktorom môže byť slávnym, blaženým. Génus Liptova je úplná jasnota a zvrchovaná harmónia sveta, on ukáže a zjavi génus oných krajov slovenských tajomstvá ich života. ...

Nedeľa d. 25. mája 1845

Predsa len nad smrť nič hroznejšieho a úžasnejšieho niet. Boli okamženia, v ktorých som si myslel, že už musím podľahnúť, že anjelská duša Bohdana, jeho svetocárstva stvorenia, nesmrteľnosti stvorenia z Tatier oslávených, ba už i sama prvá báseň „Tatran“ na veky zahynie. A nikdy, nikdy som nebol ešte taký nešťastný ako teraz v slabých okamženiach, keď som videl, že i brat ktorý by ma rád svojím životom vykúpil i otec i sestra chorejú a mať bolesti plná atď. atď. Pred kostolom boli ešte i tichšie okamženia - i v kostole trebárs som nemohol už ani spievať pre slabosť, trebárs som neraz zaplakal, predsa ešte len ušlo; ale poobede, po odchode brata a mamičky do Trnovca ma už najúžasnejšie schvátila moja bolesť, môj žiaľ nad tou kľatbou, že sa zdá, akoby človek musel zhrešiť a musel sa sám dusiť a vraždiť, keď príde do krútnavy svojho osudu. Čím viac sa premáha, tým viac ešte musí rozmyšľať o svojej nemoci, kľatbe a tak sám si hrdlo podrezáva, sám sa dusí a škrtí. Ale ja som predsa chcel roztrhnúť krútnavu mojej kľatby a môjho osudu a dá Boh, že toto už naozaj bolo ostatné zúfanie, ostatné reptanie, ostatná nevera, ostatný vedomý hriech a vina schválna. Šiel som pri všetkej slabosti pomaly, po chodníčku a medzi obchádzajúcimi, na môj svätý Diel. Tam som ožil a rozradoval sa i v tom oceáne a xxx úžasnej bolesti mojej. Pod kopcom utišujú sa bolesti, tiché pekné skúmanie o minulých radoostiach detinstva a mladosti. Zaumienil som si opatrne, seabavedome, trpezlivo konať i v bolesti telesnej i v nešťastí duchovnom a dá Boh, že zostanem bohatierom mocným a nábožným spolu; trebárs by som sa i v dlhej nemoci trápiť a bez naplnenia jedinej túžby mojej z túžob nekonečných, zhytnúť musel. Na kopcí osudnom najprv slabšie a medzi mladinkami mocnejšie sa to stalo sľubom i modlitbou. Ešte som veril a verím i v moje svetocárstvo i v moju nesmrteľnosť. Staň sa. Sľúbil som Bohu a prosil Boha, prisahal Prabohu večnému večnú cnosť. Modlil som sa mu o večnú radosť a útechu i uprostred bolestí sveta. Staň sa! Staň sa! Staň sa! Lebo verím a verím, že Praboh sám žije od večnosti, že musel dať

svet i mňa do kľatby hriechu a bolesti, aby možná bola radosť, krása, cnosť, pravda, blaženosť, sláva. Verím a veriť chcem bez konca i na zrúcaninách svetov i v najťažšej bolesti, v najmrzkejšej hnusote, že mi Praboh len dobre chce, že ma dakedy predsa len vykúpi, blahosláví i s celým vesmírom. Verím, že duch Tatier znovustvorí ku sláve Praboha slovanstvo, zemohviezdu i náš vesmír. Staň sa, staň sa, staň sa! Ešte i na späť idúc na sklonku som mocne veril a sľuboval i väčšiu báseň k otcovi Kriváňu. Staň sa! Teraz i v nemoci, do tichej práce, Bohdanko môj! Z práce už nemohlo byť nič pre lieky (chren na prsia a čaj lipový). Ale som dumal, ticho, pokojne ...

119. Johana Miloslava Lehocká Bohuslave Rajskej

20.10.1845

Nevýslovne ma potešila správa ostatného lístku Vášho, v ktorom ste mi tak dôverne opisovali Vaše šťastie, do ktorého Vás láska a priateľstvo položili. Všemohúci iste zná odmeniť šľachetnosť duší i tuná a veru vrúcne sebe oddané a milujúce sa duše nájdu i na zemi nebo. Boh Vám to dopraj, aby Vám, drahá dušinka moja i s milovaným Vaším manželom, neskalené večne zostalo! Veľmi som sa potešila nad tým, že Váš ústav práčne vydobytý nezahynul, ale že ste ho oddali priateľke Vašej, ktorú ste za hodnú uznali, aby stála na Vašom mieste. To ma ale celkom uspokojuje, že ste sa podvolili - i napriek vzdialenosti - pôsobiť na to, čo Vám je večne drahým a svätým; Boh nech Vám dopraje sily a prostriedkov, aby ste i v tomto Vašom predsavzatí, Vaším túžbam zadosť urobiť mohli. A to znám, že sa stane, lebo Váš príčinlivý duch neprestane pôsobiť i zo vzdialenosti na vlastenky české, medzi ktorými ste sa vždy ako hviezda skveli. Známe Vám je už, že náš Orol lieta ponad Tatry veselo a volá za sebou celý národ. A vskutku, šumot jeho krídel mnohých zo sna prebudil a mnohých odporcov zahanbil. Veď znáte, drahá sestra, že každá nová myšlienka, zvlášť pri vzniku, má vždy svojich protivníkov; takých mala i naša slovenčina mnoho, ale premohla ich a k sebe privinula. Naše noviny sa i za hranice dostali a to je pravý dôkaz, že naši inokmenní bratia slovanskí nepovažujú toto oddelenie za odtrhnutie, ale uznávajú, že i naše nárečie je hodné toho, aby bolo povýšené na reč spisovateľskú. Po tieto dni slávil deň svojho veselí p. Hurban, vydavateľ Nitry, s jednou hodnou sestrou z našich Slovieniek. Myslím, že ho znáte, cestoval po Čechách a budete sa tiež tešiť z jeho šťastia. Ja sa často s Vašími lístkami zabávam a teším, buďte taká láskavá a potešte ma čím najskorej novým dopisom Vaším. Srdečné pozdravenie Vášmu milovanému manželovi, Vám, drahá sestra, sa porúčam a zostávam vrúcna ctiteľka a sestra Johana Lehotská.¹⁷³

120. Cestopis Pavla Dobšinského

09.07.1846¹⁷⁴

Svätý Mikuláš. Večer. Sielnica. Diel. Prosečná. Ostrá. Trihlav. Trnovec. Sv. Miku-láš. Vrbica. Tichučko bolo, keď som došiel pod borový Diel. Tak sa menuje háj nad

173 V PNP v Prahe sa nachádza 5 listov Johany Miloslavy Lehockej Bohuslave Rajskej (12.4.1843, 12.11.1843, 5.1844, 21.12.1844, 20.10.1845). Lisy B. Rajskej adresované J. M. Lehotskej sa podľa všetkého nezachovali. Manželia Lehotskovci nemali potomkov, nemal kto zachrániť ich písomnú pozostalosť

174 Rukopis. cestopisu našiel E. Hleba (19) medzi textami levočského zábavníka *Holubica*, ktorý vychádzal pod vedením P. Dobšinského od 13.10.1846 do 8.6.1847. Opísanú cestu mohol teda autor podniknúť v júli 1846. Ale ak písal cestopis ex post na základe poznámok a spomienok (je tam zmienka o povodni v Sielnici r. 1849), mohol tak urobiť aj inokedy v rozpätí 1846-1850. V tom prípade by však rukopis nebol určený pre *Holubicu*

Sielnicou, pamätný uvítaním Ľ. Štúra r. 1843,¹⁷⁵ keď ta prvý raz z Tatier, po ktorých chodil, prišiel. Je tento háj Bohdanovi to, čo slávnemu Jánovi Hollému Mlieč; nieto dňa od jari do jesene, v ktorom by Bohdan háj svoj nenavštívil. Len blédé svetlo mesiaca pri ľahkom večernom svetle si šeptalo svoje tajomné pesničky so zelenými rastlinkami a párnymi kvetinkami okolo môjho chodníčka. Dňa 9. a 10. červenca som ostal v Sielnici, v lone drahej rodiny Hroboňovskej. Už mi počalo byť ťažko, keď som obľúbeného nášho Bohdana Hroboňa doma nenašiel, lebo bez neho bola by mi Sielnica temer prázdna. Tým milšie mi bolo potom, keď tento najmladší syn rodiny Hroboňovskej, tento i jeden z najmladších synov Tatry, prišiel. Prítomnosť jeho ma akousi tajnou mocou i túžbou naplnila, že som sa cítil akoby po boku anjela Tatier. Tak musí byť každému, kto ho zhliadne. V jeho zádušnej tvári musíš vidieť vyrytú večnú túžbu Tatier, v slove jeho počuť musíš hlas trúby anjela tatranského, minulosťou i budúcnosťou vypestovaného. Slyšal som i teraz slová jeho tichého dumania: „Terajšia nemecká filozofia vraví proti duchu nášmu a zapiera i nepripúšťa to, že my máme spasit' ľudstvo a že sa u nás má vyvinúť pravda najúplnejšia, ako ju my pojať máme. Nemecká filozofia podala dosiaľ len formy, ale neukázala nič vyvedeného. Preto môže mať rozum kto aký chce a môže rozumovať ako chce, s rozumovaním nikam nedôjde. Ty konaj to, k čomu sa cítiš byť povolaným; to je povolanie tvoje!“ To bola reč jeho k filozofii, keď sme spomínali jedného z bratov našich levočských, ktorý sa na toto pole oddáva.¹⁷⁶ I viac sme o Jednote¹⁷⁷ našej hovorili čo sa z väčšej čiastky už uskutočnilo, len to svedectvo ešte pripomeniem, ktoré tento vrúcny priateľ nášho mladého života o piesňach brata nášho Jána Botta povedal, že on v nich hlboko poňal myšlienku slovanstva a menovite v piesni svojej „Génius“. My ešte hlbšie ponímanie myšlienky slovanstva vidíme v ostatných jeho piesňach, ktoré keby len čím skôr sme poznali nielen my, ale aj celé Slovanstvo. Pred večerom došli k nám ešte p. Janko Rimavský a Janko Kučera z Trnovca. S nimi sme sa dnes veselo zabavili v tunajšej škole, kde náš spev. p. P. Záturčeky hraním na klavíri sprevádzal. Spomínala sa tu, ako to obyčajne býva pri takýchto spoločnostiach, tá všeobecná túžba a žiadosť Slovákov, žeby len čím skôr vystúpil spomedzi nás jeden umelec muzikant, aký posiaľ ešte nevystupuje, pretože na tomto umeleckom poli Slováci ešte nič neukázali.¹⁷⁸ Veru krásne sú naše prstonárodné piesne v speve i v muzike, uchvacujú ony dušu slovenskú i srdce, niet citu, ktorý by ony nevyrazili, niet takej moci tajnej uchvacujúcej k čistým, útlým a šľachetným pocitom slovenským nikde inde, ako v nich. Umelec by na tomto poli našiel bohatý materiál.

175 Ľ. Štúr bol v Lipt. Mikuláš na ustanovujúcej schôdzke Tatrina v dňoch 26.-28.8.1844 a pri tej príležitosti navštívil aj Sielnicu a Hroboňov háj Diel. Prvýkrát navštívil Tatru a vystúpil na Kriváň 16.8.1841, o rok neskôr (16.6.1842) tu bol s ruským bádateľom I.I. Sreznevským. V lete 1843 v Tatrách pravdepodobne nebol, vtedy (11.-17.7.1843) vrcholili prípravy na uzákonenie slovenčiny (Dobrá voda, Hlboké)

176 Mohli hovoriť o Petrovi Kellnerovi Hostinskom (1823-1873), ktorý študoval v Levoči. Nebol len novinárom, básnikom, dramatickým spisovateľom a historikom, ale aj filozofom, tvorcom romanticko-mesianistickej koncepcie „slovanskej vedy“

177 Jednota mládeže slovenskej v Levoči. Jej históriu v rokoch 1843-1848 napísal neskôr (1866-68) P. Dobšinský

178 Taký človek už rástol v neďalekom Sv. Mikuláši. Ján Levoslav Bella (1843-1935). Hudobný skladateľ, zbormajster, dirigent, hudobný pedagóg, hudobný publicista a organista. Formovali ho štúrovské tradície. Výrazný reprezentant slovenskej hudby, ktorá sa jeho rozsiahlou tvorbou emancipovala ako národná hudba na profesionálnej úrovni

V týchto piesňach by sa mu zjavila opravdivá krása i vyššia moc jeho umenia. Prvý, kto by sa na toto oddal, našiel by lásku i uznanie národa celého, ten by mocou zápalistou a zachvacujúcou k citom nebeským naplnil Tatránsko, lebo piesne tieto sú citom, sú túžbou nevinnou, sú duchom Tatry a ľudu [...]. [Z rkp. zábavníka Holubica].

VIII. Odozva po rokoch (1872-1873; 1884-1885)

121. Josef Václav Frič Samovi Bohdanovi Hroboňovi

12.03.1872

V Pešti. Vážený pane, dárny můj nezapomenutelný příteli! Či si rače ještě pamatovat na mladého Josefa Friča, který Vás svého času s bratrem Vaším, do Prahy¹⁷⁹ se odbírajícím, po Praze a Veleslavíně doprovázel? Prvním, po kterém jsem se při svém nynějším přibytí do Pešti ptal, byl jste Vy, milý náš Miloslave,¹⁸⁰ zdalíž žijete ještě a kde se zdržujete. S radostí zaslechl jsem, že nejen žijete, ale i vlasti své věren zůstáváte. I dal jsem hned odtud o tom zprávu statečnému synovi ubohé šlechteté Antonie, tety mé svaté paměti. Syn její Jaromír, jeden z nejšlechtetnějších jinochů jakých máme, hned mi poslal právě vydávané zápisky matky své s tou prosbou, byste nahlédl do svých literárních pokladů a tam poohlédl se po ostatních [listech] nebohé jeho matky. Porozumíte, že každý řádek od její ruky nám drahocenným ostatkem. Ve dvou knížkách,¹⁸¹ jichž osměluji se Vám zároveň s tímto listem odeslati, naleznete stín té ženy, rovněž nešťastné jak blahoslavené. Projděte-li její zápisky, zajistě jí i odpustíte též po létech. V knížkách těch odehrává se i veliký kus mých nejšťastnějších dětských upomínek a třeba jsem ještě nerozuměl proč se co děje, měl jsem, věřte, své instinktivní sympatie i antipatie. Budiž Vám útěchou, že musela Antonie na povelení mužů, kteří pro ni byli autoritou, jedinou lásku svou zapřít a obětovati, aby [je] sledovala tam, kam jí bylo namluveno, že volá jí povinnost. Však za to, chudák, vypila kalich utrpení až na dno. Muž surovec jí utrápil! Navštívil jsem ještě Antonii, či naši Bohuslavu, již vdanou, ve Vratislavi, s vlastní matkou svou - té se svěřila! Byla hrozně nešťastná! Když přišla s mužem do Prahy, byl jsem ve vězení a nebyl jsem přítomen její smrti. Škoda věčná té duše jediné! Však zanechala výtečného syna, který [zdědil] po ní i ducha i srdce. Je to nejbližší přítel můj, též doktor, právě nedávno ženatý, při městském archivu v Praze studii historickým oddaný. S ním spojují tímto prosbu svou, uznáte-li za vhodné a možné, rače nám opsati vlastní rukou listy Bohuslavy Vám od ní zaslané; budou Vám syn i nové pokolení žen, jež se budou siliti jejím vznešeným příkladem, žehnati! Já žiji též na 14. rok ve vyhnanství [...] Kéž se ještě na mne rozpomenete, kéž prosbu naší splníte! [...] S touhou budu čekat Vaší odpověď. S úctou Váš starý ctitel Josef V. Frič.

122. Samo Bohdan Hroboň Josefovi Václavovi Fričovi

19.03.1872

Žiadané listy v Bohu oslávanej Bohuslavy vyhládám podľa možnosti a pošlem v pôvodine do Prahy, lebo v nemociach mojich nemožno mi písať bez veľkej bo-

179 Má byť zrejme „do Halle“

180 J.V.Frič si pomýlil meno (Samoslava Bohdana s bratom Ľudovítom Miloslavom). Oboch bratov sprevádzal svojho času po Prahu

181 Podlipská, Žofie: Z let probuzení (1872). In: <http://archive.org/stream/zletprobuzen00vprauoft#page/n101/mode/2up>

lesti. Keď si to v Prahe poprepisujú verne, pošlú mi to zase do Sielnice. Ráčte mi teda čím najskoršie poslať adresu priateľa svojho Jaromíra a spolu oznámiť, či môj nezapomenuteľný starý priateľ dr. Staněk, spolu s Vaším, rovnako mi drahým pánom otcom, ešte žijú. Jedna z najväčších túžob ducha i srdca môjho je navštíviť ich ešte a vydať v Prahe spisy svoje, v ktorých i doktoré po česky písané pamiatky mladosti sa nachodia. Ale nemoci moje a chudoba, pri ktorej nemožno sa liečiť, mi v tom zabráňujú [...].

123. Samo Bohdan Hroboň Josefovi Václavovi Fričovi 03.04.1872

Dopis tento s pripojenými 4 lístkami od Bohuslavy a zväzkom, mojou vlastnou rukou odpísaných dopisov, príde Vám dačo neskoršie, pre moje ustavičné bolesti a vzdialenosť od pošty, ktorej v Sielnici ešte niet. Dva zväzочки Ženskej bibliotéky šli bezpochyby „per Altsohl“ najprv do Sielnice zvolenskej, no prišli naposledok i ku mne, do Sielnice Lubtvskej. Ďakujem Vám za ne srdečne. Svojím časom pošlem Vám o nich svoje poznámky, lebo z nedorozumenia vkradli sa ta niektoré chyby a premeny, ktoré ja za svoje uznať nemôžem.¹⁸² Vás si volím za prostredníka vo všetkom, čo by som mal pokonávať v Prahe, ak Vás to priveľmi obťažovať nebude [...].

124. Samo Bohdan Hroboň Josefovi Václavovi Fričovi 19.03.1873

V Sielnici na deň Jozefa. Ďakujem Vám srdečne za onehdy mi poslané 3 zv. Ženskej bibliotéky. Slová Čelakovského, žiadajúce mi zdaru vo vidinách mladosti mojej, pohli ma k slzám. Blahoslavím Boha, že sa tak stalo, ako sa stalo. Blahoslavím v Bohu Čelakovského a Bohuslavu. Blahoslavím Jaromíra a všetku jeho rodinu, v prvý jarný deň i drahocného mi otca Vášho [...] Blahoslavím Boha i z toho, že mi namiesto žiadaného manželstva a slávy v národe naliah kalich utrpení celoživotných, kalich dlhotrvajúceho mučenia za rýdzo slovenský svet v Tatrách, za svet Slavianstva a viery dokonalej, všechristianskej [...].

125. Samo Bohdan Hroboň Františkovi Bílemu 05.04.1884

Rany, ktoré zadala sklamaná láska, zaceleli ešte v Prahe. Ušiel som v ideálny svet slaviansky a v tom mi je dobre i v predivných celoživotných bolestiach duše i tela - predsa dobre v Bohu. Čelakovského som navštívil v Prahe s bratom Ľudovítom, zosnulým ev. farárom sielnickým, keď sme vedno cestovali na univerzitu hallskú z jari r. 1842. Uviedol nás k nemu dr. Staněk, náš hostiteľ a napospol horliteľ a sprievodca slavianskych hostí. S tichou dobrotou prijal nás Čelakovský a dal nám po 1 výtlačku Stolistej ruže.¹⁸³ R. 1844 v lete, keď môj zväzok, po krátkom pretrhnutí zimnom, znovu sa obnovil s Bohuslavou, prišiel Čelakovský z Vratislavi a požiadal Bohuslavu o ruku. Ona viac razy to odoprela, ale Čelakovský bol neústupný a dorážal s mnohými vlastencami českými na jej - celoročným bojom už predtým duševne i telesne - zomdlenú myseľ, kým sa neodhodlala naplniť jeho žiadosť. Ja som

¹⁸² Hroboňovi bezpochyby neunikli viaceré editorské zásahy Ž. Podlipskej [15] do textov B. Rajskej. Bol priamym účastníkom diania, poznal pravdu, dáva to na vedomie. Podrobnejšie analyzuje odlišnosti medzi rukopisom a jeho publikovanou podobou (z r. 1872) Z. Sojková [40]

¹⁸³ Ruže stolisté – dvojdielna básnická zbierka F. L. Čelakovského z r. 1840, s podtitulom Báseň a pravda. V denníkovom zázname z 24.3.1842 je však zmienka, že Čelakovský vtedy daroval Hroboňovcom svoj Ohlas písní českých a ruských.

z dobroty dr. Staňka bol spolu s Bohuslavou v jeho dome i „bytom i sýtom“ a v mojej osobitnej izbe počúval som, ako Čelakovský nahováral si Bohuslavu za dvermi druhej izby. Napadlo ma, že ju nezval Bohuslavou, ale „drahá Antonie.“ Málo už bolo v ňom badať spevca „Růže stolistej“, viac vdovca a otca hľadajúceho ženu a matku pre siroty. I v tvári jeho bola už istá, ale vždy ešte dobromyseľná tvrdosť a irónia i nemecká odmeranosť. Predstavoval Bohuslave ťažkosť stavu učiteľského, ktorý si bola vyvolila a ešte nerozhodnosť, nezaopatrenosť môjho osudu. Žaloval sa i na to, že mu všetko ťažko ide, že nemá šťastia - ale vtedy ešte nadarmo. Viem, že Bohuslava na dorážanie vlastencov a daktorých snád i členov rodiny, nepriamo sa poddala a raz po takom boji zo záhrady spoza Prahy mi zväzok sviežich ruží doniesla a víťazstvo svoje slovom „já jsem probodovala“ radostne oznámila. Ani moja slovenčina ju odo mňa neodlúčila, lebo ešte v zime predtým písala mi i v jednom liste: „když Bohdan píše Bohuslavě, nechť píše slovensky.¹⁸⁴“ No ja oslavujem Boha, že sa Čelakovskému podarilo vykývať i hlboko vkorenenú lásku Bohuslavy, len to mi je ľúto, že ako mi raz dr. Amerling písal, „vzali se oba nešťastně“ - trebárs viem, že mali i šťastné chvíle časom a povinnosti svoje konali svedomite. Mňa ruka božia oslobodila od starostí, ku ktorým som nemal mnoho daru a chuti - povolaním mojím bolo trpieť a zaznaným byť i od vlastných, pre zvrchovanosť ideálu, trebárs nedosiahnuteľného, lebo Boh to dosiahne a hriešnemu z milosti daruje. Svet slaviansky stane sa skutkom v Tatrách, ako sa započal svet christiansky v Jeruzaleme. Ja - ako každý trpiteľ pozemský - trpím nielen pre ideál, ale i pre svoje viny. Jeden trpel nevinne a on je dedič všeideálu. Ak ho znáte - modlite sa mu časom i za mňa - ja Vás kladím na jeho srdce. Ó, keby mi možno bolo prísť k Vám, na prsia matky Moravy, alebo Vás pritiahnúť na Tatry, všeličo by som rozpovedal o prvých kriesiteľoch našich: Šafárikovi, Hankovi, Preslovi¹⁸⁵ atď. Aspoň mi časom píšete, ja len zriedka a málo odpoviem, ale priateľom Vám budem vždy. S Čelakovským som sa pokojne i v čase boja zhováral o starej (cyrilskej) i novej slovenčine. Jeden výtlačok slovenskej „Nitry“ Hurbanovej odo mňa si kúpil i priam pilne študoval. Keď po obdržaní slova Bohuslavy odchodil do Vratislavi, pri lúčení ma zaprosil: „Budte mým přítelem!“ Ja som mu podal ruku, trebárs nemo. Vzácná a milá mi je pamiatka jeho. On aj v poézii - trebárs i vzletný - vždy je predsa reálny, milimerou pekný, utešený Čech opravdivý. V rozhovore rád sa s iróniou - ale dobromyseľnou, nie uštipačnou - pohrával. Večnaja pamiat' [...].

126. Samo Bohdan Hroboň Františkovi Bílému

15.06.1885

Po Vás a po Velehrade túžim, ale 40 ročná nemoc prikovala ma k Tatré - cestovať mi nemožno. Obraz Bohuslavy¹⁸⁶ je v dobrých rukách. Teším sa z toho. Ráďte rodine dr. J. Č.¹⁸⁷ vysloviť môj srdečný pozdrav. Dôstojný pán kurát Šmýd s P. A. Zátureckým mienia moje básne vydávať. Ráďte ich svojím časom odporúčať. Budú tam i české kúsky z počiatku. Pán blahoslav Vás s rodinou. Váš úprimne oddaný S. B. H.

¹⁸⁴ V liste č. 49 z 18.11.1843

¹⁸⁵ Šafárik, Pavol Jozef; Hanka, Václav; Presl, Jan Svatopluk

¹⁸⁶ Prostredníctvom F. Bílého poslal S. B. Hroboň tento obraz synovi Bohuslavy Rajskej ([20], s. 111)

¹⁸⁷ Jaromíra Čelakovského (1846-1914), syna Bohuslavy Rajskej a F. L. Čelakovského

IX. Pisatelia a adresáti listov

Register lokácie originálov rukopisov a odkazy na zdrojové dokumenty publikovaných textov

**Číselné odkazy v hranatých zátvorkách vedú k poradovým číslam Zoznamu použitých zdrojov na s. 133; v okrúhlych zátvorkách k súpisu Edmund Hleba o Samo-
vi Bohdanovi Hroboňovi na s. 127)**

0. 18.03.1837 Nesmrteľnosť	[18], 44P17, Hleba (10), s. 82.
1. 23.05.1841 Rajskej zápisok	[14], fond FLČ; ¹⁸⁸ [01], s. 519; [08], s. 53; [12], s. 110; [15], s. 55.
2. 24.12.1841 Hroboň denník	[18] 44W4, s. 665.
3. 12.03.1842 Šulek denník	[31], s. 110.
4. 13.03.1842 Štúr Staňkovi	[01], s. 297.
5. 21.03.1842 Hroboň denník	[18], 44W4, s. 714; [PK, LK] ¹⁸⁹
6. 17.04.1842 Wittenberskému collatoriu	[06], s. 44.
7. 24.04.1842 Hroboň Štorchovi	[06], s. 44.
8. 26.04.1842 HROBOŇ RAJSKEJ	[14], fond FLČ; [06], s. 45; [07], s. 683; [08], s. 9; [12], s. 57; [15], s. 74.
9. 03.05.1842 Hroboň denník	[18] 44W4, s. 729. [PK, LK]
10. 10.06.1842 Staněk Hroboňovi	[10], s. 90.
11. 10.06.1842 RAJSKÁ HROBOŇOVI	[18], 44 F28, s. 197; [07], s. 686. [08], s. 12; [12], s. 60.
12. 00.06.1842 Amerling Rajskej	[15], s. 79.
13. 30.07.1842 HROBOŇ RAJSKEJ	[06], s. 48.
14. 27.08.1842 HROBOŇ RAJSKEJ	[14], fond FLČ; [06], s. 53; [07], s. 688; [08], s. 14; [12], s. 63; [15], s. 85.
15. 29.08.1842 Hroboň Amerlingovi	[06], s. 54; [08], s. 66; [12], s. 123.
16. 07.09.1842 Staněk Hroboňovi	[10], s. 91.
17. 09.09.1842 RAJSKÁ HROBOŇOVI	[18], 44 F28, s. 203; [09], s. 127. [11], s. 45.
18. 10.09.1842 HROBOŇ RAJSKEJ	[14], fond FLČ; [06], s. 57; [08], s. 15; [07], s. 689; [12], s. 64; [15], s. 87.
19. 18.09.1842 Staněk Hroboňovi	[10], s. 94.
20. 19.09.1842 Štúr Hroboňovcom	[01], s. 323.
21. 19.09.1842 Štúr Rajskej	[01], s. 325; [08], s. 74; [12], s. 131
22. 21.09.1842 Hroboň Štúrovi	[06], s. 59.

¹⁸⁸ FLČ – fond Františka Ladislava Čelakovského. Fond obsahuje zlomky denníka Rajskej a okrem toho dvadsať stránkový zošitok pod názvom *Má prvni cesta*. Texty zápiskov Rajskej aj jej „cestopis“ sme prebrali z publikácie *Z let probuzení* [15]. Rozdielmi medzi originálom a prepisom Ž. Podlipskej sa zaoberá Z. Sojková [40]

¹⁸⁹ Z listov označených PK a LK má Liptovská knižnica GFB v Lipt. Mikuláši a Podtatranská knižnica v Poprade k dispozícii elektronické kópie rukopisov z LA SNK v Martine

23. 25.09.1842 Amerling Hroboňovi [18], 44A2, s. 27. [PK, LK]
24. 02.10.1842 RAJSKÁ HROBOŇOVI [18], 44 F28, s. 205; [11], s. 46.
25. xx.xx.1842 Hroboň Šafárikovi [06], s. 48.
26. 08.11.1842 Štúr Hroboňovi [01], s. 334; [09], s. 127.
27. 08.11.1842 Lehocká Hroboňovi [13], s. 147.
28. 16.12.1842 Hroboň denník [18], 44W4, s. 841-842. [PK, LK]
29. 04.01.1843 HROBOŇ RAJSKEJ [14], fond FLČ; [06], s. 61; [07], s. 689; [08], s. 15; [12], s. 65; [15], s. 90.
30. 05.01.1843 Hroboň Amerlingovi [06], s. 63; [08], s. 69; [12], s. 125.
31. 18.03.1843 Hroboň Staňkovi [03], s. 156; [06], s. 65.
32. 30.03.1843 Hroboň Franciscimu [06], s. 65.
33. 12.04.1843 Lehocká Rajskej [08], s. 75; [12], s. 131 [13], s. 149; [15], s. 96.
34. 01.05.1843 HROBOŇ RAJSKEJ [14], fond FLČ; [06], s. 66; [07], s. 691; [08], s. 17; [12], s. 67; [15], s. 98.
35. 07.05.1843 RAJSKÁ HROBOŇOVI [07], s. 694; [08], s. 20; [12], s. 70.
36. 17.05.1843 RAJSKÁ HROBOŇOVI [18] 44 F 28, s. 213. [PK, LK]
37. 05.08.1843 Hroboň Staňkovi [03], s. 156; [06], s. 69.
38. 05.08.1843 HROBOŇ RAJSKEJ [14], fond FLČ; [06], s. 69; [07], s. 695; [08], s. 21; [12], s. 71; [15], s. 104.
39. 10.08.1843 RAJSKÁ HROBOŇOVI [18], 44 F28, s. 215. [PK, LK]
40. 28.08.1843 Hroboň denník [18], 44W4/5, s. 909-917.
41. 15.09.1843 Hroboň Staňkovi [03], s. 157; [06], s. 70; [08], s. 59; [12], s. 116.
42. 16.09.1843 HROBOŇ RAJSKEJ [14], fond FLČ; [06], s. 73; [07], s. 695; [08], s. 21; [12], s. 72; [15], s. 107.
43. 29.09.1843 RAJSKÁ HROBOŇOVI [07], s. 696; [07], s. 697; [08], s. 22; [12], s. 73.
44. 04.11.1843 HROBOŇ RAJSKEJ [14], fond FLČ; [06], s. 73; [08], s. 23; [12], s. 74; [15], s. 108.
45. 04.11.1843 Hroboň Staňkovi [03], s. 159; [06], s. 76; [07], s. 700; [08], s. 62; [12], s. 119.
46. 12.11.1843 Lehocká Rajskej [13], s. 150.
47. 14.11.1843 HROBOŇ RAJSKEJ [14], fond FLČ; [06], s. 78; [08], s. 26; [12], s. 78; [15], s. 111.
48. 18.11.1843 Rajska Amerlingovi [15], s. 112.
49. 18.11.1843 RAJSKÁ HROBOŇOVI [18], 44 F 28, s. 221-222; [07], s. 701; [08], s. 27; [12], s. 79.
50. 19.11.1843 RAJSKÁ HROBOŇOVI [18], 44 F 28, s. 217-219; [07], s. 702; [08], s. 28; [12], s. 81.
51. 21.11.1843 Rajska zápisky [08], s. 58; [12], s. 115.
52. 24.11.1843 Rajska Amerlingovi [14], fond KSA.¹⁹⁰ [PK, LK]

53. 03.12.1843 Amerling Rajskej
 54. 10.12.1843 Rajská Amerlingovi
 55. 18.12.1843 Rajská Amerlingovi
 56. 24.12.1843 Rajská zápisky
 57. 31.12.1843 Rajská Amerlingovi
 58. 31.12.1843 HROBOŇ RAJSKEJ
 59. 01.01.1844 Hroboň Staňkovi
 60. 01.01.1844 HROBOŇ RAJSKEJ
 61. 06.01.1844 Štúr Hroboňovi
 62. 13.01.1844 Staněk Hroboňovi
 63. 25.01.1844 RAJSKÁ HROBOŇOVI
 64. 25.01.1844 RAJSKÁ HROBOŇOVI
 65. 10.02.1844 RAJSKÁ HROBOŇOVI
 66. 23.02.1844 Staněk Hroboňovi
 67. 27.02.1844 HROBOŇ RAJSKEJ
 68. 28.02.1844 HROBOŇ RAJSKEJ
 69. 28.02.1844 Hroboň Staňkovi
 70. 05.03.1844 Hroboň Staňkovi
 71. 05.03.1844 HROBOŇ RAJSKEJ
 72. 09.03.1844 Rajská Amerlingovi
 73. 11.03.1844 RAJSKÁ HROBOŇOVI
 74. 13.03.1844 Staněk Hroboňovi
 75. 16.03.1844 Amerling Rajskej
 76. 19.03.1844 Rajská zápisky
 77. 23.03.1844 RAJSKÁ HROBOŇOVI
 78. 28.03.1844 Hroboň Staňkovi
 79. 28.03.1844 HROBOŇ RAJSKEJ
 80. 01.04.1844 Staněk Hroboňovi
 81. 01.04.1844 RAJSKÁ HROBOŇOVI
 82. 10.04.1844 Staněk Hroboňovi
 83. 10.04.1844 RAJSKÁ HROBOŇOVI
 84. 15.04.1844 HROBOŇ RAJSKEJ
 85. 01.05.1844 Lehocká Rajskej
- [15], s. 114.
[14], fond KSA; [15], s. 116. [PK, LK]
[14], Fond KSA. [PK, LK]
[15], s. 119.
[14], fond KSA. [PK, LK]
[14], fond FLČ; [06], s. 79; [07], s. 704;
[08], s. 30; [12], s. 83; [15], s. 122.
[03], s. 161; [06], s. 81; [12], s. 85.
[14], fond FLČ; [06], s. 82; [07], s. 706;
[08], s. 32; [15], s. 124.
[02], s. 14; [09], s. 129.
[03], s. 162; [10], s. 94.
[07], s. 709; [08], s. 35; [12], s. 90
[18], 44 F28, s. 230; [07], s. 712; [08],
s. 38; [12], s. 93; [15], s. 131.
[18], 44 F 28, s. 209; [07], s. 711.
[03], s. 163.
[14], fond FLČ; [06], s. 83; [07], s. 707;
[08], s. 33; [12], s. 86; [15], s. 130.
[14], fond FLČ; [06], s. 83; [07], s. 707;
[08], s. 33; [12], s. 86.
[03], s. 163; [06], s. 84.
[03], s. 164; [06], s. 85.
[14], fond FLČ; [07], s. 714; [08], s. 40;
[12], s. 95; [15], s. 134.
[14], fond KSA. [LK; PK]
[18], 44 F28, s. 230-233; [08], s. 35.
[03], s. 164; [08], s. 63; [12], s. 120.
[15], s. 135.
[08], s. 58; [12], s. 116; [15], s. 136.
[18], 44 F28, s. 223. [PK, LK]
[03], s. 166; [06], s. 86; [08], s. 65; [12],
s. 122.
[14], fond FLČ; [06], s. 87; [07], s. 715;
[08], s. 41; [12], s. 97; [15], s. 137.
[03], s. 168; [10], s. 95.
[18], 44 F28, s. 223. [PK, LK]
[03], s. 168; [10], s. 95.
[18], 44 F28, s. 226 [PK, LK]
[14], fond FLČ; [06], s. 89; [07], s. 717;
[08], s. 43; [12], s. 99.
[15], s. 139; [08], s. 76; [12], s. 133;
[13], s. 152.

86. 09.05.1844 HROBOŇ RAJSKEJ [14], fond FLČ; [06], s. 90; [07], s. 718; [08], s. 44; [12], s. 100; [15], s. 143.
87. 03.06.1884 Rajska Amerlingovi [14], fond KSA. [PK, LK]
88. 07.06.1844 Hroboň Staňkovi [03], s. 169; [06], s. 90
89. 07.06.1844 HROBOŇ RAJSKEJ [14], fond FLČ; [06], s. 91; [07], s. 719; [08], s. 45; [12], s. 101.
90. 17.06.1844 Hroboň bratovi Ľudovítovi [06], s. 91.
91. 19.06.1844 Štúr Staňkovi [02], s. 41.
92. 30.06.1844 Hroboň bratovi Ľudovítovi [06], s. 92
93. 15.07.1844 Lehocká Hroboňovi [13], s. 153.
94. 08.08.1844 Němcová Rajskej [15], s. 148; [39], s. 16.
95. 13.08.1844 Rajska Němcovej [15], s. 150; [39], s. 17.
96. 13.08.1844 Němcová Rajskej [17], s. 7; [39], s. 18.
97. 13.08.1844 Hroboň bratovi Ľudovítovi [06], s. 93.
98. 15.08.1844 Rajska Čelakovskému [16], s. 8.
99. 17.08.1844 Rajska zápisky [15], s. 144.
100. 20.08.1844 Čelakovský Rajskej [16], s. 14.
101. 23.08.1844 Rajska Čelakovskému [16], s. 18.
102. 24.08.1844 HROBOŇ RAJSKEJ [14], fond FLČ; [06], s. 94; [07], s. 721; [08], s. 47; [12], s. 104.
103. 25.08.1844 Rajska Němcovej [17], s. 9; [39], s. 19.
104. 01.09.1844 Čelakovský Rajskej [16], s. 22-23.
105. 01.09.1844 Rajska Čelakovskému [16], s. 29.
106. 04.09.1844 Štúr Hroboňovi [02], s. 56; [09], s. 130.
107. 05.09.1844 Ľudovít Hroboň Samovi [04], s. 36; [09], s. 153.
108. 13.09.1844 Hroboň bratovi Ľudovítovi [06], s. 95.
109. 15.09.1844 Hroboň bratovi Ľudovítovi [06], s. 96.
110. 01.10.1844 Hroboň Hodžovi [06], s. 98.
111. 12.10.1844 Hroboň denník [18] 44W6, s.1059. [PK, LK]
112. 24.10.1844 Lehocká Hroboňovi [13], 155.
113. 14.11.1844 Rajska Čelakovskému [16], s. 98.
114. 19.11.1844 Hroboň bratovi Ľudovítovi. [06], s. 99.
115. 20.11.1844 Rajska Čelakovskému [16], s. 105
116. xx.xx.1844 Ľudovít Hroboň Samovi [18] 44D1; [04], s. 41.
117. 21.12.1844 Lehocká Rajskej [08], s. 78; [12], s. 134; [13], s. 156.
118. 28.01.1845 Hroboň denník [18] 44W6; Hleba (30) a (33).
119. 20.10.1845 Lehocká Rajskej [08], s. 79; [12], s. 135; [13].
120. 09.07.1847 Dobšinský cestopis Hleba (19), s. 100.
121. 12.03.1872 Frič Hroboňovi [18], 44B13, s. 681. [PK, LK]
122. 19.03.1872 Hroboň Fričovi [06], s. 159.
123. 03.04.1872 Hroboň Fričovi [06], s. 160.
124. 19.03.1873 Hroboň Fričovi [06], s. 162.
125. 05.04.1884 Hroboň Bílému [06], s. 247.
126. 15.06.1885 Hroboň Bílému [06], s. 249.

Charakteristiky pisateľov a adresátov listov

Amerling, Karel Slavoj (1807-1884)

Rodák z Klatov. Pôvodne zamýšľal študovať teológiu a filozofiu (ovládal latinčinu, gréčtinu, hebrejčinu), ale priťahovali ho prírodné vedy. Zapísal sa na štúdium medicíny v Prahe a po skončení pôsobil ako asistent J. S. Presla. Človek širokého vedeckého rozhľadu, s encyklopedickým rozsahom vedomostí a obrovskou organizátorskou energiou. Zažiaril koncom 30. rokov ako meteor ohlasujúci nadchádzajúci nový život a získal si mnoho prívržencov nielen v Čechách, ale aj na Slovensku, v Poľsku, Rusku, Srbsku. Pre mnohých mystik a fantasta, pre iných Komenský redivivus. V mnohom predstihol svoju dobu, preto nemohol uspieť. Po krachu Budče bol na pokraji nervového zrútenia a samovraždy, ale našiel si svoje miesto. Všetky sily vložil do organizovania systému českého školstva a po penzionovaní založil v Prahe ústav pre slabomyseľné deti (1871). Po celý dlhý čas (s prestávkami) bol v korešpondenčnom kontakte so S. B. Hroboňom

Bílý, František (1854-1920)

Stredoškolský profesor, literárny historik a kritik. Napísal okrem iného: Františka Ladislava Čelakovského Růže stolistá : báseň a pravda (1888, 1894) s rozborom

Čelakovský, František Ladislav (1799-1852)

Obrodenecký básnik, prekladateľ, kritik, univerzitný profesor. Od 1835 supľujúci profesor českej reči a literatúry na pražskej univerzite. Napísal Ohlas písní ruských a českých, zbierku sonetov Růže stolistá a ďalšie zbierky. V Pražských novinách, kde pôsobil ako redaktor, uverejnil 26.11.1835 hrozbu ruského cára Nikolaja I. k podrobeným Poliakom (že pri najmenšom pokuse o revolúciu nechá Varšavu úplne spustožiť) s dodatkom, že takto sa pred 400 rokmi vyhrážali tatárski cháni ruským kniežatám. Po sťažnosti ruského vyslanca ho odvolali z redakcie novín aj z miesta profesora. Od 1838 knihovník v rodine Kinských. Vo Vratislavi sa stal (1841) profesorom slovenskej literatúry a pôsobil tam až do roku 1849, keď rovnakú funkciu získal na pražskej univerzite. Prvá manželka Marie, rod. Ventová zomrela 27.4.1844. S druhou manželkou A. Reisovou (B. Rajskou) sa oženil 2. mája 1852). O ich spoločnom živote vo Vratislavi a od 1849 v Prahe napísal V. Macura román Guvernantka [36].

Dožinský, Pavel (1828-1885)

slovenský ev. kňaz, folklorista a zberateľ ľudovej slovesnosti, ktorý sa radí do obdobia romantizmu a je jedným zo spisovateľov štúrovskej generácie. Narodil sa v Slavošovciach, v rodine ev. farára. Vzdelanie získal na gymnáziu v Rožňave a Miškovci. Od roku 1840 študoval na evanjelickom lýceu v Levoči. V roku 1850 úspešne doštudoval a zložil farársku skúšku. V rokoch 1848–1849 sa pridol k revolučnej armáde a neskôr sa stal vojakom cisárskeho vojska. V roku 1850–1852 pôsobil v Levoči ako asistent u ev. farára a etnografa Samuela Reussa, vďaka ktorému sa začal venovať zbieraniu a vydávaniu slovenskej ľudovej slovesnosti. Od roku 1852 pracoval ako pomocný redaktor v časopise Slovenské pohľady, neskôr pôsobil ako kaplán, v rokoch 1858–1861 ako profesor slovenského jazyka a literatúry v Banskej Štiavnici. Napokon sa usadil v Drienčanochoch, kde od roku 1861 pôsobil ako farár. Oženil sa dvakrát – prvý raz si vzal Paulínu Schmidtovú, jeho druhou manželkou sa stala Adela Medvecká-Čajaková, vdova po Jankovi Čajakovi a sestra Terézie Vansovej.

Hodža, Ondrej (1819-1888)

slovenský ev. kňaz, národnokultúrny pracovník, mladší brat národného buditeľa, spisovateľa a jazykovedca Michala Miloslava Hodžu. Narodil sa v Rakši, v rodine ev. kňaza. Študoval na gymnáziu v Rožňave, evanjelickú teológiu v Bratislave a na univerzite v Halle. V rokoch 1846 – 1848 pôsobil ako ev. kaplán v Liptovskom Mikuláši, v rokoch 1848 – 1887 ako farár v Sučanoch a od roku 1860 bol turčianskym seniorom. V roku 1841 pracoval ako zapisovateľ Ústavu reči a literatúry československej v Bratislave. Bol aktívnym činiteľom štúrovského hnutia, v roku 1844 sa stal spoluzakladateľom spolku Tatrín, v roku 1846 sa zúčastnil schôdze evanjelický kňazov Liptova, na ktorej podpísali osvedčenie za štúrovskú slovenčinu. Bol tiež účastníkom slovenského povstania v rokoch 1848–1849, neskôr bol väznený v Martine a v Banskej Bystrici, v roku 1861 sa stal signatárom Memoranda národa slovenského a v roku 1863 bol spoluzakladateľom a členom výboru Matice slovenskej. Podporoval slovenské školy, obraňoval národné práva na cirkevnom a kultúrnom poli.

Francisci-Rimavský, Ján Vratislav (1822-1905)

Slovenský básnik, prozaik, prekladateľ, publicista a politik, spolupracovník Ľudovíta Štúra. Pracoval ako námestník profesora na katedre reči a literatúry v Levoči, neskôr u podžupana Gemerskej stolice G. Fáya. V roku 1848 s Š. M. Daxnerom a M. Bakulínom organizoval národné gardy. Bol odsúdený do väzenia (väznený v Plešivci a v Pešti). Po prepustení sa stal kapitánom slovenského dobrovoľníckeho oddielu. Po revolúcii pracoval v Banskej Bystrici a v rokoch 1853 – 1859 pôsobil ako župný komisár v Debrecíne. V roku 1860 sa stal v Budíne radcom kráľovskej miestodržiteľskej rady. Popri superintendantovi K. Kuzmánym sa stal svetským predstaviteľom slovenských ev. cirkví v Uhorsku. V rokoch 1861–1863 šéfredaktor Pešťbudínskych vedomostí. Bol predsedom dočasného výboru Matice slovenskej a po jej založení doživotným čestným podpredsedom. V rokoch 1864–1865 župan Liptovskej stolice. Po rakúsko-maďarskom vyrovnaní penzionovaný, presťahoval sa do Revúcej, kde pôsobil ako hlavný dozorca vyššieho gymnázia v Revúcej. V roku 1872 sa natrvalo presťahoval do Martina, no zostáva v ústraní od kultúrneho i spoločenského a politického diania. V roku 1870 sa stal predsedom Kníhtlačiarkeho účastníckeho spolku v Martine, a bol ním až do roku 1898. Pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine.

Frič, Josef Václav (1829-1890)

Český politik, básnik, publicista. Najstarší syn advokáta J. F. Friča a Johany Fričovej, sestry Bohuslavy Rajskej. Fričovci bývali v susedstve Staňkovcov, vo Vodičkovej ulici č. 703/2 (na mieste, kde v súčasnosti stojí palác Lucerna). Mladý synovec Rajskej bol nadaný a bystrý, ale nepokojný a neovládateľný. Už r. 1846 ušiel rodičom do cudziny (v Paríži sa stretol s Mickiewiczom), odkiaľ sa po roku vrátil ako hrdina mladých, ale staršia generácia (F. Palacký zakázal synovi stýkať sa s ním) ho odsudzovala. Za revolúcie 1848 - ako študent filozofie - stal sa hovorcom radikálnej časti českého študentského spolku Slávie. V čase povstania patrila k vodcom študentov bojujúcich na barikádach v Klementine a okolí. 1851 odsúdený za velezradu, väznený v Komárne, 1854 omilostený. Internovaný do Sedmohradska nakoniec si zvolil dobrovoľnú emigráciu. Povolenie k pobytu v Prahe dostal až r. 1879. Na svojho synovca preniesla Rajská svoj vrúcny vzťah k Slovensku.

Hroboň, Samo Bohdan (1820-1894)

Podrobne v kalendáriu na s. 121

Hroboň, Ľudovít Miloslav (1817-1880)

Starší brat Sama Bohdana. Študoval v Levoči, prispieval básňami do Jitřenky, spolu študovali aj v Halle. Po skončení štúdií a vysvätení pôsobil ako kaplán M. M. Hodžu vo Sv. Mikuláši, neskôr ako farár v Liptovskej Sielnici. Obetavo a nezištne sa staral o brata Sama Bohdana počas jeho dlhej choroby a nevládnosti. Jeho manželkou bola Emília Záturecká, dcéra sielnického učiteľa a sestra spoločného priateľa Adolfa Zátureckého, známeho zberateľa slov. prísloví

Lehocká, Johana Miloslava, rod. Johana Vyšná (1810-1849)

Pochádzala z Nemeckej Ľupče, dcéra advokáta, manželka ev. kňaza v Trnovci Jána Lehockého. Štúrovci ju často navštevovali, volali ju „Okrasa Tatier“. V niekoľkých almanachoch Nitra mala uverejnené básne a prózu Opis Liptova.

Marek, Antonín, páter (1785-1877)

rímskokatolícky kňaz, dekan, čestný kanonik litoměřickej kapituly, filozof, básnik, prekladateľ a jazykovedec. Celoživotný priateľ a spolupracovník J. Jungmana, ktorý ho zapojil do svojej vedeckej činnosti. Pôsobil ako kňaz na viacerých miestach, v r. 1823-1876 v Libuni. „Libuňský jemnostpán“. Za jeho pôsobenia sa libuňská fara stala jedným z centier obrodeneckého života v kraji medzi Jičínom a Turnovom. Nielenže vysokou finančnou čiastkou podporil výstavbu Amerlingovej Budče, ale daroval do jej mineralogického oddelenia aj zbierku svojich drahých kameňov. Autor prvého filozofického diela v češtine Základní filosofie. Logika. Metafysika.

Němcová, Božena, rod. Panklová, Barbara (1820-1862)

česká spisovateľka, prežila idylické detstvo v Ratibořiciach. R. 1837 sa vydala za komisára finančnej správy Josefa Němca (1805-1879), ktorý bol spolu s rodinou zo služobných dôvodov často presúvaný z miesta na miesto (Josefov, Poľná, Litomyšl). S vlasteneckým prostredím prichádzala Němcová do kontaktu zvlášť po r. 1840, keď sa stala pacientkou MUDr. Josefa Čejku, ktorý ju uviedol do týchto kruhov. Po svojom príchode do Prahy (v lete 1842) začala pod vplyvom básnika Václava Bolemlíra Nebeského a Karla Jaromíra Erbena písať po česky (jej prvú báseň „Ženám českým“ uverejnili Květy 5. 4.1843). Němcová sa rýchlo stala múzou českými vlastencami vyhľadávaného salóna V. Staňka. Na želanie hostiteľovej rodiny pre tento salón namaľoval maliar J.V.Hellich (1845) známy portrét krásnej mladej ženy. S Rajsťou bola Němcová v písomnom kontakte až do posledných chvíľ jej života. Aj keď sa Rajska nikdy nepostažovala, Němcová veľmi dobre vedela, že napriek dobrému úmyslu nepreukázala svojou radou priateľke dobrú službu. Z Prahy sa rodina Němcovej r. 1843 ďalej sťahovala do Domažlí, Všerub, Nymburku, Uhorska...

Rajská, Bohuslava, rod. Reis, Antonia, vyd. Čelakovská, Antonie (1817-1852)

Podrobne v kalendáriu na s. 121

Staněk, Václav, MUDr. (1804-1871)

Vyštudoval v Prahe filozofiu a medicínu a stal sa uznávaným pražským lekárom. Miloval materinský jazyk, písal drobné state do časopisov a odborné diela z ana-

tómie. V 40. rokoch sústreďoval okolo seba predstaviteľov českej tvorivej inteligencie. Účastník revolučného pohybu v Prahe roku 1848. Jeho salón zaznamenal rozkvet v posledných rokoch „doby predbřeznové“. Zvlášť odvtedy, ako sa členkou jeho domácnosti stala najmladšia manželkina sestra známa ako Bohuslava Rajská. Za ňou tu prichádzali mladé ženy a dievčatá túžiace prispieť k povzneseniu národa. Staňkov byt bol vo vtedajšej Pasírskej ulici (dnes Palackého, nem. Neustadt Gürtlergasse) č. 719, na druhom poschodí tzv. Mac Nevenovského paláca. Prvé poschodie obýval František Palacký s rodinou. Staňkovci tu bývali od r. 1837 do novembra 1845, kedy sa presťahovali do bytu č. 738/18 v Širokej (dnes Jungmannovej) ulici. Tu má MUDr. Václav Staněk pamätnú tabuľu.

Štúr, Ľudovít (1815-1856)

Čelný predstaviteľ politického, národného a kultúrneho života na Slovensku od pol. 30. a v 40. rokoch 19. st. Pedagóg, básnik, jazykovedec, publicista. Živé korešpondenčné kontakty s osobnosťami celého slovanského sveta. Mimoriadny vplyv nielen na slovenskú mládež, ale aj iných slovanských národností, zvlášť mladých Srbov. Aj on sa na ceste do Halle r. 1838 zastavil v Prahe, kde bol hosťom P. J. Šafárika, ale stýkal sa aj s V. Staňkom, J. Fričom a ďalšími vlastencami. Zaujímal sa o Amerlingovu Budeč. Pri návrate z Halle (1840) strávil v Prahe na prelome augusta a septembra 15 dní. Cestou z Prahy sa zastavil v Hradci Králové, kde pôvodne chcel len prenocovať z 11. na 12.9.1840. Nepodarilo sa mu však odmietnuť srdečné pozvanie Jana Hostivíta Pospíšila na niekoľkodňový pobyt (bol to otec Štúrovho priateľa Jaroslava Pospíšila, redaktora časopisu Květy). Nešťastnou náhodou si pri odchode 16.9.1840 poranil ruku, ostal tu asi týždeň a zamiloval sa do dcéry domu Marie. Venoval jej niekoľko básní. 26.9.1840 už bol v Bratislave.¹⁹¹ Báseň Rozžehňání, ktorou sa s ňou lúči, poslal do redakcie Květov pod pseudonymom Boleslav Záhorský 28.2.1841. Květy ju uverejnili až 28.10.1841 [42], s. 40-43. Podobu Márie Pospíšilovej poznáme z portrétu J. B. Klemensa [42], s. 73.

Šulek, Ľudovít Jaroslav (1822-1849)

narodil sa v Sobotišti, v rodine ev. kňaza. R. 1841 štúdium na Ev. lýceu v Bratislave. Stretnutie so Štúrom ho ovplyvnilo na celý život.. Pozorne si zapisuje do denníka množstvo poznámok, hlavne výrokov Ľ. Štúra, ktorý sa stal jedným z významných prameňov Šulekových názorov na život a dianie na Slovensku. R. 1843 ukončil svoj denník, od 1846 pôsobil ako Hurbanov kaplán v Hlbokom, aktívny v r. 1848/49, väznený. Bez rozsudku zomrel v temnici komárňanskej pevnosti.

Frekvencia a štatistika listov

1. Amerling, Karel Slavoj		
- Hroboňovi, Samovi Bohdanovi	23	1
- Rajskej, Bohuslave	12, 53, 75	3
2. Čelakovský, František Ladislav		
- Rajskej, Bohuslave	100, 104	2
3. Dobšínský, Pavol		
- cestopis	120	1

¹⁹¹ ([1], s. 480, pozn. 8)

4. Frič, Josef Václav		
- Hroboňovi, Samovi Bohdanovi	121	1
5. Hroboň, Samo Bohdan		
- Amerlingovi, Karlovi Slavojovi	15, 30	2
- Bílému, Františkovi	125, 126	2
- denník	2, 5, 9, 28, 40, 111, 118	7
- Franciscimu, Jánovi	32	1
- Fričovi, Josefovi Václavovi	122, 123, 124	3
- Hodžovi, Ondrejovi	110	1
- Hroboňovi, Ľudovítovi	90, 92, 97, 108, 109, 114	6
- Rajskej, Bohuslave	8, 13, 14, 18, 29, 34, 38, 42, 44, 47, 58, 60, 67, 68, 71, 79, 84, 86, 89, 102	20
- Staňkovi, Václavovi	31, 37, 41, 45, 59, 69, 70, 78, 88	9
- Šafárikovi, Pavlovi Jozefovi	25	1
- Štorchovi, Karlovi Boleoslavovi	7	1
- Štúrovi, Ľudovítovi	22	1
- Wittenberskému collatoriu	6	1
6. Hroboň, Ľudovít		
- Hroboňovi Samovi Bohdanovi	107, 116	2
7. Lehocká, Johana Miloslava		
- Hroboňovi Samovi Bohdanovi	27, 93, 112	3
- Rajskej, Bohuslave	33, 46, 85, 117, 119	5
8. Němcová, Božena		
- Rajskej, Bohuslave	94, 96	2
9. Rajská, Bohuslava		
- Amerlingovi, Karlovi Slavojovi	48, 52, 54, 55, 57, 72, 87	7
- Čelakovskému, Frant. Ladislav.	98, 101, 105, 113, 115	5
- Hroboňovi, Samovi Bohdanovi	11, 17, 24, 35, 36, 39, 43, 49, 50, 63, 64, 65, 73, 77, 81, 83	16
- Němcovej, Božene	95, 103	2
- zápisky	1, 51, 56, 76, 99	5
10. Staněk, Václav		
- Hroboňovi, Samovi Bohdanovi	10, 16, 19, 62, 66, 74, 80, 82	8
11. Štúr, Ľudovít		
- Hroboňovi, Samovi Bohdanovi	20, 26, 61, 106	4
- Rajskej, Bohuslave	21	1
- Staňkovi, Václavovi	4, 91	2
12. Šulek, Ľudovít, Jaroslav		
- denník	3	1

X. Kalendárium

Samo Bohdan Hroboň a Tatry – Bohuslava Rajsá a Praha

1817, 11. júla

V Rožmitále, v rodine hutného majstra Antonína Mikuláša Reisa, pochádzajúceho z Porýnia, sa narodila dcéra Antonia Anna Mária Karolína. V rodine už boli traja synovia a dve dcéry: Johanna (1809) a Karolína (1813). Matka Marie Anna, rod. Bachoffen pochádzala z Echu. V čase napoleonských vojen sa A. Reis dostal do Čiech, v Rožmitále sa spriatelil so známym kantorom a hudobným skladateľom, Jakubom Janom Rybom (1765-1815), ktorého vianočná omša zaznieva v českých chrámoch dodnes. Ryba výrazným spôsobom ovplyvnil výchovu a neskoršie vlastenecké zameranie Reisových dcér

1819

Rodina Hroboňovcov sa presťahovala z Východnej do Sielnice, kde Jakub Hroboň dostal miesto po svokrovi Jánovi Midielkovi. V rodine už bolo šesť detí: Peter (1806), Zuzana (1808), František (1811), Adolf (1813), Karol (1815) a Ľudovít Ján (1817)

1820, 27. augusta

V Liptovskej Sielnici sa narodil Samuel Teodor, ako najmladšie zo siedmich detí

1821

Rodina Reisovcov sa presťahovala do Prahy

1822

Otec Antonín Mikuláš Reis zomiera na suchoty

1832-1834

S. B. Hroboň študuje na gymnáziu v Šajovskom Gemeri

1834-1839

S. B. Hroboň študuje na lýceu v Levoči, stáva sa členom spoločnosti Ústavu reči a literatúry československej, začína písať a publikovať básne, povesti a odborné články, zbiera folklór

1836

Zomiera matka Bohuslavy Rajskej, Marie Reisová. Najmladšia dcéra Toninka žije od tých čias v Prahe u svojej vydatej sestry Karolíny Staňkovej, v blízkosti druhej sestry Johany, manželky advokáta Josefa Františka Friča

1839-1841

S. B. Hroboň študuje na lýceu v Bratislave. Počas Štúrovej neprítomnosti a po odchode A. H. Škultétyho, stojí istý čas na čele tamjšej Spoločnosti česko-slovenskej [6], s. 237

1839, 21. apríla

K.S. Amerling zakúpil pozemok pre svoje vzdelávacie stredisko, budúcu novú Budeč. S najbližšími spolupracovníkmi sa tam hneď presťahoval do starého záhradného domčeka

1840, 5. február

Prvý český spoločenský bál v Konvikte. Po ňom Amerling začína s prednáškami pre ženy a dievčatá v salóne u Staňka, neskôr v jedálni u Friča (vo Vodičkovej ulici, č. 705-706). Antonie Reisová prijala vlastenecké meno Bohuslava Rajsá

1840

Vychádza almanach levočských študentov Jitřenka, v ktorej má Hroboň viacero prác; na vzniku almanachu sa podieľal aj ako editor

1840, 26. september

Štúrov návrat z Halle (cez Prahu a Hradec Králové)

1841, 22.-23. máj

Bohuslava Rajska prichádza v spoločnosti švagra Josefa Friča a - od Viedne - aj lekára Josefa Podlipského loďou z Viedne do Bratislavy.

1841, 22.-23. máj

V bratislavskom prístave vítajú českú kultúrnu misiu (Rajskú, Friča, Podlipského) okrem Samoslava Štúra (Ľudovítovho brata) aj Ondrej Hodža (mladší brat Michala Miloslava) a bratia Hroboňovci (Ľudovít a Samoslav)

1842

Výstavba budovy Amerlingovej Budče speje k záveru a postupne sa – ešte nehotová – dáva do prevádzky

1842, 1. marec

Odchod Hroboňovcov zo Sielnice do Halle

1842, 12. marec

Hroboňovci sa pred odchodom do Nemecka lúčia v bratislavskom ústave s priateľmi

1842, 15. marec

Odchod bratov z Bratislavy cez Viedeň do Prahy, kde v dome dr. Staňka strávia veľkonočné sviatky

1842, 22.-29. marec

Bratia Hroboňovci prichádzajú do Prahy. ubytujú sa v dome dr. Václava Staňka až do utorka po Veľkej noci

1842, 2. apríl

Po príchode do Halle sa ich ujíma Ján Drahotín Ondruš z Liptova

2. apríl 1842- 24. august 1843

Pobyt Hroboňovcov na univerzite v Halle

1842, 7. apríl

Zapisujú sa do zoznamu poslucháčov Friedrichs Universität Halle-Wittenberg ([01], s. 507)

1842, 17. apríl

Hroboň písomne žiada wittenberské collatórium o poskytnutie štipendia na štúdium. Odpoveď je záporná. Kasa je prázdna, štipendia už boli prerozdelené

1842, 26. apríl

Začiatok korešpondencie s Bohuslavou Rajskou

1842, máj - jún

Hroboňovci s Ondrušom cestujú po Nemecku. Navštívia Slovákov študujúcich na univerzitách v Berlíne a Lipsku, tiež ďalšie mestá (Weimar)

1843, 27 august - 6. september

Návrat z Halle domov (po troch semestroch). Po ceste sa znovu zastavia v Prahe u Staňkovcov

1843, september-október

Rajská, po absolvovaní kurzu, zložila skúšky potrebné na vykonávanie učiteľského povolania, najala si trojizbový prázdny byt vo Vodičkovej ulici, v dome U Zálužických čp. 698/32 a začala sa prakticky pripravovať na súkromné vyučovanie mladších dievčat. Zároveň prednášala či inak pomáhala v Amerlingovej Budči, ktorá začínala mať vážne ekonomické problémy

1843, 21. október

Budova a pozemok Budče boli prevedené do majetku grófa Leva Thuna, ako náhrada za jeho investície do projektu. Thun ponechal školu v prevádzke a až po definitívnom krachu celého podniku (1848) premenil budovu na nájomný dom

1843, november-december

Amerling sleduje rozvíjajúci sa vzťah Bohdana a Bohuslavy najskôr s porozumením, potom znepokojene. Uvedomuje si, že nechce stratiť dobrú učiteľku a schopnú spolupracovníčku

1843, 31. december

Cirkevný konvent pod nátlakom politickej moci rozhodne o odvolaní L. Štúra z postu námestníka profesora Juraja Palkoviča, čím mu znemožní možnosť prednášok na lýceu

1844, 1. január

Rajská otvára výchovno-vzdelávací ústav pre mladšie dievčatá vo Vodičkovej ulici

1844, 16. februára

Registrácia žiadosti Antónie Reisovej (=Bohuslavy Rajskej) na zemskom guberniu (o povolenie zriadenia výchovno-vzdelávacieho ústavu pre dievčatá od 5 do 15 rokov)

1844, 5. - 6. marca

Bratislavský exodus. Protestný odchod 22 študentov z Bratislavy do Levoče (kde ich došlo 13). Janko Kráľ píše svoju Dumu bratislavskú a Janko Matuška budúcu slovenskú hymnu

1844, 5. marca

Hroboň sa dozvie o vzťahu Amerlinga a Rajskej. Zdrvený aj udalosťami na Slovensku sa jej zrieka

1844, 19. marca

Rajská sa rozhodne pre Hroboňa

1844, 27. apríla

Vo Vratislavi zomiera na týfus Marie Čelakovská, rod. Ventová, manželka básnika F. L. Čelakovského

1844, 24. máj

Rajská získava licenciú, vládne povolenie, zriadiť v Prahe výchovno-vzdelávací ústav pre mladšie dievčatá

1844, 6. júl

Do Prahy prichádza dlho očakávaný S.B.Hroboň. Ubytuje sa u Staňkovcov

1844, 15. júla

Do Prahy prichádza F. L. Čelakovský a tiež sa ubytuje Staňkovcov. S nevôľou zisťuje, že Rajska nie je celkom voľná, ako si vysníval a predpokladal. Rajska medzičasom dospela k rozhodnutiu, že sa nebude viazať, ostane v Prahe a bude sa venovať len svojim žiačkam. Odmietla preto prvú Čelakovského ponuku na manželstvo

1844, 17. júl

Božena Němcová sa po prvý raz stretla s F. L. Čelakovským v salóne u Staňkovcov. Sympatie boli vzájomné. Bohuslava sa jej zdôverila so svojou dilemou

1844, 21. júla

Znepokojený Čelakovský odchádza k príbuzným do Strakoníc, vážne uvažuje o tom, že odíde z Prahy a skúsi šťastie inde

1844, 28. júla

Čelakovský sa vrátil do Prahy a znovu vstúpil do hry

1844, 8. augusta

B. Němcová píše B. Rajskej list, v ktorom intervenuje v prospech F. L. Čelakovského

1844, 11. augusta

B. Rajska sa rozhodne prijať ponuku F. L. Čelakovského a svoje rozhodnutie oznámi S. B. Hroboňovi

1844, 12. augusta

Rozchod s Hroboňom. Čelakovský odchádza z Prahy do Vratislavi už ako ženích Rajskej

1844, medzi 1. septembrom a 1. októbrovom

Hroboň sa presťahuje od Staňkovcov k Amerlingovi (1.10.1844 býva už u Amerlinga). Pokúša sa v Prahe uchytiť písaním českých článkov do novín, kolportuje Hurbanovu Nitru II., pripravuje na vydanie svoje básne a povesti, zamýšľa tu vydávať slovenský almanach *Hlas Tatier*. Oslovuje priateľov, žiada príspevky. Nemá peniaze, nič z toho sa nezrealizuje.

1844, 26. - 28. augusta

prvé zhromaždenie Tatrána v Lipt. Sv. Mikuláši, za účasti L. Štúra, ktorý bol zvolený za člena predsedníctva spolku

1844, 1. september

Rajska uzatvára svoje pôsobenie v ústave pre dievčatá, ktorý založila a ktorý si za niekoľko mesiacov získal veľkú popularitu a dôveru

1844, 8. november – 17. november

Hroboň odchádza z Prahy. 17. novembra oznamuje bratovi, že je už na Slovensku. Do Tatier sa vracia cez Nitru, Zvolen, Štiavnicu, Bystricu, Revúcku dolinu do Ružomberka. Domov prichádza okolo 6. decembra 1844

1845, 2. apríla

U Panny Márie Snežnej, na dnešnom Jungmannovom námestí, sa konala svadba básnika Františka Ladislava Čelakovského a Antonie Reisovej

XI. Bibliografia

Literárne práce Sama Bohdana Hroboňa publikované do r. 1845

Bibliografia sa usiluje len o rámcové naznačenie publikačnej aktivity mladého Hroboňa. Spracovaná je na základe riznerovsko-hlebovských zdrojov, Nie je to celoplošný kompletný súpis. Číselné odkazy v okrúhlych zátvorkách vedú k priradovým číslam bibliografie Edmund Hleba o Samovi Bohdanovi Hroboňovi na s. 127; v hranatých zátvorkách k Zoznamu použitých zdrojov na s. 133). Čiastočné poznanie rukopisnej tvorby S. B. Hroboňa z tohto obdobia približujeme tiež rozpisom hroboňovských publikácií E. Hleba na s. 127. Informácie o existencii rukopisov poskytuje publikácia J. Kubovej: Pozostalosť Hroboňovcov [28].

1. Idyla Milon a Menalkas. In: Liber memorialis societatis slavicae (1835) – Výskyt Hleba: (01), (12)
2. Selanka : Milon a Lykas. In: Liber memorialis societatis slavicae (1835/1836). – Výskyt Hleba (12)
3. Zpěv na věk dětinský. In: Liber memorialis societatis slavicae, 1835/1836, s. 101-103. - Výskyt Hleba (01), (7), (12)
4. Na Dellia (Z Horáca). In: Hronka. – Roč. I. Sv. 1, 1836, s. 40.
5. Na Crispa Sallustia (Z Horáca). In: Hronka. – Roč. I. Sv. 2, 1836, s. 64.
6. Urozenému Panu Kašparovi Fejérpatakymu z Klačan, jménem Slovenských spolužáků svých Levočských. In: Hronka. – Roč. II, 1837, s. 18-19. .
7. Horáca kn. III. oda 3. In: Hronka. – Roč. III. Sv. 2, 1838, s. 113-115.
8. Selanka : Bohodar. In: Liber memorialis societatis slavicae, 1838/39. Výskyt Hleba: (01), (7), (12).
9. Píseň mladých Slováků. In: Liber memorialis societatis slavicae, 1838/1839. Výskyt Hleba: (01), (12).
10. Věkoslavný Křiváň k nebi věží. In: Liber memorialis societatis slavicae, 1838/1839. Výskyt Hleba: (12).
11. City pod hájem Dielem. [Výňatok z dlhšej popisnej básne]. In: Květy. – Roč. VII (1840). Príl. č. 1; [32], s. 145.
12. City u západu slunce pod Tatrau. In: Gitřenka, čili výbornější práce učenců Česko–Slovenských A. W. Lewočských. – W Lewoči, Jan Werthmüller, 1840, s.16. – *Co za líbezná blaženost pojímá...*
13. Gitřenka. In: Gitřenka, čili výbornější práce učenců Česko–Slovenských A. W. Lewočských. – W Lewoči, Jan Werthmüller, 1840, s. 7. – *Osud kynul – Zatřásla se Nitra...*
14. Na věk dětinský. In: Gitřenka, čili výbornější práce učenců Česko–Slovenských A. W. Lewočských. – W Lewoči, Jan Werthmüller, 1840, s. 14. – *O ty nejšťastší věku...*
15. Nápis y : [Prawda. Wzdělanost. Mjrnost. Opak]. In: Gitřenka, čili výbornější práce učenců Česko–Slovenských A. W. Lewočských. – W Lewoči, Jan Werthmüller, 1840, s.52.
16. Odbírka od učenců řeči česko-slovenské. In: Gitřenka, čili výbornější práce učenců Česko–Slovenských A. W. Lewočských. – W Lewoči, Jan Werthmüller,

- 1840, s. 84. – *Text prednesenej rozlúčky. Analyzuje: Niektoré dôvody, ktoré nás zavazujú milovať národ a reč Slawenskau. K tomu nás zavazuje: 1. Rjzenj všemaudrého Boha, genž se nám v krvi Slawské naroditi poprál... etc.*
11. Selánky 1 : Samoslav. In: Gitřenka, čili výbornějšj práce učenců Česko–Slowenských A. W. Lewočských. – W Lewoči, Jan Werthmüller, 1840, s. 98. – *Ty temný, borový háj! Gaká to zádumčivost a tagná bolest z tebe vyplývá!...*
12. Smrt. In: Gitřenka, čili výbornějšj práce učenců Česko–Slowenských A. W. Lewočských. – W Lewoči, Jan Werthmüller, 1840, s. 33. – *O smrti! Silná nad hromový rachot!...*
13. Záměr lásky. In: Gitřenka, čili výbornějšj práce učenců Česko–Slowenských A. W. Lewočských. – W Lewoči, Jan Werthmüller, 1840, s. 35. – *K dobrému kdokoliv záměru se snažíš, na prach se neuchyl z cesty nikam pravě...*
20. Selánky 2 : Zpěvomil a Jaroslav. In: Gitřenka, čili výbornějšj práce učenců Česko–Slowenských A. W. Lewočských. – W Lewoči, Jan Werthmüller, 1840, s. 100; [32], s. 145. – *Ó jak rozkošný jest, příteli tento pahoreček...*
21. Slováčkům. In: Květy, 20.4.1842, č. 31. – *Půlnoc odbila a zvonů ohlasy (inc.)* [06], s. 274.
22. Pozdravení Tater z ciziny. In: Tatranka – Roč. III (1843), s. 14; [6], s. 281.

Květiny nadsálanské (1842-1843). Incipity básní

Zbierka ako celok vyšla na Slovensku až r. 1981 [5], (Hleba (04), ale jednotlivé básne, posielané krátko po svojom vzniku - ako súčasť alebo príloha listov viacerým adresátom (najmä Bohuslave Rajskej) - boli známe už od poslednej štvrtiny 19. st. [15] a v priebehu času sa v rámci literárnovedného výskumu slovenského romantizmu objavovali príležitostne v rôznom výbere aj v slovenských publikáciách či periodikách. Číselné odkazy: v hranatých zátvorkách (=Zoznam použitých zdrojov, s. 133); v okružných zátvorkách Hleba (=Edmund Hleba o Samovi Bohdanovi Hroboňovi, s. 127)

1. Již dávno Tatry svaté mi zmizeli... [Názov: Pozdravení od Sály]; Pozn.: V Halle 17. dubna 1842 v noci. Výskyt: [05], s. 24.
2. Letí sokol dolu Váhem... [Názov: Sbohem / Loučení Druhá část' básne. Pozn.: v Liptove, v Turci a v Nitre, v únoru a v březnu 1842. Súčasť listu. K. S. Amerlingovi z 29.8.1842. – Výskyt: [05], s. 9-10; [06], s. 56-57; [08], s. 68-69; [12], s. 125; [15], s. 125; [16], s. 125; [17], s. 125; [18], s. 125; [19], s. 125; [20], s. 125; [21], s. 125; [22], s. 125; [23], s. 125; [24], s. 125; [25], s. 125; [26], s. 125; [27], s. 125; [28], s. 125; [29], s. 125; [30], s. 125; [31], s. 125; [32], s. 125; [33], s. 125; [34], s. 125; [35], s. 125; [36], s. 125; [37], s. 125; [38], s. 125; [39], s. 125; [40], s. 125; [41], s. 125; [42], s. 125; [43], s. 125; [44], s. 125; [45], s. 125; [46], s. 125; [47], s. 125; [48], s. 125; [49], s. 125; [50], s. 125; [51], s. 125; [52], s. 125; [53], s. 125; [54], s. 125; [55], s. 125; [56], s. 125; [57], s. 125; [58], s. 125; [59], s. 125; [60], s. 125; [61], s. 125; [62], s. 125; [63], s. 125; [64], s. 125; [65], s. 125; [66], s. 125; [67], s. 125; [68], s. 125; [69], s. 125; [70], s. 125; [71], s. 125; [72], s. 125; [73], s. 125; [74], s. 125; [75], s. 125; [76], s. 125; [77], s. 125; [78], s. 125; [79], s. 125; [80], s. 125; [81], s. 125; [82], s. 125; [83], s. 125; [84], s. 125; [85], s. 125; [86], s. 125; [87], s. 125; [88], s. 125; [89], s. 125; [90], s. 125; [91], s. 125; [92], s. 125; [93], s. 125; [94], s. 125; [95], s. 125; [96], s. 125; [97], s. 125; [98], s. 125; [99], s. 125; [100], s. 125; [101], s. 125; [102], s. 125; [103], s. 125; [104], s. 125; [105], s. 125; [106], s. 125; [107], s. 125; [108], s. 125; [109], s. 125; [110], s. 125; [111], s. 125; [112], s. 125; [113], s. 125; [114], s. 125; [115], s. 125; [116], s. 125; [117], s. 125; [118], s. 125; [119], s. 125; [120], s. 125; [121], s. 125; [122], s. 125; [123], s. 125; [124], s. 125; [125], s. 125; [126], s. 125; [127], s. 125; [128], s. 125; [129], s. 125; [130], s. 125; [131], s. 125; [132], s. 125; [133], s. 125; [134], s. 125; [135], s. 125; [136], s. 125; [137], s. 125; [138], s. 125; [139], s. 125; [140], s. 125; [141], s. 125; [142], s. 125; [143], s. 125; [144], s. 125; [145], s. 125; [146], s. 125; [147], s. 125; [148], s. 125; [149], s. 125; [150], s. 125; [151], s. 125; [152], s. 125; [153], s. 125; [154], s. 125; [155], s. 125; [156], s. 125; [157], s. 125; [158], s. 125; [159], s. 125; [160], s. 125; [161], s. 125; [162], s. 125; [163], s. 125; [164], s. 125; [165], s. 125; [166], s. 125; [167], s. 125; [168], s. 125; [169], s. 125; [170], s. 125; [171], s. 125; [172], s. 125; [173], s. 125; [174], s. 125; [175], s. 125; [176], s. 125; [177], s. 125; [178], s. 125; [179], s. 125; [180], s. 125; [181], s. 125; [182], s. 125; [183], s. 125; [184], s. 125; [185], s. 125; [186], s. 125; [187], s. 125; [188], s. 125; [189], s. 125; [190], s. 125; [191], s. 125; [192], s. 125; [193], s. 125; [194], s. 125; [195], s. 125; [196], s. 125; [197], s. 125; [198], s. 125; [199], s. 125; [200], s. 125; [201], s. 125; [202], s. 125; [203], s. 125; [204], s. 125; [205], s. 125; [206], s. 125; [207], s. 125; [208], s. 125; [209], s. 125; [210], s. 125; [211], s. 125; [212], s. 125; [213], s. 125; [214], s. 125; [215], s. 125; [216], s. 125; [217], s. 125; [218], s. 125; [219], s. 125; [220], s. 125; [221], s. 125; [222], s. 125; [223], s. 125; [224], s. 125; [225], s. 125; [226], s. 125; [227], s. 125; [228], s. 125; [229], s. 125; [230], s. 125; [231], s. 125; [232], s. 125; [233], s. 125; [234], s. 125; [235], s. 125; [236], s. 125; [237], s. 125; [238], s. 125; [239], s. 125; [240], s. 125; [241], s. 125; [242], s. 125; [243], s. 125; [244], s. 125; [245], s. 125; [246], s. 125; [247], s. 125; [248], s. 125; [249], s. 125; [250], s. 125; [251], s. 125; [252], s. 125; [253], s. 125; [254], s. 125; [255], s. 125; [256], s. 125; [257], s. 125; [258], s. 125; [259], s. 125; [260], s. 125; [261], s. 125; [262], s. 125; [263], s. 125; [264], s. 125; [265], s. 125; [266], s. 125; [267], s. 125; [268], s. 125; [269], s. 125; [270], s. 125; [271], s. 125; [272], s. 125; [273], s. 125; [274], s. 125; [275], s. 125; [276], s. 125; [277], s. 125; [278], s. 125; [279], s. 125; [280], s. 125; [281], s. 125; [282], s. 125; [283], s. 125; [284], s. 125; [285], s. 125; [286], s. 125; [287], s. 125; [288], s. 125; [289], s. 125; [290], s. 125; [291], s. 125; [292], s. 125; [293], s. 125; [294], s. 125; [295], s. 125; [296], s. 125; [297], s. 125; [298], s. 125; [299], s. 125; [300], s. 125; [301], s. 125; [302], s. 125; [303], s. 125; [304], s. 125; [305], s. 125; [306], s. 125; [307], s. 125; [308], s. 125; [309], s. 125; [310], s. 125; [311], s. 125; [312], s. 125; [313], s. 125; [314], s. 125; [315], s. 125; [316], s. 125; [317], s. 125; [318], s. 125; [319], s. 125; [320], s. 125; [321], s. 125; [322], s. 125; [323], s. 125; [324], s. 125; [325], s. 125; [326], s. 125; [327], s. 125; [328], s. 125; [329], s. 125; [330], s. 125; [331], s. 125; [332], s. 125; [333], s. 125; [334], s. 125; [335], s. 125; [336], s. 125; [337], s. 125; [338], s. 125; [339], s. 125; [340], s. 125; [341], s. 125; [342], s. 125; [343], s. 125; [344], s. 125; [345], s. 125; [346], s. 125; [347], s. 125; [348], s. 125; [349], s. 125; [350], s. 125; [351], s. 125; [352], s. 125; [353], s. 125; [354], s. 125; [355], s. 125; [356], s. 125; [357], s. 125; [358], s. 125; [359], s. 125; [360], s. 125; [361], s. 125; [362], s. 125; [363], s. 125; [364], s. 125; [365], s. 125; [366], s. 125; [367], s. 125; [368], s. 125; [369], s. 125; [370], s. 125; [371], s. 125; [372], s. 125; [373], s. 125; [374], s. 125; [375], s. 125; [376], s. 125; [377], s. 125; [378], s. 125; [379], s. 125; [380], s. 125; [381], s. 125; [382], s. 125; [383], s. 125; [384], s. 125; [385], s. 125; [386], s. 125; [387], s. 125; [388], s. 125; [389], s. 125; [390], s. 125; [391], s. 125; [392], s. 125; [393], s. 125; [394], s. 125; [395], s. 125; [396], s. 125; [397], s. 125; [398], s. 125; [399], s. 125; [400], s. 125; [401], s. 125; [402], s. 125; [403], s. 125; [404], s. 125; [405], s. 125; [406], s. 125; [407], s. 125; [408], s. 125; [409], s. 125; [410], s. 125; [411], s. 125; [412], s. 125; [413], s. 125; [414], s. 125; [415], s. 125; [416], s. 125; [417], s. 125; [418], s. 125; [419], s. 125; [420], s. 125; [421], s. 125; [422], s. 125; [423], s. 125; [424], s. 125; [425], s. 125; [426], s. 125; [427], s. 125; [428], s. 125; [429], s. 125; [430], s. 125; [431], s. 125; [432], s. 125; [433], s. 125; [434], s. 125; [435], s. 125; [436], s. 125; [437], s. 125; [438], s. 125; [439], s. 125; [440], s. 125; [441], s. 125; [442], s. 125; [443], s. 125; [444], s. 125; [445], s. 125; [446], s. 125; [447], s. 125; [448], s. 125; [449], s. 125; [450], s. 125; [451], s. 125; [452], s. 125; [453], s. 125; [454], s. 125; [455], s. 125; [456], s. 125; [457], s. 125; [458], s. 125; [459], s. 125; [460], s. 125; [461], s. 125; [462], s. 125; [463], s. 125; [464], s. 125; [465], s. 125; [466], s. 125; [467], s. 125; [468], s. 125; [469], s. 125; [470], s. 125; [471], s. 125; [472], s. 125; [473], s. 125; [474], s. 125; [475], s. 125; [476], s. 125; [477], s. 125; [478], s. 125; [479], s. 125; [480], s. 125; [481], s. 125; [482], s. 125; [483], s. 125; [484], s. 125; [485], s. 125; [486], s. 125; [487], s. 125; [488], s. 125; [489], s. 125; [490], s. 125; [491], s. 125; [492], s. 125; [493], s. 125; [494], s. 125; [495], s. 125; [496], s. 125; [497], s. 125; [498], s. 125; [499], s. 125; [500], s. 125; [501], s. 125; [502], s. 125; [503], s. 125; [504], s. 125; [505], s. 125; [506], s. 125; [507], s. 125; [508], s. 125; [509], s. 125; [510], s. 125; [511], s. 125; [512], s. 125; [513], s. 125; [514], s. 125; [515], s. 125; [516], s. 125; [517], s. 125; [518], s. 125; [519], s. 125; [520], s. 125; [521], s. 125; [522], s. 125; [523], s. 125; [524], s. 125; [525], s. 125; [526], s. 125; [527], s. 125; [528], s. 125; [529], s. 125; [530], s. 125; [531], s. 125; [532], s. 125; [533], s. 125; [534], s. 125; [535], s. 125; [536], s. 125; [537], s. 125; [538], s. 125; [539], s. 125; [540], s. 125; [541], s. 125; [542], s. 125; [543], s. 125; [544], s. 125; [545], s. 125; [546], s. 125; [547], s. 125; [548], s. 125; [549], s. 125; [550], s. 125; [551], s. 125; [552], s. 125; [553], s. 125; [554], s. 125; [555], s. 125; [556], s. 125; [557], s. 125; [558], s. 125; [559], s. 125; [560], s. 125; [561], s. 125; [562], s. 125; [563], s. 125; [564], s. 125; [565], s. 125; [566], s. 125; [567], s. 125; [568], s. 125; [569], s. 125; [570], s. 125; [571], s. 125; [572], s. 125; [573], s. 125; [574], s. 125; [575], s. 125; [576], s. 125; [577], s. 125; [578], s. 125; [579], s. 125; [580], s. 125; [581], s. 125; [582], s. 125; [583], s. 125; [584], s. 125; [585], s. 125; [586], s. 125; [587], s. 125; [588], s. 125; [589], s. 125; [590], s. 125; [591], s. 125; [592], s. 125; [593], s. 125; [594], s. 125; [595], s. 125; [596], s. 125; [597], s. 125; [598], s. 125; [599], s. 125; [600], s. 125; [601], s. 125; [602], s. 125; [603], s. 125; [604], s. 125; [605], s. 125; [606], s. 125; [607], s. 125; [608], s. 125; [609], s. 125; [610], s. 125; [611], s. 125; [612], s. 125; [613], s. 125; [614], s. 125; [615], s. 125; [616], s. 125; [617], s. 125; [618], s. 125; [619], s. 125; [620], s. 125; [621], s. 125; [622], s. 125; [623], s. 125; [624], s. 125; [625], s. 125; [626], s. 125; [627], s. 125; [628], s. 125; [629], s. 125; [630], s. 125; [631], s. 125; [632], s. 125; [633], s. 125; [634], s. 125; [635], s. 125; [636], s. 125; [637], s. 125; [638], s. 125; [639], s. 125; [640], s. 125; [641], s. 125; [642], s. 125; [643], s. 125; [644], s. 125; [645], s. 125; [646], s. 125; [647], s. 125; [648], s. 125; [649], s. 125; [650], s. 125; [651], s. 125; [652], s. 125; [653], s. 125; [654], s. 125; [655], s. 125; [656], s. 125; [657], s. 125; [658], s. 125; [659], s. 125; [660], s. 125; [661], s. 125; [662], s. 125; [663], s. 125; [664], s. 125; [665], s. 125; [666], s. 125; [667], s. 125; [668], s. 125; [669], s. 125; [670], s. 125; [671], s. 125; [672], s. 125; [673], s. 125; [674], s. 125; [675], s. 125; [676], s. 125; [677], s. 125; [678], s. 125; [679], s. 125; [680], s. 125; [681], s. 125; [682], s. 125; [683], s. 125; [684], s. 125; [685], s. 125; [686], s. 125; [687], s. 125; [688], s. 125; [689], s. 125; [690], s. 125; [691], s. 125; [692], s. 125; [693], s. 125; [694], s. 125; [695], s. 125; [696], s. 125; [697], s. 125; [698], s. 125; [699], s. 125; [700], s. 125; [701], s. 125; [702], s. 125; [703], s. 125; [704], s. 125; [705], s. 125; [706], s. 125; [707], s. 125; [708], s. 125; [709], s. 125; [710], s. 125; [711], s. 125; [712], s. 125; [713], s. 125; [714], s. 125; [715], s. 125; [716], s. 125; [717], s. 125; [718], s. 125; [719], s. 125; [720], s. 125; [721], s. 125; [722], s. 125; [723], s. 125; [724], s. 125; [725], s. 125; [726], s. 125; [727], s. 125; [728], s. 125; [729], s. 125; [730], s. 125; [731], s. 125; [732], s. 125; [733], s. 125; [734], s. 125; [735], s. 125; [736], s. 125; [737], s. 125; [738], s. 125; [739], s. 125; [740], s. 125; [741], s. 125; [742], s. 125; [743], s. 125; [744], s. 125; [745], s. 125; [746], s. 125; [747], s. 125; [748], s. 125; [749], s. 125; [750], s. 125; [751], s. 125; [752], s. 125; [753], s. 125; [754], s. 125; [755], s. 125; [756], s. 125; [757], s. 125; [758], s. 125; [759], s. 125; [760], s. 125; [761], s. 125; [762], s. 125; [763], s. 125; [764], s. 125; [765], s. 125; [766], s. 125; [767], s. 125; [768], s. 125; [769], s. 125; [770], s. 125; [771], s. 125; [772], s. 125; [773], s. 125; [774], s. 125; [775], s. 125; [776], s. 125; [777], s. 125; [778], s. 125; [779], s. 125; [780], s. 125; [781], s. 125; [782], s. 125; [783], s. 125; [784], s. 125; [785], s. 125; [786], s. 125; [787], s. 125; [788], s. 125; [789], s. 125; [790], s. 125; [791], s. 125; [792], s. 125; [793], s. 125; [794], s. 125; [795], s. 125; [796], s. 125; [797], s. 125; [798], s. 125; [799], s. 125; [800], s. 125; [801], s. 125; [802], s. 125; [803], s. 125; [804], s. 125; [805], s. 125; [806], s. 125; [807], s. 125; [808], s. 125; [809], s. 125; [810], s. 125; [811], s. 125; [812], s. 125; [813], s. 125; [814], s. 125; [815], s. 125; [816], s. 125; [817], s. 125; [818], s. 125; [819], s. 125; [820], s. 125; [821], s. 125; [822], s. 125; [823], s. 125; [824], s. 125; [825], s. 125; [826], s. 125; [827], s. 125; [828], s. 125; [829], s. 125; [830], s. 125; [831], s. 125; [832], s. 125; [833], s. 125; [834], s. 125; [835], s. 125; [836], s. 125; [837], s. 125; [838], s. 125; [839], s. 125; [840], s. 125; [841], s. 125; [842], s. 125; [843], s. 125; [844], s. 125; [845], s. 125; [846], s. 125; [847], s. 125; [848], s. 125; [849], s. 125; [850], s. 125; [851], s. 125; [852], s. 125; [853], s. 125; [854], s. 125; [855], s. 125; [856], s. 125; [857], s. 125; [858], s. 125; [859], s. 125; [860], s. 125; [861], s. 125; [862], s. 125; [863], s. 125; [864], s. 125; [865], s. 125; [866], s. 125; [867], s. 125; [868], s. 125; [869], s. 125; [870], s. 125; [871], s. 125; [872], s. 125; [873], s. 125; [874], s. 125; [875], s. 125; [876], s. 125; [877], s. 125; [878], s. 125; [879], s. 125; [880], s. 125; [881], s. 125; [882], s. 125; [883], s. 125; [884], s. 125; [885], s. 125; [886], s. 125; [887], s. 125; [888], s. 125; [889], s. 125; [890], s. 125; [891], s. 125; [892], s. 125; [893], s. 125; [894], s. 125; [895], s. 125; [896], s. 125; [897], s. 125; [898], s. 125; [899], s. 125; [900], s. 125; [901], s. 125; [902], s. 125; [903], s. 125; [904], s. 125; [905], s. 125; [906], s. 125; [907], s. 125; [908], s. 125; [909], s. 125; [910], s. 125; [911], s. 125; [912], s. 125; [913], s. 125; [914], s. 125; [915], s. 125; [916], s. 125; [917], s. 125; [918], s. 125; [919], s. 125; [920], s. 125; [921], s. 125; [922], s. 125; [923], s. 125; [924], s. 125; [925], s. 125; [926], s. 125; [927], s. 125; [928], s. 125; [929], s. 125; [930], s. 125; [931], s. 125; [932], s. 125; [933], s. 125; [934], s. 125; [935], s. 125; [936], s. 125; [937], s. 125; [938], s. 125; [939], s. 125; [940], s. 125; [941], s. 125; [942], s. 125; [943], s. 125; [944], s. 125; [945], s. 125; [946], s. 125; [947], s. 125; [948], s. 125; [949], s. 125; [950], s. 125; [951], s. 125; [952], s. 125; [9

8. Na brehách Sály syn Křiváně stojí... [Pozdravení od Sály]. Nie je to samostatná báseň, len jej časť. Týmto štvorverším E. Hleba otvára svoje Květiny nadsálan-ské. Výskyt: [05], s. 15; Hleba: (06), (13).
9. Noci tajemná, matko všehomíra... [Názov: bez názvu]. Výskyt: [05], s. 36; [15], s. 129.
10. Od chladných skalín, přes odvěčné mraky... [Názov: K orlu; Orlovi]. Výskyt: [05], s. 21-22; [15], s. 100.
11. Pověz mi, písni, kde hledat spasení!... [Názov: S. Duši světa]. Pozn.: V Dobrohoře d. 19. září 1842, v noci; súčasť listu K. S. Amerlingovi z 5.1.1843. Báseň bola zrej-me prepísaná viackrát a poslaná najskôr L. Štúrovi (s listom z 21.9.1842) a B. Rajskej (s listom zo 4.1.1843). Výskyt: [05], s. 39-40; [12], s. 126-127; [15], s. 103-104.
12. Praho, milá Praho, česká naše máti... [Názov: Proměna písně nitranské]. Pozn.: V Halle 17. dubna v noci. Súčasť listu B. Rajskej z 26.4.1842. Výskyt: [05], s. 18; [08], s. 11; [12], s. 59; [15], s. 76;
13. Proběhni jiskrou, písni má! [Názov: Mládeži slovenské]. [Pozn.: 15.-18. ún. 43]. Týmto výskytom chýba prvý verš: Mohyly otců, zpráchnivělé kosti... Súčasť lis-tu B. Rajskej z 1.5.1843. Výskyt: [08], s. 18-19; [12], s. 68-70.
14. Půlnoc odbila a zvonů ohlasy ... [Názov: Pozdravení]. Pozn.: V Praze, v noci před Vzkříšením. Báseň publik. v časopise Květy 20.4.1842, č. 31. Výskyt: [05], s. 11; [06], s. 273-274.
15. Sbohem! Tatro svatá... Názov: Sbohem] 1. časť. Výskyt: [05], s. 9.
16. Smútiš li ještě, svatý můj Křiváni! ... [Názov: Zlomky]. Výskyt: [05], s. 35.
17. Už zapadá slniečko, vädne moje srdiečko ... [Názov: Ohlasy slovenských piesní]. Prvá časť básne (druhá časť: Letí sokol letí z ďalekej krajiny...). Výskyt: [05], s. 34.
18. V písni ožijí i květy uvadlé ... [Názov: bez názvu]. Jednoslohová báseň. Výskyt: [05], s. 28.
19. Z tichého Sály pobřeží skalina pne se šedivá ... [Názov: Samota]. Výskyt: [05], s. 18-19.
20. Znáš děvu mou, písni plamenná, videla s' mého anjela?... [Názov: Děva duše mé]. Výskyt: [05], s. 32; [15], s. 128.
21. Znáš li ten kraj, kde Tatry svaté pnú se do nebes výšiny ... [Názov: Milence; V cu-dzine]. Pozn.: V Dobrohoře 1. června [1843]. Súčasť listu B. Rajskej z 1.5.1843. Výskyt: [05], s. 26; [08], s. 18; [12], s. 68; [15], s. 99.
22. Znáš li, písni má, ty kraje blažené ... [Názov: Věnování]. Výskyt: [5], s. 20; [15], s. 102.

Edmund Hleba o Samovi Bohdanovi Hroboňovi

Literárny historik a vysokoškolský pedagóg prof. Edmund Hleba, CSc. (1926-2011) ako prvý začal systematicky sprístupňovať tvorbu S. B. Hroboňa z rukopisnej pozostalosti a robil tak vytrvalo viac než tri desaťročia. Týmto bibliografickým zlomkom sa pokúša-me sprehľadniť najmä jeho roztratené hroboňovské bibliofílie. Pri rozpisovaní obsahu publikácií sa zameriavame väčšinou len na Hroboňovu tvorbu do r. 1845.

Bibliofílie a ďalšie knižné publikácie venované S. B. Hroboňovi

- (01) Hleba, Edmund, 1977: Poézia Sama Bohdana Hroboňa : rukopisná tvorba levočskej Liber memorialis societatis slavicae. – Levoča : MKS, 1977. - 46 s.
[Od Hroboňovej smrti prvý výber z jeho poézie]

Obsah: Život na rázcestí (úvod editora); Milon a Menalkas, s. 21; Nápis, s. 23; Selanka Milon a Lykas, s. 24; Zpěv na věk dětinský, s. 25; Selanky Bohumil a Bělka, s. 26; Zpěvomil a Jaroslav, s. 27; Óda na smrt, s.30; Óda City podvečer u pohledu na Tatru líptovskou Prosečnú, s. 32; Zámer lásky, s. 33; Selanka Bohodar, s. 34; Píseň mladých Slováků (jako: Ve jarmu vlast co dlouho hyne), s. 35; Nu již sbohem, památniku milý!... (inc.), s. 37. Foto: Levoča; Univerzita v Halle; Halle; Prvá univerzitná budova v Halle; Budova levočského lýcea; Portrét mladý Hroboň s bradou (Bohúň); Portrét Rajská (Zumsande); Portrét Hodža.

- (02) Hleba, Edmund, 1979: Poézia mladosti : výber z rukopisnej tvorby Sama Bohdana Hroboňa. – Rimavská Sobota : Gemerská vlastivedná spoločnosť, 1979. – 76 s. *Obsah: Predhovor [editora], s.3; Podoby a premeny básnickej tvorby Sama Bohdana Hroboňa [úvodná štúdia editora], s. 7; Predmluva [Bohdan Tatranský], s. 17; Outlá květinka čili pervé práce v naterčine zložené od Bohodara Hroboňa, s. 19; Zpěv na lípu, s. 21; Písně 1. Pomněnka, s. 22; 2. Rešeda, s. 23; 3. Působení lásky, s. 24; Hlas vděky : v. pánu Kašparovi Fejérpataky z Klačan od československé levočské společnosti obetovaný, s. 25; Nápis, s. 26; V básnickej rukopisnej pozostalosti... [komentár editora], s. 27; Hudebné básne od Sama Bohdana Hroboňa 1836, s. 29; Procházka na louce, s. 31; City na deň jména otcova, s. 32; Osobitnú skupinu Hroboňovej básnickej pozostalosti tvoria Hudobné básne... [komentár editora], s. 33; K mojim zámerom... [Hroboň], s. 34; Básne citoličné. Samoslav Bohodar Hroboň 1839 d. 2. srpna v Sielnici, s. 35; Vítaní v. učených p. p. učitelů na sl. zkoušce r. 1839 d. 23. června (Básneno v Levoči d. 22. června v besídce Gravové), s. 37; Vítaní p. p. Füredyho, Doležálka a jeho choti : v zasednutí sl. v Břetislavě d. 5. října 1839 (Básneno na hospode v Břetislavě d. 5. října), s. 38; Večerní nábožná píseň : Nápev: Aj nyní se deň nachýlil (Básneno v noci o 11. v chyži 1839 d. 2. listopadu), s. 39; Zpěv k poslední cti slavobratra p. Baraňayho (Básneno v noci v chyži 1839 v listopadu), s. 40; Báseň na Valeníčka Senického, : učitele padesátiletní památku úřadu učitelského slavivšího, od císaře čestným penízem pootčeného, s. 41; Národní zpěvanka : Nápev: Slováci, Slováci, všetci ste jednáci (Básneno v noci 1839 v prosinci), s. 42; Žalospěv na smrt D. (Básneno 1840 v Břetisl.), s. 43; Žalospěv k poslední cti S. (Básneno v květnu 1840), s. 44; K šťastnému návratu L. Š. : zpíváno d. 27. září 1840. (Básneno večer na hospode v Břetislavě v září 1840), s. 45; Na J. J. C. K. Ferdinanda I. (V noci d. 6. Br. 1841 na hospode v Břetisl.), s. 46; Slovenskie krakoviačky (básneno v kv. 1841 v noci), s. 47; Ke dni 23. května 1841 [Sladkým zpěvem hory, doly zaznívejte... inc.] (Básneno d. 23. kv. 1841 pod Tatrami), s. 48; Ke dni 24. června 1841 (Básneno d. 24. č. 1841), s. 49; Na památku r. 1840/1 v Břetislavě (Básneno za Dunajem d. 29. června 1841), s. 50; Píseň slavské : dle polského. (Preloženo v únoru 1841), s. 52; K večerní hudbě : d. 2. srpna 1841 ve sv. Mikuláši. (Básneno na loukách při Mikuláši d. 2. srpna), s. 54; Časť rukopisnej básnickej tvorby... [komentár editora], s. 55; Spevy a dumy, s. 57; Duše moje! Duše drahie!... (inc.) (V Prahe pred svitaním d. 9/9 1844), s. 59... [Ostatné básne bloku sú bez dátumov, ale možno predpokladať, že boli napísané r. 1845 a neskôr].*
- (03) Hleba, Edmund, 1981: Dotyky s múzou : levočské rukopisné básne a listy Sama Bohdana Hroboňa / Samo Bohdan Hroboň. - Prešov : Štátna vedecká knižnica, 1981. - 70 s. : 1 text. príl.

- Obsah: 1. Úvodom, s. 3; Poézia, s. 7: Sbíрка básní rozličných druhů zložených od Hroboně Bohodara, s. 9: Já Hroboň Bohodar... [prehľad plánovaných prác], s. 11; Selanky, s. 12: Palemón a Chloe, s. 12; Tityr a Menalkas, s. 14; Znělky, s. 16: Na zvadlou pomněnku, s. 16; Procházka na louce, s. 17; Ku rose v čas suchého máje, s. 18; Nápis, s. 19; Nápis, s. 20; Selanky, s. 21: Milin a Slavomil, s. 21; Bělka a Milina, s. 23; Ku větríčku na louce, s. 24; Selanky, s. 25; Bělka a Milina, s. 27; Práce řecké 1837/38: O potrebe gréckej reči. Na priateľov detských liet, s. 33 [v gréčtine], s. 34 [slovenský preklad]; Korešpondencia, s. 35: Jánovi Kollárovi, s. 37; Bratislavskej spoločnosti, s. 38; Ľudovítovi Hroboňovi, s. 40; Vrchovskému Alexandrovi Boleslavínovi, s. 46; Ľudovítovi Hroboňovi, s. 43; Ústavu levočskému, s. 55; Poznámky a komentáre, s. 57; Život Sama Bohdana Hroboňa v dátach.
- (04) Hleba, Edmund, 1981: Květiny nadsálanské a jiné básně : výber z rukopisnej tvorby S. B. Hroboňa / S. B. Hroboň, B. Rajska. - Spišská Nová Ves : ONV, 1981. - 63 s. Obsah: Úvodom, s. 5; Pred odchodom do cudziny, s. 8; Sbohem (1-2), s. 9; Pozdravení, s. 11; Květiny nadsálanské 1842-43, s. 14; Návrh na Květiny nadsálanské (S. B. Hroboň), s. 13; Citát z listu Rajskej, s. 14 [S. Duši světa]; Na břehách Sály... (inc.), s. 15; Samota, s. 16; Proměna písně nitranské, s. 18; Citát z listu Rajskej [27.8.1842], s. 23; Věnování, s. 20; K orlu, s. 21; Citát z listu Rajskej [27.8.1842], s. 23; Pozdravení od Sály, s. 24; Citát z listu Rajskej [30.7.1842], s. 25; Milence, s. 26; V písni ožijí...(inc.), s. 28; Citát z listu Rajskej, s. 29 [xxx]¹⁹²; Mrak padá... (inc.), s. 30; Citát z listu Rajskej [10.9.1842], s. 31; Děva duše mé, s. 32; Citát z listu Rajskej [xxx], s. 33; Ohlasy slovenských písní 1. (Čierne oči chodte spať) 2. (Na tých našich horách), s. 34; Zlomky, s. 35; Noci tajemná... (inc.), s. 36; Citát z listu Rajskej [xxx], s. 37; Mládeži slovenské, s. 38; S. Duši světa, s. 39; Iné básne, s. 41; Na príchod Ľudovíta Štúra do Ľubtova r. 1841, s. 43; [Ostatné básne tohto bloku sú bez dátumu]; Poznámky, s. 58; Základná literatúra o S. B. Hroboňovi, s. 61.
- (05) Hleba, Edmund, 1987: Slovo a čin : úvahy o slovenčine, česko-slovenských a slovanských vzťahoch / Samo Bohdan Hroboň. - Spišská Nová Ves : ONV, 1987. - 54 s. Obsah: Úvodom, s. 9; Moja otčina, s. 12; Úvahy česko-slovenské a slovanské, s. 15; Láska, svornosť, pokoj..., s. 17; Slovensko, s. 22; Řeč držaná ku bratřím bratislavským dne 4. ledna 1841, s. 28; Úvahy o slovenčine, s. 39; Slovo o slovenčine tatrianskej z roku 1846, s. 41; O slovenčine, s. 42; Bibliografické poznámky, s. 45.
- (06) Hleba, Edmund, 1991: Listy Sama Bohdana Hroboňa / Samo Bohdan Hroboň. - Martin : Matica slovenská, 1991. - 408 s. Obsah: Úvod, s. 5; Listy [od r. 1838 do 15.6.1885, spolu 178], s. 15; Poznámky a komentáre, s. 251; Zoznam listov, s. 360; Menoslov adresátov listov, s. 365; Biografické kalendárium Sama Bohdana Hroboňa, s. 370; Výberová literatúra o Samovi Bohdanovi Hroboňovi, s. 375; Nepublikované listy Sama Bohdana Hroboňa, s. 381; Menný register, s. 393.
- (07) Hleba, Edmund, 1991: Slovenské iskry / Samo Bohdan Hroboň; Bratislava : Tatran, 1991. - 269 s. - Slovenská tvorba; Zv. 105.

¹⁹² Citáty označené [xxx] sa nám nepodarilo identifikovať ani v rkp. pozostalosti ani v žiadnej publikovanej podobe

- Obsah: Predmluva (Bohdan Tatranský), s. 8; Zažni se v nádrách..., s. 9; Působení lásky, s. 10; Zpěv na věk dětinský, s. 11; Rešeda, s. 13; Procházka na louce, s. 14; Palémon a Chloe, s. 15; Hlas vděky : p. pánu Kašparovi Fejérpataky z Klačan od československé levočské společnosti obětovaný, s. 17; Bohomil a Bělka, s. 18; Bohod, s. 19; O Dieli, s. 20; Píseň mladých Slováků (Jako: Ve jarmu vlast co dlouho hyne), s. 22; Slováci Slováčky... (inc.), s. 23; Zdráva zůstavej, přemilá matičko, s. 24; K šťastnému návratu L. Š., s. 25; Na příchod Ľudovíta Štúra do Liptova r. 1841, s. 26; Sbohem, s. 27; Pozdravení od Sály, s. 30; Proměna písne nitranské, s. 31; Samota, s. 32; Znáš děvku mou?, s. 34; Slovenské krakoviačky, s. 37; Ohlasy slovenských piesní, s. 34; K orlovi, s. 40; Mládeži, s. 42; V cudzine, s. 44; Pozdravenie, s. 45; Na brehách Dunaja... (inc), s. 46; Jeden mih o Tatríne, s. 47; Spevec a Kriváň, s. 48; Do pamätníka L..., s. 49. [Nasledujú básne od r. 1845].*
- (08) Hleba, Edmund, 1994: Dom / Samo Bohdan Hroboň. - Bratislava : PaPRESS; Spišská Nová Ves : Regionálne kultúrne stredisko [vyd.] 1994. - 23 s.
- (09) Hleba, Edmund, 1994: Lásky Sama Bohdana Hroboňa. - Prešov : Podnik výpočtovej techniky Spišská Nová Ves : Regionálne kultúrne stredisko [vyd.] 1994. - 83 s.
- Obsah: Podobizeň Sama Bohdana Hroboňa, s. 4; Podobizeň Bohuslavy Rajskej, s. 5; I. Láska k Bohu (Tu som, Pane, aby som plnil tvoju vôľu), s. 7; Predslov, s. 9; Vidmielno soznanie, s. 15; II. Láska k žene (Niekoľko milovať znamená ako jediný vidieť zázrak pre iných neviditeľný), s. 22; Úvodom, s. 24; Listy Márii Števlíkovej, s. 34; Listy Zuzke [Šulcovej], s. 45; III. Láska k jazyku (Mnoho mi na tom záleží, aby som našiel pravý spôsob písania prarozmanitých zvukov a dostal do rúk nástroj všehrajemný), s. 60; Predhovor, s. 62; Slovospytné snovidmy, s. 67; Doslov, s. 76. Autorove práce o Samovi Bohdanovi Hroboňovi, s. 81.*
- (10) Hleba, Edmund, 1999: Samo Bohdan Hroboň : básnik viery a lásky všehrajemnej. - Prešov : S PRESS, 1999. - 117 s.
- Obsah: Prolegomena, s. 5; Život na rázcestí [biografia], s. 11; Samo Bohdan Hroboň – básnik viery a lásky všehrajemne [vzťah k Bohu a poézii], s. 31; Lásky Sama Bohdana Hroboňa [B. Rajska, M. Števlíková, Z. Šulcová], s. 48; Úvahy Sama Bohdana Hroboňa o slovenčine, s. 56; Biografické kalendárium, s. 62; Textová príloha, s. 71: Slovopieseň. Úryvok, s. 72; Ukážka z rozpejánku v reči slobodnej, s. 75; Karelovi Savojovi Amerlingovi (z 3 listov), s. 76-77; Tajomstvo troch ľalí a omegy, s. 78; Listy [komentár editora], s. 81; Nesmrtnosť [úvaha z Liber memorialis 1837], s. 82; Listy Amerlingovi [14 jednotiek z r. 1875-1887], s. 84; Výberová literatúra o Samovi Bohdanovi Hroboňovi, s. 114. – 29 záznamov. Publikáciu v elektronickej podobe majú k dispozícii Liptovská knižnica GFB v Lipt. Mikuláši a Podtatranská knižnica v Poprade.*
- (11) Hleba, Edmund, 2009: Mesianizmus a Samo Bohdan Hroboň. - Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2009. - 150 s. – Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Prešoviensis. - [Výber z publikovaných štúdií E. Hlebu o filozofickom myslení S. B. Hroboňa.]
- Obsah: Namiesto úvodu (objavovanie Hroboňa ako básnika filozofických vízií v tvorbe Edmunda Hlebu), s. 9; Predhovor, s. 15; Prolegomena, s. 23; Biografické kalendárium, s. 28; Život na rázcestí, s. 35; Podoby a premeny básnickej tvorby*

Sama Bohdana Hroboňa, s. 55; Samo Bohdan Hroboň – romantik a mesianista, s. 66; Život – kalich lásky, nádej a utrpenia, s. 71; „Mesianistické iskry“ Hroboňových Slovenských iskríc, s. 85; Samo Bohdan Hroboň - básnik viery a lásky všehrajemnej, s. 90; Hroboňove mesianistické vízie kresťanstva a národného života, s. 104; Láska S. B. Hroboňa, s. 114; Samo Bohdan Hroboň a Bohuslava Rajska, s. 119; Úvahy Sama Bohdana Hroboňa o slovenčine, s. 125; Pavol Dobšinský a Samo Bohdan Hroboň, s. 133; J. Francisci a Hroboň, s. 138; Doslov, s. 146; Štúdie Edmunda Hlebu o Samovi Bohdanovi Hroboňovi, s. 148.

Publikácie so širším či iným ako hroboňovským záberom, v ktorých sa nachádzajú kapitoly venované S. B. Hroboňovi

- (12) Hleba, Edmund, 1978: *Svitanie : antológia rukopisej poézie levočských študentov 1832/1839.* – Bratislava : Tatran, 1978. – 168 s.
Od autora Bohodara Hroboňa: Idyla Milon a Menalkas, s. 51-53; Selanka : Milon a Lykas, s. 70-71; Zpěv na věk dětinský, s. 72-73; Selanka : Bohodar, s. 125; Píseň mladých Slováků, s. 131-132; Věkoslavný Křiván k nebi věží, s. 140.
- (13) Hleba, Edmund, 1979: *Básnické vyznania.* – Košice : Rektorát Univerzity P. J. Šafárika, [1979]. – 76 s.
Publikácia je zameraná na menej známe levočské osobnosti 30. rokov 19. storočia ako Ján Maróthy, odozva Levoče na osobnosť a dielo Jána Kollára, Ľudovít Hroboň, Ján Francisci Rimavský]. Ale v kapitole Na priedomí literatúry a národného života (s. 60) venovanej Ľ. Hroboňovi, sa nachádzajú aj málo známe zaujímavé informácie o oboch bratoch Hroboňovcoch, ktorí si boli blízki.
- (14) Hleba, Edmund, 1979: *Básne – listy – úvahy : Ľudovít Hroboň.* – Martin : Matica slovenská, 1979, s. 36-38.
- (15) Hleba, Edmund, 1986: *Básne a listy Jána Drahotína Ondruša / Ján Drahotín Ondruš.* – Spišská Nová Ves : ONV. Odbor kultúry, 1986.- 93 s.
Obsah: List Jakubovi Hroboňovi, s. 23 [Podrobné informácie o podmienkach štúdia slovenských študentov v Halle s rozpisom finančných položiek výdavkov, možnostiach odmiern, štipendií, aj o všeobecnej situácii na univerzite]; Listy Samovi Bohdanovi Hroboňovi, s. 37, s. 41.
- (16) Hleba, Edmund, 1987: *Básne a listy Ľudovíta Orphanidesa / Ľudovít Orphanides.* – Lipt. Mikuláš : Literárnohistorické múzeum Janka Kráľa, 1987.- 120 s.
Bez zmiemky o Prahe, Hroboňovi, či Bohuslave Rajskej
- (17) Hleba, Edmund, 1991: *Slovenská literatúra 19. storočia : antológia básnických almanachov slovenského romantizmu.* – Prešov : UPJŠ. Filozofická fakulta, 1991. – 229 s. Vysokoškolské skriptá.
Obsah: Zora 1835-36; Plody 1836; Zora 1836-40; Jitřenka 1840; Nitra 1842-53; Concordia 1858; Lipa 1860-64; Minerva 1869; Tábor 1870; Napred 1871; Živena 1872; Nitra 1875-77. Text básne Sama Bohdana Hroboňa Zpěvomil a Jaroslav v rámci Jitřenky na s. 56.
- (18) Hleba, Edmund, 1993: *Slovenská literatúra 19. storočia : literárna Levoča v 1. polovici 19. storočia.* – Košice : Rektorát Univerzity P. J. Šafárika, 1993. – 152 s. – Vysokoškolské učebné texty.

Obsah: Levoča v dejinách slovenskej literatúry, s. 4; Literárna tvorba v Levoči v rokoch 1832-1839 [prehľad autorov, vrátane Adolfa a Sama Bohdana Hroboňovcov], s. 20; Štúrovci v Levoči [almanachy Život, Holubica, Považie], s. 74; Najvýznamnejší levočskí básnici a dejatelia v 40. rokoch 19. st. [Ferienčík, Dobšínský, Botto, Kubáni], s. 114; Literárne tradície Levoče v odbornej literatúre, s. 148. – O S.B. Hroboňovi rozsiahla štúdia s upozornením na úvahu Nesmrteľnosť v Liber memorialis... ako o svedectve básnikovho vnútorného zápasu medzi idealizmom a Heglovým panteizmom a počiatkoch mesianizmu už v levočskom období, na s. 48.

- (19) Hleba, Edmund, 1996: Antológia rukopisnej tvorby z obdobia romantizmu v Levoči. - 2, vyd. Prešov : Filozofická fakulta UPJŠ, 1996. - 142 s. – Vysokoškolské učebné texty.

Obsah: Literárna Levoča, s. 3; Liber memorialis societatis slavicae, s. 5; Jitřenka, s. 19; Památník čili sklad výbornějších prací učencůslovesnosti Československé Levočských, s. 35; Týdenník Ústavu slovenského v Levoči léta Páně 1842/3-18443/4, s. 47; Živuoť, s. 58; Holubica, s. 79; Považja, s. 104; Deje jednoty mládeže slovenskej do r. 1848, s. 122; Záver, s. 141. – O S.B. Hroboňovi zmienka v súvislosti s Jitřenkou na s. 21-22 [názvy publikovaných prác]; cestopis P. Dobšínského o návšteve Sielnice a hroboňovskej rodiny z rkp. zábavníka Holubica, s. 100.

- (20) Hleba, Edmund, 1996: Rukopisná tvorba levočských pamätníc a zábavníkov. – Prešov : FF UPJŠ, 1996. - 142 s.

Samo Bohdan Hroboň, s. 30-34.

- (21) Hleba, Edmund, 1997: Literatúra národného obrozenia. : autori - tvorba. 1780 - 1875. - Bratislava : Podnik výpočtovej techniky, 1997. - 71 s.

- (22) Hleba, Edmund, 1997: Levoča – prameň slova a činu I. – Bratislava : Podnik výpočtovej techniky : divízia Prešov. – 134 s.

Samo Bohdan Hroboň, s. 42-71.

- (23) Hleba, Edmund, 1997: Levoča – prameň slova a činu II. – Bratislava : Podnik výpočtovej techniky : divízia Prešov. – 87 s.

Ján Francisci a S. B. Hroboň, s. 10-14; Pavel Dobšínský a S. B. Hroboň, s. 15-18.

Štúdie a články v novinách, časopisoch a zborníkoch

- (24) Hleba, Edmund, 1973: Literárne záujmy a činnosť S. B. Hroboňa na štúdiách v Levoči. In: K problematike slovenského romantizmu. – Martin : Matica slovenská, 1973, s. 145-151.

- (25) Hleba, Edmund, 1980: Francisci a S.B. Hroboň (Paralely a kontrasty). In: Literárne postavy Gemera 3. Janko Francisci-Rimavský. - Martin : Osveta, 1980.

- (26) Hleba, Edmund, 1993: Ideály pokútník. In: Proglas. - Roč. 4, č. 2 (1993), s. 10-11.

- (27) Hleba, Edmund, 1996: Samo Bohdan Hroboň - básnik filozofických vízií? In: Filozofia. - Roč. 51, č. 4 (1996), s. 273-277.

- (28) Hleba, Edmund, 1998: Úvahy Sama Bohdana Hroboňa o slovenčine. In: Slovenské národné noviny. - Roč. 9 (13), č. 29-30 (1998), s. 6-7.

- (29) Hleba, Edmund, 1999: Prolegomena k Samovi Bohdanovi Hroboňovi. In: Proglas. - Roč. 10, č. 1 (1999), s. 20-21.

- (30) Hleba, Edmund, 1999: [Z denníka Sama Bohdana Hroboňa 1] Samo Bohdan Hroboň - romantik a mesianista. In: Literárny archív 34/97 a 35/98. Martin : Matica slovenská, 1999 a 2000. - S. 20-54 a 62-89. – Prepis denníka Sama Bohdana Hroboňa od 14.1.1845 do 22.6.1845.
- (31) Hleba, Edmund, 1999: Život bez Boha nie je životom : národ a boh v živote a tvorbe liptovského básnika S.B. Hroboňa. In: Slovenské národné noviny. - Roč. 10 (14), č. 29-30 (1999), s. 8. Fotogr.
- (32) Hleba, Edmund, 2000: Kalich lásky, nádeje a utrpenia : k 180. výročiu narodenia Sama Bohdana Hroboňa. In: Slovenské národné noviny. - Roč. 11 (15), č. 17 (2000), s. 8-9. Fotogr.
- (33) Hleba, Edmund, 2000: [Z denníka Sama Bohdana Hroboňa 2]. Samo Bohdan Hroboň - romantik a mesianista. In: Literárny archív 35/98. Martin : Matica slovenská, 2000. - S. 62-89. – Prepis denníka Sama Bohdana Hroboňa od 15.4.1845 do 22.6.1845.
- (34) Hleba, Edmund, 2001: Hroboňove mesianistické vízie kresťanstva a náboženského života. In: Fenomén mesianizmu : I. filozofické, teologické a literárnohistorické reflexie / Rudolf Dupkala (ed.). Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2001. - S. 81-92.
- (35) Hleba, Edmund, 2002: „Iskry“ Hroboňových Slovenských iskríc. In: Literárny archív 36/ 01 - 37/02. Martin : Slovenská národná knižnica, 2002. - S. 157-160.
- (36) Hleba, Edmund, 2010: Samo Bohdan Hroboň - Básnik viery a lásky všehrajemnej : 27.8. 1820 - 24.7.1894. In: Slovenské národné noviny. - Roč. 21 (25), č. 34 (2010), s. 9. Fotogr.

Zoznam použitých zdrojov

Priame zdroje preberania listov, denníkov, zápiskov

- [01] Ambruš, Jozef, 1954: Listy Ľudovíta Štúra. Zv. 1. (1834-1843) – Bratislava : SAV, 1954. 639 s.
- [02] Ambruš, Jozef, 1956: Listy Ľudovíta Štúra. Zv. 2. – Bratislava : SAV, 1956. 566 s.
- [03] Boháč, Antonín, 1973: Vzájemná korespondencia Sama Bohdana Hroboňa a Václava Staňka. In: K problematike slovenského romantizmu. – Martin : MS, 1973, s. 152-180
- [04] Hleba, Edmund, 1979: Básne – listy – úvahy : Ľudovít Hroboň. – Martin : Matica slovenská, 1979, s. 36-38
- [05] Hleba, Edmund, 1981: Květiny nadsálanské a iné básne. / Samo Bohdan Hroboň, - Spišská Nová Ves : ONV, 1981. 63 s.
- [06] Hleba, Edmund, 1991: Listy Sama Bohdana Hroboňa / Samo Bohdan Hroboň. – Martin : Matica slovenská, 1991. 408 s.¹⁹³
- [07] Kleinschnitzová, Flora, 1924: Z našej romantiky : listy Samoslava B. Hroboňa a Bohuslavy Rajskej. In: Slovenské pohľady. – Roč. 40 (1924), č. 11-12, s. 677-724.

193 Ďalšie texty E. Hlebu sú v osobitnom zozname – Edmund Hleba o Samovi Bohdanovi Hroboňovi na s. 127

- [08] Kleinschnitzová, Flora, 1925: Z našej romantiky: listy Samoslava B. Hroboňa a Bohuslavy Rajskej : odtlačok zo „Slovenských pohľadov“ 1925 [má byť 1924], č. 11-12. - Martin: Matica slovenská, 1925. 83 s.
- [09] Kleinschnitzová, Flora, 1927: Z dolnokubínskej pozostalosti S. B. Hroboňa. In: Sborník Matice slovenskej, 1927, s. 122-155.
- [10] Kleinschnitzová, Flora, 1928: Listy dra Václava Staňka Samoslavovi Hroboňovi. In: Sborník Matice slovenskej, 1928, s. 90-93.
- [11] Kleinschnitzová, Flora, 1928: Listy Bohuslavy Rajskej Samoslavovi B. Hroboňovi. In: Slovenské pohľady. – Roč. 44 (1928), č. 1, s. 44-48.
- [12] Kleinschnitzová, Flora, 1958: Z našej romantiky. - Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1958. 435 s.
- [13] Klementis, Eugen, 1971: Listy Johany Miloslavy Lehockej Bohuslave Rajskej a Samovi Bohdanovi Hroboňovi. In: Literárny archív 1970. - Martin : Matica slovenská, 1971. - S. 143-169.
- [14] Památník národného písmečníctví – Literární archív, Praha: Fond F. L. Čelakovského [FLČ] a Karla Slavoja Amerlinga [KSA]
- [15] Podlipská, Žofie, 1872: Z let probuzení: kniha první: paměti a korespondence Bohuslavy Rajskej z let 1839-1844; – V Praze : J. Otto, 1872-1873.–156 s. – Ženská bibliotéka
- [16] Podlipská, Žofie, 1872: Z let probuzení: kniha druhá: Listy Fr. Lad. Čelakovského a Bohuslavy Rajskej. 1844-1845; – V Praze : J. Otto, 1872-1873.– 147 s.
- [17] Podlipská, Žofie, 1872: Z let probuzení: kniha třetí: Vzájemné dopisy Antonie Čelakovské (Bohuslavy Rajskej) a Boženy Němcové. 1845-1849. – V Praze : J. Otto, 1872-1873.– 76 s
- [18] Slovenská národná knižnica : Literárny archív : Pozostalost' Hroboňovcov – denníky - Rajska, Bohuslava – signatúra 44 F 28; 44 H 17; 44 H 16

Ďalšie použité zdroje k listom, poézii, slovenskému národnému obrodu, biografii Sama Bohdana Hroboňa

- [19] Ambuš, Jozef, 1978: Bratislavský exodus. In: Biografické štúdie 7. – Martin : Matica slovenská, 1978, s. 181-188.
- [20] Čepan, Oskar, 1973: Romantický mesianizmus a Samo Bohdan Hroboň. In: K problematike slovenského romantizmu. – Martin : Matica slovenská, 1973, s. 95-127.
- [21] Čepan, Oskar, 1970: Samo Bohdan Hroboň 1820-1894. - Bratislava : EPOCH, 1970 : 10 fotogr.
- [22] Ďuriška, Zdenko, 2002: Samo Bohdan Hroboň v genealogických súvislostiach. In: Literárny archív 36/01-37/02. - Martin : SNK, 2002. - S. 220-226.
- [23] K problematike slovenského romantizmu : [zborník príspevkov]. – Martin : Matica slovenská, 1973. – 224 s.
- [24] Kovalčík, Vlastimil, 1990 [ed.]: Iskrice / Samo Bohdan Hroboň - Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1990. - 144 s.
- [25] Kovalčík, Vlastimil, 1990: Samo Bohdan Hroboň - prekliaty básnik, predchodca modernej poézie. In: Romboid. - Roč. 25, č. 11 (1990), s. 69-73.

- [26] Kovalčík, Vlastimil, 2001: Slovospytné snovidmy / Samo Bohdan Hroboň. – Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2001. – 119 s.
- [27] Kovalčík, Vlastimil, 2002: Rozružie alebo Samo Bohdan Hroboň. – Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2002. 104 s.
- [28] Kubová Jarmila, 1970: Pozostalost' Hroboňocov. – Martin : Matica slovenská, 1970. – 80 s.
- [29] Plávka, Andrej, 1971: Smädný milenec : skoro ako román jedného života. -Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1971. 544 s.
- [30] Rizner, Ľudovít V.: Bibliografia písomníctva slovenského na spôsob slovníka od najstarších čias do konca r. 1900. Diel druhý, G-K. – Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1931, s. 144.
- [31] Vongrej, Pavol, 1987: Z denníka Ľudovíta Jaroslava Šuleka. In: Literárny archív 23/86. – Martin : Matica slovenská, 1987, s. 110.

Zdroje k českému obrozeniu, biografii Bohuslavy Rajskej, portrétom z pražského obdobia Jozefa Božetecha Klemensa

- [32] Bílý, František, 1912: Božena Němcová a Bohuslava Rajská. In: Sborník Božena Němcová 1820-1862 / V. Černý. – Praha : Šolc, 1912, s. 103-125.
- [33] Grupač, Marián, 2007: Prekľiate láskou : Bohuslava Rajská a Jeanne Duvalová - ľúbostné drámy mileniiek básnikov. In: Slovenské pohľady . - Roč. IV.+123., č. 5 (2007), s. 13-22.
- [34] Hoffmannová, Eva, 1882: Karel Slavoj Amerling. – Praha : Melantrich, 1982. – 287 s.
- [35] Macura. Vladimír, 1983: Znamení zrodu : české obrození jako kulturní typ. – Praha : Československý spisovatel, 1983. – 288 s.
- [36] Macura, Vladimír, 1997: Guvernantka. – Praha: Mladá fronta, 1997. – 166 s. – Tretí diel tetralógie z prostredia národného obrozenia Ten, který bude [Antonie Čelakovská a František Ladislav Čelakovský]
- [37] Macura, Vladimír, 1998: Český sen. – Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1998. – 220 s.
- [38] Macura, Vladimír, 1999: Ten, který bude. - Praha : Hynek, 1999. – 718 s. – [1. Informant; 2. Komandant; 3. Guvernantka; 4. Medikus]
- [39] Němcová, Božena, 2003: Korespondence I. 1844-1852. – Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2003. – 393 s.
- [40] Sojková, Zdenka, 1965: Zápisky Bohuslavy Rajskej. In: Literárny archív 1965. – Martin : Matica slovenská, 1965, s. 157-163.
- [41] Sršeň, Lubomír, 2001: Tajemství neznámého portrétu Antonie Bohuslavy Rajskej. In: Mezinárodní vědecká konference Růže stolistá – F. L. Čelakovský – 1799-1999 : sborník příspěvků. - Strakonice : Muzeum středního Pootaví 1999 [vyšlo v októbri 2001], s. 142-155.
Xerokópia dokumentu sa nachádza v Liptovskej knižnici GFB v Lipt. Mikuláši
- [42] Sršeň, Lubomír, 2004: Čeští vlastenci na portrétech Jozefa Božetecha Klemense. Nově objevená díla. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada A – historie, roč. 58, 2004, čís. 2- 4, s. 1-80. - O spornom portréte pre Hroboňa pozn. 51 na s. 54.
Zdrojový dokument v Liptovskej knižnici GFB v Lipt. Mikuláši

- [43] Sršeň, Lubomír, 2011: Experiment Bohuslavy Rajske. In: Nevšední příběhy portrétů - Praha: Vyšehrad – NM, 2011, s. 83-107.
- [44] Stadtrucker, Ivan, 2002: Vektor romantickej osudovosti v životoch Hroboňa a Rajskej. In: Literárny archív 36/01-37/02 . Martin : Slovenská národná knižnica, 2002 . - S. 213-219.
- [45] Šormová, Eva, 2008: České divadlo v zrcadle německých kritik (III) / Jitka Ludvová: In: Divadelní revue [Divadlo.cz], 2008, č. 2, s. 100-101.
- [46] Titzl, Boris: Půjďte-li... Amerlingův výchovný ústav. In: [http:// www.praha2.cz/2219_ Pujdete-li-Amerlinguv-vychovny-ustav](http://www.praha2.cz/2219_Pujdete-li-Amerlinguv-vychovny-ustav)

Výber z použitých zdrojov k filozofickým a historickým súvislostiam slovenského romantizmu. Mesianizmus

- [47] Dupkala, Rudolf, 1996: Štúrovcí a Hegel : k problematike slovenského hegelianizmu a antihegelianizmu. - Prešov : ManaCon, 2000. – 116 s. [2. vyd. 2000]
- [48] Kraus, Cyril, 1999: Slovenský literárny romantizmus. – Martin : Matica slovenská, 1999. 238 s.
- [49] Dupkala, Rudolf, 2003: O mesianizme : filozofické reflexie. – Prešov : Slovacontact, 2003. -112 s.
- [50] Slovanský romantizmus – obraz človeka v slovanskom romantizme : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, konanej v Banskej Bystrici 11. novembra 2004. - Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2005. - 200 s.
- [51] Hamada, Milan, 2013: Kritické komentáre 1-3. – [Levice] : Koloman Kertész Bagala, 2013. – 3 zv. – Literárne soirée

Poznámka editora

Hlavným kritériom pri výbere textov do edície *Tatranské listy* bývalo doteraz ich zameranie na geografické Tatry. Pri Samovi B. Hroboňovi sa to týmto spôsobom nedať dosť dobre urobiť, aj keď je s Tatrami spätý viac, ako ktorýkoľvek iný autor. Nebolo možné na malej ploche v kompaktnej forme obsiahnuť v súvislosti s Tatrami a Hroboňom všetko. Rozhodli sme sa preto preskúmať iba roky 1842-1844. V týchto rokoch kulminovala Hroboňova osobná ľudská aj spoločenská aktivita, ale bol to tiež úsvit slovenského národa, čas významných udalostí, na ktorých Hroboň mal svoj podiel. Bol to zároveň čas, keď Česi a Slováci mali k sebe mimoriadne a rovnocenne blízko: Slováci si práve hľadali svoju národnú identitu (pretože jej nebolo), Česi mali svoju slávnú minulosť, ale trpeli pod tlakom germanizácie, museli si svoje základné národné práva obhajovať. A na pozadí týchto udalostí sa odvíjal krehký milostný príbeh.

Pôvodne sme nemali v úmysle zamerať sa prvoplánovo na lúboštnú korešpondenciu. Ale keď sa ukázalo, že zo všetkých, takto vymedzených Hroboňových listov (47) takmer polovica je určená jednej adresátke (20), začali byť zaujímavé aj odpovede na ne. A tých sa napodiv tiež našlo dosť (16). Preto sme listy Sama Bohdana Hroboňa Bohuslave Rajskej a vice versa vysunuli do popredia grafickým odlišením, úplnosťou a zvýšenou pozornosťou tým, že sme ich skonfrontovali s rukopismi v Pamätníku národného písomníctva v Prahe (fond F. L. Čelakovského) a s originálmi na mikrofilme v Literárnom archíve SNK v Martine (44 F 28), zatiaľ čo ostatné listy ostali v skrátenej podobe v pozadí. Pretože Bohuslava a Bohdan – to sú Tatry a Praha, dva symboly reprezentujúce v danom čase českú a slovenskú národnosť.

Hroboňove listy sme prebrali z doteraz najkompletnejšej publikovanej zbierky ([6]). Posledných päť listov je do výberu zaradených akoby navyše, mimo určeného časového vymedzenia z toho dôvodu, že ponad čas znovu reflektujú zažitú minulosť. Vyberáme z nich len pasáže s priamym vzťahom k nej. Pri preberaní – a zvlášť pri prepisovaní textov z rukopisov – do istej miery zohľadňujeme zámer, že ide o čitateľské, informatívne vydanie určené širokej verejnosti. Usilovali sme sa zachovať charakter dobového prejavu vo výraze a skladbe, menej v ortografických detailoch. Preto archaickú a slovakizovanú biblickú češtinu mierne posúvame smerom k spisovnej češtine a Štúrovu slovenčinu k spisovnej slovenčine. Odborníkov odkazujeme na originálne zdroje registrom lokácie na s. 112.

Listy B. Rajskej S. B. Hroboňovi preberáme z rôznych vydaní F. Kleinschnitzovej ([7]–[12]). Väčšina pochádza z pozostalosti po Janovi Miloslavovi Hroboňovi (synovcovi Sama Bohdana). Niekoľko z nich (zo 17.5.43, 10.8.43, 23.3.44 a najmä z 01.04.44 a z 10.04.44, ako aj plný text listu z 10.02.44) pravdepodobne nebolo dosiaľ publikovaných, prepisujeme ich z rukopisov, rovnako ako niektoré listy Rajskej Amerlingovi (z 24.11.43, 10.12.43, 18.12.43, 31.12.43, 09.03.44, 03.06.44) podľa kópií rukopisov z PNP–Fondy K. S. Amerlinga, tiež po jednom liste J. V. Friča z 12.3.1872 a K. S. Amerlinga z 25.9.1842 (LA SNK).

Keďže sa týmto výberom usilujeme prostredníctvom prijatej aj odoslanej korešpondencie aspoň čiastočne postihnúť, čím mladý Hroboň vtedy prechádzal, aký bol, čím žil, o čo sa usiloval, s kým sa stýkal, aký mal vzťah k ľuďom okolo seba a obrátene, zaradili sme tu aj rad listov ďalších zainteresovaných pisateľov a adresátov z vymedzeného časového obdobia, pokiaľ sa zmieňujú o Hroboňovi a prispievajú k navo-

deniu duchovnej atmosféry doby. Z týchto listov vyberáme len relevantné zlomky, ako aj zo zápisiek Rajskej, ktorých publikovanú [15] hodnovernosť spochybnila už F. Kleinschnitzová ([12], s. 108; [1], s. 525) a najmä Z. Sojková [40]. Nazdávame sa však, že aj v tejto podobe sú prínosom, vyplňajú mnohé prázdne miesta. Nepátrali sme po origináloch. V tejto súvislosti však treba zvlášť zdôrazniť, že B. Rajska nikdy neprejavila ani odtieň nevráživosti voči Slovensku. Pokiaľ sa v prebratých textoch [15–17] niečo tomu podobné v náznačenie vyskytuje, treba to pripísať na konto tendenčných editorských zásahov do rukopisov. Sedemdesiate roky 19. st. už zďaleka neboli také ústretové a žičlivé voči Slovensku, ako roky štyridsiate a päťdesiate. Editorka Ž. Podlipská bola nimi do značnej miery poznačená [40].

Listy a denníkové záznamy sú radené chronologicky, preto sme zjednotili rôzne podoby dátumov na opticky rovnakú číselnú formu.

Pokiaľ ide o prepis textov z rukopisov – nepublikované listy Rajskej sme sa usilovali prepísať v úplnosti tak presne, ako sa len dalo. Nečitateľné miesta nahrádzame znakom xxx. Prepis Hroboňových denníkov bol zložitejší. Aby sme príliš nezaťažili text určený na bežnú, plynulú recepciu mnohými znakmi jednotlivých nečitateľností, rozhodli sme sa vynechať niektoré odseky. Musíme preto priznať, že tieto denníkové záznamy nie sú korektné a úplne prepísané štandardným archivárskym spôsobom. Nedovolili sme si nič radikálne zmeniť, len vynechať tak, aby čo najmenej utrpela kompaktnosť celej výpovede. Aj pôvodný denník bol písaný heslovito, narýchlo, s mnohými pomlčkami, len ako prvá poznámková stopa, aby sa pamäť neskôr mala čoho chytiť. Napriek tejto útržkovitosti považujeme obsah denníka za taký živý, farebný a pôsobivý, že sme sa rozhodli zaradiť do publikácie aj tieto útržky. Nielenže dotvárajú Hroboňovu osobnosť, ale niektorými informáciami odкрývajú dosiaľ neznáme miesta jeho biografie. Uvedomujeme si však nielen vlastný deficit, ale aj zodpovednosť za sprostredkované texty, preto sa v registri lokácie na s. 112 a tiež v poznámke pod čiarou, usilujeme nasmerovať prípadných záujemcov priamo na miesto mikrofilmu, kde sa úplný text rukopisu nachádza (informáciou o strane). Navyše Podtatranská knižnica v Poprade a Liptovská knižnica GFB v Liptovskom Mikuláši majú v regionálnych fondoch elektronické kópie väčšiny relevantných častí rukopisu tejto publikácie, vyhotovené v LA SNK v Martine.

Kvôli úplnosti ostáva ešte zmieniť sa o existencii listov B. Rajskej Antonínovi Markovi (1785–1877) nachádzajúcich sa v PNP v Prahe. Z rôznych príčin sme sa k nim nedostali, ale ostávajú ako potenciálny zdroj na doplnenie Hroboňovho pražského príbehu. Marek bol katolícky kňaz, filozof, básnik, jazykovedec priaznivo naklonený Budči. Rajska sa s ním poznala a dôverovala mu. Z. Sojková sa zmieňuje o piatich listoch (1.9.1843, 4.9.1843, 17.10.1843, 28.4.1844, 16.5.1844) ([40], s. 157), V. Macura o jednom (23.4.1844) ([37], s. 205). Rajska si začala s Markom dopisovať krátko po Hroboňovom vyznaní a jeho odchode z Prahy na Slovensko. Vtedy sa v spomienkach vrátila k ceste do Bratislavy, oživila si ich a napísala známe zápisky Má první cesta. Po celý čas korešpondencie s A. Markom v nej dozrievalo rozhodnutie prikloniť sa k Hroboňovi. Mohla o tom písať.

Listy Sama Bohdana Hroboňa v tomto výbere sú väčšinou presvetlené láskou. Vy-povedajú však aj o zložitosti doby. Ako sa osobné a intímne tesne prelínalo s vonkajším a spoločenským. Stačil drobný posun v slede udalostí týchto troch rokov a všeličo

sa mohlo aj pod Tatrami vyvíjať inak. Možno. Kto však posúdi, či by to „inak“ bolo bývalo lepšie? Pravdepodobne by nebolo Hroboňa ako ho poznáme. Je to aj príbeh o hľadaní zmyslu, pomenovaní podstatného, o prijatí a napĺňaní údelu, o obeti.

Vyslovujem osobitné poďakovanie PhDr. Lubomírovi Sršňovi, Doc. Ing. Miroslavovi Rozložníkovi a prom. hist. Karlovi Bílkovi z Prahy, tiež pracovníkom Literárneho archívu PNP v Prahe a Slovenskej národnej knižnice v Martine za všestrannú ústretovosť a podporu pri tvorbe publikácie. Rovnako ďakujem všetkým svojim priateľom a známym v Prahe, ktorí mi počas pobytu boli dobrou oporou. Osobitnou vďakou som zaviazaná Mestu Liptovský Mikuláš a Obci Štrba, menovite starostovi M. Sýkorovi. Bez jeho porozumenia a podpory by publikácia sotva uzrela svetlo sveta.

Editorka

OBSAH

Hroboňov pražský sen.....	5
I. Levoča (1837).....	10
Korešpondencia – denníky – zápisky – cestopisy	
II. Viedeň – Bratislava – Sielnica (1841)	11
III. Odchod zo Sielnice. Rozlúčka s Tatrami (1842)	15
IV. Prvý pobyt v Prahe a štúdium v Halle (1842-1843)	17
V. Návrat z Halle a druhý pobyt v Prahe (1843).....	50
VI. Vzkriesenie slovenčiny a tretí pobyt v Prahe (1844).....	85
VII. Návrat domov a nový začiatok (1845/1846)	102
VIII. Odozva po rokoch (1872-1873; 1884-1885)	109
Príslušenstvo	
IX. Pisatelia a adresáti listov	112
- Register lokácie originálov rukopisov a odkazy na zdrojové dokumenty publikovaných textov	112
- Charakteristiky pisateľov a adresátov listov	116
- Frekvencia a štatistika listov.....	119
X. Kalendárium	121
XI. Bibliografia	125
- Literárne práce Sama Bohdana Hroboňa publikované do r. 1845	125
- Květiny nadsálanské (1842-1843). Incipity básní	126
- Edmund Hleba o Samovi Bohdanovi Hroboňovi.....	127
- Bibliofílie a ďalšie knižné publikácie venované S. B. Hroboňovi	127
- Publikácie so širším či iným ako hroboňovským záberom, v ktorých sa nachádzajú kapitoly venované S. B. Hroboňovi.....	131
- Štúdium a články v novinách, časopisoch a zborníkoch	132
- Zoznam použitých zdrojov	133
- Zoznam fotografií	137
Obrazová príloha.....	140
Poznámka editora	148

Podtatranská knižnica v Poprade

Edícia TATRANSKÉ LISTY

1. ČAPEK, Karel: Tatranské listy Olge. Zv. 1. - Poprad : Okresná knižnica, 1990. - 60 s.
ČAPEK, Karel: Tatranské listy. Zv. 1. Druhé, doplnené vydanie. - Poprad : Podtatranská knižnica, 1998. - 51 s.
2. KAFKA, Franz: Tatranské listy. Zv. 2. - Poprad : Podtatranská knižnica, 1997. 54 s.
3. ROY, Vladimír: Tatranské listy. Zv. 3. - Poprad : Podtatranská knižnica, 1998. - 82 s..
4. WOLKER, Jiří: Tatranské listy. Zv. 4. - Poprad : Podtatranská knižnica, 2000. - 129 s..
5. SILAN, Janko: Tatranské listy. Zv. 5. - Poprad : Podtatranská knižnica, 2000. - 82 s.
6. HALAMOVIÁ, Maša: Tatranské listy. Zv. 6. - Poprad : Podtatranská knižnica, 2001. - 133 s.
7. ZECHENTER-LASKOMERSKÝ, Gustáv Kazimír: Tatranské listy. Zv. 7. - Poprad : Podtatranská knižnica, 2002. - 58 s.
8. ŠTÁFL, Otakar – ŠTÁFLOVÁ, Vlasta: Tatranské listy. Zv. 8. - Poprad : Podtatranská knižnica, 2004. - 143 s.
9. HROBOŇ, Samo Bohdan: Tatranské listy. Zv. 9. – Poprad: Podtatranská knižnica, 2014. – 152 s.

Pripravujeme:

10. HAVLASA, Jan: Tatranské listy. Zv. 10. – Poprad : Podtatranská knižnica, 2015.